

ANONIMA O FEMEIE DIN BERLIN

Însemnări de jurnal
din 20 aprilie până în 22 iunie 1945

ANONIMA

O FEMEIE DIN BERLIN

Însemnări de jurnal

din 20 aprilie până în 22 iunie 1945

Postfață
de Kurt W. Marek

Traducere din germană
de Radu-Mihai Alexe

DESPRE AUTOARE

Autoarea acestui jurnal este o femeie germană care avea puțin peste 30 de ani în 1945, când decide să consemneze experiența celor opt săptămâni petrecute în Berlinul ocupat de Armata Roșie, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Deși manuscrisul a fost publicat în 1954 în Statele Unite – tradus în engleză –, autoarea a refuzat să-și divulge identitatea, numele ei rămânând un mister până în anul 2003. Prima ediție în limba germană apare în 1959. Cartea a fost tradusă în numeroase limbi și ecranizată în 2008.

Kurt Wilhelm Marek (1915–1972), cunoscut sub pseudonimul C.W. Ceram, a fost un jurnalist și scriitor berlinez renumit pentru lucrările sale despre istoria arheologiei, dintre care cea mai celebră, *Götter, Gräber und Gelehrte* (1949), a fost tradusă în peste 28 de limbi. Se numără printre primii cititori ai manuscrisului *Femeii din Berlin*, fiind și cel care ajutat-o pe autoare să-l publice.

Traducătorul mulțumește echipei Casei de Traduceri Literare de la Looren (cantonul Zürich) pentru sprijinul acordat în vederea elaborării versiunii românești.

Anonyma

Eine Frau in Berlin

© AB – Die Andere Bibliothek GmbH & Co. KG, Berlin 2011

© 2002 Hannelore Marek

(First published by Eichborn Verlag, Frankfurt am Main 2003)

All rights reserved.

HUMANITAS, 2018

PREFAȚĂ

Trei caiete școlare scrise înghesuit cuprind însemnările autoarei din perioada 20 aprilie–22 iunie 1945. Începând cu luna iulie a anului 1945, autoarea a transcris aceste caiete, bătându-le la mașină, pentru o cunoștință foarte apropiată. Astfel, cuvintele au devenit propoziții. Aluziile au fost clarificate și a adăugat amintiri. Niște bilețele mângălite și-au găsit locul convenit în text. Pe hârtie cenușie, de proastă calitate, au rezultat 121 de pagini scrise la mașină, cu spațiu mic între rânduri. După câțiva ani, acestea au ajuns la mai mulți cunoscuți ai autoarei, printre care și scriitorul Kurt W. Marek (C.W. Ceram), care a considerat că, dincolo de experiența personală pe care o redă, acest manuscris reprezintă documentul unei epoci. El a predat textul unui editor din New York, care a publicat o traducere în toamna anului 1954. În vara lui 1955 a urmat ediția din Marea Britanie. De atunci au apărut traduceri în suedeză, norvegiană și olandeză, daneză și italiană, japoneză și spaniolă, franceză și finlandeză.

Faptul că însemnările ei au fost primite cu simpatie în atâtea țări, precum și încrederea în puterea vindecătoare a timpului au făcut-o pe autoare să încuviințeze și publicarea unei ediții în limba germană. Din motive ce țin de discreție, toate numele proprii și numeroase detalii au fost modificate sau schimbate între ele. Dorința scriitoarei de a rămâne anonimă este de înțeles. Oricum, nu identitatea ei este importantă aici, deoarece nu ne este înfățișat un caz singular, ci soarta incertă a nenumărate femei. Fără mărturia ei, cronica epocii noastre, care până de curând fusese scrisă aproape în totalitate de bărbați, ar fi rămas incompletă și dintr-o perspectivă exclusiv masculină.

CRONICĂ ÎNCEPUTĂ ÎN ZIUA ÎN
CARE, PENTRU PRIMA OARĂ, BERLINUL A
TREBUIT SĂ FACĂ FAȚĂ RĂZBOIULUI.

Vineri, 20 aprilie 1945, ora 16

Da, războiul se apropie de Berlin. Ceea ce ieri încă părea doar un murmur îndepărtat este astăzi un uruit continuu. Respirăm noxele sonore ale tunurilor. Am asurzit, urechile noastre nu mai aud decât tirurile de calibru mare. De mult timp nu mai putem distinge din ce direcție se trage. Trăim într-un cerc format din țevi de pușcă, care devine tot mai mic cu fiecare oră ce trece.

În răstimpul dintre tiruri trec ceasuri întregi încărcate de o tăcere înfiorătoare. Dintr-odată, cineva își amintește de primăvară. Prin ruinele înnegrite de fum ale casei intră valuri de parfum de liliac din grădini ale nimănu. Trunchiul salcâmului din fața cinematografului e atât de verde! Cândva, în acalmia dintre sirene, grădinarii amatori probabil și-au săpat lotul, fiindcă se poate vedea pământ proaspăt deștelenit pe lângă bolțile cu verdeață de-a lungul Berliner Strasse. Păsările sunt singurele care nu se încred în acest aprilie aparte – pe jgheabul clădirii noastre nu există nici măcar o singură vrabie.

Aproape de ora trei, mașina cu ziare s-a oprit în fața chioșcului. O pâneau deja vreo douăzeci de oameni. În clipa următoare, șoferul nici nu se mai vedea de mâinile întinse cu bănuți. Gerda, fiica portăresei, a făcut rost de un braț de *Ediții de seară* și mi-a lăsat un exemplar. Nu mai este un ziar adevărat, ci mai degrabă un fel de foaie tipărită pe ambele părți și foarte umedă. În mers, citesc mai întâi raportul emis de Wehrmacht¹. Nume noi de localități: Müncheberg, Seelow, Buchholz. Sună al naibii de cunoscut și de aproape. Arunc o privire în treacăt la știrile despre frontul de vest. Ce importanță mai au acum? Soarta noastră vine din est și va schimba climatul în același fel cum a făcut-o odinioară glaciațiunea. Mulți se întrebă de ce și se chinuie cu tot felul de întrebări lipsite de sens. Eu vreau doar să mă concentrez asupra zilei și îndatoririlor de astăzi.

¹. Denumirea oficială a forțelor armate ale celui de-al Treilea Reich (n. red.).

În jurul chioșcului s-au adunat grupuri de oameni cu fețe palide, care murmură:

— Nu, cine s-ar fi gândit la asta?

— Fiecare mai avea un dram de speranță...

— Nu depinde de noi, suntem pierduți.

Și, referindu-se la vestul Germaniei:

— Ăștia o duc bine. Au scăpat de ce-i mai greu.

Cuvântul „ruși“ nu-l mai rostește nimeni. Dar le stă pe buze.

Înapoi în mansardă. Nu o pot considera casa mea, fiindcă eu nu mai am casă. Cu toate că nici camera mobilată, care a fost bombardată, nu mi-a aparținut. În decursul ultimilor șase ani eu am fost cea care a umplut-o de viață – prin cărțile și tablourile mele și sutele de lucruri pe care le aduni în jurul tău. Steaua de mare de pe insula Norderney din ultima vară înainte de război. Chilimul pe care Gerd mi l-a adus din Persia. Ceasul deșteptător cu carcasa îndoită. Fotografii, scrisori vechi, țitera, monedele mele din douăsprezece țări, tricotajul început de mine – toate amintirile, pieile, cojile, sedimentele, adică toate vechiturile anilor pe care i-am trăit.

Acum, că totul a dispărut și nu mi-a mai rămas decât un geamantan cu haine, mă simt goală și ușoară. Pentru că nu mai am nimic, îmi aparține totul. De exemplu această mansardă străină. Vreau să spun că nu-mi e chiar atât de străină. Proprietarul e un fost coleg de-al meu. Îl vizitam adeseori când încă nu era chemat sub arme. În pas cu vremurile, ne ocupam cu trocul: în schimbul conservelor lui daneze de carne îi dădeam coniac francezesc, iar în locul săpunului meu din Franța obțineam ciorapi, pe care el îi primea din Praga. După ce casa mi-a fost bombardată, am reușit să-i dau de veste, iar el mi-a permis să mă mut aici. Ultimul lui mesaj a venit din Viena, unde era repartizat la biroul de cenzură al Wehrmachtului. Oare unde o fi acum...? În orice caz, mansardele nu prea sunt la mare căutare în ultima vreme. În plus, plouă prin tavan, fiindcă țigla este fie spartă, fie a fost smulsă de suflul exploziilor.

Nu-mi găsesc liniștea aici sus, mă plimb neîncetat prin cele trei încăperi. Am căutat în mod sistematic prin toate dulapurile și sertarele ceva folositor, adică ceva de mâncare, de băut, de pus pe foc. Din păcate, n-am găsit mare lucru. Probabil că doamna Weiers, care făcea curat aici, a

fost mai rapidă. Acum totul aparține tuturor. Oamenilor le pasă doar într-o mică măsură de lucrurile materiale și nu mai pot face deosebirea între propriile bunuri și cele ale unui străin.

Mototolită într-un sertar, am găsit o scrisoare adresată proprietarului locuinței. Mi-era rușine s-o citesc, dar tot am citit-o până la urmă. O scrisoare de dragoste pasională, pe care am aruncat-o în toaletă și am tras apa. (Încă mai avem apă aproape tot timpul.) Amor și dor, plăcere și durere. Ce cuvinte îndepărtate, străine. Se pare că o viață amoroasă rafinată, pretențioasă este condiționată de mese regulate, îndestulătoare. Singura mea grijă, în timp ce scriu aceste cuvinte, este stomacul. Gândirea, simțirea, dorința și speranța vin prin mâncare.

Două ore mai târziu. Gazul arde cu o flacără mică, gata să se stingă. De ore întregi fierb cartofii. Cei mai jalnici cartofi-porcești din țară, se fac terci și au gust de carton. Pe unul l-am înghițit pe jumătate crud. De azi-dimineață mă îndop. La Bolle am dat bonurile bleu de lapte, pe care mi le-a trimis Gerd de Crăciun, și am ajuns la țanc: vânzătoarea scotea deja laptele cu polonicul, ținând bidonul înclinat și spunând că acum nu se mai aduce lapte la Berlin. Asta înseamnă că vor muri copii.

Am băut puțin lapte chiar acolo, pe stradă. Acasă mi-am umplut stomacul cu griș cu lapte și-am înghițit imediat un coltuc de pâine. Teoretic sunt atât de sătulă, cum n-am mai fost de mult. Practic, însă, mă chinuie o foame de lup. Mâncând am devenit și mai înfometată. Cu siguranță există o explicație științifică pentru asta. De exemplu, că alimentația stimulează secreția din stomac și animă sucurile gastrice pentru digestie, iar când acestea încep să lucreze, puțina hrană a fost deja digerată. Atunci încep să-ți chiorăie mațele.

În timp ce scotoceam printre cele câteva cărți ale proprietarului (unde am găsit și caietul gol în care scriu acum), am deschis un roman. Era vorba despre mediul aristocrat britanic, și am citit următoarea propoziție: „...aruncă o privire grăbită peste mâncarea de care nu se atinsese, se ridică și plecă...” Parcursesem deja zece pagini, când, atrasă ca prin magie de această propoziție, am revenit la ea. Probabil am citit-o de vreo zece ori, când, dintr-odată, mi-am dat seama că zgâriam literele cu unghiile, de parcă mâncarea neatinsă – inițial descrisă amănunțit – ar fi putut fi

desprinsă din paginile cărții. Ce nebunie! Începutul nebuniei din pricina foamei. Ce păcat că n-am cum să citesc despre asta în romanul *Foamea* al lui Hamsun. Chiar dacă nu mi-ar fi fost bombardată casa, tot n-aș mai fi avut această carte. Sunt mai mult de doi ani de când mi-a fost furată la metrou din plasa de cumpărături. Era învelită într-o copertă din rafie. Se pare că hoțul a crezut că este un carnet cu bonuri alimentare. Săracul! Cât de decepționat trebuie să fi fost! Pe de-altă parte, asta-i o poveste care i-ar fi plăcut lui Hamsun.

De dimineață se zvonea la brutărie: „Când o să vină ăștia, o să ne ia toată mâncarea din casă. Să nu credeți c-o să ne lase ceva! Au hotărât ca germanii să facă foamea opt săptămâni. Ția din Silezia aleargă deja prin păduri și scormonesc după rădăcini. Copiii crapă de foame. Bătrânii mănâncă iarbă, ca animalele.“

Asta spune *vox populi*. Dar nu se știe nimic concret. Nu mai găsești nici măcar *Völkischer Beobachter*² pe treptele de la intrare. Nu mai vine nici o doamnă Weiers ca să-mi citească la micul dejun titlurile îngroșate de la rubrica de violuri. „Bătrână de șaptezeci de ani, batjocorită“, „Călugăriță violată de douăzeci și patru de ori“ (cine-a stat să numere?). Astea sunt titlurile principale din ziare. Oare ar trebui să-i îndemne pe bărbații din Berlin să aibă grijă de noi și să ne apere? E ridicol. În realitate, câteva mii de femei și copii sunt astfel mânați spre ieșirile dinspre vest ale orașului, unde probabil vor muri de foame sau vor fi mitraliați din avioane. În timp ce citea, ochii doamnei Weiers se rotunjeau și deveneau sticloși. Există ceva în ființa ei care savura grozăviile. Sau poate subconștientul ei se bucura că nu e vorba despre ea, fiindcă îi era frică și dorea neapărat să plece. N-am mai văzut-o de alaltăieri.

². Ziarul oficial al Partidului Nazist (n. red.).

Radioul e mort de patru zile. Încă o dovadă că tehnica ne-a dăruit lucruri de-o valoare îndoielnică. Nu sunt valoroase în sine, ci doar atâta timp cât sunt băgate-n priză. Pâinea are o valoare absolută, la fel și cărbunele. Iar aurul este aur, la Roma sau în Peru sau la Breslau. În schimb, radioul, aragazul, instalația de încălzire centralizată, reșoul, toate aceste daruri mărețe ale vremurilor moderne devin doar un balast inutil

atunci când nu sunt alimentate cu curent. În prezent ne-am întors în timp cu câteva sute de ani. Suntem oameni ai cavernelor.

Vineri, probabil în jurul orei 19. Am mai mers o dată repede cu tramvaiul spre primărie. Bubuieli și huruit, tunurile se aud neîncetat. Vătmănița a încercat zadarnic să le acopere cu vocea ei. Eu mă hrăneam cu expresia de pe fețele oamenilor din jurul meu. Se citea pe ele tot ceea ce nimeni nu spune cu voce tare. Am devenit un popor de muți. Oamenii nu mai discută decât în intimitatea adăpostului lor. Când voi merge iarăși cu tramvaiul? Dar oare voi mai merge? În foaia denumită ziar scrie că de mâine se anulează valabilitatea abonamentelor de călătorie categoriile I și II, cu care ne-au cicălit în ultimele săptămâni – acum doar posesorii cartonașului roșu categoria III mai au voie să folosească mijloacele de transport în comun. Prin urmare, poate doar un om din patru sute, deci nici unul, deci gata.

O seară rece, robinetele au secat. Cartofii mei încă mai fierb la flacăra minusculă. Mi-am făcut de lucru și-am pus mazăre, hrișcă, făină și înlocuitor de cafea în punguțe, pe care le-am adunat într-o cutie. Un bagaj suplimentar de cărat în adăpost. A trebuit să dezleg iar pachetul când mi-am amintit că uitasem să pun sarea. Corpul nu poate rezista fără sare mult timp. Și probabil că trebuie să ne ascundem încă multă vreme în adăpost.

Vineri, ora 23, în adăpost, la lumina lămpii cu petrol, cu caietul pe genunchi. În jurul orei 22 au căzut trei sau patru bombe. Imediat a început să urle sirena. Din câte am auzit, momentan poate fi acționată doar manual. Nu-i lumină. De marți, scările trebuie coborâte în grabă pe întuneric. Bâjbâim și alunecăm. Pe undeva pârâie un generator manual de curent și aruncă umbre uriașe pe peretele din casa scării. Vântul suflă prin sticla spartă a ferestrelor și zdrăngăne storurile de camuflaj, pe care nimeni nu le mai lasă jos – la ce bun?

Ne alunecă picioarele, cuferele se lovesc de pereți. Lutz Lehmann strigă „Mami!”. Ca să ajungi la adăpost trebuie să treci strada până la intrarea laterală, cobori treptele, o iei prin gang, treci printr-o curte interioară pătrată, deasupra căreia cerul e spuzit de stele și brăzdat de avioanele care zumzăie ca niște bărzăuni. Cobori iarăși niște trepte, treci prin niște uși și holuri. În sfârșit am ajuns în adăpostul nostru, aflat în spatele unei uși

metalice foarte grele, cu margini de cauciuc, care poate fi încuiată prin acționarea a două mânere. Oficial numit adăpost antiaerian, noi îi spunem peșteră, infern, catacomba groazei, groapă comună.

O pădure de trunchiuri decojite susține tavanul. Chiar și în acest aer stătut miros încă a rășină. Bătrânul Schmidt – perdelegiul Schmidt – trăncănește în fiecare seară despre calcule statistice conform cărora pădurea de grinzi ar trebui să reziste chiar și atunci când casa se dărâmă. Cu alte cuvinte, dărâmăturile se prăbușesc în anumite unghiuri și greutatea lor se împarte în nu știu ce fel. Proprietarul, care ar trebui să știe asta, nu ne mai poate răspunde. A fugit la Bad Ems și e deja american.

Oamenii din acest adăpost sunt în orice caz convingși că grota lui este cea mai sigură. Nu există nimic mai străin decât un adăpost străin. Eu fac parte deja de aproape trei luni din rândul celor de-aici și mă simt în continuare ca o străină. Fiecare adăpost are propriile interdicții, propriile obiceiuri. În fostul meu adăpost erau obsedați să aibă la îndemână apă ca să poată stinge eventualele incendii. Pretutindeni dădeai de bidoane, găleți, oale, butoaie, în care se afla o zeamă tulbure. Cu toate astea, încăperea a ars din temelii. Așa că zeama aia nu echivala decât cu un scuipat.

Doamna Weiers mi-a povestit că în adăpostul ei face ravagii o obsesie cu privire la plămâni. Cum cade prima bombă, toți se lasă pe burtă și respiră superficial, în timp ce-și apasă pieptul cu mâinile. Cineva le-a spus că astfel te poți apăra de plămâni colabați. Aici, în adăpostul ăsta, au o fixație legată de pereți. Toți stau așezați cu spatele spre peretele exterior. Doar sub clapeta de șoc se lasă un loc liber. La prima bubuitură, se adaugă obsesia cu batista: toți își acoperă nasul și gura cu o bucată de stofă pe care o înnoadă la spate. Așa ceva n-am mai văzut în nici un alt adăpost. Nu știu la ce le folosește cârpa aceea. Dar dacă ei zic că-i bine...

În rest, e un adăpost ca toate celelalte, aceiași oameni și chiar și aceleași scaune, printre care poți găsi o gamă întreagă de modele, de la cele de bucătărie până la fotoliul de brocart. Oamenii provin din marea și mica burghezie, dar sunt și indivizi din clasa proletară. Mă uit în jur și notez:

Prima este soția brutarului, doi obrăjori îmbujorați și grăsuți ascunși sub un guler din blană de oaie. Urmează văduva farmacistului, care a

absolvit un curs de prim-ajutor și care, câteodată, le ghicește în cărți, pe două scaune alăturate, celorlalte femei. Doamna Lehmann, al cărei soț este dat dispărut în est, își ține în brațe nou-născutul înfășat într-o față de pernă, iar Lutz, băiețelul ei de patru ani, ale cărui șireturi lungi atârnă în jos, doarme-n poala ei. Mai este un băiat cu pantaloni gri și ochelari cu ramă de baga, care, la o privire mai atentă, se dovedește a fi de fapt o fată. Trei surori între două vârste, croitorese, înghesuie una-n alta și semănând cu o budincă negricioasă. O fată refugiată din Königsberg, Prusia Orientală, cu țoalele ei încropite din vechituri. Domnul Schmidt, care a fost bombardat și repartizat aici, angrosist de perdele fără perdele și, în ciuda vârstei înaintate, un palavragiu fără pereche. Cuplul de librari, care a trăit o sumedenie de ani la Paris și care deseori discută în șoaptă în franceză...

Tocmai am ascultat o femeie de patruzeci de ani din cartierul Adlershof, a cărei casă a fost bombardată, iar ea s-a adăpostit aici, la mama ei. O bombă a căzut în grădina vecinului, iar suflul exploziei a distrus din temelii și locuința ei, în care își investise toate economiile ani de-a rândul. Porcul pe care reușise să-l îngrașe a fost zburat de explozie până sus în dreptul căpriorilor de la acoperiș. „N-a mai fost bun de nimic.“ A mierlit-o și cuplul de vecini. S-a scormonit după cei doi prin ruinele casei și prin noroiul din grădină – adică după ceea ce-a mai rămas din ei. În mormântarea a fost frumoasă. Un cor de bărbați al breslei croitorilor a cântat lângă mormânt. Însă spre sfârșitul slujbei s-a iscat un haos total. Sirenele au început să urle chiar în timp ce se intona imnul *Gottes Rat*. Groparii au fost nevoiți să coboare coșciugul în groapă în mare grabă. Se auzea conținutul troncănind. Iar acum venea poanta, povestitoarea chicotind deja anticipativ în timp ce spunea istorioara asta, deloc amuzantă:

— Și imaginați-vă una ca asta – când fiica lor a răscolit trei zile mai târziu pământul, căutând ceva ce mai putea fi întrebuințat, a găsit pe neașteptate în spatele butoiului pentru apă de ploaie un braț al lui taică-su.

Unii au chicotit, dar majoritatea nu. Oare au îngropat apoi și brațul?

Să continuăm cu cei din adăpost. În fața mea, învelit în pături și asudând din cauza febrei, șade un bărbat mai în vârstă, de meserie

comerciant. Lângă el stau soția sa, care pronunță cuvintele cu un s sonor, în dialectul hamburghez, și fiica lor de optsprezece ani, care se numește Stinchen, pronunțat cu același s hamburghez. Urmează blonda, necunoscută de nimeni și repartizată aici de curând, care se ține de mână cu chiriașul ei la fel de necunoscut. Funcționarii de la poștă, mici de statură, recent pensionați – ea având mereu un picior artificial în brațe, un obiect artistic realizat din nichel, piele și lemn, o *pietà* incompletă. Fiul lor cu un singur picior se află – sau se afla, azi nu se mai știe nimic cu exactitate – într-un spital de campanie din Breslau. Cocoșatul doctor chimist de la fabrica de limonadă stă ghemuit în fotoliu ca un gnom. Urmează familia portarului, formată din mamă, două fiice și un nepot orfan de tată. Erna și Henni de la brutărie, care nu se mai pot întoarce acasă și locuiesc acum la brutar. Antoine, belgianul cu bucle negre, care mimează că este ucenicul brutarului și are un fel de relație cu Henni. Administratoarea fostului proprietar, care, în ciuda tuturor regulamentelor de apărare antiaeriană, ține în brațe un foxterier bătrâior. Și eu: o blondă palidă, care umblă veșnic cu același pardesiu salvat întâmplător, angajată la o editură, până când aceasta a pus lacătul pe ușă săptămâna trecută și le-a dat liber angajaților „până la noi dispoziții“.

Mai sunt una, două persoane șterse care nu ies cu nimic în evidență. Noi suntem acele elemente fără valoare, pe care nu le doresc nici frontul și nici trupele Volkssturm³. Lipsește brutarul, singurul din casă cu cartonaș roșu de categoria III, care a plecat cu tramvaiul la grădina sa de la marginea orașului ca să-și îngroape argintul, și domnișoara Behn, angajată la poștă, nemăritată și îndrăzneată, care tocmai a zbughit-o pe scări în sus, în pauza dintre bombardamente, ca să ne aducă ediția specială de astăzi. Mai lipsește o femeie, care momentan se află la Potsdam, să-și înmormânteze șapte membri din familie, uciși în timpul marelui bombardament de acolo. Nici inginerul de la etajul trei, cu soția și fiul său nu sunt cu noi. Săptămâna trecută a urcat pe o barjă, care-l va duce împreună cu toată mobila sa în siguranță peste canalul Mittelland la Braunschweig, unde a fost mutată uzina de armament la care lucrează. Toată forța de muncă disponibilă se îmbulzește spre centrul țării, unde trebuie să fie deosebit de

aglomerat – în cazul în care americanii n-au ajuns deja acolo. Nimeni nu știe nimic.

3. Miliție formată din civili, înființată la ordinul lui Adolf Hitler în ultimele luni ale războiului (n. red.).

Miezul nopții. Nu-i curent. Pe bârna de deasupra mea fumegă lampa cu petrol. De afară se aude un zbârnâit intens, tot mai puternic. Fixația cu batista este pusă în practică. Fiecare își acoperă nasul și gura cu bucata de stofă pe care o avea la îndemână. Un harem turcesc înfiorător, o galerie cu jumătăți de măști mortuare. Doar ochii sunt vii.

Sâmbătă, 21 aprilie 1945, ora 2 noaptea

Bombe, pereții se clatină. Degetele încă îmi mai tremură pe stilou. Sunt transpirată ca după o muncă grea. Înainte mâncam în adăpost felii groase de pâine cu unt. De când am fost bombardată și am ajutat în noaptea respectivă la salvarea celor aflați sub dărâmături, mă chinuie o frică de moarte. Mereu am aceleași simptome. Mai întâi îmi asudă pielea capului, un fior sfâșietor îmi străbate șira spinării, simt înțepături în gât, mi se usucă gura, iar inima îmi bate cu sincope. Ochii mei privesc fix piciorul scaunului de vizavi și pe retină îmi rămân întipărite ornamentele și striățiile strunjite. Acum, de-aș fi în stare să mă rog. Creierul se blochează în formulări, crâmpeie de propoziții: „Nepăsător rămâi, căci totul e nimic... Fiecare va cădea când va voi Domnul... *Noli timere*⁴...” Până trece valul de bombardamente.

4. Să nu te temi (lat., n. red.).

Apoi se iscă brusc o pălăvrăgeală intensă. Toți râd, unii strigă mai tare decât alții, fac glume. Domnișoara Behn iese în fața noastră cu ediția specială și ne citește discursul lui Goebbels⁵ cu ocazia zilei de naștere a Führerului (o dată din calendar, la care cei mai mulți nici nu s-au mai gândit). Citește cu un accent aparte, cu o voce schimbată, ironică și plină de răutate, cum n-a mai auzit-o nimeni până acum. „Holde de grâne aurite... oameni care trăiesc în pace...” Ei, na! Răsună la unison vocile

locuitorilor din Berlin. Apoi: „Ce frumos ar fi.“ Sunt sunete de caval, pe care nu le mai ascultă nimeni.

5. Joseph Goebbels (1897–1945), ministrul german al propagandei publice începând cu 1933 (n. red.).

Ora 3 noaptea, cei din adăpost sunt pe jumătate adormiți. De mai multe ori s-a dat semnalul preliminar de încetare a sirenei, dar alarma s-a pornit din nou imediat. Nu cad bombe totuși. Eu scriu, îmi face bine, îmi distrage atenția. Și vreau ca Gerd să citească asta, în caz că se-ntoarce – dacă se mai... Nu, am șters asta, nu trebuie să invoc nenorocirea.

Fata care seamănă cu un băiat s-a furișat până la mine și m-a întrebat ce scriu:

— Nimic deosebit. Mâzgălesc doar câteva chestii personale, ca să-mi treacă timpul.

După primul raid printre noi a apărut „Siegismund“, un domn în vârstă din vecini, pe care l-au alungat din propriul lui adăpost, probabil din cauză că vorbea neîncetat despre victorie. De aici vine și această poreclă pe care i-am dat-o noi.⁶ Siegismund crede cu-adevărat că salvarea este aproape și victoria, sigură și că „Ăla“ (cea mai nouă denumire a lui A.H.) știe cu siguranță ce face. În timp ce vorbește, toți își privesc vecinii în tăcere și cu multe subînțelesuri. Nimeni nu dorește o dispută cu el. Cine și-ar dori să se certe cu nebunii? În afară de asta, nebunii sunt câteodată periculoși. Doar soția portarului îl susține cu vehemență, șuierând printre cei doi canini proeminenți că te poți încrede doar în „Ăla“ și-n bunul Dumnezeu.

6. *Sieg* – victorie; *mund* – gură (germ., n. red.).

Ora nouă dimineața, în mansardă. (Toate indicațiile mele temporale sunt simple presupuneri, căci, neavând ceas, trăiesc atemporal.) O dimineață cenușie, plouă cu găleata. Scriu pe pervaz, care ține loc de masă. La scurt timp după ora trei s-a dat semnalul preliminar de încetare a sirenei. Mi-am scos rochia și pantofii și-am căzut pe patul mereu desfăcut. Cinci ore de somn adânc. Nu mai avem gaze.

Tocmai mi-am numărat banii, 452 de mărci, nu știu ce să fac cu ei, deoarece pentru puținele cumpărături pe care le mai putem face, sunt suficienți doar câțiva pfenigi. La asta se adaugă contul meu bancar, în

care, din cauza lipsei de mărfuri, s-au adunat în jur de o mie de mărci. (Când mi-am deschis contul, în primul an de război, încă mai credeam că-mi voi folosi economiile pe timp de pace și pentru o călătorie în jurul lumii. A trecut mult, mult timp de-atunci.) Unii oameni aleargă zilele astea pe la bănci, la cele care mai sunt deschise, și-și scot banii din cont. Oare de ce? Dacă s-a zis cu noi, s-a zis și cu marca. Banul, adică bancnota, nu este decât o invenție și nu mai are nici o valoare dacă nu mai există Banca Centrală. Frunzăresc impasibilă teancul de bani. Mă gândesc că-mi poate servi eventual doar ca amintire. Drept niște imagini ale unor timpuri îndepărtate. Presupun că învingătorii își vor aduce propria lor monedă și ne-o vor da nouă. Sau se vor tipări un fel de bani militari – asta dacă o să ni se permită să avem măcar atât și nu vom fi condamnați la muncă pentru o porție de supă.

Ora prânzului. Plouă neîncetat. Am mers pe jos până în Parkstrasse și mi-am mai luat un teanc de „hârtiute cu imagini“. Procuristul mi-a dat ultimul salariu și m-a trimis în „concediu“. S-a ales praful de toată editura. Și oficiul muncii s-a golit, nimeni de acolo nu mai vânează forța de muncă rămasă pe drumuri; din acest punct de vedere suntem acum toți propriii noștri stăpâni.

Birocrația funcționează doar când este vreme bună. Altfel, instituțiile se dizolvă imediat ce plouă cu schije. (Deși este liniște acum. O liniște care-ți dă fiori.) Nu mai suntem guvernați. Și totuși, pretutindeni, în fiecare adăpost, se instaurează un fel de ordine. Când casa mea a fost bombardată, până și cei prinși sub dărâmături, cei răniți și cei traumatizați au dispărut într-o anumită ordine. Chiar și aici, în adăpost, autoritatea o dețin firile organizate și dominante. Trebuie să fie ceva în natura omului. Omenirea trebuie să fi funcționat astfel încă din epoca de piatră. Niște animale de turmă, cu instinct de conservare a speciei. În regnul animal se pare că întotdeauna este vorba despre masculii dominatori, masculul alfa. În acest adăpost se poate vorbi mai degrabă de femeii alfa – de exemplu, domnișoara Behn, ba chiar și femeia din Hamburg, care e foarte calmă. Eu, una, nu sunt așa, nu eram așa nici în fostul meu adăpost, unde, de altfel, se impusese un maior pensionat, care urla mereu și ținea totul sub control; nu permitea nici unui bărbat și nici unei femei să-i conteste

autoritatea. Faptul că suntem constrânși să stăm împreună în adăpost mi-a provocat întotdeauna scârbă, am încercat mereu să mă izolez, să-mi caut de fiecare dată un alt ungher unde să dorm. Dar când strigă masculul sau femeia alfa, eu îi urmez supusă.

Pe stradă am alergat pe lângă tramvai. N-am avut voie să urc, deoarece nu posed cartonașul de categoria III. Tramvaiul era aproape gol, am numărat doar opt oameni în vagon. Iar alte sute fugeau în ploaie pe lângă el, cu toate că tramvaiul, care oricum trebuie să circule, ar fi putut foarte bine să-i ia și pe ei. Însă nu – principiul de ordine e adânc înrădăcinat în noi, așa că facem ce ni se spune.

La brutar am cumpărat niște chifle. Rafturile încă mai par pline, nu se observă nici urmă de panică în ceea ce privește cumpărăturile. Apoi am fost la oficiul de distribuire a cartelelor alimentare. Azi a fost rândul celor al căror nume începe cu aceeași literă ca a numelui meu, și ne-au fost ștampilate bonurile pentru cartofi de la 75 până la 77. A mers surprinzător de repede, cu toate că, față de celelalte dați în care lucrau mai mulți, acum erau de serviciu doar două angajate. Nici nu se uitau cu atenție, doar ștampilau secțiunile mecanic, ca niște mașini. Ce rost are toată ștampilarea asta? Nu știe nimeni, dar mergem cu toții acolo, presupunând că ar avea totuși un sens. Conform unui anunț afișat, pe 28 aprilie urmează literele de la X până la Z.

Căruțe acoperite cu prelate îmbibate de apă, sub care se află soldați, se mișcă anevoie prin ploaie spre centrul orașului. Pentru prima oară am văzut soldați adevărați veniți de pe front, niște indivizi murdari, cu bărbi sure și îmbătrâniți. Căruțele erau trase de cai mici de la țară, ce păreau negri de uzi ce erau. Încărcătura: fân. Nu mai seamănă deloc cu un *Blitzkrieg*⁷ motorizat.

⁷. Război-fulger, doctrină militară ce prevede o ofensivă militară generalizată, precedată de atacuri aeriene și bombardamente masive, urmate de atacuri foarte rapide (n. red.).

Pe drumul spre casă am pătruns în grădina părăsită a profesorului K., aflată în spatele ruinei cernite a casei sale, și am cules șofran și liliac. O parte i-am dat doamnei Golz, o vecină din blocul de apartamente în care am locuit. Am stat împreună la o masă din aramă și ne-am pus pe taclale.

Adică am țipat una la alta din cauza împușcăturilor pornite din senin. Doamna Golz mi-a spus cu glas stins: „Ce flori, ce flori minunate...” În timp ce vorbea, pe obraji îi curgeau lacrimi. Și eu m-am simțit mizerabil. Frumusețea doare în timpurile noastre. În jur e atât de multă moarte.

M-am gândit azi-dimineață la câți morți am văzut până acum. Primul a fost domnul Schermann. Pe-atunci aveam cinci ani, iar el șaptezeci, era întins, cu părul nins pe mătasea albă, cu lumânări la căpătâi, a fost o clipă marcantă și înălțătoare. Prin urmare, credeam că moartea este solemnă și frumoasă. Până când, în 1928, l-am văzut pe Hans, fratele lui Hilde și Käte P., care murise cu o zi în urmă. Culcat pe canapea, stătea acolo ca o cârpă, cu bărbia legată cu o batistă albastră și genunchii într-o poziție strâmbă – părea un gunoi, un nimic. Au urmat rude decedate, cu unghii albastre ieșind dintre flori și coroane de trandafiri. Apoi, la Paris, bărbatul călcat de un vehicul, într-o baltă de sânge. Și bărbatul înghețat în râul Moscova...

Da, am văzut morți, dar clipa morții n-am văzut-o. Această experiență se pare c-o voi avea cât de curând. Nu cred că va fi vorba despre mine. Am scăpat de-atâtea ori ca prin urechile acului din gheara morții, încât simt că sunt pusă deoparte pentru altă dată. Probabil că ăsta este sentimentul pe care-l au cei mai mulți dintre oameni. Cum altfel ar putea să fie atât de binedispuși cu atâta moarte în preajmă? Un lucru e sigur, anume că atunci când viața îți este amenințată, dorința de viață crește. Mă simt cu mult mai înflăcărată acum decât eram înainte de bombardamente. Fiecare nouă zi este o zi triumfătoare. Iarăși ai supraviețuit. Te împotrivești morții. Totodată îți revii oarecum mai repede și stai mult mai ferm cu picioarele pe pământ. Când am fost bombardată pentru prima oară, am scris cu creionul pe peretele camerei mele câteva cuvinte în latina pe care mi-o mai aminteam:

*Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.*⁸

⁸. „De s-ar surpa-n fărâme lumea, / nenfricoșat l-ar lovi ruina“ – Horatius, „Oda a III-a“, în *Opera omnia*, Editura Univers, București, 1980, p. 187 (n. red.).

Pe atunci se mai putea scrie în străinătate. Într-o scrisoare către prietenii mei D. din Stockholm am citat acest vers ca să mă dau mare și, poate, ca să mă încurajez pe mine însămi, povestind totodată despre intensitatea cu care ne trăim viața sub amenințare. În timp ce scriam, am avut un sentiment ușor compătimator, de parcă, ajunsă la maturitate și cunoscând esența vieții, le-aș vorbi unor copilași nevinovați care trebuie să fie ocrotiți.

Duminică, 22 aprilie 1945, ora 1 noaptea

Eram culcată-n pat, sus la mine, iar vântul bătea prin ferestrele rămase fără geamuri. Dormitam de câteva ore, având la picioare o cărămidă încălzită pe o flacără minusculă. Aproape de ora 20 doamna Lehmann mi-a bătut la ușă:

— Coborâți, că nu se mai dă alarma și nu se mai aud nici sirenele. Toți ceilalți sunt deja jos.

Drumul în jos pe scară a fost riscant. Mi-am agățat tocul de cantul treptei. Am tras o sperietură de moarte, m-am prins în ultima clipă de balustradă. Am pornit mai departe, deși mi se înmuiaseră genunchii. Cu inima bătându-mi cu putere, am căutat și pipăit mult timp prin bezna aceluia culoar, până am găsit mânerul ușii de la adăpost.

Înăuntru arăta altfel decât de obicei. Toată lumea era pregătită de culcare. Pretutindeni erau numai perne, pături, șezlonguri. Cu greu m-am strecurat până la locul meu. Radioul e mort, nu mai are semnal, nici măcar de la aeroport. Lampa de petrol licărește slab. Cad o sumedenie de bombe, apoi e liniște. Apare Siegismund, încă mai ține steagul sus. Perdelegiul Schmidt mormăie ceva de Bernau și Zossen, unde s-ar afla rușii acum: Siegismund, în schimb, anunță o schimbare iminentă. Stăm, orele trec încet, artileria bubuie, când mai aproape, când mai departe.

— Nu mai urcați la dumneavoastră la etajul patru, mă sfătuieste văduva farmacistului.

Îmi oferă adăpost pentru la noapte în locuința ei de la etajul întâi. Urcăm prin spate, pe scara circulară, foarte îngustă. (Odinioară era numită „Intrare de serviciu pentru curieri și furnizori“.) Cioburi de sticlă

scrâșnesc sub pașii mei, vântul suflă prin lucarnele deschise. O canapea primitoare, aflată în camera de lângă bucătărie, îmi oferă două ore de somn sub o pătură de lână cu un miros neobișnuit. Până când, aproape de miezul nopții, bombele au început să cadă în apropiere și ne-am refugiat iarăși în adăpost. Ore lungi și groaznice din noapte, iar eu sunt prea obosită să continui să scriu aici jos...

Dimineața următoare, aproape de ora zece, în mansardă. Am rezistat cu toții în adăpost până aproape de ora patru. Am urcat singură până aici, mi-am încălzit o porție de supă de sfeclă pe gazul abia pâlpâind, mi-am curățat cartofi, mi-am fiert ultimul meu ou, adică l-am mâncat aproape crud, și m-am parfumat apoi cu restul de apă de colonie. Ce straniu, câte lucruri se fac acum pentru ultima oară, adică pentru o ultimă oară până cândva, cine știe când, un moment cu siguranță foarte îndepărtat. Unde-aș mai putea găsi un ou proaspăt? De unde să-mi mai iau parfum? Prin urmare, las aceste plăceri să mă pătrundă într-un mod conștient și aproape evlavios. După aceea m-am băgat în pat îmbrăcată, am dormit dârdâind de frig și am avut vise tulburătoare. Acum trebuie să merg la cumpărături...

Iarăși în mansardă, ora 14. Afară plouă cu găleata, ziarul n-a mai venit. În ciuda acestui fapt, poporul tot s-a îngrămădit punctual la rațiile împărțite nominal, care fuseseră menționate pe nu știu ce fluturași sau în anunțurile tipărite pe niște foi, așa-zisele ziare. Noi avem acum un fel de poștă orală. Informațiile se răspândesc din gură-n gură.

Primim acum rații alimentare anticipative, cum e denumirea oficială, și o rație înseamnă carne, cârnați, hrană procesată, zahăr, conserve și înlocuitor de cafea. Mi-am ocupat locul la capătul unei cozi, am stat două ore în ploaie și am primit în cele din urmă 250 de grame de terci, 250 de grame de fulgi de ovăz, 1 kilogram de zahăr, 100 de grame de înlocuitor de cafea și o conservă de gulii. Carne și cârnați și cafea boabe încă nu se găsesc. La măcelăria din colț e îmbulzeală, în ambele părți se întind cozi interminabile cu câte patru persoane pe fiecare rând, plouă cu găleata. Ce dezastru! La coada mea circulă tot felul de zvonuri: ai noștri ar fi renunțat deja la cartierul Köpenick, Wünsdorf ar fi fost ocupat, rușii s-ar afla la canalul Teltow. Dar, de parcă s-ar fi înțeles dinainte, dintr-odată nici o femeie nu mai pomenește despre „acest subiect“.

După astfel de discuții la coadă, în timpul cărora forma și conținutul propriului discurs decad involuntar și devin una cu simțămintele maselor, mă simt mereu năclăită și dezgustată. Și totuși nu vreau să mă distanțez de ele – vreau să mă dedic simțămintelor atât de umane ale maselor, vreau să le simt, vreau să le fiu părtașă. Există o discordanță între izolarea trufașă, sub auspiciile căreia se desfășoară viața mea în mod curent, și dorința de-a fi ca toți ceilalți, de-a aparține aceluiași popor, de-a suferi împreună aceeași istorie comună.

Ce altceva pot face? Trebuie să aștept să se sfârșească. Focul artileriei ne marchează fiecare zi. Câteodată îmi doresc ca totul să se fi încheiat deja. Ce vremuri stranii... Trăiești evenimentele istorice în timp ce au loc. Lucruri despre care mai târziu se va cânta și povesti. Dar când le vezi de aproape se preschimbă într-o povară și ești copleșit de frică. Istoria este ceva foarte incomod.

Mâine vreau să caut urzici și să fac rost de cărbuni. Doar micile rezerve pe care tocmai le-am primit ne despart de foame. Asta mă îngrijorează, la fel cum bogatul duce grija banilor săi. Ele pot fi bombardate, furate, mâncate de șoareci, furate de dușman. În cele din urmă am depozitat totul într-o nouă cutie în adăpost. Chiar și așa, încă îmi mai pot căra lejer toată averea pământescă pe trepte în sus și-n jos.

Seara târziu, în amurg. I-am făcut o nouă vizită doamnei Golz. Soțul ei stătea lângă ea, cu paltonul și fularul pe el, fiindcă era frig și curent în cameră. Amândoi erau tăcuți și îngrijorați. Le e cu neputință să mai înțeleagă ce-i cu lumea asta. De-abia am schimbat două vorbe între noi. Afară se auzea tot timpul un păcănit metalic. Din când în când bubuiau loviturile în forță ale antiaerienei, de parcă cineva ar fi bătut niște covoare gigantice între cer și pământ.

Ecoul focurilor de armă răsună în curțile interioare. Pentru prima dată am înțeles sensul cuvântului „canonadă“, pe care-l plasasem până acum oarecum între „inimă de leu“ și „piept de erou“. Cuvântul este însă foarte expresiv.

Afară toarnă cu găleata, e furtună. Stând în dreptul porții de la intrare, privesc cum trec niște pâlcuri de soldați. Sleți, de-abia își târăsc picioarele. Unii șchiopătează. Muți, fiecare în legea lui, se mișcă anevoie

parcă fără să pășească, îndreptându-se spre oraș. Au fețe nebărbierite și obraji scofâlciți, în spate cară bagaje grele.

— Ce s-a întâmplat? strig către ei. Încotro mergeți?

Nu-mi răspunde nimeni. Unul dintre ei mormăie ceva de neînțeles. Altul recită cu voce scăzută: „Führerul nostru, ordonă – și noi te vom urma până la moarte.“

Toate aceste fapte sunt atât de epuizate, că nici nu mai arată a bărbați. Sunt doar demni de milă. Nimeni nu mai speră sau așteaptă ceva din partea lor. Încă de-acum par înfrânți și capturați. Cu privirea apatică și lipsită de viață se uită la noi, cei care stăm pe marginea drumului. Probabil că noi, poporul sau civilii sau berlinezii sau ce-om mai fi, le suntem indiferenți, poate chiar de-a dreptul o povară. Sunt prea lipsiți de vlagă, prea extenuați de luptă ca să le mai pese de noi. Nici nu mai suport să-i privesc.

Pereți mânjiți cu litere de var prelinse îndrumă trupele spre diverse puncte de întâlnire. Două afișe sunt prinse cu piuneze pe arțarul de vizavi. Bucăți de carton, scrise grijuliu de mână, cu litere roșii și albastre și semnate cu numele „Hitler“ și „Goebbels“. Primul afiș amenință cu spânzurătoarea și împușcarea în caz de capitulare. Al doilea, intitulat „Obligații pentru berlinezi“, avertizează cu privire la posibile revolte inițiate de străini și-i obligă pe toți bărbații să lupte. Nimeni nu le dă vreo importanță. Par niște mângălituri atât de jalnice și neverosimile, încât toți le ignoră.

Da, tehnica ne-a răsfățat. Dacă nu ne folosim de mașina rotativă sau de difuzoare, totul ni se pare mizer. Dacă e scris de mână sau rostit cu o voce pițigăiată, n-are nici o greutate în fața noastră. Tehnica a devalorizat efectul produs de oralitate și ortografie. Strigătele unui singur individ, afișe scrise de mână, 95 de teze pe-o ușă de biserică la Wittenberg – cu astfel de mijloace au fost inițiate în trecut revoluțiile popoarelor. Pentru noi, cei din prezent, totul trebuie să se complice, să aibă consecințe, trebuie să fie multiplicat și potențat prin aparate pentru a avea efectul scontat. O femeie care privea atentă afișele a rezumat totul într-o propoziție: „Ia te uită în ce hal au ajuns ăștia doi.“

În adăpost, ora 22. După supa de la cină mi-am permis să stau puțin în pat, înainte să cobor înapoi. Oamenii s-au strâns deja cu toții. Astăzi s-a tras puțin și, cu toate că a sosit ora obișnuită, atacul aerian n-a mai avut loc. S-a iscat o veselie tensionată. Circulă tot felul de zvonuri. Doamna W. strigă:

— Mai bine un rusnac deasupra decât un american deasupra capului.

O anecdotă care nu se prea potrivește cu crepul ei de doliu. Domnișoara Behn strigă cu o voce stridentă:

— Hai să fim sincere – nici una de aici nu mai e fată mare.

Nimeni nu-i răspunde. Mă gândesc la cine-ar putea, totuși, să fie. Probabil fiica mai mică a portarului, care are de-abia șaisprezece ani și care, de când sora ei mai mare a călcat strâmb, a fost ținută din scurt. Și, dacă ar fi să mă bazez pe capacitatea mea de a citi fețele tinerelor, cu siguranță Stinchen, fata de optsprezece ani, care moțâie liniștită în partea cealaltă a încăperii. Nu-mi e deloc clar care e situația fetei ce seamănă cu un băiat. Dar ăsta este, foarte probabil, un caz aparte.

De astăzi avem o femeie nou-venită la noi în adăpost. Până de curând mergea mereu șase străzi mai încolo până la adăpostul public, care este considerat sigur. Trăiește singură în casa ei; încă n-am aflat dacă e văduvă, dacă a fost părăsită sau a divorțat. Pe obrazul ei stâng se întinde o eczemă purulentă. Ne relatează, mai întâi în șoaptă, apoi cu voce tare, că și-a prins verigheta de elasticul lenjeriei intime.

— Dacă ăia ajung până acolo, inelul n-o să mai conteze prea tare oricum.

Toată lumea izbucnește în râs. În orice caz, eczema ei purulentă de pe față ar trebui s-o ferească de asemenea întâmplări. E mare lucru în ziua de azi.

Luni, 23 aprilie 1945, ora 9 dimineața

O noapte uluitor de liniștită, antiaeriana de-abia se-aude. Avem un nou-venit în adăpost, a apărut soțul femeii bombardate în cartierul Adlershof, care s-a refugiat aici la mama ei. Bărbatul a venit în uniformă, în mare taină, și iată-l o oră mai târziu în haine civile. De ce...? Nimeni nu

vorbește despre asta, nimeni nu-l bagă în seamă. Un soldat trecut prin foc și sabie pe front, care face impresia că este încă în putere și de a cărui prezență ne bucurăm.

Dezertarea pare dintr-odată un lucru firesc, ba chiar îmbucurător. Nu pot să nu mă gândesc la cei trei sute de soldați spartani ai lui Leonida, care s-au împotrivit dușmanului la Termopile și au pierit în luptă, după cum le-o cerea legea lor. Asta ni s-a predat la școală, asta am fost îndemnați să admirăm. E posibil să mai fie ici-colo vreo trei sute de soldați germani care se comportă la fel. În schimb, alte trei milioane n-o mai fac. Cu cât detașamentul de luptă este mai mare și mai amestecat, cu atât scad șansele ca vreun soldat să dea dovadă de eroism ca-n cărțile de istorie. O femeie nu găsește rostul unui asemenea gest, oricum. Noi suntem raționale, practice, oportuniste. Nouă ne plac bărbații vii.

Spre miezul nopții aproape am căzut de oboseală de pe scaunul meu din adăpost (oare de unde să iau un pat?) și, împleticindu-mă, am urcat scara circulară, plină de cioburi de sticlă, până la etajul întâi, unde am dormit pe canapeaua văduvei farmacistului până aproape de ora 6 dimineața. Am aflat cu uimire că între timp avusese loc o nouă serie de bombardamente. Somnul îmi fusese atât de profund, încât n-am auzit nimic.

La brutar am găsit chifle, au fost ultimele. Totodată au fost și ultimele mele bonuri de pâine. De altele noi, nici vorbă. Nici un ordin, nici o informație, nimic. Nu se mai ocupă nimeni de noi. Dintr-odată am devenit indivizi, nu mai suntem compatrioți. Toate legăturile de odinioară dintre prieteni și colegi au încetat, dacă între ei se află mai mult de trei case. Contează doar turma din peșteră, familia, ca în timpurile imemorabile. Distanța până la linia orizontului măsoară acum doar trei sute de pași.

La brutărie se zvonea că rușii ar fi ajuns deja la Weissensee și Rangsdorf. La ștrandul în aer liber de la Rangsdorf m-am bălăcit deseori. Îmi spun cu voce tare, să văd cum sună: „Rușii la Rangsdorf“. Sună aiurea. Astăzi, înspre răsărit, cerul era roșu ca focul din cauza incendiilor care nu se mai sting.

Ora 13, m-am întors cu cărbuni. Mergând spre sud mă îndreptam vizibil către front. Tunelul trenului preorășenesc e deja blocat. Oamenii, care stăteau în fața lui, spuneau că la capătul celălalt e spânzurat un soldat, are

doar chiloții pe el, la gât îi atârnă o pancartă pe care scrie „Trădător“. Atârnă atât de jos, încât îl poți apuca de picioare și învârti. Asta spune cineva care l-a văzut cu ochii lui și i-a gonit pe puștii care se amuzau învârtindu-l.

Berliner Strasse e distrusă, are asfaltul spart pe jumătate și e blocată cu baricade. Cozi în fața magazinelor. Fețe terne în vacarmul antiaerienelor. Camioane rulau spre oraș. Ființe murdare, mânjite cu noroi, cu chipuri lipsite de expresie și bandaje zdrențuroase mergeau la pas printre ele. Un convoi de căruțe cu paie, pe capră, niște oameni cărunți. Baricada e păzită de trupe Volkssturm în uniforme alese la nimereală. Sunt foarte tineri, fețe de țânci răsar de sub căștile de oțel prea largi, te-apucă groaza când le auzi vocile stridente. Pot avea cel mult cincisprezece ani, sunt atât de slabi și de scunzi, încât jacheta militară atârnă pe ei.

De ce suntem atât de îngroziți când ne gândim la uciderea unor copii? Dacă ar avea cu trei, patru ani mai mult, faptul că sunt împușcați sau ciopârțiți ni s-ar părea un lucru atât de firesc. Unde se află acea limită? Poate la vârsta când își schimbă vocea? Când stau să-mi aduc aminte, cel mai mult mă tulbură vocile subțiri și clare ale acestor amărâți. Soldatul și bărbatul au fost până acum una și aceeași persoană. Iar un bărbat este un procreator. Faptul că acești băieți s-au irosit deja înainte să poată zămisli un copil cred că este o abatere de la legea naturii, este împotriva firii, împotriva instinctului de conservare a speciei. La fel ca în cazul unor pești sau insecte care își devorează urmașii. Asta n-are voie să se întâmple între oameni. Dar pentru că totuși se întâmplă e un semn de nebunie.

În clădirea editurii, abandonată după plecarea tuturor angajaților, beciurile erau pline de cărbuni. Femeia bombardată, repartizată în adăpostul nostru, m-a copleșit cu întrebări legate de o problemă de-a ei și ce s-ar putea face. Se pare că fiica ei cea mai mare, mamă a unui prunc de opt săptămâni, nu mai are de ieri lapte. Dintr-odată nu-l mai poate hrăni, iar cel mic plânge. Acum, că nu mai există lapte de vacă, toți sunt îngrijorați, neștiind cu ce vor hrăni copilul. I-am propus tinerei mame să încerce să mănânce plante sălbatice comestibile. Poate îi revine laptele. Ne-am aplecat peste iarba din grădină, îmbibată cu apă de ploaie și, protejându-ne mâinile cu niște batiste, am cules muguri de urzici de lângă

zid. Apoi păpădie, atunci când am găsit. Parfum de plante și miros de pământ, ciuboțica-cucului, păducel cu flori roșii, primăvară. Dar antiaeriana continuă să urle.

Am luat un rucsac plin cu ulei, am cărat probabil cincizeci de kilograme. În ciuda greutății, am depășit pe drumul spre casă o trupă de soldați. Pentru prima dată în zilele astea am văzut din nou arme: două lansatoare de grenade, o mitralieră, lăzi cu muniție. Niște tineri purtau benzile de cartușe ca pe niște podoabe barbare.

Din câte am auzit, spre prânz a avut loc pe strada noastră o înmormântare, la care a participat și văduva farmacistului. O fată de șaptesprezece ani, o schijă de grenadă, picior amputat, a pierdut prea mult sânge. Părinții și-au îngropat fiica în grădina casei, în spatele tufelor de coacăze. Au folosit un dulap drept sicriu.

Avem acum și libertatea de a ne îngropa morții oriunde dorim, ca-n vremurile de demult. Îmi amintesc că, în clădirea în care locuiam, a murit un câine imens, care în cele din urmă a fost îngropat în grădina casei. Dar ce teatru au făcut înainte de asta proprietarul clădirii, portarul și alți chiriași – toți au fost împotriva. Iar acum e vorba despre un om și nimeni nu comentează nimic, ba din contră, mă gândesc că este chiar o mângâiere pentru părinți faptul că o au atât de aproape. Și dintr-odată îmi dau seama că, fără să vreau, umplu în imaginația mea peticul de grădină dintre clădiri cu morminte.

Ora 16, în mansardă. Mi s-a întâmplat ceva foarte plăcut. Tocmai am fost în vizită la doamna Golz și m-am jucat în glumă cu telefonul. Spre uimirea mea, a venit tonul, ceea ce nu s-a mai întâmplat de câteva zile. Am format numărul Giselei – și mi-a răspuns, ea care locuiește la distanță de o oră în Berlinul de vest. Schimb lacom de cuvinte, nu voiam să încetăm să vorbim. Firma la care lucra Gisela a dat faliment. Șeful a șters-o în Vest, după un discurs impresionant de rămas-bun, și și-a lăsat angajații să se descurce singuri. Suntem abandonați, nu auzim decât pustietatea atât de vastă, suntem singuri.

Gisela mi-a povestit la telefon că va avea în curând aceeași vârstă pe care o avea tatăl ei când a căzut în Primul Război Mondial la Verdun. Ea nu l-a cunoscut niciodată. Zilele astea trebuie să se gândească mult la el,

discută în sinea ei cu el, așa, de parcă ar veni și rândul ei acum, de parcă îl va întâlni în curând. Înainte n-am vorbit niciodată despre astfel de lucruri, ne-am rușinat să ne deschidem inima. Rămâi cu bine, Gisela, amândouă am trăit în jur de treizeci de ani, poate totuși ne revedem sănătoase.

Înapoi în adăpost, luni, ora 20. Spre seară, primele lovituri ale artileriei în colțul străzii noastre. Vâjâieli, șuierături, vuiete. Flăcările au scânteiat doar o clipă. Țipete speriate în curte. Am căzut pe trepte la coborâre, iar jos am aflat că a fost lovită zona din fața cinematografului. Dușmanul trage asupra noastră. De altfel circulă zvonul că rușii comit doar fărâdelegi minore. Încetul cu încetul începem să ne îndoim că va mai urma acel temut covor de bombe american – fiindcă i-ar lovi acum și pe rușii ajunși la Berlin.

Un nou zvon se răspândește prin adăpostul nostru. Soția fabricantului de lichior l-a aflat dintr-o sursă sigură și foarte secretă și ni-l comunică respirând sacadat: americanii și britanicii s-ar fi certat cu rusnacy și ar lua în considerare o alianță cu noi, pentru a-i goni iarăși din țară. Râsete răutăcioase și dispute. Soția fabricantului de lichior este profund jignită și, de supărare, începe să vorbească în dialectul ei săsesc. S-a întors de-abia ieri din fabrica (destul de mică) de lichior aflată în spatele Moritzplatz, unde a înnoptat până de curând alături de soțul ei. A revenit la locuința ei și în adăpostul nostru, ca să nu-și piardă locul de aici. Soțul ei a rămas acolo cu sticlele și retortele lui – și cu o roșcată pe nume Elvira, după cum știu toți din adăpost.

În rest, continuăm goana după alimente. Puțin înainte de ora de închidere a magazinului am reușit să mai fac rost de 150 de grame de griș. La colțul străzii am auzit dintr-odată țipete și lumea a luat-o la fugă: la Bolle se descărca un camion, butoaie pline de unt – marfă râncedă – erau duse în magazin și urmează să fie împărțite. Jumătate de kilogram de persoană și totul – iar asta e îngrijorător – gratuit! Nu trebuie să ai decât o singură șampilă pe cartelă. Oare asta e primul semn de panică? Sau e vocea rațiunii care a învins, în sfârșit, hățiușul birocratic? Imediat s-a produs o învâlmășeală în fața ușii magazinului, oamenii se băteau cu umbrelele și cu pumnii. M-am împins și eu câteva minute, aflând câte ceva despre niște rezerve, întăriri și tancuri germane aflate în marș spre

noi, venind de nu știu unde – o femeie pare-se că a auzit asta noaptea trecută la radioul cu galenă. Apoi am lăsat untul baltă, nu vreau să mă bat pentru așa ceva. Cel puțin nu azi. Poate va trebui să învăț s-o fac în curând.

O noapte liniștită. În depărtare se-aude canonada. Cei din adăpost sunt astăzi sfârșiți de oboseală. Nimeni nu mai scoate un sunet, nu mai rostește un cuvânt. Doar sforăituri și respirația ușoară a copiilor.

Marti, 24 aprilie 1945, la prânz

Nici o veste. Suntem izolați. Gazul pâlpâie, în schimb n-avem apă. De la fereastră văd puzderie de oameni în fața magazinelor. Se bat în continuare pe untul ranced, dar gratuit. În schimb, astăzi se dau doar în jur de 125 de grame pe cartelă. Număr patru jandarmi care abia acum potolesc mulțimea. În plus, plouă.

Momentan sunt la etajul întâi, la văduva farmacistului, și stau pe pervazul ferestrei. Ea tocmai a intrat în goană, e foarte tulburată. Coada la carne de la Hefter a fost lovită în plin. Trei morți, zece răniți – însă coada s-a format din nou. Văduva îi imită pe cei din jur, care și-au șters cu mânecele stropii de sânge de pe cartela de carne. Apoi spune:

— La urma urmei, sunt doar trei morți. Ce înseamnă asta, când te gândești la un raid aerian?

Da, suntem niște răsfățați.

Totuși sunt uimită. Cu atâtea ciozârte de vită și capete de porc dinaintea ochilor rezistă la coadă până și baba cea mai nesigură pe picioare. Iată-i cum stau neclintiți ca un zid, și sunt aceiași care o luau la goană spre buncăr când peste centrul Germaniei treceau trei avioane de vânătoare. Acum, cel mult, își pun o găleată sau o cască de oțel pe cap. Membrii unei familii fac cu rândul la coadă, fiecare rezistă câteva ore. Eu încă nu mă pot decide să stau la coada de la carne, mi se pare încă mult prea lungă. De fapt, carnea trebuie neapărat mâncată imediat și te poți bucura doar o singură dată de ea. Mi se pare că toți acești oameni își doresc ca o dată, doar o singură dată, să mănânce pe săturate, ca un fel de ultimă masă a condamnatului la moarte.

Ora 14. Tocmai s-a arătat soarele. Fără nici un gând am mers alene până la balconul ce dă spre curtea interioară și-am stat o vreme în scaunul din rafie la căldură – până când câteva bombe au trecut pe deasupra capului

meu. Exploziile s-au auzit concomitent. Uitasem complet de război. Pe de altă parte, în mod inexplicabil îmi simt capul golit de orice gând – aici m-am cutremurat în timp ce scriam fiindcă în apropiere a explodat ceva și s-a spart un geam. Iarăși mă chinuie foamea, deși stomacul mi-e plin. Mi-aș dori să mestec ceva. Oare cu ce o fi hrănit acum nou-născutul rămas fără lapte? O femeie în vârstă de la coada de ieri a propus, atunci când s-a discutat despre mortalitatea infantilă, ca pruncii rămași fără lapte să primească bucăți de pâine bine mestecate și umezite cu salivă.

Cât de vrednic de milă este un sugar de la oraș când mecanismul artificial de aprovizionare cu lapte e nimicit. Chiar dacă mamele mai au acum cât de cât de mâncare și ar putea alăpta – având în vedere ceea ce se apropie fără milă de noi toți, vor rămâne sigur fără lapte. Spre norocul nostru, cel mai mic copil din adăpost are deja un an și jumătate. Ieri am văzut pe cineva dându-i mamei pe furiș câțiva biscuiți pentru copil. E poate singura dată când cineva mai face un asemenea gest în zilele noastre. În mod normal, fiecare își ascunde propria hrană și nici nu-i trece prin cap s-o împartă.

Iarăși în adăpost, ora 21. Spre seară a apărut o femeie străină și ne-a rugat pe văduvă și pe mine să mergem cu ea la spitalul de campanie ca să dăm o mână de ajutor.

La orizont se vede fum, iar cerul e roșiatic. Estul arde. Se zvonește că rușii se află deja la Braunauer Strasse. Tocmai Braunau, locul unde Adolf a văzut lumina zilei. În acel moment mi-am amintit o glumă malițioasă pe care am auzit-o ieri în adăpost: „Frate, ce bine am fi dus-o dacă ăla ar fi fost avortat.“

Am ajuns la spitalul de campanie, într-o încăpere plină cu fum de țigară. O forfotă neîntreruptă, certuri și țipete: „Am p’unu c-un glonț-n plămân afară-n mașină!“ – „Cară-te, vezi-ți de drum, n-auzi că n-avem paturi libere?“ Șoferul salvării se înfurie: „Da’ pe mine m-au trimis aici!“ – „Cară-te, că altfel...!“ Plutonierul îl amenință cu pumnii. Șoferul dispare, bombănind furios.

Prin hol se furișează cei răniți ușor, unul dintre ei e în picioarele goale, are mâna sângerândă învelită în ciorapi. Altul, tot în picioarele goale, lasă o dâră de sânge în urmă; tălpile sale pleoscăie când merge. Fețe galbene ca

ceara se întrevăd de sub bandajele cu pete roșii care devin repede tot mai mari. Mai intrăm în două, trei încăperi.

Pretutindenii domnește o atmosferă încordată, mulți bărbați, un miros stătut, ca de tabără de campanie, nervozitate. Unul se rățoiește la noi:

— Da' voi ce căutați p-aici?

Femeia cu care am venit spune timidă că cineva a strigat dintr-o mașină aflată în mers că la spitalul de campanie e nevoie de femei care să dea o mână de ajutor.

— Prostii, n-avem nimic de lucru pentru dumneavoastră. Mai bine întoarceți-vă acasă.

Ce straniu este acest ton înjositor, disprețuitor, cu care este refuzat ajutorul femeilor. De parcă ne-am repezi la tunuri sau am vrea să ne jucăm de-a soldații. Și-n această privință trebuie să enunț câteva idei preconcepute. În războaiele trecute, femeia a avut rolul îngerului bun. Să scarmene vata. Să-și pună mâna pe fruntea încinsă a bărbaților ca s-o răcorească și se afla mereu în spatele frontului. Acum nu mai există spitale de campanie în țara noastră. Frontul este pretutindenii.

Totuși acest spital de campanie încearcă să rămână un fel de insulă în vacarm. Pe acoperiș sunt pictate cruci uriașe, iar pe spațiul verde din față sunt întinse cearșafuri în formă de cruce. Însă obuzele de calibru mare nu țin cont de asta și în covorul de bombe nu există găuri ale milei. Iar asta o știu și cei din spitalul de campanie. Altminteri, adăposturile lor n-ar fi atât de burdușite. Prin toate ferestruicile aflate la același nivel cu solul privesc printre gratii numai fețe de bărbați...

Înapoi în adăpost, ora 21. Oamenii de-aici sunt astăzi foarte agitați, în vervă, nervoși. Femeia din Hamburg relatează cu un s sonor că azi-dimineață a vorbit la telefon cu niște prieteni care locuiesc în Müllerstrasse, în Berlinul de nord. „Suntem deja ruși“, i-a strigat prietena în receptor. Tocmai intră tancurile pe stradă. Rusnăcii râd. Populația se îngrămădește pe marginea străzilor, toți râd și fac cu mâna, mamele își țin pruncii ridicați în aer...

Cartierul Roter Wedding, veche zonă comunistă. Ar putea fi adevărat. Imediat se pornește o dispută aprigă cu privire la această veste. Așadar, spun unii, oare propaganda doar ne-a prostit? Iar „ăștia“ nu sunt chiar

așa...? Atunci intervine în discuție fata refugiată din Prusia Orientală, care nu zice niciodată nimic, și începe să strige în dialectul ei frânturi de propoziții, nu-și găsește cuvintele, își flutură mâinile, țipă: „O’s mai vedeți...” și, brusc, amuțește. Odată cu ea tace toată lumea din adăpost.

Soția fabricantului de lichior lansează, în schimb, un zvon nou: Ribbentrop și von Papen⁹ tocmai ar fi plecat la Washington, pentru a discuta personal cu americanii. Nimeni nu-i răspunde.

⁹. Joachim von Ribbentrop (1893–1946), ministru de externe german între 1938 și 1945. Franz von Papen (1879–1969), politician și diplomat german (n. red.).

În adăpost e aproape întuneric. Lampa cu petrol fumegă. Cercurile de fosfor, marcate la înălțimea ochilor în jurul pilonilor de susținere, ca să nu se lovească nimeni de ei în întuneric, strălucesc verzui. De azi s-a mărit numărul celor de aici. Cuplul de librari și-a adus canarul în adăpost. Colivia lui acoperită cu un prosop este agățată de-o bârnă în partea cealaltă a încăperii. Afară se trage, înăuntru domnește liniștea. Toți moțâie sau dorm.

Miercuri, 25 aprilie 1945, după-amiaza

Să recapitulez: în jurul orei 1 noaptea am urcat din adăpost la etajul întâi, unde m-am trântit pe canapeaua văduvei. Dintr-odată, bombardament puternic, antiaeriana bubuie. Aștept, sunt atât de buimăcită de somn, iar totul mi-e indiferent. Geamul e deja spart, vântul aduce miros de ars în casă. Stând așa sub așternut, am un sentiment prostesc de siguranță, de parcă cearșafurile și păturile ar fi din fier. Deși tocmai așternutul poate să fie foarte periculos. Doctorul H. mi-a povestit odată cum a îngrijit o femeie care stătuse în pat și căreia îi intraseră bucăți mici de pene atât de adânc în răni, încât cu greu au putut fi îndepărtate. Însă vine clipa în care oboseala ca de moarte învinge frica. Probabil că așa dorm și soldații de pe front în noroi.

M-am trezit la ora 7, în timp ce pereții se zguduiau. Acum bătălia se îndreaptă spre noi. Nu mai avem apă, nici gaz. Am așteptat un moment potrivit, cu puțină liniște, apoi am urcat în fugă cele patru etaje până sus la

mansarda mea. Aidoma unui animal, aflat în vizuina sa împrejmuită de inamici, m-am furișat și eu din cameră în cameră, mereu pregătită pentru o retragere grăbită. Am pus mâna pe niște așternuturi și produse pentru spălat, apoi am fugit iarăși jos, la văduva de la etajul întâi. Ne înțelegem bine. În astfel de zile poți cunoaște cu ușurință alți oameni.

Cu câte o găleată în ambele mâini am mers prin grădinile înflorite până la pompă. Soarele strălucea, era atât de cald. La pompă se formase o coadă lungă, fiecare manevra singur cumpăna greoaie, care scârțâia. M-am întors cu gălețile pline ochi, drumul a durat un sfert de oră. „Suntem cu toții măgari de povară.“ (Cred c-a spus-o Nietzsche.) La Bolle încă se îmbulzesc pentru untul gratuit. La Meyer e o coadă nesfârșită, cenușie, alcătuită exclusiv din bărbați: acolo se vinde rachiu doar cu buletinul de identitate, câte jumătate de litru de persoană din toate sortimentele disponibile.

Imediat m-am întors să mai aduc apă. Pe drumul spre casă au început dintr-odată să cadă bombe. De pe spațiul verde din fața cinematografului se ridica o coloană de fum și praf. În fața mea, doi bărbați s-au aruncat pe burtă drept în rigolă. Femeile fugeau în cel mai apropiat hol, apoi pe trepte în jos. Eu le-am urmat în adăpostul străin mie și fără pic de lumină. Gălețile pline le-am luat cu mine, altminteri sunt furate. Jos, în beznă, se adunase o mulțime speriată, domnea o atmosferă sinistă. O voce de femeie suspină: „Doamne, Dumnezeu...“ Apoi iarăși liniște.

Asta a fost o rugăciune? Gândul îmi zboară în trecut, mă văd cu doi ani în urmă în cel mai jalnic adăpost dintre câte există, un adevărat cavou, aflat la țară sub o casă cu un etaj. O localitate cu trei mii de locuitori, nesemnificativă, dar care se află pe drumul ce duce spre bazinul carbonifer Ruhr. O lumânare ardea în întuneric, iar femeile (bărbați nu prea erau pe acolo) rosteau Rozariul de durere; încă le aud vocile uniforme, aproape mecanice: „... cu bicele grele pe Isus ni-L bate...“ Urma iarăși Tatăl nostru, câteva rugăciuni Bucură-te, Marie rostite monoton, liniștit, ce aduceau alinare și izbăvire, cum ar trebui să fie și acea mantră *Om mani padme hum*, rostită la învârtirea roților de rugăciune tibetane. Din când în când răsună zgomot de motoare, urmat de niște bombe care au făcut flacăra lumânării să tremure. Apoi se continua cu al patrulea Mister al

durerii: „Pe umeri crucea blând o duce...” Pe atunci puteam să simt fizic cum rugăciunea se așternea ca o mirungere peste sufletele neliniștite, cât de mult bine le făcea, cât de mult le ajuta. De atunci n-am mai văzut niciodată un adăpost în care oamenii să se roage. Aici, la Berlin, în aceste blocuri cu patru etaje cu apartamente de închiriat, în care trăiesc oameni de toate felurile, nu prea cred că există oameni dornici de rugăciune, care să rostească împreună Tatăl nostru. Desigur că și aici se murmură rugăciuni, poate chiar mai des decât s-ar crede. Și se suspină „Doamne, Dumnezeule”. Dar probabil că femeia care face asta nu prea înțelege ce spune, doar se folosește de formule golite de sens, le spune mecanic și la întâmplare.

Niciodată nu mi-a plăcut zicala „Nevoia te învață să te rogi”. Sună atât de disprețuitor, cam ca „Nevoia te învață să cerșești”. O rugă rostită în momente de frică și nevoie de cei care în zilele obișnuite nu știi ce este o rugăciune devine doar o milogeală deplorabilă.

Nu există nici „Norocul te învață să te rogi”. O astfel de rugăciune de mulțumire ar trebui să se înalțe la ceruri ca o tămâie frumos mirositoare. Dar astea sunt doar speculații. Limba noastră pare să fi știut toate astea când a format cuvintele *beten* – a se ruga – și *betteln* – a cerși – cu sensuri atât de apropiate. A fost odată o vreme în care cerșetorul era precum clanța, nelipsit de la ușa bisericii. Prezența lui acolo era, să zicem așa, considerată legitimă și din mila lui Dumnezeu, căci atâta timp cât există regi, aceștia trebuie să aibă un pol opus pe pământ, iar cerșetorul care se roagă la Dumnezeu, un alt pol, față de care regele putea acum să-și exercite funcția divină cu care a fost investit. Însă eu tot nu mi-am dat seama dacă suspinul din adăpostul întunecat a fost sau nu o rugăciune. Un lucru e clar: este un noroc și o binecuvântare să ne putem ruga lui Dumnezeu în liniște și fără să ne rușinăm, în ciuda persecuțiilor și a torturii, în toată disperarea și frica noastră. Eu nu mă pot ruga – încă nu mă pot ruga, încă mă mai împotrivesc imboldului de a mă ruga.

După ce m-am întors cu apa, văduva m-a trimis în recunoaștere la coada de carne. Cei de acolo se certau cu înverșunare. Se pare că furnizarea de cârnați și carne întârzie destul de mult. Asta le supără acum pe femei mai mult decât întregul război. Ăsta-i atuul nostru. Noi, femeile, ne batem

capul mereu cu ce avem la îndemână. Suntem bucuroase când avem voie să ne refugiem în prezent pentru a scăpa de grijile legate de viitor. În aceste clipe, gândul la cârnați alterează judecata asupra lucrurilor importante, dar îndepărtate.

Iarăși în adăpost, în jurul orei 18. N-am mai putut să stau culcată sus, în liniște, mi s-a făcut frică, deoarece în apropiere cădeau bombe și pe pătura mea de lână, bucăți mari de tencuială. Am moțait aici jos până când s-a întors Henni de la brutar și ne-a povestit că o bombă a lovit drogheria de lângă cinema. Proprietarul a murit pe loc, dar nu se știe dacă de vină au fost schije, suflul exploziei sau un infarct. Henni spune că n-a sângerat. Din budinca de trupuri chircite formată din cele trei surori îmbrăcate în negru se ridică una și întreabă, ținându-și buzele elegant:

— Vă rog... cum s-a sfârșit omul?

Așa vorbim în ziua de astăzi, așa am decăzut lingvistic. Cuvântul *rahat* ne alunecă ușor de pe limbă. Este pronunțat cu o anumită satisfacție, de parcă atunci când îl rostim eliminăm totodată mizeria noastră interioară. Ne înjosim prin limbajul folosit, în vederea unei umilințe iminente.

Joi, 26 aprilie 1945, ora 11 dimineața

Scriu cu degete tremurânde. Încă mai respirăm praful de la tencuială. Cu treizeci de minute în urmă a fost lovit etajul patru. Îmi trag sufletul, am alergat jos din mansarda mea. E o cocină plină cu bucăți de tencuială, schije și cioburi. Adio, locuința mea vremelnică, deocamdată vei rămâne nelocuită.

Am luat ce-am apucat, o oală, prosoape, tifon – tot ce e nevoie. Gâtulejul mi-e uscat și mă arde de la praf. Aici jos n-am nimic de băut. În același timp s-au scurs nenumărați litri de apă din caloriferele de sus. Avem...

Stai, mai întâi vreau să reiau de unde am rămas, deoarece n-am mai scris de ceva vreme și s-au întâmplat atât de multe. Totul a început aseară la ora 19, când cineva a venit în adăpostul nostru și ne-a spus că la magazinul din colț se vinde praf de budincă. Am ajuns acolo, m-am așezat la coadă. Din senin, bombe rusești. La început coada s-a menținut, ajungând până pe terenul plin de ruine de alături, de parcă oamenii s-ar fi

putut adăposti sub rămășițele zidurilor. Din direcția Berliner Strasse se ridica fum și se vedeau flăcări. A urmat apoi o nouă serie de bombe, care au explodat mai aproape. Am lăsat baltă praful de budincă și-am alergat peste stradă înapoi spre adăpost. Un bărbat mi-a strigat:

— Pe lângă zid!

Răpăit de mitralieră, cădeau dărâmături. În cele din urmă am ajuns în adăpost, însă fără praful de budincă. Soția portarului se jelea fiindcă fiica ei rămăsese acolo, probabil n-a avut curaj să treacă strada în timpul bombardamentului.

După jumătate de oră s-a întors fără praful de budincă. A avut un noroc chior, după cum spune chiar ea, reușind să se înghesuie împreună cu ceilalți în pivnița magazinului chiar în clipa când o bombă a căzut drept în fața acestuia. Unul dintre cei care n-au mai avut loc în pivniță, un adolescent, a fost lovit de-o schijă în cap. La ieșire a trebuit să treacă peste cadavru. Apoi ne arată cum rana de la tâmpla lui s-a umflat în alb și roșu. Mâine se reia vânzarea de praf de budincă. Mai este destul la magazin.

Oamenii din adăpost s-au culcat în jurul orei 21. Văduva mi-a aranjat și mie un fel de pat afară pe hol, fiindcă înăuntru nu mai există loc între stâlpii de susținere, care e totuși moale și cald. Am adormit până m-au trezit bombe. Mâna mea atârna în jos și am simțit cum cineva o linge. Era Foxel, terierul proprietarului nostru inexistent. Foxel, băiatule, nu te teme. Amândoi suntem singuri pe hol. Aici lipsesc stâlpii de susținere, în schimb aerul e curat și nu ne deranjează sforăitul și gemetele nimănui.

M-am trezit dis-de-dimineată, am fost la pompă să aduc apă. Am văzut un ziar – de câteva zile n-am mai citit un text tipărit sau proaspăt ieșit de sub tipar. Era un ziar numit Panzerbär. Cineva l-a lipit la brutar lângă vitrină. Am citit astfel raportul oficial de marți al Wehrmachtului, adică de acum două zile. Prin urmare a) dușmanul avansează și b) trupele germane de întărire sunt pe drum. Mai scrie că Adolf și Goebbels s-ar afla la Berlin și-ar rămâne acolo. Iar un articol relatează cu vădită satisfacție că la gara Schöneberg atârna în văzul tuturor soldatul Höhne, dezertor.

Mic dejun în adăpost. Fiecare încearcă, pe cât posibil, să recreeze viața de familie. O masă tihnită, aranjată pe cufere, cutii și scaune, cu șervețele de hârtie și mici fețe de masă. Din ceainice sunt turnate în căni fel de fel

de băuturi, fierte pe lemne sau pe reşouri cu spirt. Avem și untiere, zaharnițe, borcane de gem, linguri de argint. Sunt de toate pentru toți. Văduva a făcut vrăji în bucătăria ei și a preparat pe-un foc din lădițe de șampanie dezmembrate o cafea din boabe adevărate – asta ne face bine. În schimb, domnește o atmosferă tensionată, conflictuală, oamenii se calcă reciproc pe nervi.

Cu puțin înainte de ora 10 a căzut o bombă de dimensiunea unui cufăr pe acoperișul clădirii. O lovitură strașnică, țipete. Împleticindu-se, apare soția portarului, palidă la față, se agață de un stâlp. Urmează Stinchen, fata de optsprezece ani, susținută de mama ei. Părul cenușiu, plin de var, îi atârna răvășit în jurul feței tinere, acoperită cu dâre de sânge. A fost rănită în timp ce traversa curtea. Chiar și canarul în colivia sa a simțit agitația din jur și sărea în zigzag dintr-o parte în alta și piuia strident.

Un sfert de oră mai târziu, cineva a descoperit că din toate caloriferele curge apă. Am fugit cu toții sus. Adică nu chiar toți. Soția funcționarului de la poștă, de exemplu, flutura un certificat medical și țipa că soțul ei este cardiac și nu poate veni. Chiar și perdelegiul Schmidt își apăsa mâna bătrână și pătată pe inimă. Și mai erau și alții care ezitau, până când domnișoara Behn a urlat ca o femeie alfa:

— Voi stați aici ca proștii în timp ce casele voastre sunt luate de ape!

Și a rupt-o la goană fără să se mai uite cine o urmează. Am fugit după ea cu încă cincisprezece persoane.

La etajul al treilea se formase deja un ditamai lacul și apa curgea încontinuu. Am muncit pe brânci, căci apa se scurgea de sus și ne ajungea până la glezne. Am stors covoarele, am strâns apa cu fârașele și, fără a sta pe gânduri, am aruncat-o pe fereastră pe strada ce sclipea strident în lumina soarelui și era atât de pustie. Tot timpul se auzeau explozii, multe dintre ele foarte aproape. Suflul unei explozii a făcut să cadă o mulțime de cioburi și bucăți de tencuială în apă, dar n-au rănit pe nimeni.

Uzi și destul de agitați am coborât apoi iarăși în adăpost. Îmi auzeam propriii pași, căci îmi fleșcăiau șosetele, pe care, evident, nu le scosesem, și mă gândeam: a meritat sau nu tot efortul ăsta? Nu-mi dau seama. În orice caz, a fost ca-n armată. Locotenentul Behn a luat-o înainte, o trupă de asalt formată din voluntari a urmat-o și, sub tirul inamicului, și-a

asigurat, cu prețul vieții, propria poziție amenințată. (Nu era vorba în nici un caz de dorința unora de a-și salva covoarele; prea puțini dintre participanți aveau vreo legătură cu locuințele inundate – iar eu nici atât.) Am urmat ordinul orbește, fără să dorim să ne salvăm pielea. Doar că nici un cântec și nici o carte despre fapte de eroism nu va consemna așa ceva și nimeni nu va primi Crucea de Fier. Un lucru știu sigur: în toiul luptei, când acționezi, nu te mai gândești la nimic. Nici măcar nu-ți mai este frică, fiindcă ești absorbit de evenimente.

Am fost curajoși? Așa s-ar spune. Domnișoara Behn, femeia alfa, este oare o eroină? Ca locotenent ar primi cu siguranță Crucea de Fier. Prin urmare trebuie să-mi reconsider părerile cu privire la eroism și curaj în luptă. Nu-i chiar atât de grav. Odată ce-ai făcut primul pas, te lași dus de val.

Evident că în timp ce mă luptam cu apele nu m-am gândit deloc la mansarda mea și a fost nevoie ca alții să-mi atragă atenția că poate a fost lovită de bombardament. Am fugit sus – și-am regăsit cocina descrisă mai devreme. Prin urmare, de-acum înainte voi locui la văduvă. Ei îi convine. Îi e frică singură în locuință. Pe chiriașul ei l-au recrutat în martie pentru Volkssturm. Cine știe dacă mai trăiește. Dar la așa ceva doar te poți gândi. N-o spui în gura mare.

Patru ore mai târziu, ora 15, înapoi în adăpost. Iar îmi trag sufletul, iar scriu cu degete tremurânde, dar cu un motiv întemeiat.

Când s-a mai liniștit afară, pe la orele prânzului, am ieșit în dreptul intrării în clădire și-am lăsat soarele să-mi încălzească ceafa udă. Lângă mine stătea brutarul. Tocmai atunci a trecut în fugă un bărbat pe lângă noi, venind din direcția fostei cazărmi a jandarmeriei, folosită până de curând de Luftwaffe¹⁰, cărând în brațe un mușchi de vacă proaspăt, din care curgea sânge. Ne-a strigat:

¹⁰. Forțele aeriene militare ale Germaniei (n. red.).

— Grăbiți-vă, acolo se împarte totul!

Ne-am uitat unul la altul și-am luat-o la fugă, așa cum eram, fără rucsac, fără nimic. Henni de la brutărie, care mereu pierde vremea pe afară, a zbughit-o după noi. Soarele ardea, împușcăturile au început iarși

cu o intensitate scăzută. Alergam aplecați pe lângă case. La colțul străzii, pe bordură, ședea niște soldați cu părul cărunt, probabil din Volkssturm; nici nu se uită la noi, stau cu capetele rezemate de genunchi. În fața cazărmii se strânsese o mulțime de oameni, veniți cu coșuri, saci, genți. Eu mă reped la nimereală în primul hol; acolo e întuneric, răcoare și totul e gol, prin urmare este cel greșit.

Gonesc înapoi, aud oamenii din fața mea bâjbâind și gâfâind, apoi cineva strigă

— Aici! Veniți aici!

Afară am înșfăcat o lădiță goală, aruncată la întâmplare, și o târăsc după mine.

Mă lovesc în întuneric de alți oameni, sunt lovită în fluierile picioarelor. Deodată mă aflu într-un subsol, e beznă, oamenii gâfâie, țipă de durere, un meci de box în întuneric. Nu, aici nu se împarte nimic. Aici e un jaf în toată regula.

Cineva aprinde o lanternă, recunosc niște rafturi, pe ele se află conserve și sticle, însă doar pe cele de jos, cele de sus sunt deja goale. Mă aplec, mă arunc la pământ și scormonesc după niște sticle de pe raftul cel mai de jos, scot cinci, șase bucăți, le îndes în lădița mea. În întuneric reușesc să pun mâna și pe o conservă, când deodată cineva mă calcă pe degete, iar o voce bărbătească strigă:

— Astea toate-s ale mele!

O iau din loc cu lucrurile mele, ies pe ușă, intru în încăperea alăturată. O licărire de lumină se întrevește printr-o crăpătură din zid. Sunt rânduri întregi de pâine, dar doar pe raftul cel mai de jos, înșfac câteva, îngenunchez din nou, pipăi și scormonesc după mai multe. Îngenunchez într-o băltoacă de vin, are un miros puternic, pun mâna pe cioburi, îndes în lădița mea cât mai multe pâini. Nemaiputând s-o ridic, o târăsc după mine până-n hol, apoi spre ieșirea ce seamănă cu o scenă puternic luminată, aflată la capătul culoarului strâmt și întunecat.

Afară dau peste brutar. Și el a pus mâna pe niște pâini și le îndeasă pe toate în lădița mea. Fuge iarăși înapoi să ia mai multe lucruri. Eu nu pot să mă îndepărtez de lădiță și aștept. Brutarul se întoarce cu conserve, farfurii

de porțelan, prosoape aspre și un ghem de lână de tricotat albastru deschis, cam împâslită.

Deodată apare și Antoine, micul ucenic belgian al brutarului, cărând o pulpă de vită. Vine și Henni aducând Chartreuse în sticle pântecoase. E mânioasă:

— Înăuntru sunt de toate, da' de toate! Cafea, ciocolată, rachiu. Trai, neneacă!

Apoi dispare iarăși în clădire. Eu îmi păzesc lădița. Se apropie un bărbat, și-a transformat sacoul într-un sac și l-a umplut cu sticle de alcool. Pofticios, se uită la pâinile din cutie:

— Îmi dați și mie una?

— Desigur – în schimbul unei sticle de rachiu, îi răspund.

Îi dau o pâine cazonă pentru o sticlă de Steinhäger, suntem amândoi foarte mulțumiți de trocul făcut.

Scene sălbatice se petrec în jur sub soarele dogoritor, câteodată au loc explozii, două dintre ele foarte aproape. Bărbații sparg gâtul sticlelor de colțul pereților, beau cu înghițituri lacome. Antoine și cu mine apucăm lădița de câte-o parte și ne îndreptăm spre casă.

Lădița e plină și grea. Nu putem s-o apucăm cum trebuie, astfel că o lăsăm deseori jos. Mi-e foarte sete și îi imit pe ceilalți: sparg de bordură gâtul unei sticle de vin roșu (am pus mâna doar pe vinuri de Burgundia cu etichete franțuzești). Am băut și mi-am tăiat buza de jos în gâtul ascuțit al sticlei, însă nu mi-am dat seama de asta până când Antoine mi-a atras atenția și a șters sângele cu batista lui, în timp ce, vigilent, s-a așezat cu picioarele desfăcute peste lădiță. Sângele îmi cursese deja până în dreptul decolteului.

În spatele nostru vine brutarul respirând sacadat. Cară o pulpă de vită albăstruie, murdară de balebă de cal, pe care o ține strâns la piept ca pe-un sugar. Soarele arde, sudoarea curge râuri pe mine. Câteva explozii în apropiere. Apoi, mai îndepărtat, se aude acel taca-taca-taca al mitralierelor de pe avioane și acel bum-bum-bum al tunurilor antiaerienei.

În fața casei ne-am împărțit prada. Tâmpita asta de lână albastră s-a înșirat peste tot. Partea mea: cinci sticle cu vin de Burgundia, trei sticle cu verdeață pentru supă, o sticlă de Steinhäger, patru pâini cazone, șase

pliculețe cu făină de mazăre, pe care mi le-a lăsat brutarul cu generozitate din prada lui, și o conservă fără etichetă care n-am habar ce conține. Am cărat totul la primul etaj, la văduvă.

Mi-e foarte cald, sunt transpirată, povestesc câtorva oameni aventurile prin care am trecut și, stând lângă plită cu farfuria în mâna stângă, înghit din când în când cu lăcomie câteva linguri din piureul de cartofi pregătit de văduvă pentru mai multe familii, care donaseră bani pentru combustibil. Afară cade o nouă serie de bombe. Ceilalți examinează cu ochi mari prada mea, însă n-au curajul să meargă și ei să fure din cazarmă. Probabil că oricum n-a mai rămas nimic acolo.

Câteva ore mai târziu, în jurul orei 18, înapoi în adăpost. Între timp am reușit să dorm puțin, m-am îmbătat destul de bine după ce-am golit sticla spartă cu vin de Burgundia împreună cu văduva. M-am trezit puțin amețită, cu un gust amar în gură, și nu mi-am dat seama imediat că mă aflu într-un infern luminat de o lampă cu petrol. Până când am văzut oameni fugind afară și strigând să li se aducă niște saci:

— Haideți, la barăci sunt cartofi!

Am fugit acolo împreună cu văduva. Dușmanul tocmai făcea o pauză, era chiar liniște. Așa se explică, probabil, mulțimea care s-a ivit subit și care roia în jurul prânzului pe străzile părăsite. Pe lângă noi trec două femei trăgând o mașină de jucărie cu un butoi pe ea, miroase a varză acră. Tineri și vârstnici fug ca nebunii spre barăci. Văduva și cu mine am luat toate gălețile pe care le-am găsit, câte două pentru fiecare. Pe drum vedem cartofi călcați în picioare și morcovi putreziți, trebuie doar să le iei urma. În dreptul scărilor de piatră, la intrarea în baracă e o pată de sânge. Mă dau la o parte speriată, însă văduva zice râzând:

— Marmeladă!

Și are dreptate; marmelada este scoasă cu butoaietele.

Ne îngrămădim prin culoarul plin de lume, ne împleticim coborând treptele alunecoase, călcăm într-o grămadă urât mirositoare de cartofi putreziți. La lumina slabă a luminatoarelor înguste scotocim cu mâinile și pantofii prin masa vâscoasă, alegând ce se mai poate folosi. Lăsăm morcovii și napii plini de noroi, umplem gălețile cu cartofi. Dăm de un sac

umplut deja pe jumătate, nu întrebăm cui aparține, îl cărăm cu noi pe scări în sus, de-a lungul străzilor, până acasă, la etajul întâi.

În jurul nostru s-au pornit iarăși huruitul și bubuitul, nimănui nu-i pasă de asta, toți sunt cuprinși de febra prădatului. Am mai dat o fugă înapoi, dar de data asta am cărat acasă gălețile pline cu brichete de cărbuni. În jurul nostru gloata de oameni aleargă și jefuiește.

Acum a început și prădarea magazinelor părăsite. Un bărbat cărunt, „domn“ i s-ar potrive mai bine, cară un sertar plin de cutii cu săpun pudră. Sertarul are o etichetă pe care scrie „Orez“.

Înapoi la primul etaj. Ne așezăm pe canapeaua din sufragerie. Geamurile, acolo unde nu sunt deja sparte, tremură încet. Prin canaturile rupte adie căldura în cameră, amestecată cu miros de ars. Câteodată se aude un Buu-ummm! și un ecou ce răsună îndelungat, venind de la tunurile antiaeriene. Apoi un poc! – o lovitură foarte scurtă de la artileria grea, care lovește direct în timpan. Și, undeva departe, se-aude câteodată trosc-bum-trosc-bum, însoțit de urlete și lătrături. Habar n-am ce-i asta. Văduva susține că sunt rachete Katiușa, așa-numita Orgă a lui Stalin. De-altfel, până acum rușii au trimis mai degrabă bombe răzlețe, și nu o ploaie de bombe.

În cele din urmă plecăm amândouă să cumpărăm praf de budincă de la magazinul din colț – singurul care mai există –, în fața căruia a căzut ieri bomba. Găsim acolo și alți clienți, căci magazinul e deschis. Praful de budincă are prețul în pfenigi, anume 38 de pfenigi. Vânzătorul, totodată proprietarul magazinului, care și locuiește aici, a insistat să dea fiecărui client rest, astfel încât întreba în dreapta și-n stânga cine are mărunt la el și i-ar putea schimba. Și asta în timp ce se trăgea! Așa ceva se-ntâmplă doar la noi. Numărăm până la ultimul bănuț chiar și cu un picior în groapă.

Doar în glumă am mers după colț la măcelar, să ne uităm, fiindcă nu-mi luasem încă rația de carne. Era deschis, și-acolo, în magazin, în jur de doisprezece oameni și mai multă marfă decât cerere. Astfel am făcut rost de niște bucăți zdravene de carne de porc fără os, cântărită onest.

Când am ieșit din magazin, a trecut un camion cu trupe germane, oglinzi roșii, adică antiaeriană. Se îndepărtau de noi, mergeau spre centrul

orașului. Soldații nu scoteau nici o vorbă și priveau în gol. O femeie a strigat după ei:

— Vă cărați?

N-a primit nici un răspuns. Ne-am privit, ridicând din umeri. Femeia a spus:

— Sunt și ei vai de capul lor.

Zilele astea am văzut cum sentimentele mele față de bărbați – și sentimentele tuturor femeilor față de ei – se schimbă. Ne pare rău pentru ei, îi vedem atât de amărâți și lipsiți de putere. Sexul slab. În sufletul femeilor ia naștere un fel de dezamăgire colectivă. Lumea nazistă, care era stăpânită de bărbați și glorifica bărbatul puternic, începe să se clatine – și odată cu ea, mitul „Bărbatului“. În războaiele trecute, bărbații puteau pretinde că au privilegiul de a ucide și de a fi uciși pentru Patrie. În ziua de azi avem și noi, femeile, parte de așa ceva. Asta ne-a transformat, ne-a îmbărbătat. La sfârșitul războiului, între multele înfrângeri suferite se va adăuga și eșecul masculinității.

Mai târziu, în adăpost, o atmosferă intimă la cină. Imagini idilice de gospodărie pe metru pătrat. Aici ceai cu pâine și unt, dincolo piure de cartofi. Stinchen taie fără greș un castravete cu furculița și cuțitul. Capul ei rănit este bandajat cu grijă. Soția librarului întreabă:

— Îmi permiteți să vă torn în pahar?

— Dar vă rog frumos, stimată doamnă, răspunde perdelegiul Schmidt cu blândețe.

Peste colivia în care stă canarul se pune un prosop. Dezertorul vine și ne anunță că trupele de recunoaștere rusești au ajuns deja în dreptul cinematografului. Colțul nostru se află momentan sub tiruri de arme de calibru mic. Fostul soldat ne ordonă să nu primim în adăpost pe nimeni în uniformă – altfel intrăm sub incidența legilor războiului și putem fi executați, în conformitate cu regulamentul Curții Marțiale.

Discuții despre articolele din Panzerbär. Se pare că, într-adevăr, două armate se îndreaptă spre Berlin pentru a-l elibera, cea a feldmareșalului Schörner din sud, cealaltă din nord. Se spune că localitățile Treuenbrietzen, Oranienburg și Bernau au fost eliberate.

Și noi? Sentimente împărțite și un fel de frică. „Prin urmare, acum încep să se miște încă și încolo, iar noi suntem prinși la mijloc. Oare trebuie să stăm aici luni de zile? Oricum ar fi, tot suntem pierduți. Dacă nu scăpăm de rusnaci, atunci vin avioanele americanilor. Iar de ploaia lor de bombe să ne apere Dumnezeu. O să ne îngroape de vii în adăpost.“

Tocmai am primit o nouă veste de pe stradă: trupele Volkssturm s-au retras, rusnaci încearcă să răzbată până la noi. Artileria germană s-a oprit lângă colțul nostru, tirurile lor vuiesc prin adăpost. În acest timp, șase femei stau în jurul unei mese, iar văduva îi dă în cărți soției fabricantului de lichior. Știe meserie:

— În scurt timp veți avea o dezamăgire cu soțul dumneavoastră. (El e încă pe poziții cu roșcata Elvira în fabrica lui de lichior.)

Vreau să mă culc. Chiar sunt mulțumită. O zi plină de evenimente. Bilanțul: sunt sănătoasă, vioaie și curajoasă, iar de frică, nici pomeneală. În mintea mea au rămas întipărite doar imagini ale lăcomiei și furiei. Spatele mi-e înțepenit, picioarele obosite, unghia de la degetul mare mi s-a rupt, buza tăiată mă arde. Prin urmare, se adeverește vorba: „Ce nu mă ucide mă întărește.“

Și mai e ceva: o scenă de pe stradă. Un bărbat împingea o roabă cu o femeie moartă, țeapănă ca un lemn. Șuvițe cărunte, fluturând în vânt, un șorț albastru de bucătărie. Picioarele uscate cu ciorapi gri atârnau în afara roabei. Aproape nimeni nu-i băga în seamă. La fel cum se întâmpla înainte când se ridica gunoiul.

Vineri, 27 aprilie 1945. Ziua catastrofei, succesiune amețitoare de evenimente violente – notate sâmbătă dimineața

La început a fost liniște. O noapte destul de liniștită. Aproape de miezul nopții, domnișoara Behn ne-a informat că dușmanul ar fi pătruns până în dreptul grădinilor și că linia defensivă germană ar fi chiar în fața noastră.

N-am putut adormi multă vreme, îmi verificam cunoștințele de limbă rusă în gând, exersând expresii pe care credeam că le-aș putea folosi acum. Astăzi le-am menționat în treacăt celor din adăpost că știu ceva rusă. Le-

am explicat că printre cele vreo douăsprezece țări pe care le-am vizitat, figurează și partea europeană a Rusiei.

Rusa mea e rudimentară, nu cunosc decât vocabularul de bază, tot ce-am prins în zbor în timp ce călătoream. Însă pot să număr, pot spune data și să citesc literele. Sunt convinsă că îmi voi aminti repede rusa, acum că voi avea ocazia s-o exersez. Mereu am avut o afinitate pentru limbi străine. În cele din urmă am adormit în timp ce număram în rusește.

Am dormit până aproape de ora 5 dimineața, când am auzit pe cineva umblând în camera cealaltă. Era soția librarului, venea de afară. M-a luat de mână și mi-a șoptit:

— Sunt aici.

— Cine? Rușii? De-abia mi-am putut deschide ochii.

— Da. Tocmai au intrat prin vitrină la Meyer (magazinul de băuturi spirtoase).

Am mai pus ceva pe mine, m-am pieptănat, în timp ce femeia relata noutățile în buncăr. În câteva minute erau toți în picioare.

Am luat-o pe scara din spate până la etajul întâi, voiam să ascund cele câteva alimente ale noastre, adică doar ceea ce mai era la vedere. Am tras cu urechea în dreptul ușii sparte din spate, care nu se mai putea încuia. Era liniște, bucătăria era goală. Ghemuită, m-am târât până la fereastră. Se luminase de zi, iar pe stradă vuia un tir de gloanțe ce șuierau și răpăiau zgomotos.

O baterie antiaeriană rusească cu patru țevi apare de după colț – patru girafe metalice, fiecare cu un gât amenințător, înalt ca un turn. Doi bărbați vin în sus pe stradă cu pași apăsați: lați în spate, cu geți de piele, cizme înalte de piele. Apar niște mașini, opresc lângă bordură. Tancuri hârâie pe stradă prin soarele dimineții. Asfaltul vibrează. Prin geamurile sparte, vântul aduce miros de benzină în bucătărie.

Mă întorc în adăpost. Luăm micul dejun într-o atmosferă de coșmar. Spre uimirea văduvei, mănânc mai multe felii de pâine. Simt o neliniște în stomac. Îmi amintește de școală, când eram emoționată înaintea unei lucrări la matematică – încordată și neliniștită, dorind ca totul să se fi terminat deja.

După aceea am urcat împreună cu văduva la locuința ei, unde am șters praful, am măturat și spălat pe jos cu restul de apă. Naiba știe de ce ne speteam în halul ăsta. Probabil ca să ne mai mișcăm puțin membrele sau pentru a evada dintr-un viitor nesigur într-un prezent palpabil.

În timp ce făceam curat, ne furișam din când în când la fereastră. Afară trecea o coloană nesfârșită. Iepe voinice cu mânji fugind printre picioarele lor. O vacă mugea jalnic ca să fie mulsă. Deja își deschiseseră vizavi, în garaj, o bucătărie de campanie. Pentru prima oară, le vedeam fețele, trăsăturile: au frunți înalte, sunt tunși scurt, bine hrăniți, fără griji. Nu se vede nici un civil. Rușii sunt singurii stăpâni ai străzilor. Sub case însă, oamenii șoptesc și tremură de frică. Și-ar fi putut imagina cineva vreodată această lume subterană a marelui oraș adăpostindu-se de frică? Viața ascunsă sub pământ, divizată în celule atât de mici, care nu mai știu nimic unele de altele.

Afară, un cer albastru strălucitor și nici urmă de nori.

Cândva în jurul prânzului – femeia din Hamburg și cu mine tocmai aduceam al doilea ceaun cu supă de orz, care fusese fiartă în brutărie pentru toți cei din adăpost – ne-am trezit cu primul dușman. Era genul de țaran rumen în obraji, clipea în timp ce-i măsura pe toți la lumina lămpii cu petrol. A intrat ezitând, făcând mai întâi un pas, apoi și pe cel de-al doilea în direcția noastră.

Inima ne bătea cu putere. Cei mai speriați îi ofereau farfuria lor cu supă. El dădea din cap și zâmbea, fără să spună vreo vorbă.

Atunci am rostit primele cuvinte rusești, mai degrabă le-am cârâit, deoarece brusc am răgușit:

— *Șto vî delaite?* Ce doriți?

Bărbatul se întoarce imediat și se holbează uimit la mine. Îmi dau seama că mă consideră suspectă. Se pare că până acum nu i s-a mai întâmplat ca o „mută“ să-i vorbească în propria sa limbă. Fiindcă, „nemți“, denumirea dată de ruși germanilor, înseamnă „muți“ sau ceva de genul ăsta. Probabil că așa ne spun încă din timpurile Ligii Hanseatice¹¹, în urmă cu cinci sute de ani, când la Novgorod comercianții germani foloseau limbajul semnelor pentru a schimba stoffe și dantele cu blănuri și ceară.

11. Alianță militară și comercială a orașelor de la Marea Nordului până la Marea Baltică, începând cu secolul al XIII-lea până în secolul al XVII-lea (n. red.).

Oricum, acest rus nu-mi răspunde, ci doar încuviințează. Îl întreb mai departe dacă nu vrea ceva de mâncare. Atunci rânjește ușor și spune în germană:

— *Schnaps* – rachiu.

Schnaps? Toți își clatină capul în chip de regret. Aici jos nu există alcool. Cine mai are puțin, l-a ascuns bine. Rusnacul dispare iarăși, încercând să-și găsească drumul înapoi prin labirintul de coridoare și curți interioare.

Pe strada noastră e o vânzoleală de nedescris – soldații se foiesc fără încetare. Împreună cu alte două, trei femei mă aventurez afară să-i privesc. În dreptul intrării noastre, un tânăr lustruiește o motocicletă marca Zündapp. Îmi întinde cârpa, mă somează gesticulând să continui s-o curăț. Când îi spun în rusește că n-am chef și mai și râd, mă privește uimit și râde și el.

O sumedenie de ruși pedalează pe stradă pe biciclete furate de curând. Unii îi învață pe alții cum se merge, iar aceștia stau rigizi pe șa, la fel ca biciclista Suzi, femela cimpanzeu de la zoo, apoi se lovesc de copaci și râd cu poftă.

Simt cum îmi dispar anumite frici. Se pare că și bărbații ruși sunt la urma urmei „doar niște bărbați“, ce pot fi duși de nas prin viclenia femeiască, pe care-i poți ține la distanță, cărora le poți distrage atenția sau de care te poți debarasa.

Trotuarele sunt pline de cai, care-și fac nevoile în stradă. Miros intens de grajd. Doi soldați vor să le spun, unde-i următoarea pompă de apă – caii sunt însetați. Împreună mergem un sfert de oră prin grădini. Tonul vocii lor este prietenesc, fețele, blânde. Aud pentru prima oară întrebările care apoi se vor mai repeta: „Aveți soț?“ Dacă răspunzi da, te întreabă unde este. Iar dacă le spui nu, te întreabă dacă n-ai vrea „să te măriți“ cu un rus. După care urmează un flirt dezgustător.

Inițial, cei doi m-au tutuit, însă am respins această lipsă de respect, spunându-le că eu folosesc formula de politețe. Mergeam de-a lungul drumului verde și pustiu, în timp ce proiectilele artileriei descriau un arc

pe cerul de deasupra noastră. Frontul german se află la zece minute depărtare. Nu se mai văd avioane germane, de-abia se mai aude antiaeriana germană. Nu mai curge apă la robinet, nu mai avem curent, nici gaze, absolut nimic. Doar rusnaci.

Înapoi cu gălețile de apă. Caii se adapă, cei doi bărbați îi privesc mulțumiți. Mă învârt pe-acolo, acum soarele arde puternic ca vara. Simt ceva straniu în aer, nepalpabil, rău și amenințător. Câțiva indivizi privesc oarecum timid pe lângă mine, schimbă priviri. Un tânăr scund și palid, duhnind a alcool, intră în vorbă cu mine, vrea să mă ademenească într-o curte interioară, îmi arată două ceasuri pe brațul său păros, vrea să-mi ofere unul din ele, dacă mă...

Mă retrag în culoarul care duce spre adăpost, apoi ies în curtea interioară și tocmai când cred că am scăpat de el, apare dintr-odată iar lângă mine și se furișează în adăpostul nostru. Merge clătinându-se de la un stâlp la altul, luminează cu lanterna fețele tuturor din adăpost, cam patruzeci de oameni, lăsând conul tremurat de lumină să zăbovească pe fețele femeilor.

Toți îngheață de frică. Parcă au devenit stane de piatră. Nimeni nu mișcă, nimeni nu suflă o vorbă. Mai mulți respiră forțat. Conul de lumină se oprește pe fața fetei de optsprezece ani, Stinchen, al cărei cap este legat cu un bandaj alb și strălucitor. Ea stă culcată pe un șezlong. Rusul întreabă amenințător în germană, arătând spre fată:

— Cât ani?

Nimeni nu-i răspunde. Fata este împietrită. Rusul repetă întrebarea, țipând mânios:

— Cât ani?

Îi răspund grăbită pe rusește:

— E studentă, are optsprezece ani. Mai vreau să adaug că este rănită la cap, dar nu găsesc termenii potriviți, astfel încât folosesc cuvântul internațional *kaputt*: Capul *kaputt*, de la bombă.

Urmează o discuție între rus și mine, o avalanșă de întrebări și răspunsuri, pe care ar fi inutil să le notez, tocmai pentru că totul a fost atât de inutil. Era vorba despre dragoste, despre dragoste adevărată, dragoste pasională, că mă iubește, dacă eu îl iubesc, dacă vreau să facem dragoste.

— Poate, i-am spus, făcând câțiva pași spre ușă.

Individul nu se prinde. Toți cei din jur sunt în continuare paralizați de frică, habar n-au ce se întâmplă.

Flirtez, fluturându-mi mâinile prin aer, iar inima îmi bate atât de tare, încât de-abia pot spune două cuvinte. Privesc ochii căprui ai bărbatului și mă mir cât de galben și icteric este globul său ocular. Într-o clipită am ieșit amândoi în culoarul aproape întunecat, merg cu spatele și cu privirea ațintită la ele. Rusul nu cunoaște acest labirint, mă urmează. Eu șoptesc:

— Acolo. Acolo e foarte frumos. Fără oameni.

Încă trei pași, două trepte – și ne-am întors pe stradă, în soarele puternic al amiezii.

Imediat fug la cei doi îngrijitori de cai cunoscuți, care tocmai țesălau animalele. Arăt spre următorul meu:

— Ăla-i un om rău, hahaha!

Individul îmi aruncă o privire otrăvită și dispare. Cei doi grăjdari râd. Mai sporovăiesc o vreme cu ei și între timp încerc să-mi revin. Încet-încet, mâinile nu-mi mai tremură.

Pe când vorbeam afară verzi și-uscate, adăpostul nostru a fost vizitat de nenumărați eroi, care nu se uitau după femei, dar care au adunat toate ceasurile. Mai târziu, vedeai câte-un rusnac cu o adevărată colecție pe ambele brațe – cinci, șase bucăți, pe care le tot compara, le tot întorcea, le tot potrivea, cu o bucurie copilărească și hoțască.

Colțul nostru de stradă a devenit acum bivuac. Trupele de aprovizionare se instalează în magazine și garaje. Caii mănâncă ovăz și fân, își mișcă jucăuș capul pe care-l scot prin vitrinele sparte. Un sentiment de destindere plutește în aer: bine, fie, s-au dus ceasurile. *Voina kaputt*, după cum spun rușii; pentru noi, războiul e *kaputt*, terminat, gata. Furtuna a trecut pe deasupra noastră, iar noi suntem acum în urma ei.

Cel puțin așa credeam.

Totul a început în jurul orei 18. Un bărbat solid ca un taur a venit în adăpost, mort de beat, fluturându-și pistolul încolo și-ncoace, apoi s-a dus direct spre soția fabricantului de lichior. Altă opțiune nu exista. A gonit-o cu pistolul de colo-colo prin adăpost, apoi a îmbrâncit-o către ușă. Ea se apăra, lovea în jur, plângea – când, din senin, s-a descărcat pistolul.

Glonțul a trecut printre stâlpi și s-a înfipt în perete, fără să facă pagube. S-a instalat panica, toți au sărit în picioare, au început să țipe... Se pare că eroul pistolar s-a speriat el însuși destul de tare, căci s-a făcut nevăzut imediat.

În jurul orei 19 stăteam liniștită cu văduva sus în locuință, mâncând terci la cină, când fiica mai mică a portarului dă năvală, strigând:

— Coborâți repede, trebuie să vorbiți rusește cu ei. Au venit mai mulți după doamna B.

Deci iarăși soția fabricantului de lichior. Ea este de departe cea mai trupeșă dintre noi și are niște sâni imenși. Se zvonește că rușii caută femei trupeșe. Căci gras înseamnă frumos, deoarece ai mai mult din femeie, și-n plus, cu cât e mai plinuță, cu atât trupul ei e mai diferit de cel al unui bărbat. La popoarele primitive persoanele grase sunt onorate, fiind un simbol al abundenței și fertilității. În țara noastră pot căuta acum mult și bine așa ceva. Tocmai femeile mai vârstnice, care odinioară erau mai bine-făcute, și-au modificat îngrozitor de mult constituția. Soția fabricantului de lichior evident că n-a dus-o rău. De la începutul războiului a avut mereu o monedă de schimb. Acum trebuie să plătească pentru grăsimea nemeritată.

Când am ajuns jos, ea stătea în dreptul ușii de la intrare, scâncind și tremurând. A fugit din adăpost, a reușit să scape de acei indivizi. Acum nu mai are curaj să se întoarcă acolo, dar nu îndrăznește nici să urce treptele până la locuința ei de la etajul al patrulea, fiindcă partea germană mai trage ocazional câte un obuz. Și îi este frică să nu fie urmărită de ruși până sus. Își înfige degetele atât de tare în brațul meu, încât unghiile ei îmi lasă urme pe piele și mă imploră să o însoțesc la un „comandant“, ca să-i dea o escortă, un fel de protecție. Nu-mi dau seama exact ce-și imaginează.

M-am adresat unui bărbat aflat în trecere, care avea stele pe epoleți, încercând să-i explic temerile femeii, însă îmi dau seama că nu știu cuvântul pentru „frică“. Însă el doar ridică din umeri.

— Nu vă faceți griji, nu vă face nimeni nimic, mergeți acasă.

În cele din urmă, femeia a urcat treptele, suspinând. N-am mai văzut-o de atunci, probabil s-a baricadat în locuința ei. Foarte bine, era o țintă prea evidentă.

Nici n-am ajuns bine în casă, că fiica portarului, desemnată drept curier, apare iarăși în fugă. Din nou sunt bărbați în adăpost. De data asta au venit după soția brutarului, care reușise și ea să se mai îngrașe puțin de-a lungul anilor de război.

Brutarul vine spre mine împleticindu-se, e alb ca făina sa, întinde mâinile bolborosind:

— Țștia au pus ochii pe soția mea...

Stâlcește cuvintele. O clipă mă simt de parcă aș juca într-o piesă de teatru. Era imposibil ca un maestru brutar, provenind din clasa de mijloc, să se miște în felul ăsta, să aibă o voce atât de emoționată, să pară atât de gol și de sfâșiat cum am văzut doar la marii actori de teatru.

În adăpost. Lampa de petrol nu mai arde, probabil nu mai are combustibil. La flacăra plăpândă a unei lămpi Hindenburg – un fitil băgat în seul care umple un carton –, observ fața palidă a soției brutarului, gura îi zvâcnea... Trei ruși stau lângă ea. Femeia e culcată în șezlong și ba o trage unul de braț, ba o împinge altul înapoi când încearcă să se ridice. Parcă ar fi o păpușă, un obiect.

Toți trei discută foarte repede între ei; pare că se ceartă. Înțeleg puțin din ce spun, vorbesc în argou. Ce-i de făcut?

— Comisar, se bâlbâie brutarul.

Comisar, asta înseamnă să gădesc pe oricine are un cuvânt de spus. Am ieșit pe strada calmă în liniștea serii. Focurile de armă și incendiile sunt departe. Îl întâlnesc chiar pe același ofițer care adineauri a pus-o la punct pe soția fabricantului de lichior, mă adresez lui în rusa mea cea mai politicoasă, îl rog să mă ajute. El mă înțelege și face o față acră. În cele din urmă mă urmează șovăitor și fără chef.

În adăpost sunt în continuare toți tăcuți și încremeniți. De parcă toți acești oameni – bărbați, femei, copii – au devenit stane de piatră. Între timp, unul dintre cei trei ruși de lângă soția brutarului a dispărut. Ceilalți doi stau în continuare lângă ea și se ceartă.

Ofițerul intră în discuție fără ton de comandă, le vorbește ca de la egal la egal. Deslușesc de mai multe ori expresia „*ukaz Stalina*“, decretul lui Stalin. Se pare că acest decret prevede că „așa ceva“ n-are voie să se întâmple. Și totuși se întâmplă, din câte înțeleg de la ofițer, care ridică din

umeri. Unul din cei doi muștrați îl contrazice. Pe fața lui schimonosită se citește mânia:

— Da' de ce? Nemții ce-au făcut cu femeile noastre? țipă el. Pe sora mea au...

Și așa mai departe, nu înțeleg toate cuvintele, ci doar sensul. Ofițerul vorbește iarăși, liniștindu-l pe bărbat. În același timp merg încet spre ușa adăpostului, iar în cele din urmă îi scoate pe amândoi afară. Soția brutarului întreabă cu glas găuit:

— Au plecat?

Dau din cap afirmativ, dar, vrând să verific, ies afară în culoarul întunecat. Atunci mă prind cei doi. Ambii bărbați stătuseră acolo la pândă.

Eu țip și țip... Aud cum ușa de la adăpost se închide în spatele meu.

Unul din ei mă prinde de încheieturile mâinilor și mă trage pe coridor, în sus. Apoi trage și celălalt de mine, îmi pune o mână la gât, ca să nu mai pot țipa, să nu mai vreau să țip, să-mi fie frică să nu fiu strangulată. Amândoi trag de mine, în clipa următoare zac pe jos. Ceva cade zornăind din buzunarul jachetei. Trebuie să fie cheile de la casă, adică legătura de chei. Sfârșesc stând cu capul pe ultima treaptă a scării care duce spre subsol, simt pe spate răcoarea umedă a plăcilor de gresie. Ușa de sus este întredeschisă, prin ea intră puțină lumină, unul din bărbați ține de șase în timp ce al doilea îmi rupe lenjeria, își croiește drum spre...

Bâjbâi cu mâna stângă pe pământ până găsesc legătura de chei, apoi o strâng cu putere. Mă apăr cu mâna dreaptă, n-ajută la nimic, el rupe pur și simplu jartiera. Când încerc amețită să mă ridic, se aruncă al doilea pe mine, mă silește cu pumnii și genunchii să stau culcată. Acum stă celălalt de șase, șoptind:

— Hai repede, repede...

Dintr-odată aud voci vorbind rusește. Se face lumină. Ușa a fost deschisă. De afară intră doi, trei ruși, ultima persoană e o femeie în uniformă. Cei trei râd. Al doilea individ, deranjat de la ce făcea, a sărit în picioare. Cei doi ies acum împreună cu ceilalți trei și mă lasă pur și simplu pe jos.

M-am târât pe scări, mi-am adunat lucrurile, apoi, rezemându-mă de perete, am ajuns până la ușa adăpostului. Între timp fusese încuiată pe

dinăuntru.

— Deschideți, le-am spus, sunt singură, toți au plecat...

Până la urmă aud zgomotul făcut de cele două mânere metalice. Intru și toată lumea se holbează la mine. De-abia acum îmi dau seama cum arăt. Ciorapii îmi atârnă pe pantofi, părul mi-e răvășit, țin în mână ce-a mai rămas din jartieră.

— Porcilor! strig la ei. Mă violează de două ori, iar voi închideți ușa și mă lăsați să zac pe jos ca un gunoi!

Mă întorc și dau să plec. În urma mea – liniște totală, apoi un vacarm îngrozitor. Toți vorbesc, țipă, se ceartă, gesticulează. În cele din urmă este luată o decizie:

— Mergem cu toții la comandant și-i cerem protecție pe timpul nopții.

Și astfel pornește un grup restrâns de femei, printre care și câțiva bărbați, prin aerul călduț din amurg, care miroase a ars, până la clădirea de vizavi, unde se spune că s-ar fi stabilit comandantul.

Afară e liniște, armele au tăcut. La poarta clădirii de vizavi câțiva oameni stau pe jos, sunt ruși. Când grupul se apropie, unul dintre ei se ridică. Altul murmură:

— Ei, sunt doar germani, și se întoarce.

În curtea interioară întreb de comandant. Dintr-un grup de bărbați, care stătea în dreptul ușii ce dădea spre corpul din spate al clădirii, se desprinde o siluetă:

— Da, ce doriți?

Un tip înalt, cu dinți albi și trăsături caucaziene. Dar el se amuză de bâlbâiala mea și de grupușorul demn de milă care a venit să se plângă.

— Serios acum, sunt convins că nu v-a dăunat în vreun fel. Bărbații noștri sunt toți sănătoși.

Se întoarce liniștit la ceilalți ofițeri, îi auzim chicotind discret. Revin la grupul nostru lipsit de speranță:

— N-are nici un rost...

Plecăm, ne întoarcem către adăpost. Eu nu vreau să cobor acolo, nu vreau să le mai văd mutrele, urc la etajul întâi, împreună cu văduva, care are grijă de mine ca de-o bolnavă, vorbește încet, mă mângâie, îmi urmărește fiecare gest, încât începe să mă agaseze. Vreau doar să uit.

M-am dezbrăcat în baie, pentru prima dată după câteva zile, m-am spălat cu puțină apă cât am putut de bine, apoi pe dinți, în fața oglinzii. Atunci apare, dintr-odată, un rus în cadrul ușii, silențios ca o stafie, palid și slab. Întreabă în germană cu voce domoală:

— Unde – vă rog – ușă?

În mod evident a greșit apartamentul. Eu, împietrită și în cămașă de noapte, îi arăt mută drumul spre ușa din față, care duce spre casa scării. Politicos, îmi spune „Mulțumesc“.

Fug în bucătărie. Da, a pătruns pe ușa din spate. Văduva o blocase cu un dulap, pe care el l-a împins la o parte. Tocmai vine văduva pe scara din spate din adăpost. Împreună baricadăm iarăși ușa, de data asta temeinic. Așezăm mai multe scaune unul peste altul și împingem în cele din urmă și bufetul greu din bucătărie în fața scaunelor. Asta o să fie de ajuns, e de părere văduva. Ușa din față o zăvorăște, ca de obicei, și încuie de două ori cu cheia. Ne simțim oarecum mai în siguranță.

O flăcăruie se zbate pe seul lămpii Hindenburg și proiectează umbrele noastre mărite pe tavan. Văduva mi-a pregătit un loc de dormit în sufragerie pe un șezlong. Pentru prima oară după mult timp n-am mai coborât storurile de camuflaj. La ce bun? Nu vor mai fi raiduri aeriene în această noapte de vineri spre sâmbătă, nu la noi, care suntem deja toți ruși. Văduva stă pe marginea șezlongului, tocmai își scoate pantofii, când... se pornește un vacarm asurzitor.

Biata ușă din spate, jalnic bastion. Trosnește deja, scaunele cad cu un zgomot asurzitor pe gresie. Auzim cum ceva împinge cu putere, apoi multe voci aspre. Ne holbăm una la alta. Printr-o crăpătură din peretele dintre bucătărie și sufragerie licărește o lumină. Acum se-aud pași în hol. Cineva izbește în ușa camerei noastre.

Unu, doi, trei, patru indivizi. Toți înarmați până-n dinți, cu mitraliera la sold. Se uită scurt la noi, fără să spună vreun cuvânt. Unul se repede la dulap, traversând camera, trage de cele două sertare, scotocește prin ele, le trânteste la loc, spune ceva disprețuitor și iese cu pași apăsați. Auzim cum cotrobăie în camera alăturată, în care a locuit pe vremuri chiriașul văduvei, până când a fost recrutat de Volkssturm. Ceilalți trei stau pe loc, șoptesc între ei, mă examinează cu priviri furișe. Văduva s-a încălțat

iarăși, îmi șoptește că fugе sus să aducă ajutor de prin vecini... Și dusă e. Nici unul dintre bărbați n-o oprește.

Oare ce să fac? Dintr-odată mă simt nespus de ridicolă, stând în pat în cămașa mea de noapte roz-bonbon, cu panglici și funde, în fața a trei bărbați străini. Nu mai suport, trebuie să spun sau să fac ceva. Și iarăși îi întreb în rusește

— *Șto vî delaite?*

Se întorc repede. Trei fețe uimite, imediat încep întrebările:

— De unde știi rusește?

Îmi spun povestioara, le explic cum am călătorit în sus și-n jos prin Rusia, desenând și fotografiind în perioada cutare și cutare. Cei trei războinici se așază acum în fotolii, își împing armele într-o parte și-și întind picioarele. Vorbim verzi și uscate, din când în când trag cu urechea spre hol, aștept ca văduva să se întoarcă și să aducă ajutoarele promise din vecini. Însă n-aud nimic.

Între timp se întoarce al patrulea individ și se retrage cu soldatul numărul trei în bucătăria noastră. Îi aud mânuind acolo vesela. Ceilalți doi discută încet, evident nu trebuie să aflu despre ce-i vorba. E o atmosferă stranie, dar calmă. Ceva plutește în aer, zboară o scânteie, dar nu se știe încotro.

Văduva întârzie. Încerc iarăși să fac conversație cu cei doi în timp ce stau băgată sub pătură, dar nu reușesc. Priviri piezișe. Cei doi se agită prea mult în fotolii. Acum ar trebui de fapt să înceapă, doar așa scria în ziare, atunci când mai existau: de zece ori, de douăzeci, știu eu. Am febră. Fața-mi arde.

Ceilalți strigă acum ceva din bucătărie. Cei din fotolii se scoală cu greu și merg de unde vin strigătele. Încet, mă târăsc din pat, trag o vreme cu urechea spre bucătărie, unde probabil că se bea. Apoi mă furișez prin holul întunecat, în picioarele goale, îmi iau în trecere paltonul din cuier și mi-l trag peste cămașa de noapte.

Deschid cu atenție ușa din față. Pe acolo a ieșit văduva, așa că a rămas descuiată. Trag cu urechea în casa scării, tăcută și neagră. Nimic. De nicăieri nu vine vreun sunet sau vreo lumină cât de mică. Oare unde ar fi

putut să meargă văduva? Tocmai vreau să urc scările, când cineva din întuneric mă prinde din spate, cineva care m-a urmărit pe ascuns.

Are niște mâini uriașe, miroase a rachiu. Inima îmi bate nebunește. Eu șoptesc, implor:

— Doar unul singur, vă rog, vă rog, doar unul singur. Fie și dumneata. Dar dați-i pe ceilalți afară.

El îmi promite șoptit și mă duce pe brațe prin hol ca pe un snop. Nu-mi dau seama care dintre cei patru este, cum arată. În camera întunecată din față, cu fereastra rămasă aproape fără nici un geam, mă așază pe cadrul neacoperit al patului, pe care-l folosise fostul chiriaș. Apoi strigă câteva fraze scurte, grosolane, spre ceilalți, închide ușa și se culcă lângă mine în întuneric. Îmi este foarte frig și-l implor să mă lase să mă întorc în patul meu din camera alăturată. El refuză, temându-se parcă de întoarcerea văduvei. De-abia după o jumătate de oră, când nu se mai aude nici un zgomot, reușesc să-l conving să ne mutăm acolo.

Mitraliera zăngăne, rezemată de piciorul patului; boneta și-a agățat-o de un colț al cadrului de pat. Lumânarea de seu a continuat între timp să ardă liniștită. Petka, așa se numește soldatul, este tuns foarte scurt, are păr blond, țepos și început de chelie deasupra frunții, iar când îl atingi parcă ar fi catifea. De-altfel este uriaș, o namilă de om, cu mâini mari ca ale unui tăietor de lemne și dinți albi. Eu sunt atât de obosită, atât de epuizată, încât de-abia dacă mai știu unde mă aflu. Petka bâjbâie pe întuneric, îmi spune că vine din Siberia, mda. Acum își scoate chiar și cizmele. Mă simt amețită, sunt pe jumătate adormită, iar această jumătate nu se mai apare, ci doar se lovește de trupul care miroase a săpun de casă. În sfârșit liniște, întuneric, somn.

Dimineața la 4 cântă cocoșul trupei de aprovizionare. Imediat mă trezesc, îmi trag brațul de sub Petka. Îmi arată, zâmbind, dinții lui albi. Se scoală rapid, îmi spune că acum intră de gardă, însă sigur se va întoarce la ora 7 – cu siguranță! Și când își ia rămas-bun aproape îmi strivește degetele.

Eu m-am băgat iarăși sub pătură și am dormit cu intermitențe, trezindu-mă la fiecare sfert de oră. O dată chiar am sărit în sus, crezând că aud pe cineva strigând „Ajutor!“, dar a fost doar cocoșul. Acum mugește și vaca.

Scot ceasul deșteptător din mână (de fapt, îi aparține văduvei, dar mă prefac că aș fi un membru al familiei). Pentru siguranță este învelit într-o cârpă flaușată, pus în spate de tot în dulap. Ne uităm la el doar când suntem singure și sigure, nu vrem să-l pierdem la rusnaci.

Era ora 5 și nu mai puteam dormi. M-am trezit, am făcut patul, am împins dulapul și scaunele iarăși în fața ușii din spate, care nu poate fi închisă din cauza încuietorii stricate, am strâns sticlele goale pe care le lăsaseră bărbații în urma lor și am verificat sticlele noastre cu vin de Burgundia, aflate într-o găleată veche în spatele frigiderului. Slavă Domnului că nu le-au găsit.

Prin fereastră pătrunde o rază de lumină roșiatică. Afară bântuie în continuare războiul. Explozii și lovituri răzlețe, însă destul de departe de noi. Frontul se îndreaptă acum spre centrul orașului. Mă îmbrac, mă spăl cum pot și, în liniștea dimineții, stau în casa scării și ascult cu atenție. Doar tăcere și deșertăciune. Dacă aș ști unde s-a ascuns văduva! N-am curajul să bat la cineva, nu vreau să sperii pe nimeni.

Când ciulesc urechea încă o dată, aud niște voci care se apropie. Alerg pe scări în sus. Atunci le văd venind spre mine, sunt mai multe femei, în frunte cu văduva, care plânge în hohote. Ea îmi cade-n brațe jelindu-se:

— Nu te supăra pe mine! (De ieri ne tutuim.)

În jurul nostru femeile suspină. Eu râd în timp ce toate se vaită:

— Da' ce-i? Sunt vie totuși, viața merge mai departe!

În timp ce urcăm încă un etaj, la librari, văduva îmi șoptește că mai întâi a bătut zadarnic pe la mai multe uși și a cerut să fim primite și noi. Nicăieri nu i s-a deschis. Funcționarii de la poștă s-au răstit la ea prin ușa cu lanțul pus:

— Fătucă? Nuuu, nu vrem să ni-i punem în cap pe indivizii ăia!

Apoi, în bezna din casa scării, văduva a fost prinsă de cineva și trântită pe pardoseală... Era un copil, îmi șoptește ea, imberb, cu pielea netedă și fără nici un pic de experiență – apoi zâmbește, chiar dacă avea fața umflată de-atâta plâns. Nu cunosc vârsta ei cu exactitate, poate că nici nu mi-ar spune-o. Trebuie să aibă între patruzeci și cincizeci de ani, are părul vopsit. Dar pentru ăștia femeia rămâne femeie, atunci când prind câte una pe întuneric.

Aproape cincisprezece oameni din clădirea noastră s-au adăpostit în locuința cuplului de librari, și-au adus așternuturi și s-au aranjat pe canapele, pe jos, peste tot pe unde mai e loc. Fiindcă această locuință are la ușa din față și la cea din spate încuietori patentate și bare de ranforsare care intră în podea. În afară de asta, ușa din față este placată în interior cu metal.

Ne-am așezat cu toții în jurul mesei din bucătăria străină, toți avem ochii adânciți în orbite, suntem palizi și obosiți de nesomn. Vorbim în șoaptă, respirăm sacadat, bem avizi cafeaua fierbinte de malț (fiartă pe un foc de literatură nazistă, după cum ne spune librarul).

Privim deseori spre ușa din spate, închisă și baricadată, sperând că va rezista. Flămândă, mă îndop cu pâinea altcuiva. Dintr-odată, pași pe scara din spate și cuvinte străine, care răsună atât de grosolan și de animalic. Toți cei de la masă încremenesc și tac. Ne oprim din mestecat, ne ținem respirația. Mâinile ni se încleștează la piept, ochii sclipesc sălbatic. Se face din nou liniște afară, iar zgomotul pașilor s-a stins. Cineva șoptește:

— Dacă așa o să fie lucrurile de-acum înainte...

Nimeni nu răspunde. Fata refugiată din Königsberg, care s-a adăpostit tot aici, se trânteste pe masă strigând:

— Nu mai pot! Mă omor!

Noaptea a fost violată de mai multe ori, în pod, unde se refugiase de mai mulți urmăritori. Părul încâlcit îi cade în jurul feței, nu-i trebuie nici apă, nici mâncare.

Noi stăm, așteptăm, ascultăm. Deasupra noastră vuieste artileria. Împușcături biciuiesc aerul pe strada noastră. În jurul orei 7 mă furișez cu văduva pe scări în jos spre locuința noastră, ținându-ne de balustradă și asigurându-ne că drumul e liber. Ne oprim în fața ușii întredeschise, să tragem cu urechea, când, dintr-odată, o deschide cineva de dinăuntru.

O uniformă. Șoc. Văduva mă strânge de braț. Apoi răsuflăm ușurate – e doar Petka.

Văduva ascultă în tăcere discuția noastră. Un minut mai târziu nu știu însă nici eu ce să spun. Fiindcă Petka radiază, micii săi ochi albaștri strălucesc, îmi strânge mâinile, asigurându-mă că i-a fost dor de mine, că imediat după ce a ieșit din gardă s-a grăbit să se întoarcă aici și că m-a

căutat prin toată locuința, că este bucuros, foarte bucuros, să mă revadă. Și-n timp ce vorbește îmi apasă și-mi strânge degetele cu mâinile sale mari, ca ale unui tăietor de lemne, încât sunt nevoită să mi le retrag. Stau ca o proastă în fața acestor manifestări fără echivoc, ascult aceste mormăieli de Romeo, până când Petka dispăre în sfârșit – cu promisiunea de a se întoarce în curând, foarte curând, cât poate de repede.

Eu rămân cu gura căscată. Văduva n-a priceput nici un cuvânt, însă a citit expresia feței lui Petka și și-a dat seama ce-i cu el.

— Păi... zice clătinând din cap.

Amândouă am rămas uluite.

Iar acum stau aici, la masa din bucătărie, tocmai mi-am umplut iarăși stiloul cu cerneală și scriu, scriu, scriu ca să-mi scot toate aceste nebuneli din minte și din inimă. Unde vom ajunge? Ce va mai urma? Mă simt atât de murdară, nu vreau să mai ating nimic, nu vreau să-mi ating propria piele. Ce n-aș da acum pentru o baie sau cel puțin pentru un săpun adevărat și apă suficientă. Gata, termină cu visurile.

Și tocmai îmi aduc aminte de viziunea stranie din această dimineață, un fel de iluzie deșartă, pe care am avut-o după plecarea lui Petka, atunci când zadarnic încercam să adorm. Se făcea că stăteam culcată pe pat și în același timp mă vedeam cum stau culcată, în vreme ce din trupul meu s-a ridicat o ființă albă și luminoasă, ca un înger, însă fără aripi, care se înălța în aer. Încă mai simt, în timp ce scriu aceste rânduri, senzația că ceva mă trăgea în sus și mă făcea să plutesc. Desigur, e doar o iluzie deșartă, o dorință de evadare. Propriul eu își părăsește trupul, săracul, murdarul, spurcatul meu trup. Se distanțează de el însuși și dispăre pur în lumea cealaltă. Nu mi se poate întâmpla mie, prin urmare îndepărtez toate aceste gânduri. Oare am înnebunit? Însă simt că nu mi-am pierdut încă rațiunea, iar mâinile îmi sunt grele și liniștite.

Marti, 1 mai 1945, ora 15. Retrospectiva zilelor de sâmbătă, duminică, luni

Ultima dată am scris în dimineața zilei de sâmbătă, 28 aprilie. De-atunci au trecut trei zile pline până la refuz de întâmplări nebunești, de imagini,

frici, sentimente, încât nici nu mai știu de unde să încep să povestesc. Suntem în rahat până în gât. Fiecare minut de viață este plătit foarte scump. Furtuna trece pe deasupra capetelor noastre, suntem frunze tremurânde în bătaia vijeliei și nu știm încotro ne va duce.

De sâmbătă a trecut o veșnicie. Astăzi este marți, 1 mai, și încă mai suntem în război. Stau în fotoliu, în camera din față. În patul dinaintea mea stă întins domnul Pauli, chiriașul văduvei, care a fost trimis acasă de Volkssturm. Sâmbătă după-masă a apărut din senin cu o bucată de opt kilograme de unt învelită într-un prosop. Acum este bolnav, are nevralgie.

Vântul șuieră prin ferestre, vuind și trăgând de fâșiile de carton bătute jalnic în cuie, lumina zilei pătrunde licărind în cameră, este ba lumină, ba întuneric, dar mereu foarte frig. M-am învelit într-o pătură de lână și scriu cu degetele amorțite, în timp ce domnul Pauli doarme și văduva bântuie pe undeva prin casă în căutare de lumânări.

De-afară se aud cuvinte rusești. Rusnacii vorbesc cu caii lor. Față de cai sunt cu mult mai prietenoși decât față de noi, vocile lor par calde, chiar omenești. Câte-o adiere aduce mirosul de cal în casă. Zornăit de lanțuri. Undeva, cineva cântă la acordeon.

Privesc printre bucățile de carton. Afară a campat armata. Pe trotuar sunt cai, căruțe, găleți pentru apă, lăzi cu fân și ovăz, bălegar de cal călcat în picioare, bălegar de vacă. În dreptul porții de peste drum arde un foc făcut din scaune dezmembrate. Rusnaci în pufoaice stau în jurul lui.

Mâinile mele tremură, picioarele mi-au înghețat. O grenadă germană ne-a spart aseară și geamurile care ne mai rămăseseră. Acum toată locuința este complet expusă vântului din răsărit. Bine că nu e ianuarie.

Ne foim încoace și-ncolo printre pereții găuriți, ascultăm temători ceea ce se petrece afară, strângem din dinți la fiecare sunet. Ușa stricată din spate stă deschisă, am renunțat de mult timp s-o mai baricadăm. Tot timpul aleargă bărbați prin bucătărie, prin hol și prin cele două camere. Cu jumătate de oră în urmă fusese un străin aici, un îndărătnic, care mă voia, dar care a fost gonit. A strigat amenințător:

— O să mă întorc!

Dar ce înseamnă viol? Când am spus cuvântul pentru prima oară cu voce tare, vineri seara în adăpost, m-au trecut fiorii. Acum mă pot gândi la

acest cuvânt, îl scriu fără să-mi tremure mâna, îl rostesc doar pentru mine, ca să mă obișnuiesc cu el. Sună de parcă ar fi cel mai mare rău, dar nu este.

Sâmbătă după-masă în jurul orei 15 au bătut doi indivizi cu pumnii și armele în ușa din față, urlau cu niște voci aspre, loveau cu piciorul în ușă. Văduva le-a deschis. Mereu se teme să nu i se strice încuietoarea. Au intrat doi soldați cu păr cărunt, clătinându-se, erau beți. Cu puștile lor automate sparg ultimul geam întreg de pe hol. Cioburile cad zăngănind în curtea interioară. Apoi rup fâșii din storurile de camuflaj, lovesc cu picioarele vechiul orologiu.

Unul din ei mă apucă, mă mână în camera din față, după ce a împins-o pe văduvă la o parte. Celălalt se proptește în dreptul ușii din față și amenință văduva cu pușca, însă fără s-o atingă.

Cel care mă mână este un bărbat mai în vârstă cu o barbă țepoasă, căruntă, care miroase a rachiu și a cai. El închide cu grijă ușa în spatele său și, când nu vede nici o cheie în broască, împinge berjera în dreptul ușii. Este atât de beat, încât pare că nici nu-și vede prada. Cu atât mai înspăimântătoare este lovitura lui, care mă doboară direct în pat. Închid ochii, strâng din dinți.

Nici un sunet. Doar un scrâșnit din dinți involuntar când lenjeria este sfâșiată. Ultimele mele haine întregi.

Dintr-odată, degetele lui la gura mea, duhnind a cal și tutun. Deschid ochii. Mâinile străine îmi desfac cu deosebită pricepere fălcile. Ochi în ochi. El lasă apoi cu mare grijă scuipatul adunat în gură să cadă în gura mea.

Sunt împietrită. Nu de scârbă, doar de frig. Mă trec fiori de gheață pe șira spinării și mă ia cu amețală. Simt cum alunec și cad, adânc, prin perne și prin pardoseală. Deci așa te simți când îți vine să intri în pământ.

Iarăși ochi în ochi. Buzele străine se deschid, dinți galbeni, unul din față pe jumătate rupt. Colțul gurii se ridică în sus, cute minuscule pornesc de lângă ochii întredeschiși. Zâmbește.

Înainte să plece, caută prin buzunarul de la pantaloni și aruncă ceva pe noptieră, fără să spună vreo vorbă, dă berjera la o parte, trânteste ușa după el. Mi-a lăsat o cutie mototolită cu câteva țigări rusești în ea. Plata mea.

Mă ridic în picioare, mi-e rău, mi-e greață. Hainele mele zdrențuite îmi cad pe picioare. Clătinându-mă, merg prin hol spre baie, trec pe lângă văduva care plângea în hohote. Vomit. Fața mea verde în oglindă, voma în chiuvetă. Stăteam pe marginea căzii, n-aveam curaj să mă spăl cu apă fiindcă îmi venea mereu senzația de vomă, iar în găleată nu era prea multă apă.

Apoi am spus cu voce tare: „La naiba!“ și-am luat o decizie.

Mi-e clar: trebuie să găsesc un singur lup care să țină ceilalți lupi la distanță. Un ofițer cu un grad cât mai mare posibil, comandant, general, pe ce pot pune mâna. La urma urmei, la ce-mi folosesc mintea și puținele cunoștințe ale limbii inamicului?

În clipa în care am fost iarăși în stare să merg, am luat o găleată și am ieșit pe stradă. Mă plimbam de colo-colo, privind pe furiș în curțile interioare, mă uitam de jur împrejur, m-am întors iarăși în casa scării cu mare atenție. Am repetat propoziții cu care m-aș putea adresa unui ofițer; mă gândeam dacă nu sunt prea palidă și vai de capul meu pentru a fi considerată atrăgătoare. Fizic mă simțeam din nou bine, acum, când aveam iar o preocupare, planificam ceva și-mi doream să nu mai fiu iarăși numai o pradă mută.

Jumătate de oră n-am găsit nimic, adică pe nimeni cu stele. Nu le cunosc rangul și însemnele, știu doar că ofițerii au stele pe caschetă și poartă palton. Dar nu vedeam decât o masă de uniforme verzi și ponosite. Era cât pe ce să renunț, ciocăneam deja la ușa noastră din față, când ușa locuinței de vizavi, care aparținuse cuiva care fugise la timp, se deschide și apare un bărbat cu stele. Înalt, plete negre, bine hrănit. Mă vede cu găleata, râde și mă întreabă într-o germană stricată:

— Tu – femeie?

Râd și eu, apoi îl copleșesc cu cuvintele rusești pe care le știu cel mai bine. El este încântat să-și audă propria limbă. Continuăm să pălăvrăgim, să ne prostim, iar eu aflu astfel că este locotenent-major. În cele din urmă ne dăm întâlnire diseară la ora 19 în locuința văduvei. Până atunci este ocupat. Se numește Anatol nu-știu-cum, este ucrainean.

— Dar veniți sigur?

El, parcă reproșându-mi:

— Da, sigur că da, vin cât pot de repede.

Dar până atunci, în jurul orei 17, apare alt bărbat, pe care aproape l-am uitat: Petka, tipul de noaptea trecută, Petka, cel cu părul tuns scurt și mormăiala de Romeo. A adus cu el doi camarazi, pe care ni-i prezintă drept Grișa și Iașa. Nu trece mult timp și toți trei stau în jurul măsuței noastre rotunde, încă puțin stânjeniți, aidoma unor țăranoi aflați în vizită la o familie de oameni înstăriți. Doar Petka se simte ca acasă, mă prezintă celorlalți cu mândria unui stăpân. Cei trei se așază comod în fotolii, se simt bine. Iașa pune o sticlă de vodcă pe masă. Grișa scoate heringi și pâine dintr-un ziar îmbibat cu ulei (este pagina de titlu al ziarului *Pravda*, din păcate un număr mai vechi). Petka cere să-i fie aduse niște pahare, de parcă ar fi stăpânul casei. Toarnă vodca în pahare, apoi lovește cu pumnul în masă și poruncește:

— *Vipiti nado* – goliți paharele!

Văduva și cu mine, precum și domnul Pauli – fostul chiriaș, apărut din senin în urmă cu jumătate de oră, fiind lăsat la vatră de Volkssturm – suntem obligați să ne așezăm cu ei la masă, trebuie să bem cu băieții. Petka pune pe masă, în dreptul fiecăruia dintre noi, câte o felie de pâine neagră și umedă, porționează heringii pe lemnul de mahon lustruit, iar în timp ce-apasă cu degetul mare bucăți de pește pe pâine, ne zâmbește fericit, de parcă ne-ar face o favoare deosebită și ne-ar oferi o delicatesă.

Văduva se sperie, fuge să aducă farfurii. Grișa este genul de om tăcut, mereu cu zâmbetul pe buze, are o voce groasă și este atent să primim cu toții aceeași cantitate de pâine și de heringi. Iașa e scund și tuns chilug, zâmbește și dă din cap în chip afirmativ în toate părțile. Ambii sunt din Harkov. Încetul cu încetul intru cu ei în vorbă, traducând discuțiile dintre ei și domnul Pauli. Bem în sănătatea noastră. Petka din Siberia este gălăgios și se simte foarte bine.

Sunt atentă la ușă și privesc cu colțul ochiului spre micul ceas de damă de la încheietura mâinii lui Iașa. Din clipă-n clipă aștept să apară Anatol, locotenentul-major cu care fixasem o întâlnire – sunt îngrijorată, fiindcă mi-e teamă de-o ceartă. Desigur că Petka e un bărbat vânjos și spălat, dar e primitiv și grosolan – și nu-mi poate oferi protecție. În schimb, de la un locotenent-major aștept să devin oarecum tabu pentru restul. Am luat deja

această decizie. O să-mi vină ceva în minte, dacă va fi cazul. Rânjesc pe ascuns, mă simt ca un personaj aflat pe o scenă. Ce-mi pasă mie de toți ăștia! Niciodată n-am fost atât de îndepărtată de mine însămi, atât de înstrăinată. Toate sentimentele mele par să fi murit, în afară de dorința de viață. ăștia n-o să mă distrugă.

Între timp, Grișa s-a prezentat drept „contabil“. Chiar și domnul Pauli, economist specializat în economia industriei, recunoaște că este contabil. Grișa și domnul Pauli au băut destul de mult. Se iau în brațe și chiuie:

— Eu contabil, tu contabil, noi contabili!

Apoi primul pupoi de înfrățire germano-rusă se lipește pe obrazul lui Pauli. În scurt timp, Pauli este beat criță și strigă entuziasmat către noi:

— Sunt niște tipi grozavi rușii ăștia, plini de energie și de vigoare!

Apoi golim încă un rând de pahare în cinstea contabilității internaționale. Până și văduva se veselește și uită pe moment că pe masa ei lustruită se fărâmițează heringi. (Nici unul dintre băieți nu se sinchisește de farfurii.) Eu beau cu multă măsură, schimb pe ascuns paharele, vreau să-mi păstrez mintea trează pentru mai târziu. Suntem de-o veselie bolnăvicioasă, mai ales noi, femeile. Vrem să uităm ce ni s-a întâmplat în urmă cu trei ore.

Afară apune soarele. Petka și Iașa încep să cânte o melodie duioasă, Grișa intervine din când în când cu un mormăit. Domnul Pauli e într-o stare de euforie maximă. E puțin cam mult pentru el; la urma urmei, chiar în această dimineață mai era încă un posibil condamnat la moarte în trupele Volkssturm, până când detașamentul s-a dizolvat de comun acord și, din cauza lipsei de armament sau a unor ordine ferme, au plecat cu toții acasă. Pauli râgâie deodată, se apleacă mult în față și vomită pe covor. În aceeași secundă, văduva și confratele contabil Grișa îl expediază la baie. Ceilalți clatină dezaprobator din cap și-și manifestă compasiunea... Motiv pentru care domnul Pauli se refugiază în patul său din camera închiriată de alături și dispare pentru restul zilei și, după cum aveam să constatăm ulterior, chiar pentru o perioadă nedeterminată de timp. Un pământău. Poate că subconștientul său îi dictează această pasivitate. Are un suflet nevralgic. Chiar și-așa, simpla sa prezență ca bărbat impune anumite

limite. Văduva se încrede în el și în rarele lui afirmații cu privire la situația din lume și îi masează șalele.

Crepusul, se-aude un urlat îndepărtat, venit de pe front. Aprindem lumânarea găsită de văduvă, o fixăm pe o farfurioară. Aruncă o lumină palidă în jurul mesei rotunde. Soldați vin și pleacă, seara devine animată. Cineva lovește cu pumnii ba în ușa din față, ba intră pe cea din spate în bucătărie. Dar nouă nu ne este frică. Atât timp cât Petka, Grișa și Iașa stau la masa noastră, nu ni se poate întâmpla nimic.

Deodată, în mijlocul camerei apare Anatol, umplând spațiul cu masculinitatea lui. Un soldat îl urmează cu pași grăbiți, ducând o marmită plină cu rachiu și ținând o pâine rotundă și neagră sub braț. Bărbații sunt foarte bine hrăniți, voinici și împliniți, poartă uniforme curate, practice și dintr-o stofă aspră, fac mișcări largi și par foarte încrezători în forțele proprii. Ei scupă în cameră, aruncă mucerile lungi de țigară pe unde apucă și oasele de heringi de pe masă pe covor, și se instalează comod în fotolii.

Anatol anunță că linia frontului se află acum pe canalul Landwehr, iar eu trebuie să mă gândesc la acel cântec monoton și învechit: „*Es liegt eine Leiche im Landwehrkanal...*“¹² Probabil că multe cadavre plutesc acum acolo. Anatol pretinde că în ultimele zile s-ar fi predat 130 de generali germani. El scoate dintr-o pungă de celofan o hartă a Berlinului, ne arată pe ea cum avansează linia frontului. Este o hartă foarte exactă, cu înscrisuri chirilice. Am un sentiment straniu când, făcându-i pe plac lui Anatol, îi arăt unde se află clădirea noastră.

¹². Un cadavru plutește în canalul Landwehr (n. tr.).

Prin urmare... E sâmbătă, 28 aprilie 1945, iar linia frontului se află pe canalul Landwehr. Când scriu aceste rânduri, este marți, 1 mai. Rachetele răsună în aer deasupra noastră. Motoarele avioanelor rusești vuiesc sacadat. Dincolo, la școală, sunt aliniate rânduri întregi de Orgi ale lui Stalin, numite duios de ruși „Katiușa“, care este titlul unui cântec ostășesc popular. Când sunt lansate, urlă ca lupii. Nu par cine știe ce, seamănă cu niște gratii formate din țevi subțiri. Însă urlă, țipă, scot sunete stridente,

aproape ne sparg timpanele când, nu foarte departe de ele, stăm la coadă să luăm apă. În plus, scuiă, pe rând, dăre de flăcări.

Rachetele șuierau azi-dimineață pe deasupra mea, în timp ce stăteam la coadă la apă. Nori sângerii pe cer. Din centrul orașului se ridică fum și aburi. Lipsa apei ne scoate din toate văgăunile. De pretutindeni vin, târându-se, civili jalnici și murdari, femei cu fețe cenușii, majoritatea în vârstă, cele tinere se ascund. Bărbați cu bărbi aspre și o cârpă albă legată de braț, ca semn al capitulării, stau pe loc și privesc cum soldații umplu găleată după găleată cu apă pentru caii lor. Fiindcă armata are mereu întâietate la pompă, ceea ce este de la sine înțeles. Nu există certuri pe tema asta, din contră: când mânerul pompei s-a stricat, în timp ce-l folosea un civil, un rus l-a fixat imediat la loc cu un cui.

Și-au stabilit bivouacul prin grădini, sub copacii înfloriți. Piesele de artilerie s-au înfipt în straturile de flori. Unii ruși dorm în fața șoproanelor. Alții adapă caii adăpostiți în șoproane. Cu uimire privim spre mulțimea de femei-soldat, îmbrăcate cu veston militar, fustă și beretă cu insignă, probabil fac parte din infanteria obișnuită, sunt foarte tinere, scunde, dure, cu părul lins. Își spală hainele în hârdaie. Cămășile bărbaților și bluzele femeilor dansează împreună pe frânghii de rufe prinse în pripă. Și deasupra urlă rachetele, iar fumul lor gros și negru ne împiedică să vedem cerul.

Dimineața de astăzi seamănă cu cea de ieri. Pe drumul de întoarcere l-am întâlnit azi pe domnul Golz, nazistul credincios partidului până la moarte. Acum s-a adaptat. Pe un rus, aflat în trecere, l-a atins cu degetul pe nenumăratele decorații colorate, învelite în celofan, pe care acesta le purta prinse deasupra buzunarului de la piept, și l-a întrebat:

— Medalii?

(Cuvântul este identic în germană și în rusă, îmi explică el, neavând habar de cunoștințele mele de limbă rusă.) Mi-a dat un caietel, un dicționar german-rus pentru soldați, spunându-mi că mi-ar putea face rost de mai multe exemplare. Mi-am aruncat deja ochii peste el. Conține o grămadă de termeni foarte utili, cum ar fi „slănină“, „făină“, „sare“. Alte cuvinte importante, precum „frică“ sau „adăpost“, lipsesc cu desăvârșire. Chiar și cuvântul „mort“, de care n-avusesem nevoie în timpul călătoriei

mele, îmi lipsește acum adesea într-o conversație. Eu îl înlocuiesc cu termenul ușor de înțeles *kaputt*, care poate fi folosit cu succes și în alte contexte. Dicționarul mai conține expresii cu care n-avem ce face momentan, precum „Mâinile sus!“ și „Stai pe loc!“. În cel mai rău caz, așa vor vorbi de-acum cu noi.

Înapoi la seara zilei de sâmbătă, 28 aprilie. Petka și-ai lui au plecat în jurul orei 20. Ceva legat de o misiune oficială, ziceau ei. Petka mormăia că o să revină, dar în așa fel încât să n-audă locotenentul-major. Apoi mi-a strivit iarăși degetele și a încercat să mă privească în ochi.

Pe de-altă parte, în mod curios, stelele unui ofițer au un efect extrem de scăzut asupra militarilor. Am fost dezamăgită. Nici unul dintre ei nu s-a simțit intimidat de rangul lui Anatol, iar el s-a așezat liniștit lângă ei, râdea și trâncănea, le umplea paharele și lăsa marmita să treacă din mână-n mână. Mie mi-era oarecum teamă de statutul meu tabu. Ordinea strictă a rangurilor, bine cunoscută nouă din tradiția militară prusacă, pare a nu funcționa în cazul ăsta. Cei care poartă stele nu aparțin unei anumite clase sociale, nu sunt superiori celorlalți prin descendență și educație. Ei n-au un cod al onoarei și, prin urmare, nici altă atitudine față de femei. Tradițiile apusene legate de cavalerism și galanterie nici măcar nu sunt cunoscute în Rusia. Din câte știu, acolo n-au existat turniruri, nici menestrelți sau trubaduri, cu atât mai puțin paji care duceau trena. Prin urmare, cum să ne așteptăm să se poarte altfel? Cu toții nu sunt decât niște fii de țărani. Chiar și Anatol. Desigur, cunoștințele mele de limbă rusă nu sunt suficiente ca să pot spune cu certitudine despre cineva, din felul în care își alege cuvintele și le pronunță, care e meseria lui sau cât de educat este. Iar despre literatură și artă n-am putut vorbi până acum cu aproape nimeni. Simt însă că-n sinea lor acești bărbați, cu felul lor gălăgios de a fi, sunt foarte nesiguri în preajma mea, arătând astfel că sunt doar niște oameni simpli, nealintați, niște copii din popor.

La urma urmei, Anatol cântărește cel puțin o sută de kilograme. În cazul în care rangul său nu-mi va fi de folos pe viitor, poate îmi va prinde bine statura lui ieșită din comun. Oricum ar fi, eu nu-mi schimb decizia. Anatol e ca o cometă, poartă după sine mulți tineri, băieți deveniți soldați, care și-au găsit cu toții adăpost în locuința părăsită a surorilor ca o budincă

neagră. Unul dintre ei e încă copil – Vania, de șaisprezece ani, palid, dar cu o mină severă și intensă, ce răzbate din ochii săi căprui. Văduva mă trage deoparte și-mi șoptește că ăsta ar putea fi cel de noaptea trecută, de pe scări – era de-asemenea palid, cu tenul neted și o constituție plăpândă. În ceea ce-l privește, Vania nu dă semne că ar recunoaște-o. Însă nici n-ar avea cum s-o facă – el doar a simțit femeia, n-a văzut-o, atunci când a posedat-o stângaci și copilăresc. Totuși, mie mi se pare că el de fapt știe cine este ea, pentru că i-a auzit vocea, iar văduva mi-a descris cum plânsese și cerșise îndurare. În orice caz, Vania îi urmează văduvei ca un cățel, aduce pahare curate și le spală la chiuvetă pe cele folosite.

În acea seară am băut mult, am vrut să beau mult, am vrut să mă îmbăt, ceea ce am și reușit. Lacune în memorie. Îl regăsesc pe Anatol lângă mine, armele și lucrurile sale sunt aruncate în jurul patului... Nasturii cei mulți și gențile și tot ce era în ele... Amabil, de nădejde, copilăros... Însă născut în mai, zodia taur, taur... Mă simt ca o păpușă fără simțire, scuturată, împinsă de colo-colo, un obiect din lemn... Dintr-odată, cineva stă în mijlocul camerei întunecate, luminând cu o lanternă. Iar Anatol îi strigă ceva dur, îl amenință cu pumnii, iar bărbatul celălalt dispare... Sau doar visam?

În zori îl văd pe Anatol la fereastră, privind afară, în timp ce o lumină roșie pătrunde în încăperea, iar nuanțe galbene tresar pe tapet. Aud rachetele Katiușa urlând, în timp ce Anatol își întinde brațele și spune „*Petiuh paiot*“, cocoșul cântă. Și-ntr-adevăr, într-o pauză dintre trageri auzim cocoșul cântând undeva pe stradă.

După plecarea lui Anatol, m-am sculat imediat din pat, m-am spălat la baie cu puțină apă rămasă, am frecat masa, am adunat cu mătura chiștoacele, cozile de heringi și balega de cal, am strâns covorul și l-am pus sus pe dulap. M-am uitat în camera alăturată, unde văduva și-a aranjat un loc de dormit pe canapea, căci se simțea mai în siguranță lângă chiriașul ei, și i-am găsit pe amândoi sforăind. Vântul șuiera rece prin cartoanele fărâmițate, prinse în locul geamurilor. Eram refăcută și odihnită după cinci ore de somn adânc. Cam mahmură, dar nimic mai mult. Am supraviețuit încă unei nopți.

Am calculat că era duminică, 29 aprilie. Dar duminică este un cuvânt pentru civili, pe moment fără rost. Frontul n-are duminică.

Retrospectiva zilei de duminică, 29 aprilie 1945

În timpul dimineții aerul era biciuit de împușcături. Jos plecau camioane, soseau camioane. Strigăte grosolane, nechezat de cai și zornăit de lanțuri. Fumul de la bucătăria de campanie ne intră în casă prin fereastra fără geamuri a bucătăriei noastre. Focul din plită, întreținut cu scânduri de la lădițe și cu șipci, ne afumă, și ne dau lacrimile.

Prin pâcla de fum, văduva mă întreabă:

— Ia spune, ție chiar nu ți-e frică?

— Te referi la ruși?

— Da, dar nu numai. Mă gândesc mai mult la Anatol. E un bărbat bine hrănit și voinic ca un taur.

— Ei, îmi mănâncă din palmă.

— Și-ți mai face și-un copil, spune văduva în timp ce ațâță focul din plită.

Așa e, are dreptate, e un pericol care le pândește pe toate femeile. Până acum nu-mi făcusem griji în această privință. De ce să-mi fac? Încerc să-i explic văduvei printr-o expresie pe care am auzit-o cândva:

— Pe drumuri bătătorite nu mai crește iarbă.

Și, pentru că văduva nu este de acord, îi spun:

— Nu știu, dar am un sentiment de siguranță, de parcă așa ceva nu mi s-ar putea întâmpla. De parcă aș putea să mă închistez, de parcă tot trupul meu ar fi în stare să se închidă, împotrivindu-se unui lucru atât de nedorit.

Văduva nu-i de acord nici cu această afirmație. Soțul ei a fost farmacist, ea știe ce vorbește. Îmi spune că în dulapul ei plin de medicamente nu are nimic util la îndemână pentru astfel de cazuri și că ar trebui să mă protejez.

— Dar tu? o întreb.

Ea se duce glonț la poșetă, care se află pe dulapul din bucătărie, scormonește în ea după actul de identitate și, punându-mi-l în față, îmi

arată timidă data nașterii, de parcă s-ar dezbrăca în fața mea. Anul ăsta împlinește într-adevăr cincizeci de ani, eu i-aș fi dat cu șase ani mai puțin.

— Măcar am scăpat de o grijă, spune ea. Apoi continuă: Nu contează. Trebuie să ne hotărâm de pe-acum la cine mergem, dacă tot e să se întâmple.

Văduva are niște relații încă de pe vremea răposatului ei soț, după cum mă asigură:

— Stai liniștită, am eu grijă să scapi de asta, cu siguranță.

Încuviințează din cap hotărâtă, în timp ce toarnă apa fierbinte peste cafeaua de malț. Iar eu stau acolo, cu mâinile în șold, mă simt ca o proastă. Dar sunt în continuare convinsă că simpla mea aversiune poate preveni o astfel de tragedie și că îmi voi putea închide trupul.

E straniu că bărbații întrebă mereu: „Ai soț?“ Care este răspunsul cel mai potrivit? Dacă spui „nu“, încep imediat să-ți facă avansuri. Dacă spui „da“, crezând că astfel vei fi lăsată în pace, întrebările continuă: „Unde este? A căzut la Stalingrad?“ (Mulți dintre bărbații noștri au luptat la Stalingrad, poartă o decorație specială.) Dacă ai un bărbat în viață, pe care să-l poți arăta (ca în cazul văduvei și al domnului Pauli, cu toate că el este doar chiriașul ei și nimic mai mult), atunci ei fac mai întâi un pas înapoi. La urma urmei nu le pasă pe ce pun mâna, lor le convin în egală măsură și femeile măritate. Totuși, preferă să înlăture soțul pentru o vreme, să-l facă să plece, să-l închidă pe undeva sau ceva de genul ăsta. Nu fiindcă le-ar fi frică. Au observat deja că nici un soț de pe-aici nu se inflamează prea tare. Însă existența lui îi deranjează doar atâta timp cât nu sunt încă beți.

De-altfel, n-aș ști ce să răspund la această întrebare, chiar de aș vrea să fiu sinceră. Dacă n-ar fi izbucnit războiul, Gerd și cu mine am fi fost deja de mult căsătoriți. Dar, de când a fost chemat sub arme, n-a mai vrut să audă de căsătorie.

— Să aduc pe lume viitori orfani de război? Nu, nici vorbă, eu însumi sunt orfan și știu ce înseamnă asta.

Și așa a rămas până în ziua de azi. În ciuda acestui fapt, ne simțim legați sufletește precum un cuplu căsătorit. Doar că eu n-am mai primit vești de la el de mai mult de nouă săptămâni; ultima scrisoare a venit de lângă Linia Siegfried¹³. De-abia mai știu cum arată. Toate pozele au fost distruse

în timpul bombardamentului, iar singura poză rămasă în poșeta mea am distrus-o chiar eu, fiindcă îl înfățișa purtând uniformă. Chiar dacă e doar subofițer, mi-e frică pentru el. Oamenii au scos din casă tot ce amintește de soldați și ce i-ar putea irita pe ruși. Și cu toții ard cărți. Măcar avem căldură și supă caldă atunci când se prefac în fum.

13. Linie de fortificație construită de germani (1936–1940), de la granița cu Olanda, de-a lungul fostei frontiere a Imperiului German, până la granița cu Elveția, pentru a contracara o eventuală ofensivă; străpunsă de Aliați în 1944 (n. red.).

De-abia am terminat de băut cafeaua de malț și de mâncat câteva tartine, din pâinea pe care am furat-o eu însămi, că deja ne trezim în casă cu oamenii lui Anatol, pentru care nu suntem decât un fel de restaurant – doar că oaspeții își aduc mâncarea cu ei. De data asta, printre ei este și un tip de treabă, cel mai cumsecade pe care l-am întâlnit până acum printre ruși: Andrei, plutonier, de meserie învățător. Are fruntea îngustă, ochi albaștri și o privire de gheață, e tăcut și inteligent. Prima discuție politică. Nu-i chiar atât de dificilă, cum s-ar crede, fiindcă toți termenii politici și economici sunt neologisme și seamănă foarte mult cu termenii corespunzători din limba noastră. Andrei este un marxist ortodox. Nu-l învinovățește personal pe Hitler de război, ci capitalismul, care duce la apariția celor ca Hitler și la crearea depozitelor de armament. Și mai este de părere că economia germană și rusă se completează reciproc, că o Germanie construită după principii socialiste este partenera firească a Rusiei. Discuția mi-a făcut foarte bine, nu datorită subiectului, pe care nu-l stăpâneam asemenea lui Andrei, ci pur și simplu fiindcă unul dintre ei m-a tratat ca de la egal la egal, fără să mă atingă, nici măcar cu privirea, și fără să mă vadă doar ca pe o simplă bucată de carne, ca toți cei de până acum.

Toată dimineața, prin camerele noastre a fost un du-te-vino permanent. Andrei stătea pe canapea și-și scria raportul. Cât timp e aici, ne simțim în siguranță. A adus o revistă rusească aparținând armatei, în care am descifrat nume cunoscute ale cartierelor berlineze. N-a mai rămas aproape nimic german din orașul nostru.

În rest, simțim că ne aflăm în permanență la mila tuturor. Când suntem singuri, ne speriem de fiecare sunet și de fiecare pas. Văduva și cu mine ne

îngrămădim în jurul patului domnului Pauli, la fel ca acum, când scriu aceste rânduri. Ore întregi stăm în camera întunecată și rece ca gheața. Rusnacia ne-au înjosit. Faptul poate fi luat, în parte, chiar literal – deoarece încă mai există în clădirea noastră grupuri sau familii care trăiesc de vineri în adăpost și-și trimit dis-de-dimineată persoanele desemnate după apă. Mi se pare că bărbații noștri trebuie să se simtă și mai murdari decât noi, femeile spurcate. O femeie a povestit la coada de la pompa cu apă cum un vecin din adăpostul ei i-a strigat în timp ce rusnacia trăgeau de ea:

— Da' mergeți, doamnă, cu ei, că ne puneți pe toți în pericol!

O mică notă de subsol despre decăderea Occidentului.

Zilele astea îmi este iarăși scârbă de propria-mi piele. Nu doresc să mă ating și nici măcar să mă privesc. Trebuie să mă gândesc la ceea ce mi-a povestit mama adeseori despre copilul mic ce am fost cândva. Un nou-născut cu pielea atât de albă și rozalie, care este o bucurie pentru părinții săi mândri. Iar când tatăl meu a trebuit să se înroleze ca soldat în 1916, când urma să-și ia rămas-bun la gară de la mama, i-a reamintit să nu uite niciodată să-mi pună bonețica dantelată pe cap când iese cu mine din casă, ca să mă ferească de soare. Gâtul și fața trebuiau să-mi rămână albe ca un crin, după cum o cereau pe-atunci timpul și moda de la fetele care proveneau din familii bune. Atâta dragoste, atâta grijă pentru bonețică, termometrul de baie și rugăciunea de seară – și totul pentru gunoiul uman care am devenit acum.

Înapoi la ziua de duminică. Mi-e greu să-mi amintesc totul, gândurile mele sunt atât de împrăștiate. Spre ora 10 se adunaseră toți invitații noștri obișnuiți: Andrei, Petka, Grișa, Iașa, chiar și micul Vania, care ne-a spălat iarăși vesela la bucătărie. Toți au mâncat, au băut și au pălăvrăgit. Vania mi-a spus o dată, luând o mină foarte serioasă în pofida chipului său de copilandru:

— Noi, oamenii, suntem cu toții răi, cu toții. Chiar și eu sunt rău, am făcut lucruri rele.

A apărut Anatol, cărând cu el un patefon – habar n-am de unde-l are. Doi dintre oamenii lui îl urmează cu discurile. După ce-au auzit un fragment muzical de pe fiecare disc în parte și au respins *Lohengrin* și

Simfonia a noua, Brahms și Smetana, oare ce muzică au lăsat să cânte, ascultând-o iarăși și iarăși, poate chiar și de douăsprezece ori? O placă publicitară de la firma de îmbrăcăminte C&A, pe care o puteai primi pe vremuri în magazinul de la Spittelmarkt, când cumpărai un anumit număr de haine: „Vino acum la C&A, haine frumoase să-ți iei...” Melodia continuă, în ritm de foxtrot se enumeră tot sortimentul de produse, iar rusnăcii o fredonează binedispuși, le place foarte mult.

Rachiul trece din nou în jurul mesei. Anatol are iarăși privirea lui pătimașă, pe care o cunosc, și-n cele din urmă, cu un pretext destul de evident, îi gonește pe toți afară din cameră. Nu există nici măcar o cheie pentru această ușă. Anatol împinge berjera în dreptul ușii. Trebuie să mă gândesc mereu la ceea ce-am discutat dimineața cu văduva lângă plită, devin rigidă ca o piatră, iar cu ochii închiși mă concentrez și-mi spun: Nu.

El dă berjera la o parte abia atunci când văduva îl roagă să o lase să intre cu supiera. Pe când văduva și cu mine luăm loc la masă, domnul Pauli vine șchiopătând din camera sa de-alături, perfect bărbierit și cu manichiura făcută, într-un halat de casă din mătase... Anatol e culcat de-a curmezișul pe pat, picioarele sale încălțate cu cizme se bălângăne la margine, șuvițele lui negre de păr sunt răvășite. El doarme și doarme, respirând liniștit.

Anatol a dormit ca un prunc timp de trei ore, singur cu noi, cei trei dușmani, lângă el. Chiar și atunci când doarme, noi ne simțim mai în siguranță decât atunci când suntem singuri, el este zidul nostru de apărare. Revolverul îi stă pe centiron, iar acum sforăie. Între timp, afară e război, centrul orașului fumegă, împușcăturile răpăie.

Văduva aduce o sticlă de vin de Burgundia, prada mea din fosta cazarmă a jandarmeriei, și ni-l toarnă în cești de cafea, în cazul în care rușii ar da năvală. Vorbim în șoaptă între noi, să nu-l trezim pe Anatol. Ne face bine să fim politicoși și prietenoși unul față de altul, ne bucurăm de o oră de liniște, vrem să ne facem bine unii altora. Iar sufletul își mai revine puțin.

Spre ora 16 se trezește Anatol și dispare valvârtej, ca să îndeplinească anumite obligații de serviciu. La scurt timp după aceea auzim bătăi puternice în ușa din față. Tremurăm, inima mi-o ia razna. Slavă Domnului,

era doar Andrei, învățătorul cu ochi albaștri și privirea de gheață. Nu mai putem de bucurie, văduva îl strânge ușurată în brațe. El ne zâmbește.

Avem o discuție plăcută, de data asta nu vorbim despre politică, ci despre omenie. Andrei ne ține o prelegere despre faptul că el nu este de acord cu „astfel de lucruri“ și se uită jenat într-altă parte; că el vede în femeie un camarad, și nu trupul femeiesc ca atare. Andrei este un fanatic, ochii lui privesc în gol în timp ce vorbește. Este convins de infailibilitatea dogmei sale.

Câteodată mă gândesc dacă este un noroc sau un ghinion faptul că știu puțin rusește. Pe de o parte, îmi dă o siguranță care altora le lipsește. Ceea ce lor le par a fi sunete grosolane, inumane, este pentru mine o limbă omenească – limba bogat nuanțată, melodioasă a lui Pușkin sau Tolstoi. Bineînțeles că mi-e frică, frică, frică (de când cu Anatol a mai dispărut puțin), dar vorbesc totuși cu ei ca de la om la om, îi disting pe cei foarte răi de cei suportabili, mi-i imaginez ca oameni, îmi fac o imagine despre fiecare dintre ei. Pentru prima oară îmi dau seama că sunt o martoră. Probabil că sunt doar puțini în acest oraș care pot vorbi cu ei, care le-au văzut mestecenii și satele și țăranii cu sandale din rafie și clădirile noi, construite în grabă, de care sunt atât de mândri – și care, la fel ca mine, nu sunt acum decât gunoi pe talpa cizmelor lor. În schimb, celor ce nu înțeleg nici o iotă din limba lor le este mult mai ușor. Pentru ei, oamenii ăștia rămân doar niște străini față de care se pot distanța mai repede și despre care își pot imagina că nu sunt oameni, ci sălbatici, niște simple animale. Eu n-o pot face. Eu știu că ei sunt oameni ca și noi; desigur, ei se află pe o scară inferioară a evoluției, după cum mi se pare mie, dar numai pentru că sunt o națiune mai tânără, mai apropiată de origini decât noi. Probabil că la fel s-au comportat teutonii când au năvălit în Roma și le-au înșfăcat pe cetățenele romane, toate parfumate, cu unghiile la mâini și picioare îngrijite și cu bucle artificiale. Să fii învins înseamnă, de fapt, să ți se pună sare pe rană.

Era aproape de ora 18, când deodată s-au auzit țipete în casa scării. Bătai la ușă în ritm de dactil: „S-a spart subsolul!“ Andrei, stând pe canapeaua noastră, dă afirmativ din cap. Știa asta deja de câteva ore, ne

spune el, sfătuindu-ne să mergem imediat să vedem ce-i cu lucrurile noastre.

Jos domnește haosul: pereți de scânduri sfărâmați, lacăte sparte, cufere tăiate cu cuțitul și călcate în picioare. Ne împiedicăm de lucruri străine, tropăim pe rufe spălate, curate și aranjate. Cu mukul unei lumânări luminăm colțurile, luăm una-alta, prosoape, o bucată de slănină atârând pe-o ață. Văduva se plânge că i-a dispărut cufărul cel mare în care-și pusese hainele ei cele mai bune. Răstoarnă pe hol un cufăr străin, deschis cu forța, și începe să-l umple cu propriile catrafuse. Strânge cu palmele făina vărsată pe jos, o aruncă în cufăr, de parcă și-ar fi pierdut mințile. În stânga și în dreapta vecinii scormonesc la lumina lumânării. Se aud strigăte stridente și tânguiri. Puful de plapumă plutește prin aer, miroase a vin vărsat și-a fecale.

Ne cărăm lucrurile sus. Andrei este vizibil rușinat de acest jaf. El ne consolează, spunându-ne că probabil toate au fost doar aruncate de-a valma, dar n-a dispărut nimic, hoții au căutat cu siguranță doar alcool. Copilul Vania, ajuns și el acolo între timp, îi promite văduvei jumate în germană, jumate în rusă, privind-o cu ochii săi căprui și serioși, că mâine-dimineață, pe lumină, ne va însoți până jos și va rămâne lângă noi până când vom găsi tot ceea ce ne aparține.

Văduva plânge, își aduce aminte, de fiecare dată cu un suspin, de diferite lucruri din cufăr: costumul ei bun, rochia tricotată, pantofii bine lucrați. Chiar și eu sunt foarte deprimată. N-avem nici un drept, nu suntem decât pradă, gunoi. Mânia noastră se revarsă asupra lui Adolf. Întrebări îngrijorate: Unde se află linia frontului? Când se face pace?

În timp ce noi stăm lângă patul domnului Pauli, în care acesta s-a retras după prânz, și discutăm în șoaptă, Andrei și ai lui țin în camera alăturată, în jurul mesei de mahon, un consiliu de război. Deodată se deschid brusc toate canaturile ferestrelor, bucăți de carton zboară prin cameră, se-aude o explozie și sunt aruncată spre peretele opus. Un scrâșnet, un nor de var în cameră, afară se aude cum cade un perete... O jumătate de oră mai târziu aflăm de la vecini că un obuz german căzuse pe clădirea alăturată, a rănit nenumărați ruși și a ucis un cal. Ziua următoare l-am văzut în curtea

interioară: carnea fusese tranșată cu precizie pe un cearșaf plin de sânge, iar alături, pe pământul umed și înroșit, zăceau mațele grase și încolăcite.

Ce s-a întâmplat seara nu-mi aduc momentan aminte. Probabil iarăși rachiu, pâine, heringi, carne din conservă, sex, Anatol. Acum mi-am amintit: o grămadă de ruși, cunoscuți de-ai lor și de-ai noștri, stăteau în jurul mesei. Mereu își întorceau ceasurile, comparau ora de pe ele cu ora lor, ora Moscovei, care este cu o oră după cea de la noi. Unul avea un ceas gros și respectabil, o marcă de seamă din estul Prusiei, cu un cadran galben, strălucitor și concav. Oare de ce au toți o fixație cu privire la ceasuri? Nu este vorba despre valoarea lor materială, fiindcă nu se interesează în aceeași măsură de inele, cercei sau brățări, ci, dimpotrivă, mai degrabă nu le bagă în seamă, dacă pot pune mâna pe un ceas. Probabil că în țara lor nu poate avea oricine un ceas. Trebuie mai întâi să devină cineva, să reprezinte ceva, înainte să poată purta un ceas de mână atât de râvnit, adică să-i fie repartizat de către stat. Iar acum ceasurile apar ca ridicabile, într-o abundență nebănuită, pentru oricine dorește să le culeagă. Cu fiecare ceas nou, proprietarul său va simți cum îi sporește puterea. Cu fiecare ceas pe care îl va face cadou sau îl va da cuiva acolo, va crește în importanță. Asta trebuie să fie explicația. Pentru că ei nu știu să deosebească un ceas ieftin de unul scump. Ei preferă ceasurile cu tot felul de chițibușuri, de exemplu cu cronometru sau cu un bezel rotativ sub o carcasă de metal. Îi atrage chiar și o imagine colorată pe cadran.

Am văzut mâinile bărbaților pe masă și mi s-a făcut pe dată silă. Mi s-au părut atât de primitive – oare cu ce-or fi mânjite? Imediat am luat o dușcă de rachiu. Ei strigă „*Vipiti nado*“ când beau și sărbătoresc fiecare înghițitură a mea ca pe o faptă demnă de apreciere. De data asta, în afară de rachiu, bem și vin roșu, probabil pradă din subsol. O lumânare, lipită pe o farfurie mică, arde cu o flacără tremurândă și proiectează profilele lor slave pe perete.

Pentru prima oară un grup care discută cu adevărat. Printre ei sunt cel puțin trei participanți competenți: Andrei, învățătorul și jucătorul de șah cu ochi albaștri ca gheața, care vorbește la fel de reținut și de încet ca de obicei. Apoi un caucazian cu nas coroiat și căutătură pătimășă. („Eu nu sunt evreu, sunt georgian“, așa mi s-a prezentat.) Este deosebit de cultivat,

citează în mod fluent versuri și proză, este foarte elocvent și rapid ca un maestru de scrimă. Cel de-al treilea intelectual rasat e tot un nou-venit la noi. E vorba despre un locotenent extrem de tânăr, rănit chiar în această seară de o schijă. Are un bandaj temporar la tibie și șchiopătează, ajutându-se la mers de un baston german ornat cu tot felul de plachete din destinații bine-cunoscute din munții Harz. Locotenentul are părul blond deschis, o privire sinistă și o vădită viclenie în glas. La un moment dat a spus:

— Eu, ca om inteligent...

La care caucazianul a intrat din senin în vorbă, zicând:

— Aici sunt oameni inteligenți – ca *niemka*, de exemplu. (Asta sunt eu.)

Discuție despre originile războiului, pe care ei le văd în fascism, în structura sa, care duce la cuceriri teritoriale. Ei dau de înțeles, printr-un clătinat din cap, că, după părerea lor, Germania n-ar fi avut nevoie de un război – doar este o țară bogată, atât de sofisticată, chiar și acum, în ciuda distrugerilor. Un timp au o dispută cu privire la capitalismul timpuriu, pe care l-a moștenit Revoluția Rusă, și cu privire la etapa târzie, pe care o văd acum la noi – în care societatea este mai avansată atât în abundență, cât și în decădere. Cu argumente șovăielnice, dintr-odată foarte precaute, accentuează faptul că țara lor se află de-abia la începutul unei mari dezvoltări, și din această cauză ar trebui să fie considerată, criticată și comparată doar din perspectiva viitorului.

Unul arată spre mobilierul din jur (stilul anilor 1800) și consideră că acesta face parte dintr-o cultură superioară. În cele din urmă ajung să discute despre tematica „degenerării” și se ceartă dacă germanii sunt sau nu degenerați. Ei savurează jocul ăsta: aruncă în dreapta și-n stânga cu argumente, Andrei ține discuția în frâu și o moderează cu calm.

Din când în când, blondul rănit face remarci răutăcioase referitoare la mine. Dispreț și sarcasm cu privire la planurile de cucerire ale Germaniei, apoi la înfrângerea ei. Ceilalți refuză să continue această discuție, schimbă repede subiectul și îi atrag atenția asupra vocabularului folosit, dând dovadă de tact de învingători.

Anatol apare în timpul discuției. Vine obosit de la serviciu, cască. Se așază la aceeași masă cu ceilalți, dar se plictisește de moarte. Așa ceva nu-

i de el. E de la țară. Mi-a povestit că era responsabil pentru lapte într-un colhoz, deci era un fel de administrator al produselor lactate.

— Ce interesant, i-am replicat.

— Păi e vorba, știi tu, mereu despre lapte, doar despre lapte... Apoi a suspinat.

După ce a stat o jumătate de oră fără să spună nici un cuvânt, s-a retras, lăsând participanții la discuție să continue dezbaterea.

Alături dormea domnul Pauli. Văduva și-a instalat iarăși culcușul provizoriu în apropierea lui. De altfel, situația e clară: locuința este deschisă atât pentru anumiți prieteni de-ai casei, dacă pot fi numiți astfel, cât și pentru trupa condusă de Anatol. Însă doar șeful lor, Anatol, are voie să stea peste noapte. Astfel, eu chiar sunt tabu, cel puțin astăzi. Dar oare mâine ce va fi? Nimeni nu știe. Anatol s-a întors noaptea, în jurul orei 12, iar toți participanții s-au retras din proprie inițiativă. Ultimul a fost blondul cu bastonul lui, care a ieșit șchiopătând și măsurându-mă cu priviri răutăcioase.

Acum am lacune de memorie. Am băut iarăși foarte mult, nu-mi amintesc detaliile. Ultimul lucru de care-mi aduc aminte este dimineața de luni, la revărsatul zorilor, când discutam cu Anatol, ceea ce a dus la o mică neînțelegere. I-am spus:

— Ești un urs. (Cunosc bine cuvântul, *medved*, așa se numea înainte un restaurant rusesc popular de pe Tauentzienstrasse).

La care Anatol, crezând că confund cuvintele, îmi explică răbdător, ca unui copil:

— Nu, e greșit. Un *medved* este un animal. Un animal brun în pădure, este mare și mormăie. Eu, în schimb, sunt un *celovek*, un om.

Retrospectiva zilei de luni, 30 aprilie 1945

Zorii zilei, gri și roz. Vântul suflă rece prin ferestrele fără sticlă, gust de fum în gură. Iarăși cântă cocoșul. Această oră matinală o am doar pentru mine. Curăț și mătur chiștoacele de la țigări, oasele de pește și firimiturile, frec urmele paharelor de rachiu de pe tăblia mesei. Apoi mă spăl în baie cu economie, cu două cești de apă. Între ora cinci și șapte dimineața, când

văduva și domnul Pauli încă mai dorm, mă bucur de cea mai fericită perioadă din zi, în cazul în care cuvântul fericire este cel potrivit. Este o fericire relativă. Mai cos și remaiez puțin și-mi spăl cele două cămăși cu săpun. La această oră, din câte știm, nu apare nici un rus.

De la ora opt începe același du-te-vino pe ușa deschisă din spate. Tot felul de bărbați străini. Dintr-odată apar doi sau trei, încep să se dea la mine și la văduvă, încearcă să ne atingă. Sunt avizi ca niște animale sălbatice. Dar de cele mai multe ori apare câte cineva dintre cunoscuții noștri și ne ajută să ne debarasăm de ei. L-am auzit pe Grișa menționând acel tabu și numele lui Anatol. Și sunt foarte mândră că într-adevăr am reușit să împlânzesc unul dintre lupi, probabil pe cel mai puternic din haită, ca să-i țină departe de mine pe ceilalți membri ai haitei.

Aproape de ora zece am urcat cu văduva la librari, unde, în spatele ușilor cu sistemul lor ieșit din comun de încuietori, încă se mai adăpostesc vreo doisprezece oameni. Printr-un ciocănit codificat la ușă am reușit să intrăm: avea loc o întâlnire cu toți locatarii din clădire.

O înghesuială de bărbați și de femei. Nu i-am recunoscut imediat pe cei care fuseseră odinioară în adăpost. Unii arată foarte schimbați. Aproape toate femeile au încărunțit dintr-odată sau au fire albe: le lipsește vopseaua de păr. Chiar și fețele lor îmi par necunoscute, îmbătrânite și obosite.

Ne adunăm în jurul mesei, în grabă, fiindu-ne frică să nu afle rușii de „adunarea“ noastră și s-o interpreteze greșit. Cât pot vorbi de repede, le aduc la cunoștință toate noutățile aflate din ziarele rusești și de la ruși, mai ales de la Andrei și Anatol: Berlinul este înconjurat, toate suburbiile au fost ocupate, doar în cartierele Tiergarten și Moabit se mai duc lupte; un număr important de generali au fost prinși; se spune că Hitler a murit, dar nu se știe nimic sigur; Goebbels s-ar fi sinucis; se pare că Mussolini ar fi fost împușcat de italieni; rușii au ajuns la râul Elba, s-au întâlnit acolo cu americanii și s-au înfrățit cu ei.

Toți ascultă nerăbdători noutățile, tot ce le spun este nou pentru ei. M-am uitat împrejur, am întrebat-o pe femeia din Hamburg despre fata ei, Stinchen, cea bandajată la cap. Și îmi răspunde cu un s sonor că fata de optsprezece ani s-a ascuns în spațiul de deasupra plafonului fals din

apartamentul lor și-și petrece acolo toate nopțile și cea mai mare parte din timpul zilei. Rușii nu cunosc astfel de încăperi ciudate, deoarece n-au așa ceva la ei acasă. Acolo se stivuiau cuferele, iar înainte de asta se pare că acolo dormeau servitoarele. Prin urmare, Stinchen vegetează acum în acel spațiu înghesuit și neaerisit, având cu ea lenjerie de pat, o oală de noapte și ceva apă de colonie. Mama ei ne spune că de câte ori se aud pași sau altfel de zgomote ea închide repede trapa. Cel puțin încă mai este virgină.

Iarăși bâjbâim în întuneric când coborâm scările. Toată clădirea noastră a devenit de mult timp o adevărată baracă pentru soldați. Peste tot se simte miros de cai. Bucăți de balegă sunt împrăștiate pretutindeni, aduse în hol de cizmele soldaților. Acești învingători sunt foarte degajați. Se pișă pe pereți, oriunde vor ei. Vezi bălți de urină pe treptele din casa scării și jos în holul de la intrare. Se spune că la fel procedează și în locuințele părăsite, pe care au pus stăpânire.

În bucătăria noastră aștepta deja, drept ca o santinelă, copilul Vania, cu mitraliera la îndemână. Privindu-ne ca un câine credincios, s-a oferit să ne conducă în subsol. Iarăși coborâm în întuneric. În holul din spate mai erau împrăștiați câțiva ruși, care dormeau în mijlocul zilei pe lenjerie de calitate, pe care o șterpeleră de undeva. Chiar la capătul scării circulare era unul culcat în drum, iar din dreptul lui se lățea o mică băltoacă. Mormăie și ne face loc când Vania îl lovește cu piciorul. La cei șaisprezece ani ai lui, Vania este deja sergent și ține la rangul său. Andrei mi-a povestit despre el că lucrase ca muncitor pe un câmp în Prusia Orientală și că s-a alăturat trupelor rusești care avansau în luptă, și datorită unor fapte de eroism a fost avansat pe scara ierarhică.

În subsol am pipăit în întunericul din jur, căutând lucrurile văduvei. Lucruri care nu-mi erau familiare și pe care văduva se făcea că nu le mai recunoaște, căci își însușea tot ce credea că poate fi folosit. La lumina difuză ce pătrundea prin luminator, ajutate de lanterna lui Vania, am adunat cartofi și ceapă și am luat de pe un raft niște borcane cu murături, ce nu păreau să fi fost atinse de altcineva.

Un individ s-a apropiat, avea ochi migdalați, făcea niște comentarii porcoase într-o rusă amestecată cu cuvinte germane. La care Vania îi răspunde, vorbind parcă pentru sine:

— Foarte bine, ajunge.

Iar individul cu ochi migdalați s-a cărat.

Masa de prânz. Încă mai avem de toate din belșug. În comparație cu mesele mele sărăcicioase din vremea când locuiam în mansardă, momentan duc o viață foarte bună. Nu mai mănânc urzici, am în schimb carne, slănină, unt, mazăre, ceapă, conserve de legume. În patul său de suferință, dl Pauli înfulecă lacom. Doar la compotul de pere a început să înjure, scoțându-și un ciob lung și ascuțit dintre dinți. Și eu am scos un ciob din gură. Borcanul de compot făcea parte din prada noastră din subsol și era deja spart când l-am luat.

Afară războiul continuă. Noua noastră rugăciune de dimineață și de seară: „Mulțumim Führerului pentru toate“. O frază care în anii de pace fusese scrisă de mii de ori ca laudă și recunoștință pe pancarte și rostită în cuvântări. În zilele noastre, cuvintele rămân neschimbate, doar sensul se preschimbă în dispreț și batjocură. Cred că așa ceva se numește conversie dialectică.

O după-masă liniștită. Anatol era plecat cu oamenii lui. Se zvonește că s-ar pregăti o petrecere de 1 mai. Ne e frică de această sărbătoare. Din câte se pare, toți rușii vor primi atunci o rație suplimentară de rachiu.

Fără Anatol. În locul lui a apărut seara târziu, în jurul orei 21, un individ mic, mai în vârstă, ciupit de vărsat, cu obrajii brăzdați. Cum îmi bate inima! Ce față oribilă!

Are, în schimb, bune maniere și folosește un vocabular pretențios. Este totodată primul soldat care mă numește *grajdanka* – „cetățeană“, un apelativ al rușilor pentru femeile străine, pe care nu le pot numi „tovarășă“. S-a prezentat drept noua ordonanță a lui Anatol, care l-a însărcinat să ne anunțe că vine la cină și că va aduce toate cele necesare. Îmi spune toate acestea prin ușa întredeschisă, cu lanțul pus.

L-am lăsat să intre și i-am oferit un scaun. El era pesemne dornic să poarte o conversație cu mine. Cu siguranță știe cât de puțină încredere inspiră fața lui, așa că se străduiește din răspuțeri să fie cât mai agreabil. Mi-a povestit că vine din Caucaz, dintr-o zonă pe care a vizitat-o chiar și Pușkin și de unde s-a inspirat pentru opera sa. Eu n-am înțeles tot ce spunea, se exprima foarte cultivat, cu propoziții lungi și elaborate. Totuși,

când a rostit numele „Pușkin“, am putut să menționez câteva titluri – *Boris Godunov* și *Căpitanul de poștă*. I-am spus că acest *Căpitan de poștă* a fost ecranizat în Germania în urmă cu câțiva ani, ceea ce l-a bucurat vizibil. Pe scurt, am avut o conversație de salon, foarte neobișnuită. Nu-mi dau seama ce hram poartă indivizii ăștia, de fiecare dată mă minunez de felul în care reușesc să ne surprindă.

Din bucătărie se aud deodată gălăgie și voci bărbătești. Oare a sosit Anatol? Micul caucazian spune că nu, dar mă urmează spre bucătărie, din care tocmai apare văduva în fugă, înspăimântată, făcând tot felul de semne și strigând:

— Atenție, Petka!

Petka? Doamne ferește, da, mai există și ăsta! Petka, cel cu părul tuns scurt și mâinile mari ca ale unui tăietor de lemne, care-i tremurau atât de tare în timpul mormăielii penibile de Romeo.

Toți trei am pornit-o spre bucătărie. Pe bufet se află o lampă Hindenburg cu o flacără mică, gata să se stingă. La asta se adaugă licărirea unei lanterne ce abia mai pâlpâie, agitată de un rus, pe care nu-l văd încă. Celălalt este fără îndoială Petka, îi recunosc vocea. De alaltăieri (da, totul a început într-adevăr abia alaltăieri) iubirea lui pentru mine s-a transformat în ură. Petka, siberianul respins, vine spre mine când mă vede. Părul aspru îi stă ridicat (cine știe pe unde-o fi boneta sa). Ochii săi mici scânteiază. E beat criță.

În colțul de lângă fereastră se află o mașină de cusut. Petka o apucă de capacul de protecție și o smulge de jos, apoi o aruncă de-a curmezișul prin bucătărie în direcția mea. Obiectul se izbește cu putere de faianță. Mă las în jos, strig spre caucazianul scund:

— Adu-l pe Anatol!

Mă ascund în spatele celuiilalt soldat, cel străin, care a venit cu Petka, îl implor să mă ajute să scap de bărbatul beat. Petka lovește acum cu pumnii spre mine, însă ratează de fiecare dată din cauză că este atât de beat. Fără nici o avertizare, suflă apoi în mica lampă de pe bufet. Bateria de la lanternă își dă și ea duhul și rămânem în întuneric. Aud răsuflarea lui Petka, miros respirația lui de basamac. De fapt, nu mi-e deloc frică, mai degrabă mă concentrez să-l evit, să-l fac să se împiedice și simt că am

aliați în jurul meu. În sfârșit îl ghidăm împreună spre ușa din spate. Lanterna mai licărește de câteva ori. Îl împingem pe Petka spre scara circulară, se rostogolește câteva trepte în jos. În cădere strigă spre mine cât sunt de rea, că sunt doar un gunoi – apoi mă înjură de mamă.

Ora unu noaptea, deci e deja marți, 1 mai. Stau în berjeră, sunt frântă de oboseală. Ordonanța scundă a plecat, acum voia chiar să-l aducă pe Anatol. Ascultam, picotind de somn... Văduva și domnul Pauli plecaseră deja de mult la culcare. Eu n-am îndrăznit să mă culc, așa că așteptam...

În sfârșit, un ciocănit în ușa din față. Era iarăși ordonanța. De data asta era încărcat cu slănină, pâine, heringi, o marmită plină de rachiu. De-abia târându-mă de oboseală, am adunat în bucătărie farfurii și pahare, apoi am pus masa cu ajutorul lui. Fileurile de heringi dezosate se încolăcesc grațioase pe farfurie. Eu casc, dar ordonanța mă consolează:

— Anatol vine îndată.

Într-adevăr, apare zece minute mai târziu, însoțit de locotenentul cu părul blond deschis și privirea sinistră, care continuă să șchiopăteze și să se sprijine în bastonul german. Anatol mă trage pe genunchii săi, căscând:

— Iooo, dormit...

Nici nu ne așezăm bine toți patru la masă, că ciocănește iarăși cineva la ușă. Este unul din oamenii lui Anatol, care trebuie să-l ducă împreună cu ordonanța la comandant. Se va întâmpla ceva în noaptea asta, sau e vorba doar de petrecerea de 1 mai? Anatol se ridică oftând și dispare. Ordonanța mai ia o îmbucătură serioasă din felia de pâine cu slănină și, mestecând, fuge după el.

Au plecat. În urmă rămâne blondul cu privirea sinistră. Nerăbdător, umblă cu bastonul său prin cameră, iar se așază, mă fixează cu privirea. Lumânarea pâlpâie. Sunt atât de obosită, încât aproape cad de pe scaun. Toate cuvintele în rusă pur și simplu mi-au dispărut din minte.

Blondul privește în gol, îmi spune că vrea să rămână peste noapte. Vreau să-i arăt camera din spate. Nu, vrea să rămână în această cameră. Îi întind o pătură pe canapea. Nu, el vrea în pat, se plânge el încăpățânat, cu voce monotonă, ca un copil excesiv de obosit. Bine – n-am nimic împotriva. Mă culc îmbrăcată pe canapea. Nu, să vin cu el în pat. Nu

vreau. Atunci vine după mine pe canapea. Îl ameninț cu Anatol. Blondul râde grosolan:

— Ți-a nu mai vine noaptea asta.

Mă scol în picioare, vreau să merg în camera din față sau alături, la văduvă, oriunde. Atunci cedează, se mulțumește să doarmă pe canapea, se înfășoară în pătură. Acum mă culc îmbrăcată pe pat, mi-am scos doar pantofii.

Puțin mai târziu mă trezesc brusc, aud în întuneric bastonul apropiindu-se. A apărut iarăși, vrea în patul meu. Sunt amorțită de somn, mă apăr, bolborosesc ceva, mă opun. El nu se dă bătut, are o insistență de neclintit, tulburătoare, posacă. De câteva ori repetă iritat:

— Sunt un bărbat tânăr.

Are cel mult douăzeci de ani.

În timp ce mă apăr, îl lovesc o dată în piciorul rănit. El geme, mă înjură, încearcă să dea cu pumnul în mine. Apoi se apleacă peste marginea patului, căutând ceva pe podea. De-abia mai târziu îmi dau seama că își caută bastonul, pe care l-a lăsat lângă pat. Este un baston noduros, zdravăn. Dacă-mi trage una în cap cu el, s-a zis cu mine. Încerc să-i imobilizez mâinile, îl trag înapoi de la marginea patului. Iar începe să se împingă în mine, eu șoptesc:

— Ca la câini...

O frază care-i place foarte mult, fiindcă o repetă ursuz și persistent:

— Da... bine așa... ca la câini... foarte bine... cum se iubesc câinii... cum se iubesc câinii...

Suntem atât de obosiți, încât preț de câteva minute ațipim amândoi, apoi năvălește și se înghesuie iar în mine... Mă simt atât de rănită, de obosită, pe jumătate adormită continui să mă apăr, are niște buze atât de reci...

Spre ora 5 dimineața, la primul cântat de cocoș, se ridică greoi, își saltă cracul pantalonului și-și scoate bandajul soios de pe rana crestată. Involuntar, mă dau înapoi speriată, apoi întreb:

— Pot să te-ajut?

El clatină din cap, se holbează un timp la mine – apoi scuipă dintr-odată lângă pat, scuipă cu dispreț. Pleacă. S-a dus un coșmar. Am dormit buștean încă trei ore.

Marti, 1 mai 1945, după-masă

Am început ziua de astăzi cu frica-n sân, de la ora opt stăteam epuizate în bucătărie și presimțeam că se vor întâmpla și alte lucruri rele. Însă totul și-a urmat cursul firesc. Brusc bucătăria s-a umplut de bărbați cunoscuți și necunoscuți. Unul a apărut într-un halat alb, s-a prezentat drept brutar și mi-a promis în șoaptă făină și pâine, multă făină și pâine, dacă mă voi... cu el (n-a rostit cuvântul, cei mai mulți dintre ei spun „dragoste“ sau chiar „măritiș“ sau, simplu, „dormit“, dar asta s-a uitat doar aiurea la mine).

Strigăte pe stradă, care i-au făcut pe toți indivizii să dispară imediat din bucătărie. Puțin mai târziu stăteau aliniați în două rânduri pe stradă, sub arțar. Anatol se plimba în fața lor în sus și-n jos, era un adevărat locotenent-major, însă unul binedispus: cu mâinile vârâte în jacheta de piele, le ținea soldaților un discurs. Am reușit să înțeleg frânturi de propoziții: „Unu mai... aproape de victorie... să ne veselim, dar să ne amintim de ucazurile tovarășului Stalin...“ etc. În același timp le-a făcut oamenilor un semn cu ochiul, iar ei au rânjit. Andrei a ieșit din rând, a pus o întrebare și-a primit un răspuns. Încă doi, trei bărbați au ridicat mâna ca la școală, au întrebat ceva, vorbeau liber. N-am remarcat nimic care să aducă a disciplină militară. Tovarășul locotenent-major se purta ca un simplu tovarăș. Dincolo, la școală, Katiușele continuau să vuiască în timpul ceremoniei, lăsând dâre de foc pe cerul gălbui ca sulful.

Mi-era rău și mă simțeam rănită, mă târam ca o rață beată. Văduva a scos trusa de prim-ajutor de după tavanul fals, unde o ascunsese, și mi-a dat o cutie de metal cu un rest de vaselină.

A trebuit să mă gândesc cât de bine mi-a fost până în prezent, că dragostea mi-a fost în viață doar plăcere, și niciodată durere. Niciodată n-am fost forțată, nici nu m-am forțat. Așa cum a fost, a fost bine. Nu mă simt mizerabil din cauza excesului, ci din cauza trupului meu, care a fost abuzat, iar acum răspunde prin durere.

Trebuie să mă gândesc la o colegă de școală, acum măritată, care mi-a mărturisit la începutul războiului, după ce soțul ei fusese recrutat, că fără bărbat se simte trupește mult mai bine în căsnicie decât înainte. Consumarea căsătoriei i s-a părut mereu un act dureros și neplăcut, lucru

pe care a încercat să-l ascundă cu strășnicie soțului. Probabil că asta este ceea ce se înțelege prin frigiditate. Trupul ei nu era pregătit. Și frigidă am rămas și eu în timpul tuturor acestor acte. Nu poate și nu are voie să fie altfel, vreau să fiu moartă și lipsită de sentimente atât timp cât nu sunt decât o pradă.

În jurul prânzului am salvat întâmplător două vieți omenești. Totul a început în momentul în care un german, un domn mai în vârstă și necunoscut, a bătut la ușa noastră din față și m-a strigat, adică o căuta pe „doamna care știe rusește“. Am coborât scările cu el, mărturisesc, foarte șovăitoare, deoarece bărbatul bolborosea ceva despre revolvere și împușcare. Jos se aflau cei doi funcționari de la poștă și, ce alinare, o grămadă dintre oamenii lui Anatol, toți subofițeri (datorită cursului de cunoștințe elementare pe care l-a ținut Anatol, pot face acum cu exactitate diferența dintre grade). Bărbatul stătea cu fața la zid, tăcut, cu umerii lăsați, privirea în pământ, în papuci. Soția își întorsese capul și repeta mereu aceleași cuvinte.

Ce se întâmplase? Următoarele: Fata refugiată, care locuia cu chirie la funcționarii de la poștă și care sâmbătă dimineața ni se plânsese tuturor că viața ei nu mai poate continua în felul ăsta și că vrea să-i pună capăt, a fost prinsă pe palierul din clădire cu un revolver în buzunarul de la palton. Probabil că l-a adus cu ea de-acasă, nimeni nu știe cu exactitate. Ea a scăpat din mâna urmăritorilor, a fugit pe trepte în sus și s-a făcut nevăzută în labirintul mansardelor de sub acoperiș. De atunci a dispărut. Acum au fost percheziționate camerele funcționarilor de la poștă și a fost găsită, în cele din urmă, vai, o poză cu portretul fetei împreună cu un soldat SS. Poza o au aici jos, mi-o arată, trebuie să confirm dacă este cu adevărat fata din Königsberg. Bărbatul de la SS ar putea fi logodnicul sau mai degrabă fratele ei, deoarece are capul la fel de mare ca al ei.

Iar acum, după ce i-au arestat pe cei doi bătrâni, considerându-i prizonierii lor, rușii vor să-i împuște imediat, dacă nu le aduc fata sau nu le spun unde a dispărut.

Mai întâi i-am lămurit că făceau o mare eroare. Rușii credeau că bătrânii sunt părinții fetei. Acești bărbați sunt obișnuiți cu familii adevărate și nu știu cât de încâlcit, singuratic și haotic a devenit felul

nostru de a trăi. Când au auzit că bătrânii erau doar niște străini la care fata locuia, tonul vocii lor s-a schimbat imediat. Bătrâna, care în timpul discuției mele cu rușii ne-a privit îngrozită, intervine într-o pauză a conversației noastre și, crezând că asta o va ajuta, începe s-o înjure și s-o vorbească de rău pe cea dispărută. Ne spune că cineva i-a forțat s-o primească în casă, că ea nu le-a adus decât supărare și dezordine, că s-au săturat de ea și că nimic ce vine din partea fetei n-o mai miră – iar dacă ar ști locul în care s-ar afla, atunci le-ar spune, că n-au nici un motiv să n-o facă. Și așa mai departe.

Cu siguranță că dacă ar putea, femeia ar da-o de gol pe fată. Cu o voce tremurând de frică, ea repetă aceleași cuvinte fără noimă, în timp ce soțul ei continuă să stea cu fața la zid, impasibil și inert.

Eu vorbesc și vorbesc, le explic rușilor că fata cu revolverul n-a avut de gând să ucidă pe cineva din rândurile lor, ci, după cum auzisem chiar eu, plănuise să se sinucidă și presupun că s-a împușcat deja – probabil că în curând va fi găsit cadavrul ei (cuvântul pentru sinucidere, *samo-ubiestvo*, nu e trecut în dicționarul militar german–rus, l-am aflat de la Andrei).

Încetul cu încetul situația s-a mai calmat. Am cutezat să-i ridiculizez pe cei doi funcționari de la poștă, asemuindu-i cu niște idioți, care habar n-au de nimic. În cele din urmă s-a întors și bărbatul spre noi. Din gura sa deschisă se scurgeau niște fire de salivă, ca la un nou-născut. Femeia tăcea, ochii ei scânteietori și sălbatici de bătrână se mișcau încontinuu între mine și ruși. În cele din urmă au fost lăsați să plece amândoi nevățămați.

Rușii m-au instruit să le comunic tuturor civililor din casă că data viitoare când se mai găsește o armă, toată clădirea va fi arsă din temelii, conform legii marțiale. Iar bărbații au jurat s-o găsească pe fată și s-o lichideze.

Ce schimbați sunt veselii mei băutori de vodcă. Nici nu-i recunosc! Remarc că nici unul dintre ei nu se comportă ca atunci când stăteau de partea cealaltă a măsuței rotunde și închinau în cinstea mea. Nu te poți încrede în chiotele lor. Se pare că pentru ei serviciul e serviciu și băutura e băutura – cel puțin pentru indivizii ăștia trei. Trebuie să rețin asta, trebuie să fiu atentă cu ei.

După aceea am fost foarte mândră de mine, dar și speriată. În felul ăsta devin foarte cunoscută, ceea ce nu-mi convine. Trebuie să admit că-mi este frică și că doresc să rămân o necunoscută. Când am plecat de-acolo, bărbatul care venise acasă după mine m-a urmărit și m-a rugat să-i traduc o expresie pe care o aude frecvent la ruși: „*Gitler durak*.“ Îi traduc: „Hitler e un dobitoc.“ Rușii o repetă mereu cu un aer triumfător, de parcă ei și-ar fi dat primii seama de asta.

Miercuri, 2 mai 1945, și restul zilei de marți

Jumătate din după-masa zilei de marți am petrecut-o lângă patul domnului Pauli și mi-am notat tot ce s-a întâmplat. Pentru orice eventualitate, am transformat ultimele pagini din acest caiet în dicționar german–rus, pe care-l pot arăta oricând oricărui rus curios care dă năvală în cameră. Am făcut-o deja o dată și m-am ales imediat cu o bătaie apreciativă pe umăr.

Spre seară s-a iscat zarvă mare. Cineva lovea cu picioarele în ușa din față. Am deschis-o cu lanțul pus, am văzut ceva alb și l-am recunoscut pe brutarul de marți dimineața în halatul său. Voia să intre. N-am vrut să-l las, m-am comportat de parcă Anatol era înăuntru. Atunci mi-a cerut insistent o altă față, oricare, poate o adresă, chiar și numai o sugestie unde ar putea găsi una – că-i va da fetei făină în schimb, multă făină, și-mi va da și mie făină pentru intermediere. I-am spus că n-am nici o față pentru el, nici nu vreau să cunosc vreuna. Atunci a devenit agresiv, și-a băgat piciorul între ușă și toc, a început să tragă de lanț. Cu greu l-am împins afară și-am trântit ușa.

Da, fetele sunt o marfă destul de rară. Acum se știe când și la ce oră merg bărbații la vânătoare de femei, când fetele trebuie să fie încuiate în casă, ascunse după tavanul fals sau prin locuințele bine zăvorâte. La pompa de apă se șușotea că o doctoriță folosește buncărul antiaerian drept spital de campanie împotriva epidemiilor, avertizând prin semne mari în germană și rusă prezența în acea incintă a bolnavilor de tifos. În realitate, acolo se află doar fetele foarte tinere din clădirile din jur, cărora doctorița le salvează prin acest vicleșug fecioria.

Puțin mai târziu s-a pornit iarăși gălăgia. De data asta, doi necunoscuți au pătruns în locuința goală de lângă noi. Zidul care desparte apartamentele a fost parțial distrus la ultimul bombardament, astfel că, la vreo doi metri deasupra podelei, se cască o gaură largă de vreo jumătate de metru. În dreptul acestui loc din perete, indivizii au pus probabil o masă pe care s-au urcat. Prin gaură strigau să le deschidem imediat ușa, altfel ne vor împușca (îmi închipui că nu știau că ușa noastră din spate este mereu deschisă). Unul din indivizi lumina cu lanterna în holul nostru, în timp ce al doilea își pregătea mitraliera. Noi știam deja că nu trag chiar atât de repede, mai ales atunci când încă mai sunt atât de treji și de guralivi ca ăștia doi. Eu am intrat în joc, încercam să fiu haioasă vorbind rusește. De altfel sunt doar doi băiețași imberbi, i-am flatat și le-am predicat despre ucazurile marelui Stalin. În cele din urmă s-au îndepărtat de la locul de tragere, au mai lovit ușa din față de câteva ori cu cizmele lor și apoi s-au cărat de-acolo. Am răsuflat ușurați. E totuși un sentiment liniștitor că în caz de pericol pot alergera pe scări în sus și chema în ajutor pe unul dintre oamenii lui Anatol. Cei mai mulți știu acum că suntem proprietatea lui Anatol.

Chiar și așa, văduva nu s-a simțit chiar în apele ei, mai ales seara, când a văzut că nu apare nici unul dintre oaspeții noștri obișnuiți. Ea a profitat de o clipă de liniște în casa scării pentru a se strecura repede și neauzită la un etaj de sus, căutând contactul cu alți vecini. S-a întors după zece minute:

— Te rog să vii cu mine la doamna Wendt, sunt acolo niște ruși cumsecade, e o atmosferă de-a dreptul plăcută.

Doamna Wendt este o femeie de cincizeci de ani care trăiește singură, are o eczemă purulentă pe obraz și și-a prins verigheta de elasticul lenjeriei intime. Am constatat că s-a mutat împreună cu menajera fostului nostru proprietar, care a fugit în Vest – una dintre multele conviețuiri rezultate în urma fricii sau a sărăciei, așa cum se procedează peste tot în jurul nostru. Bucătăria mică era îmbâcsită de aer stătut și fum de țigară. La lumina lumânării le-am recunoscut pe cele două femei și pe cei trei ruși. În fața lor pe masă zăceau o mulțime de conserve, cele mai multe fără

vreun înscris, probabil provizii ale soldaților germani capturate de ruși. Unul dintre ruși i-a pus văduvei imediat o conservă în mână.

La dorința femeilor, n-am vorbit nici un cuvânt rusește, doar m-am prefăcut că nu înțeleg. Nici unul dintre ruși nu mă cunoștea. Unul dintre ei, pe care-l strigau Serioja, se împingea în mine și și-a pus mâna în jurul taliei mele. La care un alt rus a intervenit și i-a spus cu un glas liniștit:

— Frate, te rog, lasă asta.

Iar Serioja, prins asupra faptei, s-a îndepărtat de mine.

Sunt uimită. Cel care a vorbit este tânăr și are o față frumoasă, cu trăsături aspre și regulate. Ochii săi lucesc. Mâinile îi sunt albe și subțiri. Acum mă privește serios și-mi spune într-o germană stricată:

— Nu fie frică.

Doamna Wendt ne șoptește că rusul ăsta se numește Stepan, că și-ar fi pierdut soția și doi copii în timpul bombardamentelor germane asupra Kievului – însă ne-a iertat și se comportă pur și simplu ca un sfânt.

Al treilea rus, mic și ciupit de vărsat, îmi pune în mână o conservă, pe care o deschisese cu un briceag. Îmi dă și cuțitul și, gesticulând, mă roagă să mănânc. E carne în conservă. Iau niște bucăți mari și grase și mi le îndes în gură, mi-e foame. Toți cei trei ruși mă privesc satisfăcuți. Doamna Wendt deschide camera din bucătărie și ne arată stive întregi de conserve, pe care le-au adus cei trei flăcăi. Aici domnește într-adevăr o atmosferă foarte plăcută, în ciuda faptului că ambele femei sunt mai degrabă respingătoare: doamna Wendt cu eczema ei, iar fosta administratoare seamănă cu un șoarece, are ochelari și o înfățișare atât de prăpădită, încât îți trece tot cheful de viol. Dumnezeu știe de ce acești bărbați au prins rădăcini tocmai aici și le aduc toate aceste conserve.

Aș putea să mai stau aici mult și bine. Stepan îți inspiră siguranță. Îl privesc cu uimire ca pe-un tablou, îl redenumesc Alioșa, personajul din *Frații Karamazov*. Însă văduva devine neliniștită, își face griji pentru domnul Pauli, pe care l-am lăsat singur în casă în patul său. Cu toate că bărbații noștri, mai ales cei bolnavi, care stau la pat, n-au nici un motiv să se teamă de ruși. E imposibil de imaginat ca unul dintre soldații ăștia să apară, legănându-și șoldurile și șoptindu-i unui bărbat: „Băiete, vino.“ Aștia sunt toți nesperat de normali.

Serioja ne conduce cu lumânarea până la ușă – urmărit cu privirea de Stepan, este blând ca un miel; doar în dreptul ușii riscă și mă ciupește tandru de braț.

Coborâm scările, fiecare cu câte o conservă de carne în mână. Din apartamentul nostru răsună muzică veselă, iar distracția e în toi. În sufragerie se află, intrați prin ușa din spate veșnic deschisă, aproape toată trupa lui Anatol. De undeva au făcut rost de un acordeon și cântă pe rând la el. Fiecare încearcă, nici unul nu reușește cum trebuie, iar rezultatul este cel scontat. Dar ei râd foarte tare, vor să sărbătorească, azi este 1 mai. Habar n-au pe unde e Anatol, ei îmi spun că este plecat în misiune, are multe de rezolvat.

Noi ne retragem în camera de alături, la patul domnului Pauli – și găsim acolo oaspeți ruși. Locotenentul sumbru cu bastonul său ornat cu plachete și încă un rus, pe care, evident, tot el l-a adus și pe care ni-l prezintă drept Cutărică, maior (au un fel aparte de a-și păstra secret numele tatălui și cel de familie, astfel că nu spun niciodată mai mult decât un prenume obișnuit și rangul, pe care un cunoscător oricum îl poate ghici).

Îmi fixează scârbită privirea spre locotenentul blond și-n gând îl trimit undeva. Dar el se comportă de parcă nu m-ar cunoaște, este distant și formal și deosebit de politicos. Și mai politicos este maiorul adus de el. Când intrăm în cameră, el sare în picioare, se înclină ca în timpul unui curs de dans, repetă gestul în fața fiecăreia din noi. Este un individ înalt, slab, brunet, cu o uniformă curată, își târăște un picior după el. De-abia mai târziu descopăr și un al treilea nou-venit în cameră. A stat nemișcat pe un scaun în dreptul ferestrei, a venit de-abia la chemarea maiorului la noi, clipind de la lumina lumânării. Era un asiatic cu fălci proeminente și ochi migdalați, care ne-a fost prezentat drept ordonanța maiorului. Imediat după aceea s-a retras iarăși în colțul său de la fereastră, unde și-a ridicat gulerul de la paltonul gri de lână, ca pavăză împotriva vântului ce sufla puternic de afară.

Acum stăm toți patru lângă patul domnului Pauli, văduva, eu, maiorul și blondul sumbru, care vorbește tot timpul. Rugămintea lui este să-i traduc văduvei și domnului Pauli, pe care-i crede un cuplu, toate cuvintele înflorite și politicoase pe care și le alege cu grijă. În timp ce discutăm,

maiorul și cu mine ne măsurăm cu coada ochiului. Nu-mi dau seama ce hram poartă, n-o să-l slăbesc din ochi. Maiorul ne oferă țigări, pe care le ține în buzunar. Pauli îi mulțumește și ia două, aprinde una din ele cu focul oferit de maior. Amândoi fumează liniștiți. Maiorul îi întinde lui Pauli din când în când scumiera cu multă amabilitate. Deodată sare în picioare, ne roagă să-i spunem dacă nu cumva deranjează, caz în care va părăsi pe dată camera! Și se face că pleacă. Nu, nu, din contră. Îi facem semn să rămână, iar el se așază la loc și continuă să fumeze în tăcere. E un model perfect de etichetă. Un alt exemplu cu totul nou din aparent ineputabila colecție trimisă de URSS la noi. De-altfel, este nervos. Mâna în care ține țigara tremură puternic. Sau are febră? Între timp ne-a spus că este rănit la genunchi și că i se schimbă bandajul în același spital cu locotenentul blond și sumbru. (Prin urmare, spitalul e tot sub control rusec. Aș vrea să știu cum au făcut să fie primiți acolo și ce s-a întâmplat cu soldații noștri, care săptămâna trecută ocupau fiecare pat din fiecare încăpere).

Grupul de cântăreți de alături a plecat între timp cu acordeon cu tot din locuința noastră. Atmosfera se liniștește. Trag cu ochiul la ceasul blondului. Limbile arată deja ora unsprezece. Ne privim unii pe alții, văduva, dl Pauli și cu mine, nu știm ce să credem despre oaspeții noștri.

Acum maiorul îi ordonă ceva asiaticului aflat la fereastră, care scoate cu greu ceva de acolo: o sticlă veritabilă de șampanie germană de marcă! O așază în cercul de lumină aruncat de lumânare pe măsuta de lângă patul lui Pauli. Văduva aleargă imediat să aducă pahare, apoi ciocnim și bem șampania, în timp ce maiorul și locotenentul blond poartă o conversație discretă, pe care evident nu trebuie s-o aud. Dintr-odată, maiorul se întoarce spre mine și mă întreabă sever, ca la școală:

— Ce știți despre fascism?

— Fascism? i-am răspuns bâlbindu-mă.

— Da, vă rog. Explicați-mi originea cuvântului. Numiți-mi țara de origine a acestui curent politic.

Mă gândesc, încordată, apoi mormăi ceva despre Italia, Mussolini, Roma antică, *fascio* – care înseamnă mănunchi de nuiete, ceea ce încerc să explic, dând ca exemplu bastonul ornat cu plachete al locotenentului... Și-

n tot timpul ăsta îmi tremură mâinile și genunchii, fiindcă brusc îmi dau seama care-i treaba cu acest maior și ce dorește de la mine: mă examinează din punct de vedere politic, vrea să știe care este crezul și trecutul meu, pentru a mă folosi apoi în cine știe ce interese rusești, ca traducătoare sau ajutor în cadrul armatei, habar n-am – și mă văd deja deportată și târâtă undeva într-un război... Sau sunt oameni ai Administrației Politice de Stat și vor să mă folosească drept informatoare? O sută de gânduri groaznice îmi trec prin cap, simt cum mâinile îmi devin grele ca plumbul și stau să cadă, de-abia mai reușesc să termin ceea ce spun.

Probabil am devenit palidă, fiindcă văduva, care nu înțelege nici o iotă din discuția noastră, mă privește îngrijorată și întrebătoare. Acum aud cum maiorul îi spune locotenentului blond și pare mulțumit:

— Da, are cunoștințe politice bune.

Apoi ridică paharul și închină în sănătatea mea.

Respir ușurată, simt inima cum îmi bate în gât. Pesemne că am trecut deja examenul și se dorea doar testarea cunoștințelor mele de bază. Beau tot paharul, în care se toarnă apoi restul din sticlă. Văduva de-abia își mai poate ține ochii deschiși. E timpul ca oaspeții să plece.

Dintr-odată un ton nou, o ofertă nouă. Locotenentul blond rezumă în două propoziții despre ce-i vorba:

— Maiorul este aici. Cetățeană, el vă întreabă dacă vă place de el.

Sunt complet năucită, mă holbez la amândoi ca o proastă. Maiorul este subit foarte preocupat de țigara lui, își stinge cu grijă mucul în scrumieră. Pare că nici n-a auzit ce a întrebat locotenentul în numele lui. Pe asiatic nu reușesc să-l dibuiesc în întuneric. Stă tăcut în același loc. N-a primit șampanie.

Tăcere. Văduva mă privește întrebătoare, ridicând din umeri.

Urmează apoi iarăși locotenentul, fără tonalitate în glas, calm:

— Vă place de maior? L-ați putea iubi?

Iubi? Ce nenorocit e cuvântul ăsta pe care nu mai suport să-l aud! Sunt atât de speriată și de descurajată, încât nu știu ce să spun sau ce să fac. La urma urmei, locotenentul blond face totuși parte dintre oamenii lui Anatol. Prin urmare, știe că sunt tabu. Oare Anatol a plecat deja? Oare acest maior

este succesorul său? Oare își închipuie că odată cu funcția mă va primi și pe mine? Nu cred, maiorul însuși a zis că el locuiește momentan la spital, fiindcă are acolo un pat.

Mă ridic în picioare și spun:

— Nu. Nu vă înțeleg.

Locotenentul mă urmează șchiopătând prin cameră, ținându-se de bastonul său, în timp ce maiorul stă aparent detașat lângă patul lui Pauli și privește pe lângă cei doi germani, care stau acolo tăcuți, neajutorați și speriați.

Abia perceptibil îi șoptesc locotenentului:

— Și Anatol? Ce-i cu Anatol?

— Care Anatol?! strigă el nepoliticos, cu voce tare. Ce-i cu Anatol? Asta a plecat de multă vreme. A fost transferat la Statul-Major.

A plecat Anatol? Așa, pur și simplu, fără nici un cuvânt? Oare este adevărat? Vocea lui sună atât de sigură, de superioară, de batjocoritoare.

Îmi vâjâie capul. Acum se ridică și maiorul, își ia rămas-bun de la văduvă și de la Pauli în modul cel mai ceremonios cu putință, aud cum mulțumește de mai multe ori pentru ospitalitatea oferită. Nici Pauli și nici văduva n-au înțeles nimic despre codoșia de adineauri. Nu mă încumet să vorbesc cu cei doi în germană de față cu rușii, fiindcă știu că rușilor nu le place asta, suspectează imediat comploturi și trădări.

Făcând o plecăciune în direcția noastră, maiorul se retrage spre ușă. Asiaticul vine de la fereastră, clătinându-se. Cu lumânarea mea le arăt celor trei drumul spre ieșire. Maiorul calcă apăsător, trecând prin hol, și-și târăște încet piciorul drept, concentrându-se să nu șchiopăteze. Locotenentul mă înghionțește, întrebă golănește:

— Și? Încă vă mai gândiți?

Urmează o scurtă discuție între el și maior cu privire la locul unde să-și petreacă noaptea, dacă la spital sau...? Iar locotenentul mă întrebă distant, însă iarăși politicos:

— Am putea cumva să fim găzduiți aici peste noapte? Toți trei?

Și arată spre maior și spre asiaticul care moșăie în picioare.

Toți trei? De ce nu? Astfel avem o protecție bărbătească peste noapte, mă gândesc eu și îi conduc pe cei trei în încăperea din spate de lângă

bucătărie. Acolo este o canapea lată, pe care se află o grămadă de pături de lână. Locotenentul și asiaticul se îmbulzesc pe lângă mine și intră în cameră. Locotenentul închide dintr-o mișcare ușa cămăruței, mai văd doar o licărire a lanternei lui.

Eu rămân în bucătărie cu lumânarea în mână. Lângă mine stă tăcut maiorul. Politicos, mă întreabă unde e baia. Îi arăt ușa și-i dau lumânarea. În timp ce stau la fereastra de la bucătărie și privesc afară în întuneric, se mai deschide o dată ușa de la cămăruță. Blondul sumbru, doar în cămașă, șuieră spre mine:

— Asta cu noi – ce-a fost ieri – nu trebuie s-o afle nimeni.

Apoi dispare iarăși. Stau o clipă și mă gândesc: cum adică asta cu noi? Apoi îmi amintesc iarăși noaptea trecută, dragostea câinească, cum a scuiptat lângă patul meu. Pare să fi trecut deja o veșnicie, totul e reprimat, aproape uitat. Conceptul de timp mă derutează. O zi seamănă cu o săptămână, un abis larg căscat între două nopți.

Maiorul se întoarce și intră cu mine în camera mea. Probabil că Pauli și văduva din camera alăturată vor fi înțeleși deja ce se petrece. Aud prin perete vocile lor înăbușite. Maiorul scoate dintr-un buzunar o lumânare nouă și mare, varsă puțină ceară pe o scrumieră, lipește lumânarea și o așază pe măsuta de lângă patul meu.

Întreabă încet, cu boneta în mână:

— Am voie să rămân aici?

Ridic mâinile și umerii în semn de neputință. La care el lasă privirea în pământ și spune:

— Uitați-l pe locotenentul-major. Mâine va fi deja foarte departe. Așa am auzit.

— Și dumneavoastră?

— Eu? Păi eu mai rămân încă mult, mult timp. Cel puțin o săptămână, poate chiar mai mult. Arată spre picior: E-o schijă în el. Urmez un tratament medical.

Acum chiar îmi pare rău de el și de felul în care stă acolo. Îl rog să ia loc. El îmi răspunde jenat:

— Probabil sunteți obosită. Este atât de târziu. Poate doriți să vă culcați...?

Apoi merge la fereastra din cioburi și carton prin care acum nu se mai aude nimic, dar absolut nimic de pe front și prin care se preface că privește afară. Într-o clipită m-am dezbrăcat de o parte de haine, mi-am tras o rochie veche a văduvei peste mine și m-am băgat sub pătură.

El se apropie, împinge un fotoliu lângă pat. Oare ce vrea? Să facă iarăși conversație, să se poarte conform ghidului de bune maniere, vezi capitolul „Violarea demoazelelor din tabăra dușmanului“? Ba nu, dorește să se prezinte, scoate tot felul de hârtii de prin buzunare, le întinde pe pătură, mută lumânarea mai aproape ca să pot vedea mai bine. Acesta este primul rus care se destăinuie în amănunt. Acum îi știu numele exact, data și locul nașterii, știu până și care este averea sa, fiindcă are un carnet de cec din orașul Leningrad, pe care scrie 4.000 de ruble. Apoi își adună iarăși hârtoagele. Vorbește o rusă elevată, iar eu îmi dau seama de asta, ca de obicei, prin faptul că nu înțeleg propoziții întregi. Pare citit și cultivat muzical, își dă toată silința să se comporte ca un gentilom. Dintr-odată sare de pe scaun, întreabă nervos:

— Nu sunt o companie plăcută? Mă disprețuiți? Spuneți-mi deschis!

— Nu, nu! Nu, nicidecum, e bine așa cum ești. Doar că nu pot accepta chiar atât de ușor această situație. Am un sentiment de scârbă, că sunt pasată de la unul la altul, mă simt umilită și insultată, degradată la statutul de simplu obiect sexual.

Apoi mă gândesc iarăși: „Și dacă este adevărat că Anatol a dispărut? Dacă acest tabu, acest zid de protecție pe care l-am ridicat atât de anevoios, dispare brusc? Oare n-ar fi bine să-mi creez un nou tabu, să ridic un nou zid împrejurul meu?“

Maiorul își scoate cureaua și pune haina într-o parte, mereu cu încetinitorul și privindu-mă cu coada ochiului. Eu stau, aștept, simt că-mi transpiră palmele, vreau și totuși nu vreau să-l ajut. Până când îmi spune:

— Dați-mi mâna, vă rog.

Mă holbez la el. Vrea să fie politicos și să mă fericească, poate, sărutându-mi mâna? Sau ghicește în palmă? Deja îmi ia mâna, o prinde puternic între mâinile sale și-mi spune cu gura tremurândă și privindu-mă patetic:

— Iertați-mă. N-am mai avut de mult timp o femeie.

Nu trebuia să spună asta. În clipa următoare am fața îngropată în genunchii săi și suspin și mă jelesc și-mi spun toată amărăciunea de pe suflet. Simt cum mă mângâie pe cap. Apoi se aude un zgomot la ușă, amândoi ridicăm privirea. Văduva stă în prag cu lumânarea în mână, întrebând neliniștită dacă mă simt bine. Maiorul și cu mine îi facem semn să plece, dar vede și ea că nu mi se întâmplă nimic rău, apoi aud ușa închizându-se.

Mai târziu, pe întuneric, i-am spus cât sunt de rănită și l-am rugat să fie tandru cu mine. A fost tandru și deosebit de dragăstos, a terminat repede și m-a lăsat să dorm.

Așa a decurs ziua mea de marți, 1 mai.

Continuăm cu ziua de miercuri. Pentru prima oară în aceste nopți petrecute cu bărbați am avut un somn odihnitor până dimineața, când l-am găsit pe maior lângă mine. Pesemne n-are nici o îndatorire, poate să-și împartă timpul după bunul-plac. Am pălăvrăgit vrute și nevrute, foarte prietenește și rațional. Din senin îmi mărturisește că el nu este comunist, ci ofițer de carieră, că a absolvit Academia Militară și că urăște turnătorii tineri din Comsomol. De unde deduc că până și ofițerii cu rang înalt au motiv să se teamă de supravegherea partidului. Sunt uimită de cât de deschis vorbește cu mine. De-altfel, nu-i nici un martor de față. La fel de brusc dorește să știe dacă sunt într-adevăr sănătoasă – „Înțelegeți – vreau să spun, mă înțelegeți“ (el folosește haotic *tu* și *dumneavoastră*). Îi spun adevărul, anume că n-am avut de-a face cu astfel de suferințe, dar, evident, nu știu dacă vreunul dintre rușii care m-au violat nu mi-au dat ceva de genul ăsta. El clatină din cap și oftează:

— Vai, huliganii ăștia! (Se pronunță *kuligan* și este un cuvânt împrumutat, foarte folosit în Rusia, având sensul de ticăloși, bătăranii, bandiți.)

S-a ridicat în picioare, s-a îmbrăcat și și-a strigat ordonanța. Asiaticul apare imediat, clătinându-se, în ciorapi și ținând pantofii în mână. De locotenent, nici vorbă, poate a plecat deja. Alături o aud pe văduvă troncănind.

Afară este o dimineață friguroasă de mai. Lanțuri zornăie, cai nechează, cocoșul a cântat deja de mult. Dar nu se aude nici o Katiușa, nici o

împuşcătură, nimic. Maiorul ȝopăie prin cameră ȝi-ȝi mişcă piciorul, cântând tot felul de melodii cu vocea sa frumoasă, printre care fermecătorul „Mai zăboveşte-o clipă, frumoasa mea“. Apoi se aşază pe marginea patului, scoate o muzicuţă din buzunar ȝi cântă un marş – cu pasiune ȝi talent deosebit, încât rămân uimită. Între timp, asiaticul – care-mi răspunde la întrebare, spunându-mi că este din Uzbekistan – îȝi ajută superiorul să se încalȝe încet cu cizmele moi de piele. Este vădit preocupat să-i menajeze piciorul rănit ȝi suspină într-o rusă cu accente străine:

— Oi, da' cât îi di frumos!

Mai târziu, după ce au plecat amândoi, văduva a auzit în casa scării că în jurul orei patru s-ar fi semnat capitularea oraşului Berlin – cineva a auzit asta la radioreceptor. „Pace“, credeam noi ȝi ne-am bucurat. Ca să aflăm ulterior că în nordul ȝi sudul oraşului continuă războiul.

Încă mai e miercuri, orele se scurg cu încetinitorul. Deseori sunt întreruptă din scris. Dar nimeni nu mai este deranjat de mângălelile mele. Doar o dată mi-a spus cineva:

— Aşa-i bine! Învăȝaȝi ruseşte cu sârg.

Mereu doar ruşi cu duiumul, rachiu, muncă la bucătărie, cărat de apă. Când se zvoneşte că mai există un braţ de lemne într-un loc anume, mă grăbesc să ajung acolo, altfel îl ia altcineva. Doi dintre oamenii lui Anatol ies în fugă din locuinţa părăsită, în care au locuit în ultimele zile – au saltele ȝi lenjerie de pat în mâini. Oare unde vor să se mute? Nici urmă de Anatol. Locotenentul pesemne că n-a minţit. De-altfel, maiorul mi-a promis înainte de plecare că va avea grijă de mine, că-mi va aduce de mâncare. Mie-mi convine. Deja de câteva zile sunt supărată că trebuie să mă hrănesc ȝi eu din bucata de unt adusă de domnul Pauli de la Volkssturm. În mod hotărât duc acum o altfel de viaţă decât înainte, când făceam foamea în sărăcia lucie din mansarda mea. Mai întâi ultimele raţii alimentare germane. Apoi ce-am furat, prada din fosta cazarmă a jandarmeriei, cartofii din baracă. Văduva mai avea mici provizii de cartofi, de leguminoase, slănină. Şi toate câte a lăsat Anatol ȝi gaşca lui la noi: pâine, heringi, bucăţi de slănină, conserve de carne! (Doar din alcool n-a rămas niciodată nici măcar un strop.) Apoi cele două conserve cu carne primite din mâinile albe ale lui Stepan-Alioşa! Am cu ce trăi. De-

altfel n-am mai mâncat de ani de zile atât de bine, n-am mai fost de luni de zile atât de sătulă după mese. Nu va fi mereu așa. Însă momentan mă îndop ca să mă întremez.

Afară e frig și mohorât. La pompă am așteptat mult în ploaie. Împrejur, în grădinile vandalizate, ard focuri mici, se aud voci de bărbați care cântă, acompaniați la acordeon. În fața mea stă o femeie încălțată cu pantofi bărbătești, are un șal legat în jurul capului și fața și ochii umflați de plâns. În jur domnește liniștea – pentru prima oară de când stau la coadă pentru apă. Katiușele tac, cerul încă mocnește gălbui. Noaptea spre miercuri a fost plină de focuri. Însă nu se mai aude nici o împușcătură în Berlin, e liniște. Stăm acolo în ploaia torențială, vorbim puțin și încet. Pompa pâraie, brațul ei scârțâie, rușii își umplu canistrele una după alta. Noi așteptăm. Ființa patetică din fața mea povestește monotone, nu, ea încă n-a fost violată, a reușit să se închidă împreună cu alți vecini din clădire în adăpost. Acum însă i s-a întors soțul de la unitate, înțelegeți... Iar acum trebuie să se ocupe de el, să-l ascundă, să-i găsească hrană și apă, așa că nu se mai poate gândi doar la ea. Ca mai apoi o femeie zburlită din spatele meu să se plângă:

— Canapeaua mea frumoasă cu mătase albastru regal, aveam și două fotolii asortate, iar ei le-au făcut bucăți și le-au ars!

Și-n cele din urmă, un bărbat numai piele și os, cu o față cât un pumn de mică ne spune o poveste despre o familie din clădirea în care locuiește care își ține fiica tânără ascunsă sub un șezlong. Pătura ajunge până la pământ și chiar rușii s-ar fi așezat acolo, fără să bănuiască nici o clipă că această fată se ascunde dedesubt... Nu știu dacă este adevărat sau vreo născocire. Posibil este, în orice caz. Parcă trăim niște povești demne de romanele kitsch și de revistele de scandal.

Eu nu mă pot ascunde, cu toate că știu o ascunzătoare în mansardă. Dar n-am pe nimeni care să-mi aducă acolo apă și hrană. Când aveam nouă ani și-mi vizitam bunicii în vacanță, m-am ascuns într-o după-amiază de duminică sus în pod cu verișoara mea Klara. Ne-am retras într-un colț sub sperietorile de păsări încălzite de soare, fixate de grindă, și discutăm în șoaptă despre cum e să naști. Klara, mai mică decât mine, dar mai precoce, îmi șoptea ceva despre niște cuțite mari cu care sunt tăiate femeile, ca să

fie scoși copiii din ele. Încă mai simt groaza de atunci, din cauza căreia mi se pusese un nod în gât, când, dintr-odată, am auzit la baza scării vocea serioasă a bunicii chemându-ne la cină. Trezită la realitate, am coborât repede treptele și-am respirat ușurată când am văzut-o pe bunica îmbrăcată cu șorțul ei de satin, cu burta netăiată, mare și rotundă, cu ochelarii cu rama de nichel pe vârful nasului. Mirosea a cafea și plăcintă cu mere, iar pe plăcintă era cu siguranță presărat zahăr pudră, cu toate că jumătate de kilogram doar costa pe-atunci mai multe milioane de mărci. Când mâncam, am uitat de cuțitele Klarei și de frică. Însă astăzi știu de ce copiii, pe bună dreptate, se tem de tot ce are legătură cu sexualitatea – e ca un cuțit ascuțit.

Rușii din jurul pompei îi analizează în trecut pe cei care vin să ia apă. Ei au priceput că numai oamenii bolnavi și cei în vârstă sunt trimiși la pompă. Și eu mă prefac că am riduri pe frunte, îmi trag colțurile gurii în jos și mijesc ochii, pentru a părea teribil de bătrână și de nenorocită.

La început, când încă nu eram chiar atât de cunoscută, oaspeții noștri ruși mă întrebau ce vârstă am. Dacă le spuneam că-n urmă cu ceva timp am împlinit treizeci de ani, ei doar rânjeau și-mi răspundeau: „Haha, șmechera, se preface că e mai în vârstă.“ Atunci scoteam actul de identitate și-l arătam, iar ei n-aveau încotro și trebuiau să creadă ce scrie acolo. Ei habar n-au cum să se comporte cu noi, fiindcă sunt obișnuiți numai cu rusoaicele lor, care nasc mulți copii și se consumă foarte repede; ei nu-și pot da seama de vârsta noastră – oricât de jalnic și de mizerabil arată cele mai multe dintre noi acum, față de cum arătau pe timp de pace.

Un rus cu obraji roșii se plimbă pe lângă coadă, cântând la acordeon. Strigă spre noi:

— Gitler *kaputt*, Goebbels *kaputt*, Stalin *gutt*!

Apoi râde, șuieră printre dinți o înjurătură de mamă, îl bate pe-un camarad pe umăr și strigă în rusă, cu toate că nimeni din coada de la pompă nu-l poate înțelege:

— Uitați-vă la el! Un soldat rus. Și a ajuns de la Moscova până la Berlin!

Ei plesnesc de mândrie că sunt învingători. Pesemne se miră chiar și ei că au ajuns atât de departe. Noi înghițim totul, stăm la coadă și așteptăm.

M-am întors acasă cu două găleți pline cu apă. O nouă zarvă iscată la noi în casă. Doi soldați pe care nu-i cunoaștem aleargă prin camerele noastre, căutând o mașină de cusut. Le arăt Singerul nostru din bucătărie. De când Petka, acest Romeo tuns periuță, s-a jucat de-a aruncatelelea cu ea, mașina este destul de îndoită. Dar la ce le trebuie celor doi o mașină de cusut?

Am aflat că vor să trimită un pachet în Rusia care să fie cusut în bucăți de pânză, lucru care ar trebui făcut de mână. Cu o elocință deosebită, adică repetându-mi punctul de vedere de câteva ori, i-am convins pe cei doi flăcăi că actuala tehnologie încă nu este atât de avansată pentru a le împlini dorința, motiv pentru care trebuie să apeleze mai degrabă la lucrul manual de pe vremea bunicii.

În cele din urmă au dat afirmativ din capetele lor rotunde și au fost de acord. Ca răsplată au promis o pâine întreagă. Văduva stă puțin pe gânduri și hotărăște să-i paseze această sarcină nobilă soției librarului, care se pricepe la cusut și are nevoie de pâine. Apoi se duce degrabă s-o scoată pe femeie din locuința ferecată cu trei încuietori diferite.

După un timp, soția librarului intră în casa noastră, neîncrezătoare, șovăind, dar uitându-se totodată avidă după pâine. Ne spune că de zile întregi n-a mai mâncat nici o firimitură. Ea și soțul ei trăiesc doar cu orz și fasole. Apoi ia loc la fereastra bucătăriei și se apucă să coasă cu grijă bucățile albe de pânză în jurul pachetului. Conținutul ne rămâne ascuns. Este moale la atingere, presupun că e vorba de niște haine.

Încerc să-mi imaginez cum trebuie să se simtă rușii văzând toate bunurile nepăzite și abandonate. Peste tot există locuințe părăsite care sunt la cheremul lor. La fel, fiecare subsol cu toate bunurile depozitate acolo. Nu există nimic în acest oraș care să nu le poată aparține, decât dacă ei nu-și doresc acel lucru. Pentru ei este, pur și simplu, prea mult. Nu mai au o privire de ansamblu asupra abundenței, apucă nonșalant obiectele strălucitoare, le pierd sau le fac cadou, iau cu ei câteva, ca apoi să le considere o povară și să le arunce. Pentru prima oară văd niște băieți care au făcut un pachet atât de ordonat din prada lor. De obicei sunt necunoscători în ceea ce privește valoarea lucrurilor, habar n-au ce-i aia calitate și preț, apucă la întâmplare tot ce văd. Dar de unde ar putea ști?

Toată viața lor n-au îmbrăcat decât ceea ce li s-a repartizat, nu știu să judece și să aleagă, să-și dea seama ce-i bun și ce-i scump. De exemplu, atunci când fură lenjerie de pat, o fac doar ca să se culce imediat pe ea. Nu pot deosebi o pilotă de puf de una din lână regenerată. Valoarea supremă pentru ei este rachiul.

În timp ce coase, soția librarului ne povestește ultimele noutăți. Da, Stinchen, fata de optsprezece ani, este în continuare ținută ascunsă de mama ei după plafonul fals, însă, în ultimul timp, stă și-n timpul zilei acolo, de când au pătruns în casă, odată cu persoanele care le aduceau apă, și doi ruși care și-au fluturat pistoalele și au tras, făcând o gaură în linoleumul din dușumea. Fata e palidă ca brânza. Nici nu-i de mirare. În schimb, e teafără. Soția librarului ne relatează despre noii vecini, două surori tinere, una din ele, văduvă de război, are un fiu de trei ani. Ele s-au mutat într-una dintre locuințele goale și chefuiesc înăuntru cu soldații, câteodată în timpul zilei, alteori noaptea – mereu e mare veselie acolo. În continuare, aflăm că o femeie din clădirea de vizavi a sărit pe geam de la etajul trei când rusnăcii îi făceau avansuri. A fost îngropată în micul spațiu verde din fața cinematografului. Se pare că acolo sunt înmormântați mai mulți oameni. Eu nu știu sigur, că nu trec pe acolo în drumul meu spre pompă. Și, în plus, nu e bine să te aventurezi pe stradă zilele astea.

Soția librarului tot coase și dă din gură, povestindu-ne în șoaptă tot ce știe. *Fama*. Când aud cuvântul ăsta, îmi imaginez mereu o femeie înfășurată cu un văl, care șoptește. Zvonul. Cu toții ne hrănim din el. În timpuri imemorabile oamenii au aflat toate noutățile și întâmplările de la această *Fama*. Nici nu putem estima cât de neclară și de șovăitoare a fost imaginea culturilor antice despre lume – monstruoasă, un coșmar, o mulțime de grozăvii și de frici șoptite, de răutăți și de zeități pline de invidii. În aceste zile am câteodată impresia că nimic nu mai este la locul lui – că Adolf a ajuns probabil cu submarinul de mult timp la Franco și se află într-un castel din Spania și îi schițează lui Truman planurile despre cum ar putea să-i trimită pe ruși acasă. Predomină însă în continuare sentimentul profund al înfrângerii noastre, al certitudinii că suntem la cheremul învingătorilor.

Cei doi ruși s-au întors, și-au luat mulțumiți pachetul în primire, i-au dat femeii pâinea proaspătă. Eu am discutat cu ei. A reieșit că nu sunt etnici ruși: unul e descendent german din zona Kuban, celălalt – polonez din Lvov. Germanul se numește Adams, înaintașii săi au emigrat în urmă cu două sute de ani din Palatinat. Știe câteva cuvinte germane, dar în dialectul zonei, de exemplu *Es hot gebrennt* – „a ars“, în loc de *Es hat gebrannt*. Polonezul este frumușel foc, are păr negru și ochi albaștri, e vioi și agil. Într-o clipită ne-a fărâmițat o lădiță din lemn. Schimbă câteva vorbe cu văduva, care știe câteva cuvinte în polonă din copilărie, când și-a vizitat niște rude pe o moșie din estul Prusiei. Se oferă să mă însoțească la pompa de apă.

Accept, chiar dacă nu-mi convine. Când m-am dus astăzi pentru prima oară după apă, am descoperit jos, lângă poartă, un afiș în germană și rusă prin care rușilor li se interzice să mai intre în locuințele germanilor și să mai aibă legături directe cu civilii.

Pornim la drum, mă bucur că în felul ăsta pot economisi cel puțin o oră de stat la coadă: fiindcă atunci când un rus pompează apă pentru mine, am întâietate. Un ofițer strigă după polonezul meu:

— Hei, tu! De ce mergi cu o nemțoaică?

Polonezul îmi face cu ochiul, rămâne în urmă și vine direct la pompă, unde ia apă înaintea celorlalți. În timpul ăsta, din coadă mă săgetează niște priviri în care pot citi amărăciune și dispreț. Dar nimeni nu spune vreo vorbă.

Polonezul este furios. Din senin se ia la ceartă pe drum cu un alt soldat, începe să lovească în jur, să găfâie și să urle. Brusc se liniștește, mă ajunge din urmă și-mi explică, arătând spre partea posterioară a capului, că la Stalingrad a fost împușcat în cap și că de atunci este mereu atât de furios și violent, că nici el nu știe ce face când are așa un acces de furie – dar înainte n-a fost așa. Îl privesc speriată, mă grăbesc cu cele două găleți. Polonezul poartă într-adevăr Medalia Stalin, groasă și arămie, prinsă de o bandă colorată, înfășurată în celofan. Am fost fericită când a plecat din fața casei noastre. Iar interdicția de a pătrunde în locuințele germanilor nu va intra imediat în vigoare, atât timp cât există o grămadă de locuințe

părăsite de-a lungul și de-a latul cvartalului nostru care le servesc soldaților drept adăpost.

Joi, 3 mai, și restul zilei de miercuri

Ceva haios: în timp ce eram cu polonezul la pompă, la văduvă a apărut Petka, fostul meu violator cu părul periuță, distrugătorul mașinii noastre de cusut. Se pare că uitase de fapta săvârșită la beție, pentru că s-a comportat – după spusele văduvei – deosebit de prietenos cu ea. Avea un cufăr frumos din piele, de talia lui Petka se-nțelege, altcineva n-ar fi reușit să-l ridice. A împrăștiat conținutul dinaintea văduvei și i-a dat de înțeles că totul este al ei. În schimb „nimic, nimic, nimic“ pentru mine – a înțeles? Bun, dar au fost, desigur, numai vorbe goale. Doar n-ar fi putut niciodată s-o împiedice pe văduvă să-mi dăruiască mie aceste mărunțișuri după plecarea lui. Probabil că dorise inițial să-mi arate mie acest cadou grozav și să facă astfel o încercare de a obține din partea mea ceea ce el numea iubire – o dată, repede, ca înainte de plecare, căci i-a spus văduvei, într-adevăr, cuvântul de bun-rămas *dosvidania* și i-a arătat prin semne că tot plutonul pleacă de-acolo...

Cu o remarcabilă stăpânire de sine, văduva a refuzat darul din partea lui Petka, trimițându-l cu tot cu valiză de unde-a venit. Însă nu din considerente morale a refuzat!

— Cum aș fi în stare de așa ceva, a spus ea, care provenea dintr-o familie bună din burghezia germană. La urma urmei, mi-au furat și mie cufărul.

Reținerea ei avea cauze practice:

— Doar nu pot să îmbrac toate astea, m-a lămurit. Cufărul aparține cuiva din clădirile din jur, iar dacă port hainele din el, într-o bună zi risc să dau nas în nas cu proprietara lor de drept.

Și-a păstrat doar două perechi de pantofi, cărora nu le-a putut rezista, erau exact mărimea ei. Sunt pantofi maro de uz zilnic, model universal, iar văduva spune că pot fi foarte ușor dați cu cremă neagră și culoarea lor a dispărut. Vrea să-mi dea o pereche, mi-ar fi de folos, fiindcă n-o am decât pe cea pe care o port. Din păcate, pantofii îmi sunt prea mici.

După-amiaza a trecut liniștită; n-am mai văzut pe nici unul dintre cunoscuții noștri, nici pe Anatol, nici pe Petka, Grișa, Vania, Iășa sau învățătorul Andrei. În schimb, la căderea serii a sosit maiorul, punctual, însoțit de umbra sa, uzbekul rotunjour, și de încă o persoană – slavă Domnului, nu locotenentul blond și sumbru cu baston. Nu, era un puști scund, rumen în obrăjori, purta un costum de marinar, avea optsprezece ani și făcea parte din marina sovietică. Se pare că au cucerit Berlinul și pe apă, că de lacuri nu ducem lipsă. Marinărașul arată ca un elev și zâmbește inocent și larg când mă întrebă încet dacă mă poate ruga ceva.

Dar vă rog! Și-i fac semn să mă urmeze la fereastra prin care încă mai intră miros de ars. Iar marinarul mă roagă politicoș și foarte copilăros să fiu drăguță și să-i găsesc o fată – dar ar trebui să fie curată și plăcută, respectabilă și drăguță –, iar el îi va aduce mâncare.

Mă holbez la flăcău, încerc să mă abțin să nu izbucnesc în râs. Dar asta-i culmea. Acum pretind de la obiectele plăcerii să fie curate și cumiți și să aibă un caracter nobil! Mai lipsește să fie obligată să-și prezinte cazierul de la poliție înainte de-a se băga în pat cu învingătorii! Însă puștiul mă privește cu atâta speranță – are o piele moale care-l trădează că e băiatul mamei –, încât nu pot să mă supăr pe el. Prin urmare, dau din cap cu regretele de cuviință și îi spun că locuiesc doar de puțin timp în această clădire, că nu cunosc oamenii și nu-i pot spune, din păcate, unde-ar putea găsi o fată bună și cuminte. El ia la cunoștință tot ce-i zic, vizibil dezamăgit. Mă furnică-n degete, îmi vine să-i cârpesc o palmă, dar știu că până și cel mai prietenos rus poate deveni o fiară dacă-l atingi pe el sau părerea foarte bună pe care o are despre sine. Pur și simplu aș dori să știu de ce mă pun ăștia să joc rolul de pețitoare. Poate din cauză că sunt singura din zonă care le înțelege limba și dorințele pe care le exprimă.

Marinarul meu și-a luat apoi tălpășița, după ce mi-a întins recunoscător mânuța de copil. Oare de ce sunt puștii ăștia atât de dornici de femei? Acasă probabil ar mai aștepta din acest punct de vedere, cu toate că se însoară mai devreme decât bărbații noștri. Probabil că acești flăcăi-soldați, aidoma lui Vania, violatorul de șaisprezece ani din casa scării, doresc să se impună printre camarazii lor mai în vârstă ca fiind bărbați adevărați.

Păi da, s-a terminat cu violurile la nimereală din primele zile. Prada s-a rărit. După cum aud, alte femei se află, la fel ca mine, în mâini sigure și au devenit tabu. Văduva a aflat între timp mai multe despre cele două surori cheflii, anume că la ele au intrare doar ofițeri, care nu-i văd cu ochi buni pe cei care le încalcă teritoriul. În general, cine n-a primit încă ordinul de plecare încearcă să-și găsească un aranjament permanent, doar al lui, și este gata să plătească. Și-au dat seama foarte bine că ducem lipsă de-ale gurii. Iar limbajul pâinii, al slăninei și al heringilor – oferta lor principală – poate fi înțeles de oricine.

Maiorul mi-a adus de toate, nu mă pot plânge. Sub palton avea un pachet cu lumânări. Apoi țigări pentru Pauli. Uzbekul era foarte încărcat și a început să scoată o cutie de lapte, o cutie cu carne și o bucată cu slănină acoperită cu sare, apoi o bucată de unt de aproape două kilograme, învelită într-o cârpă și plină de firișoare subțiri de lână, pe care văduva le-a îndepărtat imediat. Când credeam că asta a fost tot, a scos o față de pernă umplută cu zahăr, erau aproape trei kilograme! Astea sunt daruri scumpe. Domnul Pauli și văduva erau uimiți.

Văduva a ascuns darurile în dulapul din bucătărie. Dl Pauli și maiorul fumau prietenește câte o țigară, iar eu stăteam cu ei și mă gândeam. Asta era o nouă stare de fapt. Nu se poate spune, în nici un caz, că maiorul mă violează. Cred că e suficient un singur cuvânt rece din partea mea ca el să plece și să nu se mai întoarcă. Prin urmare, îi stau la dispoziție din proprie inițiativă. O fac din simpatie sau din nevoie de afecțiune? Doamne ferește! Momentan m-am săturat de bărbați și de toate dorințele lor bărbătești. Nu-mi imaginez că vreodată îmi va mai fi iarăși dor de așa ceva. Oare fac toate astea pentru slănină, unt, zahăr, lumânări și cutii cu carne? Într-un fel, cu siguranță. Nu mi-a plăcut când a trebuit să consum din proviziile văduvei. Mă bucur că acum, datorită maiorului, îi pot da înapoi câte ceva. Așa mă simt mai liberă, am conștiința mai curată atunci când mănânc. Pe de-altă parte îmi place de maior, îmi place de el cu-atât mai mult ca om cu cât îmi cere mai puține ca bărbat. Iar mult nu-mi va cere, o presimt. Chipul lui e palid. Rana de la genunchi îi provoacă durere. Mai mult chiar decât companie sexuală, el caută probabil doar companie umană, feminină. Iar așa ceva îi ofer cu plăcere. Deoarece, printre bestiile de

bărbați din ultimele zile, este cel mai suportabil bărbat și om. Pe de-altă parte, pe el îl pot controla, lucru pe care nu mi l-aș fi permis cu Anatol, cu toate că Anatol a fost bunătatea în persoană față de mine. Însă era atât de avid, o namilă de om, atât de puternic! Dacă, fără să vrea, mi-ar fi dat o palmă, aș fi scuipat câțiva dinți – doar așa, din exces de forță, din felul lui animalic de-a fi. În schimb, cu maiorul se poate discuta. Totuși nu primesc răspuns la întrebarea dacă acum ar trebui să mă consider o curvă, deoarece în mod concret îmi câștig existența cu trupul, oferindu-l la schimb pentru hrană.

Pe de-altă parte, în timp ce scriu aceste rânduri, trebuie să mă gândesc de ce sunt oare atât de moralistă și mă comport de parcă meseria de prostituată ar fi sub onoarea mea. La urma urmei este o meserie veche și onorabilă, care ajunge până în cele mai înalte cercuri. De-altminteri, o singură dată am vorbit cu o astfel de femeie, cu alte cuvinte, cu o femeie care practica în mod oficial și cu bună-credință această meserie. S-a întâmplat pe un vapor care naviga pe Marea Mediterană, undeva în apropierea coastei africane. Eu mă trezisem foarte devreme și mă plimbam pe punte în timp ce marinarii mai frecau încă scândurile. Se afla acolo o femeie pe care n-o cunoșteam, era corpolentă, îmbrăcată modest și fuma o țigară. M-am oprit lângă ea, rezemându-mă de balustradă, și am intrat în vorbă. Ea știa câteva cuvinte în engleză, mi s-a adresat cu *Miss*, mi-a oferit o țigară și mi-a zâmbit. Mai târziu m-a oprit șeful stewardzilor și mi-a șoptit pe un ton afectat că acea femeie ar fi o persoană rea, că sunt obligați s-o ia cu ei și că ea ar avea voie să iasă doar dimineața pe punte, când în mod normal pasagerii încă mai dorm. N-am mai revăzut-o, însă în fața ochilor îi văd chipul dolofan și prietenos. Și oricum, ce vrea să însemne asta – o persoană rea?

Însă aș putea eu, exceptând partea morală, să practic această meserie și să fiu în continuare mulțumită de mine însămi? Nu, niciodată. Este împotriva firii mele, îmi rănește mândria, îmi distruge demnitatea – iar fizic mă face să mă simt mizerabil. Prin urmare, nu trebuie să-mi fac griji. Aș fi nespus de bucuroasă să mă las de această meserie, dacă pot numi astfel activitatea mea actuală, imediat ce-mi voi putea câștiga pâinea altfel, mult mai plăcut și mai potrivit cu demnitatea mea.

În jurul orei 22, maiorul l-a expedit pe uzbek în cămăruța din spatele bucătăriei. Iarăși se lovește centironul de piciorul patului, revolverul atârână pe el și se leagănă, boneta de soldat împodobește vârful cadrului de pat. Însă lumânarea continuă să ardă și noi povestim câte-n lună și-n stele. Cu alte cuvinte, maiorul povestește, îmi vorbește despre familia sa, apoi scoate poze și scoate niște poze mici. De exemplu, o poză a mamei sale, cu păr alb și ochi oblici, sălbatici și negri. Ea vine din sudul țării, din ținuturi locuite dintotdeauna de tătari, și s-a măritat cu un bărbat din Siberia, cu părul blond deschis. Ca înfățișare, maiorul a moștenit-o pe mama sa. Îmi pot explica acum felul lui de-a fi din acest amestec de temperamente: caracterul său vioi, alternarea dintre rapiditate și gravitate, dintre foc și melancolie, ascensiunile sale lirice urmate de o indispoziție imediată. A fost însurat, dar a divorțat de mult, a fost probabil un partener de viață dificil, după cum singur mărturisește. Nu are copii – un lucru foarte rar la ruși. Îmi dau seama de acest lucru, deoarece ei mă întrebau imediat dacă am copii și clătinau din cap mirați că la noi există atât de puțini copii și atâtea femei fără copii. Nici pe văduvă n-au vrut s-o creadă că n-are copii.

Maiorul îmi arată altă poză, e portretul unei fete care arată foarte bine, cu părul pieptănat cu cărare – este fiica unui profesor universitar polonez, care-l găzduise pe maior iarna trecută.

Când maiorul începe să insiste, referindu-se la situația mea familială, îi răspund evaziv că nu doresc să discut despre asta. Apoi vrea să știe ce educație am primit și ascultă plin de respect ceea ce îi povestesc despre gimnaziu, despre limbile străine pe care le vorbesc și despre călătoriile de-a lungul și de-a latul Europei. Spune admirativ:

— Ai o calificare bună.

Apoi se miră că fetele germane sunt toate atât de zvelte și n-au pic de grăsime – chiar am avut așa puțină mâncare? Apoi își imaginează cum ar fi dacă m-ar lua cu el în Rusia, dacă i-aș deveni soție, i-aș cunoaște părinții... El îmi promite că acolo mă va îngrășa cu carne de pui și smântână, înainte de război s-a trăit foarte bine la el acasă... Îl las să delireze. Clar este că „educația“ mea – pe care, desigur, o evaluează prin prisma standardelor scăzute din Rusia – îl determină să mă respecte, dar în

același timp îl face să mă considere seducătoare. Bineînțeles, bărbații noștri sunt altfel, pentru ei – din experiența mea – cunoștințele nu sporesc nicidecum farmecul unei femei. Dimpotrivă, instinctiv m-am prefăcut mereu că sunt puțin mai prostuță și mai neștiutoare decât bărbații sau cel puțin mi-am ținut gura până când i-am cunoscut mai bine. Bărbatul german vrea să fie mereu cel deștept din cuplu și cel care își educă nevestica. Bărbații din Uniunea Sovietică nu cunosc noțiunea de nevestică și de cămin intim. Acolo se pune accentul pe educație, un bun atât de rar, de căutat și de necesar, încât autoritățile l-au încununat cu un nimb strălucitor. La acestea se mai adaugă și faptul că prin știința de carte poți câștiga bani buni, după cum a spus și maiorul când mi-a explicat că în patria sa voi găsi cu siguranță un loc de muncă potrivit „calificării” mele. Mulțumesc frumos, știu că-mi vrei binele, dar momentan mi-am făcut plinul. La voi există prea multe cursuri la seral. Mie nu-mi mai plac cursurile la seral. Vreau serile doar pentru mine.

Apoi a cântat iarăși, încet, melodic, îmi place să-l aud cântând. Este cinstit, are un suflet curat, are o fire deschisă. Dar, totodată, este distant și străin și atât de grosolan. Oricât de veche ar fi civilizația noastră și oricât de inteligenți am fi noi, cei din Vest, în clipa de față nu suntem decât gunoi sub tălpile lor.

Despre noaptea trecută îmi amintesc doar că am dormit adânc și chiar am visat frumos. Dimineața, utilizând parafrazări de genul „cinema în cap”, „imagini înaintea ochilor închiși”, „lucruri neadevărate din timpul somnului”, l-am întrebat pe maior care este cuvântul rusesc pentru „vis”. Alt termen care lipsește din dicționarul pentru soldați.

Maiorul s-a dus la ora șase dimineața la cămăruța uzbekului ca să-l trezească, însă de dinăuntru nu se auzea nici un zgomot. M-a chemat pe mine, temător și îngrijorat, crezând că asiaticului i s-a întâmplat ceva – poate a leșinat sau a fost prădat și ucis? Împreună am tras de clanță, am bătut în ușă. Nimic, nici un sunet: se putea vedea însă că pe dinăuntru era băgată cheia în ușă. Atât de profund nu poate dormi nici un om, nici măcar un asiatic. M-am repezit în camera din față, am trezit-o pe văduvă, zgâlțâind-o, și i-am șoptit la ureche bănuielile noastre.

— Nici vorbă, a zis văduva, căscând. Țsta vrea doar să rămână singur în urmă și să-și încerce apoi norocul cu tine.

Domnul Pauli citează deseori „intuiția feminină“ a văduvei. Însă în cazul ăsta n-o cred și rîd de ea.

Maiorul pleacă în cele din urmă, uitându-se de mai multe ori la ceasul său de mână (este un ceas rutesc, mi-a dovedit-o când ne-am cunoscut la început, arătându-mi semnul de marcă al producătorului).

Nici n-a plecat bine – cine apare pe hol, odihnit și ferchezuit? Domnul uzbek în persoană!

El se îndreaptă spre mine, privindu-mă cu ochisorii săi umflați și împăienjeniți, scoate din buzunarul paltonului o pereche de ciorapi din mătase încă nefolosiți și-mi spune într-o rusă stricată, întinzându-i spre mine:

— Vrei? Ți-i dau. Mă înțelegi?

Evident că te înțeleg, dragul meu grăsuț! Deschid larg ușa de la intrare și-i arăt pe unde s-o ia.

— Și-acum cară-te, îi spun în germană.

El mă înțelege și pleacă agale, privindu-mă încă o dată plin de reproș cu ochii săi migdalați, apoi își îndeasă ciorapii iarăși în buzunar.

Unu la zero pentru „intuiția feminină“!

Noaptea dintre joi, 3 mai, și vineri, 4 mai

E puțin după ora trei și încă mai e întuneric, scriu culcată-n pat, la lumina lumânării și sunt singură. Acest lux de lumină mi-l pot permite deoarece maiorul ne-a aprovizionat cu suficient de multe lumânări.

În cursul zilei de joi am avut iarăși zarvă în locuința noastră. Trei dintre oamenii lui Anatol au venit pe neașteptate, au stat în jurul mesei, sporovăiau, fumau, scui-pau în jur și-și pierdeau timpul cu patefonul răgușit, care era încă la noi, ascultând cu aviditate cârâitul plăcii cu melodia publicitară a firmei de îmbrăcăminte. Când i-am întrebat de Anatol – o întrebare pusă cu destul de multă teamă! –, au ridicat din umeri, spunând că e posibil să se întoarcă. De-altminteri a apărut iarăși

brutarul de companie în halatul său alb, repetându-și întrebarea standard: oare nu știi vreo fată pentru el, iar el mă va răsplăti cu multă făină.

Nu, eu nu cunosc nici o fată pentru brutar. Surorile petrecărețe sunt în mâinile sigure ale unor ofițeri. Stinchen, fata de optsprezece ani care provine dintr-o familie burgheză, este bine ascunsă în spatele tavanului fals. În ceea ce le privește pe cele două fiice ale portarului, în ultimele zile nu le-am mai văzut și nici n-am auzit nimic despre ele, presupun că s-au ascuns pe undeva. Din cele două vânzătoare de jos, din brutărie, una a dispărut fără urmă, se pare că s-ar fi ascuns într-un adăpost străin. După câte a auzit văduva, pe cea de-a doua au ascuns-o într-o cămăruță din spatele brutăriei. Ușa a fost blocată cu un dulap mare, iar fereastra acoperită cu jaluzele. Trebuie să fie destul de întuneric acolo. Teoretic nu mai rămâne decât tânăra care aduce a băiat, are 24 de ani și este lesbiană. După cum am auzit, a scăpat până acum de rusnaci. Ea umblă peste tot într-un costum gri, cu curea, papion și o pălărie bărbătească trasă pe ochi. Părul îl are oricum tuns scurt. Astfel îi duce de nas pe ruși, care n-au habar despre astfel de excentricități, și este luată drept bărbat. De-altfel, se duce după apă la pompă și stă la coadă trăgând din țigară.

Pauli o ironizează, îi dorește experiențe adecvate și afirmă că ar fi chiar bine-venit să dea peste niște indivizi ca voinicul Petka, de exemplu, cel cu mâini uriașe de tăietor de lemne. De fapt, începem să percepem violurile ca fiind ceva umoristic, să facem haz de necaz.

Avem deseori motive pentru asta. În ciuda prezicerilor mele, de dimineață i-a venit rândul chiar și femeii cu eczemă pe obraz. Doi indivizi au prins-o în casa scării, pe când dorea să urce la niște vecini, și au târât-o într-una dintre locuințele abandonate. Acolo a fost violată de două ori, sau mai degrabă o dată și jumătate, după cum zicea ea cu un aer misterios. Ne povestea cum unul dintre indivizi a arătat spre eczemă și a întrebat: „Sifilis?“ La care prostituța a fost atât de șocată, încât a dat doar din cap și a strigat „Nu“. La scurt timp după aceea a venit la noi, de-abia ținându-se pe picioare, a avut nevoie de câteva minute până să vorbească din nou, iar noi i-am dat o ceașcă plină cu vin de Burgundia. În cele din urmă și-a revenit și a rânjit:

— Iar pentru asta a trebuit să aștept șapte ani. (De tot atâția ani trăiește despărțită de soțul ei.)

Apoi ne-a relatat despre locuința în care a fost târâtă și s-a cutremurat:

— Ce groaznic pute acolo! Și-au făcut nevoile peste tot.

În ciuda acestui fapt, femeia cu eczemă învață cu spor rusește. Și-a făcut rost de un mic dicționar și și-a copiat cuvinte din el. Acum vrea să știe de la mine cum se pronunță. Eczema e chiar în fața mea, unsă cu o cremă, seamănă cu o bucată de conopidă mucegăită. Zilele astea am reușit să elimin, pe cât se poate, sentimentul de scârbă din viața mea.

Și noi considerăm locuințele părăsite drept ale nimănui, ne luăm de-acolo tot ce-avem nevoie, furăm chiar și de-ale gurii. În felul ăsta, din apartamentul de alături (unde, printre altele, au folosit chiuveta din bucătărie pe post de toaletă) mi-am luat un braț de brichete, un ciocan și două borcane cu cireșe confiate. Trăim bine și-l hrănim bine și pe trântorul de Pauli. S-a cam rotunjit la față în patul de suferință.

Pe neașteptate, într-o seară, Anatol intră valvârtej în casa noastră, aproape uitasem că există. Eu m-am speriat, îmi simțeam inima bătându-mi în gâtleej. Însă Anatol râde, mă îmbrățișează, probabil nu știe nimic despre maior. Pare să fie adevărat că a fost chemat la Statul-Major, deoarece ne aduce niște vești direct de la sursă. Ne povestește că centrul Berlinului este distrus, că steagul sovietic flutură pe ruinele Reichstagului¹⁴ și pe Poarta Brandenburg. A fost pretutindeni. Despre Adolf nu ne poate spune nimic, în schimb confirmă sinuciderea lui Goebbels, cu soția și toți copiii săi. Merge la patefon, dar la atingerea mâinilor sale puternice capacul se sfărâmă în cinci bucăți, lăsându-l mirat în fața resturilor de lemn.

¹⁴. Clădirea parlamentului german (n. red.).

Imagini confuze, frânturi de imagini, totul se amestecă în mintea mea, nu mai pot să separ faptele între ele. Altă seară cu multă vodcă, urmată de noapte. Temătoare, trăgeam cu urechea la zgomotele de afară, tresăream la fiecare sunet și fiecare pas. Mi-era teamă că va apărea maiorul, dar nu s-a întâmplat nimic. Poate că locotenentul blond și sumbru, care-l cunoaște pe Anatol și pe oamenii lui, l-a informat despre revenirea acestuia. La rîndul

său, Anatol auzise niște zvonuri despre maior, voia să știe dacă m-am... cu el. Am ignorat întrebarea, spunându-i că doar am conversat despre politică, răspuns care l-a mulțumit. Sau poate s-a prefăcut. Îmi mărturisește că la Berlin n-a atins nici o altă fată în afară de mine. Apoi a scos corespondența primită de acasă. Paisprezece scrisori, dintre care treisprezece au ca expeditor o femeie. Zâmbește sfios, dar cât se poate de firesc și spune:

— Da, toate mă iubesc.

Anatol făcuse imprudența să-mi spună că trebuie să plece deja la ora trei înapoi la noul său Cartier General din centrul orașului și că probabil nu se va mai întoarce, așa că am încercat să scurtez, pe cât posibil, timpul petrecut în pat. Am luat fiecare scrisoare în parte, întrebându-l tot ce-mi trecea prin minte, l-am lăsat să-mi povestească, să-mi explice harta Berlinului și pe unde trece linia frontului. I-am îndemnat și pe oamenii lui să bea și să asculte muzică, i-am rugat să cânte, lucru pe care-l făceau cu plăcere, până când Anatol i-a dat afară din cameră. În pat am continuat să fac tot felul de mofturi și i-am spus, după ce și-a satisfăcut o dată pofta, că asta a fost tot, că sunt obosită, epuizată, că am nevoie de odihnă. I-am ținut o predică în care i-am spus că sunt convinsă că el nu este unul dintre „huligani“, ci un bărbat grijuliu, cultivat și cu o fire blândă. El a înghițit ce i-am servit, chiar dacă nu-i prea convenea și a avut porniri animalice, pe care am reușit să le temperez. Bineînțeles că n-am dormit nici o clipă. În cele din urmă s-a făcut ora trei, iar Anatol a trebuit să plece. Un bun-rămas prietenesc din partea unui armăsar, însă totodată o alinare, o șansă să răsuflu ușurată. Am mai stat o vreme trează pentru că aveam sentimentul neplăcut că cineva îmi urmărește fiecare mișcare și că maiorul urma să apară din clipă-n clipă. Dar în cele din urmă n-a venit nimeni. Afară cântă cocoșul. Acum vreau să dorm.

Retrospectiva zilei de vineri, 4 mai 1945, notată sâmbătă, 5 mai

Maiorul a apărut în jurul orei unsprezece dimineața. Auzise deja că Anatol era iarăși prin zonă, voia să știe dacă m-am... cu el. I-am răspuns că nu, că Anatol doar a petrecut și a băut aici cu oamenii lui, apoi a trebuit să se

întoarce devreme la Cartierul General. A înghițit gălușca. Eu m-am simțit prost. Mai devreme sau mai târziu vor da nas în nas. Ce să fac? Eu nu sunt decât o pradă, trebuie să las vânătorii să decidă ce fac cu prada și cui îi rămâne. Însă sper din toată inima că Anatol nu se va mai întoarce.

De data aceasta maiorul ne-a adus tot felul de dulciuri, provizii germane de la Luftwaffe, hrană concentrată. Doar noi trei am mâncat la desert din ele, deoarece maiorul a trebuit să plece. Nu știa dacă să râdă sau să se supere când i-am povestit de oferta cu ciorapii făcută de uzbekul său. Până la urmă a râs. A promis că se va întoarce seara, avea o voce dură și privirea tăioasă. La urma urmei tot nu știu dacă îl pot controla, trebuie să fiu atentă și să nu uit niciodată că ei sunt stăpânii noștri.

Spre supărarea văduvei, domnul Pauli și cu mine mâncăm pe rupte. Ne ungem pâinea cu un strat gros de unt, nu ne zgârcim cu zahărul, vrem cartofii rumeniți în grăsime. Între timp, văduva numără fiecare cartof pe care-l băgăm în gură. Și, într-un fel, are dreptate. Micile noastre provizii se împrăștiează pe zi ce trece. E drept că avem un coș plin de cartofi în subsol, însă nu putem ajunge la el. Câțiva dintre locatari au baricadat în orele liniștite ale dimineții, între cinci și șapte, accesul la subsolul casei, folosind grămezile de pietre din ruine, scaune, saltele cu arcuri, dulapuri și grinzi de lemn. Totul este înfășurat cu sârme și frânghii. Ar dura ore întregi să le dezlegi. Nici un hoț nu are răbdarea necesară, dar asta era și ideea. De-abia „după aceea“ urmează să fie totul demontat – însă evident că nimeni nu știe de fapt când va fi „după aceea“.

Ce zi nebună! Spre seară a apărut dintr-odată Anatol, de data asta pe șaua din spate a unei motociclete. Mi-a arătat vehiculul cu șofer cum aștepta jos în stradă. Prin urmare nu putea să rămână decât puțin, ce ușurare! Iar acum, conform spuselor lui, chiar este ultima vizită – urmează să fie mutat din Berlin, cu tot Statul-Major. Unde? Nu-mi spune. Într-un oraș german? El ridică din umeri și rânjește. De fapt nu-mi pasă, voiam doar să știu dacă pleacă suficient de departe. Văduva îl salută cu prietenie, dar are o atitudine reținută. Ea vede lucrurile din perspectiva dulapului din bucătărie și-l preferă pe maior, care măcar lasă ceva concret în urmă.

Stau cu Anatol pe marginea patului și-l las să povestească despre motocicleta „lui“, de care este foarte mândru, când brusc se deschide ușa,

în fața căreia, ca de obicei, fusese pus scaunul. Anatol își ridică privirea, e supărat și plictisit. Este văduva, roșie la față, cu părul vâlvoi. În spatele ei își face loc un rus, îl recunosc și-mi amintesc: e polonezul frumușel din Lvov, cel care a fost împușcat în cap la Stalingrad și care are talentul deosebit de a face crize de nervi. Se pare că urmează să facă una chiar acum. Imediat începe să țipe, privind când la mine, când la Anatol și încercând să ne transforme în arbitri: că el este un bărbat tânăr, că de mult timp n-a mai avut o femeie, iar soțul văduvei (aici se referă la dl Pauli, care doarme în camera alăturată) nu trebuie să știe sau să afle despre asta – că doar nu durează chiar atât de mult! Are ochii bulbucați, își încleștează pumnii, își scutură părul – probabil este convins că văduva îi aparține, că are un drept incontestabil asupra ei, iar cele câteva cuvinte ale ei în polonă trebuie să-i fi mers direct la suflet. Ba mai mult decât atât, el încearcă s-o convingă și altfel, aruncându-i niște vorbe în polonă, într-o exaltare maximă, în timp ce văduva își ștergea lacrimile ce-i curgeau șiroaie pe obraji.

Anatol mă privește, o privește pe văduvă, cu siguranță nu vrea să aibă de-a face cu asta. Se întoarce spre mine și-mi spune că nu-i mare lucru, că ar trebui să-i zic văduvei că totul trece într-o clipă, că n-ar trebui să fie atât de supărată. Apoi se întoarce spre polonez și-i face semn să-și ia tălpășița: să-l scutească de chestiile astea, că se grăbește și trebuie să plece în curând... Apoi se pregătește să pună iarăși scaunul în fața ușii. Repede îi șoptesc câteva cuvinte văduvei, îi amintesc de împușcătura polonezului în cap și de crizele lui de nervi. Individul e în stare de orice, înnebunește dacă nu i se face voia... Iar Anatol va pleca în curând și nu ne va mai putea fi de ajutor... Sau poate vrea să-l trezească pe domnul Pauli, ca să-l alunge el pe individul din Lvov? Văduva nu-i de acord, nu vrea, de ce-ar face-o? Și plânge. Polonezul, care s-a liniștit între timp, o mângâie. Amândoi dispar.

Un sfert de oră mai târziu, motocicleta pleacă hârâind. Anatol stă pe șaua din spate, mai privește o dată în sus spre locuință, mă vede la fereastră și-mi face viori cu mâna. Vehiculul dispare repede după colț.

Văduva n-a schimbat toată după-masa o vorbă cu mine. Era mânioasă. De-abia spre seară mi-a vorbit și mi-a povestit... Prin urmare, tânărul

pachet de nervi fusese blând și prietenos cu ea, ba chiar de o plictiseală obositoare, înainte să-i dea voie să plece. De-altminteri i-a făcut un compliment, despre care nu dorea să vorbească, dar în cele din urmă ne-a spus despre ce era vorba: „Ucraineanca – așa. Tu – așa.“ Iar primul „așa“ era un cerc format din ambele degete mari împreună cu degetele arătătoare, iar cel de-al doilea „așa“ era un cerculeț format doar dintr-un deget mare și unul arătător.

Ce ne-a mai adus ziua? A, da, altă pradă pe scară, o vârstnică în jur de șaizeci de ani, tinerele rareori se mai încumetă să iasă în timpul zilei în casa scării. De data asta a fost una dintre cele trei surori croitorese care se îmbracă în negru. Ele auziseră că oamenii lui Anatol le eliberaseră locuința, așa că au mers acolo toate trei, împreună cu dezertorul nostru. Din gunoaiile și harababura lăsate în urmă de ruși au scos o mașină de cusut, pe care au cărat-o două etaje mai sus. Una dintre ele s-a întors singură în casă pentru a lua niște accesorii de croitorie – și a nimerit drept în brațele unui individ. Văduva a vorbit seara cu ea, când aceasta zăcea suspinând pe canapeaua din apartamentul librarilor, înconjurată de o droaie de femei care jeleau.

Chiar și pe fata cea mică a portarului au aranjat-o între timp, după cum îmi povestește mama ei la pompă. Întreaga familie, formată din mamă, cele două fiice și un nepot de trei ani, a reușit în primele zile să se ascundă în adăpostul sigur din clădirea vecină. Când a început să circule zvonul că rusnacia s-au mai domolit, fetele s-au întors în timpul zilei în locuința de la parter, ca să gătească și să spele haine. Până când le-au surprins acolo doi flăcăi veseli și beți criță. După cum relatează mama ei, fetei mai mari nu i-a făcut nimeni nimic. Eu am mai văzut-o între timp și-mi dau seama de ce: a slăbit atât de mult, încât fața i s-a subțiat, obrații i s-au scofâlcit și i se poate vedea deja conturul craniului. Însă cea mică, după cum îmi șoptește mama, își pusese precaută niște vată, cu toate că nu exista nici un motiv temeinic pentru asta, însă fetele auziseră că rusnacilor nu le plac femeile în acea perioadă a lunii. Nu i-a ajutat la nimic. Indivizii s-au distrat și-au chiuit, au aruncat cu lucruri prin încăpere, apoi au luat-o pe fata de șaisprezece ani pe șezlongul din bucătărie.

— Îi merge cât de cât bine, spuse mama, care era la rândul ei uimită de această întâmplare.

Acum și-a dus fiica trei etaje mai sus, în locuința librarilor, unde, după cum auzise văduva, le-a repetat tuturor cum rușii s-au repezit îndată la ea fără măcar să arunce o privire la sora ei mai mare.

A mai venit cineva să-și ia rămas-bun: Andrei, învățătorul cu ochi albaștri și privirea de gheață, care făcea parte din plutonul lui Anatol. A mai stat puțin cu mine la masă și-am discutat despre politică, mi-a ținut o prelegere cu vocea aceea potolită și reținută, care abunda de cuvinte ca *socialisticenska*, *capitalistișeski*, *economiceski*. Am ascultat în liniște și între timp mi-am cârpit singurul prosop și mi-am peticit jartiera violată. Se întrevede o nouă ordine.

Văduva, cu mine și cu soția dezertorului nostru am stat seara împreună la lumina lumânării lângă patul domnului Pauli. I-am dat femeii o lumânare, iar ea ne-a lăsat în schimb o cutie de chibrituri. Maiorul a sosit la timp, împreună cu umbra sa dolofană. A cântat cu foc la o muzicuță mică – o pradă germană marca Hohner. Ba chiar a fost ajutat de ordonanță să-și descalțe cizmele moi de piele și a dansat în ciorapi un cracoviac, unduindu-și șoldurile grațios și mlădios, lucru cu care el se mândrește. Apoi a dansat cu văduva un tango, iar noi am cântat un șlagăr. A interpretat și alte melodii, de data asta din *Rigoletto* și din *Trubadurul* – este uimitor câtă muzică poate produce un astfel de instrument mic de suflat. Uzbekul său nu și-a luat de la el ochii migdalați, negri ca smoala și din când în când îl lăuda într-o rusă copilăresc de stângace:

— O, e bun! Ca el nu-i altul!

În cele din urmă s-a lăsat convins de maior să ne cante o melodie uzbekă, foarte nazală și foarte stranie. După nenumărate insistențe s-a lăsat înduplecat să execute chiar și un dans cu picioarele sale butucănoase. Femeia care era la noi în vizită, o berlineză fără maniere, a băut din vinul maiorului și era încântată de reverențele pe care acesta le făcea dinaintea ei. În timp ce el dansa cu văduva, ea mi-a șoptit:

— Pentru unul ca ăsta aș putea uita de toate.

Maiorul a rămas. O noapte dificilă. De la dans i se umflase iarăși genunchiul și-l durea nespus de tare. Gemea de fiecare dată când făcea o

mişcare. Eu de-abia aveam curajul să-l ating. Pe mine m-a lăsat în pace. Am dormit adânc.

Sâmbătă, 5 mai 1945

Astăzi, cer sinistru de mai. Vremea rece nu vrea să ne părăsească. Stau pe scăunel în fața sobei, în care focul de-abia mocnește, ațâțat cu tot felul de literatură nazistă. Dacă toți fac același lucru – și cu siguranță o fac –, atunci *Mein Kampf* a lui Adolf va deveni cândva o raritate bibliofilă.

Tocmai am terminat de mâncat o tigaie plină cu jumări și-mi ung pâinea cu un strat gros de unt, în timp ce văduva îmi face profeții pesimiste. N-o ascult. Nu-mi pasă ce va fi mâine. Acum vreau să trăiesc cât de bine pot, altfel voi cădea din picioare ca o cârpă udă din cauza atâtor schimbări petrecute în viața noastră. Îmi privesc fața în oglindă, este iarăși rotundă.

Toți trei am stat azi de vorbă despre viitor. Dl Pauli s-a întors deja mental la biroul său din fabrică, prevede o creștere economică fulminantă, obținută cu ajutorul învingătorilor noștri. Văduva se gândește dacă n-ar putea lucra ca bucătăreasă la cantina aceleiași fabrici, fiindcă își face griji în legătură cu pensia modestă pe care o primește din asigurarea de viață a fostului ei soț și se teme că va trebui să-și caute de lucru. Iar eu? La urma urmei am învățat de toate, voi găsi undeva ceva de lucru. Nu mă tem. Voi naviga orbește, îmi încredințez vaporeșul curenților vremii, care până acum m-au purtat mereu spre un mal însorit. Însă țara noastră, poporul nostru – vai de capul nostru. Am fost conduși de criminali și de aventurieri politici, și i-am lăsat să ne mâne ca pe niște oi la abator. Iar acum mocnește ura în sânul poporului vrednic de plâns. „Nu-i copac prea înalt cât să nu poți să-l atârni de el“ – așa se vorbea astăzi la pompă despre Adolf.

După-masă au venit la noi mai mulți bărbați. E vorba despre bărbați germani din clădirea noastră. E un sentiment straniu să ai de-a face iarăși cu bărbați de care să nu te temi, care nu te pipăie și pe care nu trebuie să-i ții sub observație. De la ei am auzit zvonul referitor la librar, despre care vorbesc astăzi toți din clădire. Librarul, un bavarez scund și bondoc, chiar a urlat la un rus. S-a întâmplat în momentul în care un rusnac i-a înșfăcat

în fața locuinței soția, care venea cu apă. (Ea nu-și lasă soțul la pompă, pentru că a fost membru al Partidului Nazist.) Femeia a început să țipe, soțul ei a venit în fugă din casă, s-a dus la rusnac și a strigat la el:

— Porc de câine blestemat! Nenorocitul!

Iar zvonul mai spune că rusul n-a mai scos nici un sunet, s-a făcut mic și s-a retras. Prin urmare, se poate. Individul a simțit cu instinctul său animalic și barbar că soțul vedea roșu în fața ochilor, că în acea clipă nu-i păsa de nimic – și i-a lăsat prada.

Pentru prima oară am auzit despre o astfel de mânie oarbă la unul dintre bărbații noștri. Cei mai mulți sunt rezonabili, dau doar din cap, doresc numai să-și salveze pielea, iar femeile îi susțin întru totul. Nici un bărbat nu se compromite dacă își expune propria soție sau vreo femeie din vecini primejdiei învingătorilor. Din contră, i s-ar lua în nume de rău dacă s-ar opune și astfel i-ar provoca pe stăpâni. Și totuși există un număr mic de bărbați care o fac. Sunt convinsă că soția librarului nu va uita această pornire curajoasă – dacă vreți, de dragoste – a soțului ei. Cât despre toți ceilalți bărbați care povestesc această întâmplare, se poate simți respectul în tonul vocii lor.

Bărbații germani n-au venit de plăcere la noi. Se fac utili, au adus cu ei niște scânduri și, după ce le-au tăiat cu fierăstrăul pe masa din bucătărie, le prind în cuie în diagonală în rama ușii din spate. Trebuie să lucreze repede, ca să nu fie prinși de vreun rus. Îi răsplătim cu țigări din cutia plină pe care ne-a adus-o maiorul aseară. Da, suntem bogați.

Când scândurile erau prinse deja, acoperind întregul spațiu unde fusese ușa, a apărut un rus pe treptele din spate. A încercat să le rupă lovindu-le cu putere, dar n-a reușit. În sfârșit am răsuflat ușurate. Acum n-o să mai poată trece zi și noapte indivizi străini prin casă. E drept că vin și la ușa din față, dar ea are o încuietoare rezistentă și e făcută din lemn solid. Cine ne cunoaște, ne strigă de afară, ca să nu ne sperie: „Zdies Andrei“ sau numele oricui ar fi acolo. Iar cu maiorul am stabilit un semnal aparte când ciocăne la ușă.

O povestioară emoționantă: în jurul prânzului ne-a vizitat domnișoara Behn, femeia puternică și neînfricată din adăpost – acum locuiește la tânăra doamnă Lehmann, al cărei bărbat este dat dispărut pe frontul din est

și căreia îi dă o mână de ajutor cu cei doi copii. Nici tânăra mamă și nici domnișoara Behn n-au fost violate până acum, cu toate că ambele sunt destul de frumoșele. Apărarea lor au fost copiii mici. Chiar în prima noapte de prezență rusească, au avut ocazia să-și dea seama de asta, deoarece doi indivizi grosolani au pătruns în locuință, au intrat țipând și lovind în jurul lor cu patul puștii și au împins-o pe domnișoara Behn, care le deschisese, spre cameră – dar s-au oprit în fața pătuțului de copii în care, la lumina lumânării, dormeau nou-născutul împreună cu micul Lutz, de patru ani. Uluit, unul a spus într-o germană greșită: „Copil mic?“ Amândoi s-au holbat apoi o vreme la pătuț, și s-au retras tiptil din locuință.

Acum mă roagă domnișoara Behn să urc pentru câteva minute, că au doi ruși în vizită, un bărbat tânăr și unul vârstnic, care au mai fost o dată și care ar fi adus astăzi ciocolată pentru copii. Ele ar dori să discute cu ei și mă roagă să traduc.

În cele din urmă stăm toți față-n față, cei doi soldați, domnișoara Behn, doamna Lehmann, de-al cărei picior se agață micul Lutz, și eu. În fața noastră, în cărucior, se află copilașul. Rusul în vârstă mă roagă să traduc ce spune:

— Ce fetiță frumoșică! O adevărată frumusețe!

Apoi răsuțește două bucle arămii ale copilului în jurul degetului arătător. Mă roagă să le traduc celor două femei că el are tot doi copii, doi băieți, care trăiesc la bunica lor, la țară. Scotocște în portofelul său uzat din carton și scoate o poză: două capete ciufulite pe o hârtie închisă la culoare. Din 1941 nu i-a mai văzut. La ruși nu există conceptul de concediu, de asta mi-am dat deja seama. Aproape toți sunt separați de familiile lor de la începutul războiului, adică de aproape patru ani de zile. Presupun că asta s-a întâmplat din cauză că țara lor a fost tot timpul câmp de război, iar civilii au fost mereu aruncați de colo-colo, încât nimeni nu știe cu exactitate pe unde se află familia sa. La asta se adaugă distanțele colosale și condițiile precare ale drumurilor. Poate că autoritățile lor s-au temut, cel puțin în primii ani ai invaziei germane, că propriii oameni ar putea dezerta sau să treacă de partea inamicului. Oricare ar fi cauza, acești

bărbați n-au avut niciodată parte de permisie, ca ai noștri. Explic asta celor două femei, iar doamna Lehmann spune înțelegătoare:

— Da, atunci să zicem că au o scuză...

Cel de-al doilea oaspete rus este un tânăr de șaptesprezece ani, fost partizan, care s-a alăturat trupelor combatante ce înaintau spre vest. Mă privește serios, cu fruntea ridată, și-mi cere să traduc că soldații germani ar fi înjunghiat copii în satul său de baștină, iar pe-alți copii i-au apucat de picioare și le-au spart capul izbindu-i de pereții unui zid. Înainte să traduc, l-am întrebat:

— Ați auzit? Sau ați văzut cu ochii noștri?

La care el zice, privind înainte:

— Am văzut de două ori.

Eu traduc ce spune.

— Nu cred, replică doamna Lehmann. Soldații noștri? Soțul meu? Niciodată!

Iar domnișoara Behn mă roagă să-l întreb dacă soldații respectivi aveau „o pasăre aici“ (la braț) sau „o pasăre acolo“ (la bonetă), adică dacă făceau parte din Wehrmacht sau din SS¹⁵. Rusul înțelege imediat întrebarea: probabil că sătenii au învățat să facă distincția. Dar chiar dacă, în cazul ăsta sau în cazuri asemănătoare, a fost vorba despre oameni din SS, învingătorii noștri vor considera că fac parte din „popor“ și ne vor taxa pe toți. Deja circulă astfel de idei, am auzit la pompă de mai multe ori oamenii spunând:

¹⁵. Schutzaffel, prescurtat SS, organizație paramilitară fascistă, considerată principalul responsabil pentru crimele săvârșite în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (n. red.).

— Probabil că ai noștri n-au fost chiar atât de diferiți de ăștia.

Tăcere. Cu toții ne uităm în gol. Atmosfera din cameră este sumbră. Copilașul nu știe nimic despre asta. El mușcă degetul arătător al străinului, gângurește și scâncește. Mi se pune un nod în gât. Copilul mi se pare o minune roz și albă, cu cârlionți arămii, care înfloresc în această cameră dezolantă, pe jumătate prădată, înconjurat de noi, adulții, niște oameni atât de întinați. Dintr-odată știu de ce războinicii sunt atrași de nou-născuți.

Duminică, 6 mai 1945

Mai întâi, sfârșitul zilei de sâmbătă. În jurul orei 20 au sosit iarăși maiorul și mongolul său. De data asta a scos din buzunarele sale fără fund doi calcani, nu mari, dar proaspeți. Văduva a trecut peștii delicioși prin pesmet și i-a fript. Am mâncat cu toții din ei, chiar și uzbecului i-am dat o bucată în colțul său de lângă fereastră, pe care-l ocupă imediat, la fel ca un câine credincios. O mâncare foarte gustoasă!

Dacă maiorul a rămas peste noapte? Nu m-aș fi încumetat să mă dezbrac de una singură, nu m-aș fi culcat singură în cameră, iar asta o știu cu siguranță. Cu toate că ușa din spate este acum închisă, cu toate că afară nu mai viațește războiul, o doză mare de frică a rămas în noi toți. Frică față de câțiva bețivani sau furioși. De ei ne apără maiorul. Astăzi șchiopătează. Genunchiul său este în continuare umflat. Văduva, care se pricepe la lucrurile astea, i-a făcut o compresă, apoi el s-a culcat lângă mine. Mi-a mărturisit porecla haioasă cu care-l chema mama sa, și a tradus numele meu în rusă, folosind un diminutiv drăgăstos. Așadar probabil că suntem prieteni. Totuși îmi spun mereu în sinea mea să fiu atentă și să vorbesc cât mai puțin.

Dimineața am fost iarăși singuri și, stând lângă patul domnului Pauli, am luat un mic dejun consistent în timp ce ascultam ce se întâmplă afară. În cele din urmă, văduva a prins curaj să iasă în casa scării și a fugit sus la locuința librarilor, unde se ascund în continuare mai mult de zece vecini. S-a întors și m-a rugat:

— Hai, vino, dă-mi restul vaselinei.

Deja înghițea în sec și avea ochii în lacrimi. Din câte a auzit, fabricantul de lichior s-a întors noaptea trecută la soția sa, târându-se și strecurându-se prin dreptul liniei de front și printre trupele inamice, având-o alături pe roșcata Elvira, care-l ajutase să-și mențină poziția în fabrica de lichior – de ce oare, chiar nu știu. Voiau cumva să apere împreună sticlele de lichior? Trebuie să existe un instinct primar adânc înrădăcinat în om, fiindcă atunci când este amenințat se agață mereu de bunurile sale.

Am urcat împreună cu văduva la locuința de la etajul al patrulea. Am constatat că soția fabricantului de lichior, care are sâni imenși și a avut

onoarea să fie prima căreia rușii i-au făcut avansuri în adăpost, trăiește de atunci nederanjată aici, la etajul al patrulea – doar o clipă, să socotesc –, de peste o săptămână. A avut cada umplută cu apă și provizii suficiente de hrană – cred c-a fost singură în tot răstimpul ăsta. Cert este (lucru remarcat de noi destul de târziu) că rușilor nu le place să urce scări. Majoritatea sunt băieți de la țară, obișnuiți să trăiască aproape de pământ, și nu sunt cățărători foarte experimentați. Probabil că acolo sus se simt separați de restul, că o retragere de la etajul al patrulea durează prea mult timp. Pe scurt, atât de sus nu s-au încumetat decât rareori.

Am intrat tiptil în cameră, de parcă veneam în vizită la niște bolnavi. Roșcata șade pe un scaun de bucătărie și privește în gol. Își ține picioarele într-o găleată cu apă, ca să-și înmoaie degetele, care, după cum ne spune fabricantul, sunt pline de bășici și de sânge. Picioarele bărbatului arătau la fel de rău. Amândoi au trecut linia frontului în ciorapi, mergând prin străzi pline de moloz și ruine. Rușii le-au luat pantofii.

Roșcata poartă peste furou o bluză prea largă, probabil împrumutată de la soția bărbatului. În timp ce-și mișcă degetele, gemând de durere, bărbatul ne povestește că fabrica s-a aflat timp de două zile în zona de război, că mai întâi soldații germani, apoi cei ruși s-au servit din proviziile de alcool. În timp ce scotoceau după rachiu, rușii i-ar fi găsit în spatele unui compartiment din lemn pe Elvira și pe șeful ei, împreună cu altă femeie, una dintre angajate, care, la rândul ei, a căutat acolo adăpost. Iar bărbatul ridică din umeri, nu vrea să mai spună vreun cuvânt și pleacă din bucătărie.

— Au stat la coadă, ne explică în șoaptă soția sa, în timp ce roșcata continuă să tacă. S-au așteptat unul pe altul! Ea spune că ar fi fost cel puțin douăzeci, însă nu știe cu exactitate. A încasat aproape totul de una singură. Nici cealaltă femeie nu se simțea prea bine.

Mă uit cu atenție la Elvira. Pe fața ei palidă iese în evidență gura umflată și mare cât o prună albastră.

— Arată-le, îi spune soția fabricantului.

Roșcata își descheie bluza fără să spună vreun cuvânt și ne arată sânii mușcați și plini de vânătăi. De-abia reușesc să scriu aceste cuvinte, că mi se pune un nod în gât.

I-am lăsat restul de vaselină. Nu există cuvinte pentru asta, așa că nici n-am încercat să-i spunem ceva. Însă ea a început singură să vorbească; abia se înțelegea ce spunea, din cauză că buzele îi erau atât de umflate.

— Atunci m-am rugat, pare să zică ea, m-am rugat neîncetat: Bunule Dumnezeu, îți mulțumesc că sunt beată.

Fiindcă, înainte să se așeze la coadă, indivizii au silit-o să bea din toate băuturile pe care le-au găsit la fața locului, dându-i să bea și între reprize. Mulțumim Führerului pentru toate.

În rest, am avut destule de făcut în timpul după-amiezii, a fost mult de șters și de spălat, iar timpul a trecut. M-am mirat când l-am văzut dintr-odată pe maior în mijlocul camerei – văduva îi dăduse drumul în casă. De data asta a adus un pachet nou-nouț cu cărți de joc, pe care le-a împrăștiat pe pătura domnului Pauli. Se pare că au găsit un joc pe care-l pot juca împreună. Eu n-am habar de așa ceva, m-am retras în bucătărie la văduvă și scriu repede aceste rânduri. Maiorul a adus chiar și „bani de joc“, monede germane de trei și cinci mărci, care au fost retrase cu foarte mult timp în urmă. Astăzi nu ne-a adus nimic de băut, motiv pentru care s-a scuzat la fiecare în parte. Nu-i nimic, astăzi este invitatul nostru, am primit de la fabricantul nostru o sticlă cu lichior.

Luni, 7 mai 1945

Încă mai este răcoare, dar se înseninează, apare o mică rază de soare. A fost o noapte destul de agitată, maiorul s-a trezit de mai multe ori, deșteptându-mă și pe mine cu oftatul lui. Genunchiul pare să i se vindece. Doar când se lovește îl doare. Totuși n-am avut parte de liniște. De-altfel, mi-a povestit despre cele două surori petrecărețe, care s-au mutat în locuința părăsită de la parter a unui fost tovarăș din partidul nazist. Aparent sunt foarte populare printre ofițerii ruși, care le numesc Anja și Lisa. Pe una din surori am văzut-o pe trepte: foarte frumoasă, îmbrăcată în alb și negru, înaltă și delicată. Maiorul ridică din umeri și părea ușor jenat de viața activă a celor două femei. El însuși a fost invitat astăzi, în plină zi, în apartament, unde fetele se aflau cu doi bărbați în pat și l-au chemat să li se alăture – o ofertă care continuă să-l șocheze pe maiorul cu

mentalitate burgheză chiar și în timp ce povestește. Un punct de atracție pentru ruși pare să fie și fiul de trei anișori al uneia din surori – maiorul spune despre acesta că știe deja trei cuvinte în rusă și este răsfățat, după cât se poate, de toți bărbații care vin în vizită.

Ziua se scurge mai departe. Este atât de straniu să trăiești fără ziare, fără calendar, fără ceas sau bilanț lunar al banilor. Un timp fără timp care se scurge precum apa și a cărei trecere o măsurăm doar prin venirea și plecarea bărbaților în uniforme străine.

Câteodată mă mir singură cu câtă determinare mă agăț de acest timp fără timp. Este a doua încercare de a purta o conversație în scris cu mine însămi. Prima a avut loc pe când eram elevă. Aveam pe-atunci cincisprezece, șaisprezece ani, purtam berete bordo și trâncăneam neîncetat verzi și uscate. (Câteodată și despre băieți, dar cu multă considerație.) Când profesorul nostru de istorie a suferit un atac cerebral chiar în timpul anului școlar, a fost înlocuit cu o debutantă în învățământ, o femeie cu nasul cârn, care intra în clasă ca o furtună. Contrazicea cu impertinență conținutul manualului patriotic de istorie. Pe Frederic cel Mare îl numea un aventurier, în schimb îl lauda pe Friedrich Ebert, președintele social-democrat, pe care fostul nostru profesor îl ironiza cu plăcere, numindu-l „ucenic șelar“. După ce făcea astfel de declarații, ne străfulgera cu ochii ei negri și cu brațele ridicate spre cer striga:

— Fetelor, schimbați lumea, că are nevoie de o schimbare!

Asta ne plăcea. Nici nouă nu ne surâdea mersul lumii din anul 1930. De fapt, o respingeam vehement. Era atât de dezordonată, și pentru noi, cei tineri, atât de obtuză. Existau milioane de șomeri. Zilnic ni se spunea că cele mai multe dintre profesiile spre care aspiram n-au nici o perspectivă și că lumea nu ne așteaptă nicidecum pe noi.

Întâmplător, atunci au avut loc iarăși alegeri pentru Reichstag. Cele zece sau cincisprezece partide mai mari s-au întrunit în fiecare seară. Am mers acolo în grupuri, animați de profesoara noastră. Am trecut de la național-socialiști pe la cei de centru și democrați până la social-democrați și comuniști, am prezentat salutul hitlerist la naziști și i-am lăsat pe comuniști să ne spună „tovarășă“. Atunci mi-am început primul jurnal, din dorința de a-mi face o părere. Cred că timp de nouă zile am notat cu

exactitate esența celor spuse de vorbitori – împreună cu dezaprobările mele tinerești. În ziua a zecea am renunțat, cu toate că în caietul meu mai rămăseseră multe pagini albe. N-am mai știut cum să ies din ițele politicii, iar prietenelor mele li s-a întâmplat același lucru. Punctul nostru de vedere era că fiecare partid deținea o părticică de adevăr. Dar, totodată, consideram că fiecare partid făcea și își dorea același lucru: compromisul politic, specula, goana după funcții publice, lupta pentru putere. Noi credeam că nici un partid nu este în întregime fără pată. Nici unul n-a renunțat la propriile principii fără a face compromisuri. Astăzi mă gândesc că ar fi trebuit probabil să fondăm un partid al tinerilor de șaisprezece ani, pentru a satisface exigențele noastre morale. Tot ceea ce crește se întinează.

Luni în jurul prânzului a venit cineva în vizită. Nu din casă și nici din vecini, ci dintr-un cartier din vestul orașelului Wilmersdorf, aflat la o distanță de două ore de mers pe jos față de noi. O fată numită Frieda, pe care văduva o cunoștea doar din auzite.

Există o întreagă poveste legată de ea, care începe cu nepotul văduvei, un tânăr student la medicină. El a fost repartizat să stea de pază la universitatea sa și să dea de veste în caz de atac aerian. Odată cu el a fost repartizată și o tânără studentă la medicină, iar rezultatul acestei gărzi comune a fost că fata a rămas însărcinată și, la insistența părinților ei, a pus de-o căsătorie în mare grabă – ea avea nouăsprezece ani, el douăzeci și unu. Între timp, mașinăria de război l-a răpit pe tânăr și l-a trimis pe front, iar nimeni nu știe cu exactitate unde se află. Tânăra sa soție în schimb, fiind însărcinată în luna a opta, s-a mutat împreună cu o prietenă, anume această Frieda, care acum stă pe scaunul din bucătăria noastră și aduce vești noi.

Prima întrebare a văduvei:

— Și pe voi v-au ...?

Nu, Frieda a scăpat cu bine, adică – nu chiar bine, un rus a ținut-o puțin lipită de peretele culoarului din subsol, dar a trebuit să plece imediat la luptă, așa că n-a putut gusta întreaga plăcere. De-altfel, trupele au ajuns la clădirea în care locuiesc fetele la scurt timp înainte de capitulare, trecând

pe-acolo ca vântul, fără să-și mai așeze tabăra. Viitoarea mamă și-a atins burtica și a spus „Bebe“ – la ea nici măcar nu s-au uitat.

Asta ne povestește Frieda și ne privește cu ochi goi. Cunosoc această privire, am văzut-o de mult prea multe ori în oglindă pe când trăiam doar cu urzici și terci de ovăz. Într-adevăr, cele două fete au greutăți, iar din cauza asta Frieda a făcut acest drum lung și dificil, care, din câte spune ea, trece prin străzi tăcute și părăsite. Ne roagă s-o ajutăm cu niște hrană pentru nepoata prin căsătorie a văduvei și pentru copilul ce urmează să se nască. Ne spune că tânăra stă toată ziua întinsă pe spate și că ametește la cea mai mică încercare de a se ridica. O asistentă medicală o vizitează ocazional și i-a explicat că, dacă mama nu se hrănește cum trebuie, fătul se hrănește din trupul mamei, luându-i din calciu și sânge și țesut muscular.

Împreună cu văduva încercăm să strângem ce ni se pare că-i putem da: puțin din untul și zahărul maiorului, o cutie de lapte, o pâine, o bucată de slănină. Frieda e fericită. Și ea arată jalnic, are niște picioare slabe ca niște bețe, genunchii i se ivesc ca niște umflături noduroase. Însă este foarte veselă și nu se teme de cele două ore de mers până acasă. Ne bucurăm și noi alături de mesagera din cartierul îndepărtat, o rugăm să ne povestească în detaliu despre ruta pe care a venit și ce a văzut pe drum. O mângâiem și căutăm s-o încurajăm pe această fată de optsprezece ani, naivă și pe jumătate moartă de foame, care, după cum ne mărturisește, voia odată să devină profesoară de gimnastică. Ei bine, n-o să mai vrea nimeni în țara noastră să facă gimnastică prea curând. Noi ne bucurăm de fiecare dată când nu suntem nevoiți să facem mișcare. Adică ceilalți, cei care flămânzesc, sunt bucuroși. Momentan încă nu intru în această categorie, încă mai sunt în putere. Văduva atinge un punct sensibil când o întreabă pe Frieda:

— Fata mea, nu puteți găsi un rus cât de cât cumsecade și să-i oferiți un zâmbet? Astfel încât să vă aducă amândurora ceva de mâncare?

Frieda zâmbește cam stângaci și spune că la ei în cvartal nu mai există deloc ruși, altfel... Și își adună darurile și le îndeasă în sacoșa de cumpărături pe care a adus-o cu ea.

Vizita Friedei ne-a făcut să prindem curaj. Prin urmare, nu suntem despărțiți de restul lumii, putem risca un drum pe jos până în alte cartiere, ca să ajungem la prieteni și cunoscuți. De când a fost Frieda la noi planificăm încontinuu și tot cumpănim dacă e bine să ne încumetăm la un asemenea drum. Domnul Pauli e împotriva. El ne vede deja pe amândouă înhățate și trimise undeva la muncă forțată, probabil în Siberia. Noi ne bazăm pe Frieda, care a reușit să ajungă până la noi, și ne facem mai departe planuri.

E aproape seară, iar eu continui să scriu. Am făcut deja prima mea mare călătorie. Totul s-a întâmplat pe neașteptate. Stăteam pe pervaz, cu toate că pe stradă nu poți vedea decât rareori un om trecând, în afară de cei care aduc apă și de ruși. Dintr-odată, un rus vine pe o bicicletă și oprește în fața ușii noastre – e maiorul.

Imediat am coborât treptele în fugă. Are o bicicletă germană pentru bărbați, nou-nouță. Încep să mă rog de el:

— Pot să dau o tură? Doar cinci minute...

Maiorul stă pe bordură și dă din cap. Nu prea știe ce să facă, îi este teamă că bicicleta poate să-mi fie furată pe drum. Până la urmă îl conving.

Soare. Într-o clipită se încălzește. Pedalez cât pot de repede. Vântul îmi vâjâie în urechi. Merg cu viteză pentru că asta mă face fericită, după atâta timp de sedentarism mizer – dar și din cauză că nu vreau să mă oprească nimeni, să-mi fure bicicleta. Trec de ruine înnegrite de fum. Pe-aici războiul s-a sfârșit cu o zi mai devreme decât la noi. Deja vezi civili care mătură trotuarele. Două femei trag și împing o unitate mobilă pentru operații complet arsă, pe care au găsit-o probabil sub dărâmături. Pe ea stă culcată o bătrână învelită cu o pătură de lână, are o față cadaverică, dar încă mai trăiește.

Cu cât înaintez spre sud, semnele războiului sunt tot mai puțin vizibile. Aici observ deja germani stând în grupuri și flecărind. La noi, oamenii încă nu îndrăznesc așa ceva. Pe străzi sunt și copii, cu obraji scofâlciți și neobișnuit de tăcuți. Prin grădini sapă femei și bărbați. Rușii își fac apariția doar foarte rar. În fața tunelului se mai află încă o baricadă a Volkssturmului. Cobor de pe bicicletă și o împing prin spațiul liber de la marginea baricadei. În spatele tunelului, pe peluza din fața stației trenului

preorășenesc, se înalță o movilă cu verdeață, înaltă până la genunchi, marcată cu trei stâlpi de lemn vopsiți în roșu. Pe fiecare stâlp e montată o placă – de fapt o foaie de hârtie prinsă sub o bucată de sticlă – pe care sunt scrise cu mâna trei nume rusești și data morții, 26 sau 27 aprilie 1945.

Am zăbovit acolo destul de mult. Din câte îmi amintesc, este primul mormânt rusesc pe care-l văd atât de aproape. În timpul călătoriilor mele prin Rusia am văzut cimitirele doar în trecere: plăci deteriorate de vreme, cruci strâmbe, părăsite și uitate din pricina sărăciei de la țară. Ziarele noastre au scris mereu că rușii îi ascund pe cei căzuți în luptă, de parcă le-ar fi rușine cu ei, că-i adună în gropi comune și-apoi netezesc pământul, ca locul să nu poată fi recunoscut. E cu neputință să fie adevărat. Cu siguranță transportă acești stâlpi de lemn și aceste plăci cu ei. Sunt toate făcute după același model, cu o stea albă în partea de sus – grosolane, ieftine și foarte urâte, dar, fiind vopsite într-un roșu atât de țipător, sunt cu siguranță niște plăci comemorative care sar imediat în ochi. Probabil că le folosesc și la ei în țară. Prin urmare, au un cult al mormintelor, ba chiar își venerază eroii, cu toate că dogma lor oficială nu spune nimic despre o înviere a trupului. Dacă ar fi vorba despre o simplă marcarea a mormântului, astfel încât decedatul să fie mai târziu înmormântat cum se cuvine, atunci un simplu semn cu numele sau numărul ar fi fost de-ajuns. Astfel ar putea să economisească o grămadă de vopsea roșie și efortul de a sculpta steaua. Dar nu, ei le conferă soldaților lor morți o aură roșie și sacrificială muncă și lemn de bună calitate pentru o gloriolă, oricât de simplă.

Pedalez cât pot de repede, văd deja casa țărănească în care fusese găzduită în condiții mizere firma la care am lucrat. Mă gândesc la familia de la parter, oare nou-născutul a supraviețuit perioadei în care n-a avut lapte?

Nu mai este nici copilul aici, nici tânăra mamă, nu mai găsesc pe nimeni dintre foștii locatari. În cele din urmă, după ce strig și bat la ușă, apare într-un târziu un bătrân nebărbierit într-un maiou murdar. Îmi ia ceva timp să-l recunosc, este procuristul din fosta noastră editură, care umbla întotdeauna îmbrăcat la patru ace – acum arată jalnic și murdar. Mă recunoaște, dar nu schițează nici măcar o urmă de emoție, spune țâfnos că

s-a retras aici cu soția sa, fiindcă locuința i-a fost distrusă chiar în ultima zi de război. De-altfel, toată casa țărănească este goală, până și mobila lipsește – procuristul a găsit-o așa. Nu are habar dacă germanii sau rușii au golit-o – probabil și unii, și alții. Casa este răvășită și murdară, pretutindeni miroase a excremente și urină. Dar în beci mai sunt o grămadă de cărbuni. Caut o cutie de carton goală, o umplu cu brichete, chiar dacă asta îi displace procuristului, însă cărbunii îi aparțin lui la fel de mult cum îmi aparțin și mie. Nici nu i-a trecut prin minte să mă ajute. Cu greu am cărat cutia până la bicicletă și am legat-o pe cadrul de bagaje cu cordonul de la rochie și cu o bucată de sfoară găsită pe jos.

Haide, înapoi, cât mai repede cu putință. Am gonit pe stradă în sus, de data asta pe lângă șiruri nesfârșite de soldați, care stăteau tolăniți de-a lungul bordurilor. Asta-i tipic pentru infanterie, erau practic carnea de tun, toți oboșiți, soioși, prăfuiți, nebărbieriți, cu fețele murdare. Astfel de ruși n-am mai văzut până acum. Mă gândesc că, probabil, în cvartalul nostru au staționat trupe de elită: din artilerie, din divizia de transmisiuni, oameni spălați și bărbieriți. Gradele inferioare erau soldații din intendență și trupele de aprovizionare, care miroseau a cai, dar care nu păreau să fie chiar atât de osteniți ca mulțimea asta de soldați. Ăștia au luptat mult prea mult ca să mă mai bage în seamă pe mine – sau bicicleta. De-abia își mai puteau ridica privirea din pământ, cu siguranță au avut de înfruntat un marș forțat.

Repede, repede, iată strada noastră. În jurul fostei cazărmi a jandarmeriei mișună mașini. Motoarele lor torc puternic și constant, aerul miroase a benzină adevărată. Mașinile germane n-au avut niciodată așa un miros.

Car bicicleta și cutia cu brichete pe trepte în sus, gâfâind, dar mândră de mine. De data asta, maiorul vine alergând în întâmpinarea mea, este foarte agitat deoarece își imagina deja că îmi furaseră bicicleta, iar eu cine știe pe unde sunt. Între timp a sosit și uzbekul, iar văduva îl trimite imediat cu două găleți la pompă, ca să ne aducă apă. E deja ca un membru al familiei – bucuros, o ia imediat din loc.

Sunt îmbătătită de atâta soare și însuflețită de călătoria rapidă, mă simt atât de fericită și de entuziasmată cum n-am mai fost de multe săptămâni.

În plus, maiorul a adus un vin de Tokaj de cinci măsuri de esență, noi bem, iar eu mă simt bine în pielea mea. Maiorul a rămas până la ora 17, iar când a plecat, m-am simțit mizerabil. Am plâns.

(Câteva săptămâni mai târziu am mâzgălit pe marginea paginii, spre uzul romancierilor: „Trei bătaii de inimă, în care trupul ei s-a contopit cu trupul străin de deasupra ei. Unghiile ei s-au încleștat în părul lui, din gâtlejul ei țâșneau strigăte și ea auzea vocea străină șoptind cuvinte fără înțeles. Un sfert de oră mai târziu era singură. Prin geamurile sparte, soarele cădea în snopi mari. Ea se întinse, încântată de greutatea membrelor ei, apoi își îndepărtă șuvițele încâlcite de păr de pe frunte. Dintr-odată simți nefiresc de concret, cum o altă mână i se plimbă prin păr, mâna iubitului ei din depărtare, care probabil e mort de mult. Simți cum crește ceva în ea, copleșind-o. Izbucni în plâns. Se zvârcoli încolo și-ncoace, lovi pernele cu pumnii, își mușcă mâinile și brațele, până îi apărură semne vișinii cu urmele dinților. Plângea în hohote cu fața îngropată în perne și dorea să moară.“)

Marti, 8 mai 1945, și restul zilei de luni

Seara am fost singuri, domnul Pauli, văduva și cu mine. Soarele a apus roșu – o imagine respingătoare, care îmi aduce aminte de toate incendiile pe care le-am văzut în ultimii ani. Împreună cu văduva am mers la balta mică, să aducem de acolo niște apă murdară pentru spălat. (Pentru apa potabilă de la pompă germanii încă trebuie să aștepte circa o oră întreagă.)

Era probabil ora opt, deși noi trăim fără ceas, iar deșteptătorul învelit într-un prosop, care era ascuns în spate, în dulap, are dintr-odată toane și se oprește când vrea el. În jurul bălții domnea liniștea. În apa întunecoasă plutesc bucăți de lemn, zdrențe, bănci verzi din parc. Noi ne umplem gălețile cu zeama turbure și ne întoarcem, ducând între noi o a treia găleată, din care apa dă pe-afară încontinuu în timpul mersului. Lângă treptele putrezite de lemn de pe panta cu gazon se află ceva. E un om, un bărbat, stă culcat pe spate în iarbă, cu genunchii îndoiți în sus.

Oare doarme? Da, are un somn foarte profund, fiindcă e mort. Amândouă stăm acolo și ne holbăm la el. Are gura larg deschisă, încât îi

poți băga pumnul înăuntru. Buzele sale sunt albastre, nările ca de ceară și căzute înăuntru. Pare că avea în jur de cincizeci de ani, bărbierit, cu chelie. Are un aspect foarte îngrijit: poartă un costum gri deschis cu ciorapi gri, împlețiți manual, și pantofi cu șiret, de modă veche, lustruiți și strălucitori. Îi ating mâinile, întinse lângă el pe gazon, degetele sale sunt îndoite în sus ca niște gheare. Le simt călduțe, departe de rigiditatea cadaverică. Dar asta nu înseamnă nimic, poate să fie de la faptul că a fost expus la soare. N-are puls, chiar este mort. Dar trupul său încă n-a fost prădat, în cravata sa se află un ac argintiu. Ne gândim dacă să-i controlăm vesta, să căutăm niște documente, ca să anunțăm posibiii aparținători. Dar avem un sentiment care ne dă fiori. Ne uităm în jur după oameni, însă nu vedem pe nimeni. Eu fac câțiva pași pe stradă în jos și văd în dreptul ușii un cuplu, o fată și un bărbat tânăr și-i rog pe amândoi să mă urmeze, spunându-le că în apropiere se află un cadavru... Vin după mine șovăind, stau o vreme lângă cel decedat, însă nu ating nimic și pleacă în cele din urmă muți și ridicând din umeri. Mai zăbovim acolo neputincioase o vreme, apoi plecăm și noi. Întâmplarea ne apasă greu pe suflet. În ciuda acestui fapt, ochii mei caută mecanic fiecare bucățică de lemn, iar mâinile mele le îndeasă la fel de mecanic în geanta adusă special în acest scop.

În fața clădirii noastre îi întâlnim pe bătrânul perdelegiu Schmidt împreună cu dezertorul nostru. Sunt uimită că ăștia doi au curajul să se avânte pe stradă. Le povestim despre mort, văduva îi imită poziția gurii.

— Atac cerebral, mormăie fostul soldat.

Oare să mergem împreună acolo?

— N-aș prea vrea, spune perdelegiul Schmidt, că apoi dacă lipsește ceva din buzunare o să fim noi învinuiți.

Și uităm imediat de decedat, când perdelegiul Schmidt ne dă următoarea veste:

— Au plecat toți rușii.

Au eliberat locuințele din clădirea noastră, au plecat din tot cvartalul – în timp ce noi aduceam apa murdară, ei au plecat cu camioanele. Perdelegiul Schmidt ne povestește cât de confortabil erau tapițate camioanele cu saltelele și pernele de canapea din locuințele părăsite.

Au plecat! Au plecat cu toții! Cu greu ne vine să credem așa ceva, privim involuntar pe stradă în sus, de parcă ar trebui să sosească de acolo alte camioane cu trupe noi. Dar nu se întâmplă nimic, e doar liniște, o liniște stranie. Nu mai există cai, nici nechezat de cai, nici cocoșul. Doar balebă, pe care tocmai o mătură fiica cea mică a portarului din holul clădirii. O privesc pe fata de șaisprezece ani, singura de până acum despre care știu cu siguranță că și-a pierdut virginitatea cu niște ruși. Are aceeași față tâmpă și mulțumită ca totdeauna. Încerc să-mi imaginez cum ar fi fost dacă asta mi s-ar fi întâmplat mie. Trebuie să mă opresc – așa ceva este inimaginabil. Un lucru e clar: dacă am fi pe timp de pace și o fată ar fi fost violată de un vagabond, după aceea ar fi urmat toată tevatura specifică perioadei de pace: denunțul, redactarea unui proces-verbal, interogatoriu, ba chiar arestarea și confruntarea cu acuzatul, articolul din ziar și bârfele vecinilor – fata ar fi reacționat altfel și ar fi suferit un altfel de șoc. Însă aici este vorba despre o experiență colectivă, ceva anticipat și temut de multe ori – ceva ce li se întâmpla femeilor de peste tot din jur, ceva ce într-un fel era un lucru obișnuit. Acest viol în masă trebuie depășit tot în mod colectiv. O femeie o ajută pe alta prin faptul că vorbește despre asta, luându-și această povară de pe suflet, dând celeilalte femei posibilitatea de a-și lua și ea această greutate de pe suflet și de a se elibera de toate atrocitățile suferite. Asta nu vrea să însemne că nu există ființe fragile, diferite de această fată obraznică din Berlin, care își vor pierde încrederea în sine sau vor fi traumatizate pe viață.

Pentru prima oară din seara de 27 aprilie s-a încuiat iarăși poarta de la intrare. În cazul în care nu vom mai fi ocupați de alte trupe, începe un nou capitol în viața noastră.

Cu toate astea, în jurul orei 21 am fost strigată de afară. Cu vocea sa tânguitoare, uzbekul a repetat de mai multe ori numele meu (de fapt, forma rusificată a numelui meu, așa cum mi l-a dat maiorul). Când m-am uitat afară, uzbekul a început să mă certe și să mă amenințe, arătând indignat spre poarta încuiată de la intrare. L-am lăsat să intre, maiorul îl urma, șchiopătând foarte tare. Mersul pe bicicletă nu-i făcuse deloc bine. Văduva i-a pus iarăși niște comprese. Genunchiul era foarte umflat și roșu.

Nu-mi dau seama cum mai poate să meargă cu bicicleta, să danseze și să urce trepte. Sunt din fire foarte rezistenți, iar noi nu putem ține pasul cu ei.

O noapte dificilă cu bărbatul febril. Mâinile sale erau fierbinți, ochii cețoși, n-a putut dormi și nu m-a lăsat nici pe mine să dorm. În cele din urmă s-au ivit zorii.

I-am condus pe maior și pe ordonanța lui până la poarta de la intrare, pe care am descuiat-o și care ne aparține iarăși nouă. După aceea, m-am ocupat de o treabă scârboasă: uzbekul are un fel de dizenterie și a împrășcat toaleta și peretele și gresia. Am șters cu nu știu câte numere ale unei reviste naziste de specialitate pentru farmaciști, am făcut curățenie cât de bine am putut, folosind aproape toată apa adusă aseară de la baltă. Dacă ar ști asta dl Pauli, care-și face mereu manichiura și pedichiura și este atât de răsfățat!

Deci acum e marți. În jurul orei nouă dimineața am auzit la ușă bătaia secretă, pe care o folosim în continuare, cu toate că nu mai este nici un rus în casă. Era femeia cu eczemă, doamna Wendt, care auzise zvonul că s-ar fi declarat pace. Ultima rezistență necoordonată germană ar fi fost distrusă în sud și în nord. Am capitulat.

Văduva și cu mine respirăm ușurate. Bine că s-a terminat așa de repede. Domnul Pauli mai înjură și acum unitatea Volkssturm, toți acei oameni trimiși să moară fără nici un rost în ultima clipă, oameni bătrâni și obosiți, neajutorați, lăsați să sângereze până la moarte, pentru care nu exista nici măcar o cârpă cu care să li se oblojească rănilor. Oase fărâmițate ițindu-se din pantalonii civililor, trupuri albe ca zăpada îngrămadite pe târgile de pe care sângele picura încet, bălți de sânge calduș și alunecos pretutindeni prin coridoare... Cu siguranță că Pauli a trăit niște grozăvii. Tocmai de aceea consider că nevralgia care îl ține țintuit la pat de peste o săptămână este pe jumătate boală psihosomatică și pe jumătate refugiu. Mai sunt bărbați la noi în clădire care au un astfel de refugiu. Să-l luăm pe librar, de exemplu, cu afilierea sa la partidul nazist, sau pe soldatul dezertor și pe alții, atât de mulți cu trecutul lor nazist, din cauza căruia se tem că vor fi deportați sau cine știe ce li se va întâmpla și din cauza căruia se ascund când e vorba să meargă să aducă apă sau să se ocupe de ceva. Femeile fac

tot ce pot ca să-și ascundă soții și să-i păzească de dușmanul furios. La urma urmei, ce ne mai pot face rușii? Doar ne-au făcut deja de toate.

Prin urmare, trebuie să ne înhămăm la jug și să tragem. Este logic. Rămâne totuși un sentiment care mă deranjează. Acum trebuie să mă gândesc deseori cum m-am dat peste cap pentru turiștii aflați în trecere, cât i-am răsfătat, cât i-am respectat. Iar unii dintre ei veneau din Paris sau Oslo, adică din orașe care se aflau mai departe de front decât veșnic bombardatul Berlin. Sau veneau din locuri unde domnea pacea, ca Praga sau Luxemburg. Chiar dacă veneau de pe front, până în 1943 păreau atât de curați și de bine hrăniți, cum în zilele noastre sunt doar foarte puțini. Și le plăcea să spună povești care îi înfățișau mereu în așa fel încât lăsau o impresie bună. În schimb, noi, femeile, va trebui să ne ținem gura, va trebui să ne comportăm de parcă noi am fi fost scutite de așa ceva. Fiindcă altfel nu ne va mai atinge nici un bărbat. Măcar de-am avea săpun adevărat! Deseori îmi doresc atât de tare să-mi curăț pielea cum trebuie, sunt convinsă că după aceea m-aș simți chiar și sufletește mult mai curată.

După-masă, conversație interesantă pe care vreau să mi-o notez pe cât se poate de exact, deoarece încă mai trebuie să mă gândesc la ea. Medicul ghebos din fabrica de sucuri a apărut pe nepusă masă, eu aproape îl uitasem, cu toate că în buncărul antiaerian am discutat de mai multe ori cu el. În cele din urmă a reușit să supraviețuiască într-un adăpost vecin, pe care nu l-a găsit nici un rus. Evident că a auzit ultimele vești despre femeile violate care s-au încumetat să aducă apă. Una dintre victime, o femeie foarte mioapă, și-a pierdut ochelarii și acum bâjbâie complet neputincioasă.

A reieșit că doctorul ghebos este un „tovarăș“. Cu alte cuvinte, a fost membru în Partidul Comunist până în 1933, ba chiar a făcut o călătorie de trei săptămâni cu un grup Intourist¹⁶ în Uniunea Sovietică și înțelege câteva cuvinte în rusă. Nimic din astea nu mi le-a povestit în adăpost, după cum nici eu nu i-am spus despre călătoriile și cunoștințele mele de limbi străine. Cel de-al Treilea Reich ne-a dezobișnuit să mai facem astfel de confidențe nesăbuite. Totuși nu pot să nu-mi exprim uimirea.

¹⁶. Agenția de voiaj oficială a Uniunii Sovietice, fondată în 1929 (n. red.).

— De ce nu le-ați mărturisit rușilor că sunteți un simpatizant al lor?

Mă privește rușinat.

— Aș fi făcut-o, îmi spune. Am vrut doar să treacă primele zile mai turbulente. Apoi adaugă: Zilele următoare o să mă duc la primărie. Când o să existe iarăși niște autorități, o să mă pun la dispoziția lor.

(Ceea ce cred, însă nu-i spun, e că n-a avut curajul să iasă la înaintare din cauză că e cocoșat. Cu atâta mânie masculină clocotind în jur, acești barbari l-ar fi considerat fără îndoială un pricăjit, l-ar fi privit cu milă, ceea ce l-ar fi făcut să sufere de două ori mai mult că are un asemenea defect fizic.) Are capul adâncit între umeri, se mișcă greu. Însă ochii lui sunt luminoși și inteligenți, iar discursul său, articulat.

— Prin urmare, v-a mai scăzut entuziasmul? îl întreb. Sunteți dezamăgit de tovarășii dumneavoastră?

— Nu prea, spune el. Nu trebuie să luăm tot ce s-a întâmplat prea personal sau să privim dintr-o perspectivă prea îngustă. A fost vorba despre declanșarea unor stimuli și a unor instincte. Chiar și de o sete de răzbunare, căci la urma urmei le-am făcut și noi destule acolo în țara lor. Acum e timpul pentru schimbare și introspecție, atât la noi, cât și la ei. Bătrânul nostru Occident e lumea de ieri. Acum se naște o lume nouă, lumea de mâine, iar ce trăim noi sunt doar durerile facerii. Națiunile slave pășesc acum tinere și pline de energie în lumina istoriei universale. Țările Europei își vor deschide granițele și se vor uni în regiuni mai mari. Așa cum a măturat odinioară Napoleon toate regatele mici și țărișoarele, la fel procedează acum puterile victorioase cu diverse țări și națiuni.

— Prin urmare, întreb, credeți că Germania va fi în viitor o parte a Uniunii Sovietice, o republică sovietică?

— Ar fi de dorit, răspunde el.

— Atunci ne vor împrăștia și ne vor lua țara, ca să ne distrugă sentimentul de apartenență la acest popor.

— Este posibil, ca noi, germanii, noi cei care trăim în prezent, să fim doar victime, un fel de fertilizator, o cale de tranziție – și poate chiar profesori de specialitate. Cred că depinde de fiecare dintre noi ca în noile condiții să ducem o viață demnă. Fiecare se ia doar pe sine cu el – oriunde ar merge.

— Chiar și în Siberia? întreb eu.

— Cu puțină bunăvoință, îndrăznesc să spun, aș putea să duc o viață demnă chiar și în Siberia.

Aproape că i-aș da crezare cocoșatului. Doar a avut și aici un serviciu bun, a fost chimistul-șef al unei mari fabrici de sucuri și ape minerale. Oare va face față din punct de vedere fizic la ceea ce viitorul va cere de la noi? Oare noi, ceilalți, vom face față? El ridică din umeri.

Câteodată cred că de-acum înainte voi putea supraviețui oricărui lucru de pe pământ, atât timp cât vine din afară, și nu dintr-o cursă pe care mi-o întinde propria inimă. Mă simt atât de mistuită, încât nu știu ce m-ar mai putea mișca azi sau emoționa mâine. Dacă viața trebuie să continue, atunci este posibilă și în pustietăți de gheață. Am dat mâna cu doctorul, amândoi ne simțeam revigorați de această conversație.

În același timp, aici în locuință începe să reînvie stilul de viață burghez păzit cu strășnicie. Văduva se simte iarăși stăpâna camerelor ei. Ea șterge și perie, mi-a pus în mână un pieptene cu câțiva dinți lipsă ca să îndrept franjuria covoarelor. Își face de lucru în bucătărie cu nisip și sodă, se jelește că unei statuete din porțelan de Meissen i s-au rupt mâna și nasul în timpul jafurilor din subsol, se plânge că a uitat unde a ascuns acul de cravată ornat cu perlă, care i-a aparținut răposatului ei soț. Câteodată stă pe gânduri și dintr-odată exclamă:

— Poate l-am pus în cutia de cusut?

Apoi începe să arunce cu mosoare și nasturi vechi prin casă și până la urmă tot nu găsește acul cu perlă. Dar e totuși o femeie foarte capabilă și ingenioasă și nu-i este frică de nimic. Ea fărâmițează lădițele din lemn mai bine decât mine, fiindcă îl copiază pe polonezul ei din Lvov, ale cărui accese de furie îl făceau să se priceapă de minune la asta. (De-altfel, între timp s-a aflat deja în toată clădirea despre diferența: „Ucraineanca – așa. Tu – așa.“)

Astăzi e soare afară. Am cărat apă cu nemiluita, am spălat cearșafuri, am schimbat așternutul pe patul meu. Era nevoie de asta, mai ales după toți oaspeții cu cizme pe care i-am avut în ultima vreme.

Jos la brutar se îngrămădeau o groază de oameni, auzeam hărmălaia și pălăvrăgeala prin ferestrele fără geamuri. Nici măcar nu se dă astăzi pâine,

ci doar bunurile de ordine pentru pâinea de mâine și poimâine. Totul depinde de făina și cărbunii pe care-i așteaptă brutarul. Cu o mână de brichete a copt deja câteva pâini pentru cei din casă, mi-am primit și eu partea mea consistentă. Brutarul n-a uitat că am venit în ajutorul soției sale când indivizii ăia trăgeau de ea. Vânzătoarea Erna de la brutărie, cea care a scăpat nevătămată în camera mică, blocată cu un dulap, ne-a adus pâinile. La coacerea acestor pâini a contribuit aproape fiecare om din clădire. Câțiva bărbați, în frunte cu domnișoara Behn, au adus pe un cărucior de marfă mai multe găleți cu apă pentru aluat. Iar câteva femei „au curățat rahatu’ cu lopata“, cum s-a exprimat doamna Wendt fără pic de delicatețe. Căci rușii transformaseră o banchetă tapițată din magazin în latrină, au îndepărtat-o doar puțin de lângă perete și s-au cocoțat pe spătar... Prin urmare, chiar s-a muncit pentru pâinile astea.

Rușii au adus niște bani ciudați. Brutarul ne arată o bancnotă de 50 de mărci, un fel de bani militari pentru Germania, care până atunci ne-au fost complet necunoscuți. Pentru 14 pâini, brutarul primise bancnota de la un ofițer rus. N-a putut să-i dea rest, dar asta nici nu-l interesa pe rus, el avea, conform spuselor brutarului, portofelul arhiplin cu astfel de hârtii. Brutarul habar n-are ce să facă acum cu banii, i-ar fi dat rusului pâinile pe degeaba, însă acesta a insistat să plătească. Poate revine măcar ceva ce se aseamănă cu onestitatea. Presupun că vom primi și noi acești bani, iar actuala noastră monedă va fi retrasă și schimbată probabil la jumătate din valoare.

În orice caz, perspectiva de a primi pâine este primul semn că există cineva acolo sus care se gândește la noi și care se va îngriji mai departe de soarta noastră. Al doilea semn este lipit pe poarta de la intrare: o hârtie șapirografiată semnată de un primar de cartier Dr. Cutărescu, prin care ni se aduce la cunoștință faptul că trebuie returnate toate bunurile furate din birouri și magazine, cum ar fi mașini de scris, mobilă de birou, accesorii din magazine etc. – la început fără pedeapsă. Însă dacă, după o anumită perioadă se vor mai descoperi bunuri furate, se va aplica legea marțială. Mai departe ni se spune că trebuie predate toate armele. Clădirile în care vor fi găsite arme vor fi supuse unei pedepse colective. Iar dacă un rus pățește ceva în vreo clădire, locuitorilor de acolo li se va aplica pedeapsa

cu moartea. Eu nu-mi pot imagina că bărbații noștri stau pe undeva ascunși și înarmați, așteptându-i pe ruși. Zilele astea n-am întâlnit această categorie de bărbați. Noi, germanii, nu suntem un popor de partizani. Noi avem nevoie să fim conduși și să ni se comande. Pe când călătoream cu trenul sovietic, care ne purta zile întregi prin țară, un rus mi-a zis:

— Tovarășii germani vor lua cu asalt o gară doar dacă în prealabil și-au cumpărat bilete de acces pe peron și le-au validat.

Cu alte cuvinte, și lăsând sarcasmul la o parte, cei mai mulți germani sunt îngroziți de anarhie. În plus, bărbaților noștri le este acum frică. Rațiunea le spune că sunt învinși, că orice încercare de tulburare duce doar la suferință și nu aduce nici o îmbunătățire.

Bărbați zeloși caută în clădirea noastră arme. Intră în fiecare locuință, fără să fie însoțiți de vreo femeie. Pretutindeni întreabă de arme, pun însă mâna doar pe câte un pușcoci fără cocoș. Pentru prima oară după multă vreme aud iarăși bărbați germani vorbind cu voce tare, i-am văzut mișcându-se energic. Păreau de-a dreptul virili – sau, mai degrabă, ceea ce se înțelegea înainte prin acest cuvânt. Acum trebuie să găsim un cuvânt nou, mai bun, care să facă față și-n vremuri mai puțin bune.

Miercuri, 9 mai 1945, fără restul zilei de marți

Până acum am început de fiecare dată cu un comentariu legat de noaptea trecută. Dar acum n-am nimic, dar absolut nimic de spus decât că mi-am petrecut noaptea de una singură. Singură în așternuturile mele, pentru prima oară din 27 aprilie. Nici urmă de maior sau de uzbek. Pe văduvă au apucat-o imediat grijile existențiale, și a început să bombăne despre unul care era pe terminate și că ar fi foarte bine dacă maiorul ar mai aduce curând niște provizii noi. Eu am râs. Așteaptă tu mult și bine. M-am relaxat toată noaptea între așternuturile mele proaspăt spălate, m-am întins cum am vrut, am dormit buștean și m-am trezit foarte binedispușă. M-am spălat cu apa caldă, dăruită de văduvă, m-am îmbrăcat cu haine curate și am fluierat un cântecel.

Asta am scris la ora nouă. Acum e deja unsprezece, iar totul arată altfel.

Niște oameni înarmați cu fărașe ne-au strigat să coborâm în stradă, unde am curățat grămada de moloz și bălegar de la colț și am dus-o cu roaba la ruinele din apropiere. Tencuială veche și resturi de metal de la raidurile aeriene, acoperite cu moloz proaspăt de la recente bombardamente ale artileriei, împreună cu tot felul de cârpe, conserve și multe sticle goale. Am găsit două vederi tipărite cu argint de bromură, fabricate în Germania, reprezentând femei goale care se prefac că-l îmbrățișează pe privitor – toate acoperite cu urme de degete. Mi-am adus aminte de timpul petrecut într-un birou din Moscova, când am lăsat pentru câteva minute mai multe reviste germane și americane pe masă. Le-am recuperat mai târziu, iar la o lectură ulterioară am remarcat că ici-colo fusese ruptă o bucată din pagină – reclame pentru lenjerie intimă și sutiene. Rușii nu cunosc astfel de reclame. Din revistele lor lipsește orice urmă de sex-appeal. Probabil că aceste reclame, la care nu se mai uită nici un bărbat din Occident, reprezintă pentru ei cea mai grozavă pornografie.

E firesc să fie atrași de așa ceva – toți bărbații sunt. Însă la ei acasă n-au parte de asemenea lucruri. Poate că asta e o greșeală. Dacă ar avea la îndemână poze ca astea și ar putea să viseze în voie la imaginea acelor femei ideale, poate nu s-ar mai arunca pe orice femeie care le iese în cale, indiferent cât de bătrână sau slută e. Trebuie să mă gândesc mai mult la asta.

Când m-am întors în jurul orei zece în locuință pentru o ceașcă de înlocuitor de cafea, l-am găsit acolo pe maior. Era singur și mă aștepta ca să-și ia rămas-bun de la mine. Din cauză că genunchiul lui nu era deloc bine, a primit două luni de concediu medical, pe care urmează să-l petreacă într-un centru de recuperare al armatei din apropierea orașului său de baștină, Leningrad. Va pleca chiar astăzi.

Este foarte serios, aproape sever, și-și stăpânește cu greu emoțiile. Își notează grav adresa mea pe un bilețel, dorește să-mi scrie, să păstreze legătura cu mine. Mă roagă să-i dau o poză, dar nu mai am nici una. Tot trecutul meu surprins în imagini fotografice, pe care le strânsesem într-un album și un plic gros, a ars în timpul bombardamentelor. De câteva săptămâni n-am reușit să-mi fac poze noi. Mă privește îndelung, de parcă voia să mă fotografieze cu ochii. Apoi mă sărută pe ambii obraji, după

tradiția rusească, și iese șchiopătând din cameră, fără să mai privească în urmă. Sunt puțin tristă, mă simt puțin goală pe dinăuntru. Mă gândesc la mănușile lui de piele, pe care le-am văzut astăzi pentru prima oară. Le-a ținut elegant în mâna stângă. O dată i-au căzut pe jos, el le-a ridicat repede, însă atunci am observat că erau diferite – una avea cusătura pe spate, cealaltă n-avea cusătură. Atunci s-a rușinat și a privit în altă parte. În acea clipă mi-a plăcut foarte mult de el.

M-am dus iarăși afară la curățat molozul. După aceea vrem să mergem să căutăm lemne. Avem nevoie de ele pentru plită, ne trebuie destul de multe ca să putem găti supele de mazăre pe care le-am tot mâncat în ultima vreme. Îmi dau seama că de-acum nu ne va mai aduce nimeni de mâncare, lumânări și țigări. Asta trebuie să i-o spun văduvei cu blândețe, când se întoarce de la pompă. Lui Pauli nu-i spun nimic. O să se ocupe văduva de asta.

În căutare de lemne, am ajuns pentru prima oară, după două săptămâni, pe gazonul din fața cinematografului, unde sunt îngropați morții din cvartalul nostru. Între bucățile de moloz și craterile făcute de bombe se află trei morminte duble, trei cupluri, trei sinucideri. O bătrână stă ghemuită pe o piatră, mestecând încet, și-mi dă detalii cu o satisfacție amară despre cei decedați, clătinându-și mereu capul. În mormântul din dreapta se află conducătorul organizației locale naziste cu soția sa (revolver). Mormântul din mijloc, pe care se ofilesc mai multe crengi de liliac, aparține unui locotenent-colonel și soției sale (otravă). Despre cuplul din cel de-al treilea mormânt, bătrâna nu știe să-mi spună nimic, însă cineva a băgat în nisip o lodbă, pe care scrie cu vopsea roșie „2 Müller“. Unul dintre mormintele de o persoană îi aparține femeii care a sărit de la etajul al treilea când rusnacia voiau s-o prindă. E pusă acolo un fel de cruce improvizată din două bucăți de lambriu, vopsite într-un alb strălucitor și prinse între ele cu o sârmă. Am simțit un nod în gât. De ce oare ne afectează atât de tare vederea unei cruci? Și asta chiar dacă nu ne mai putem numi creștini? Mi-au revenit în minte amintiri din copilărie. Am văzut-o și auzit-o pe domnișoara Dreyer, cum ne vorbea nouă, unor copii de șapte ani, cu lacrimi în ochi și foarte detaliat despre sfintele patimi ale Mântuitorului... Pentru noi, creștinii educați în Occident,

Mântuitorul stă răstignit pe fiecare cruce – chiar dacă sunt doar două bucăți de lambriu prinse cu sârmă.

În jur e plin de gunoaie și bălegar și copii care se joacă – dacă asta poate fi numită joacă. Ei hoinăresc pe străzi, ne fac cu ochiul, şușotesc între ei. Singurele voci puternice care se aud le aparțin rușilor. Unul vine încoace, călcând apăsător, are niște perdele înfășurate pe braț. Strigă porcării după noi. Acum îi vezi doar ocazional sau în trupele care pleacă. Cântecul lor răsună dur și sfidător în urechile noastre.

I-am adus brutarului 70 de pfenigi pentru cele două pâini primite, m-am simțit oarecum straniu și am avut sentimentul că i-am înmânat ceva de-a dreptul lipsit de valoare, încă nu-mi vine să cred că banii germani valorează ceva. Erna, vânzătoarea de la brutărie, a strâns toate cartelele din clădire, și-a notat pe o listă numele și numărul de membri din fiecare gospodărie. Se pare că vom primi cartele noi de alimente. Erna s-a îmbrăcat frumos, a venit într-o rochie de vară cu motiv floral – o apariție neobișnuită, după ce timp de paisprezece zile singurele femei care au îndrăznit să iasă pe stradă erau doar cele îmbrăcate ca niște cerșetoare. Și eu mi-aș dori o rochie nouă. Încă nu realizez că nu mai bate nici un rus la ușile noastre, că nimeni nu se mai tolănește pe canapea și pe fotolii. Am făcut curățenie generală prin cameră, am găsit sub pat o mică stea sovietică din sticlă roșie și un prezervativ în ambalaj de hârtie. Habar n-am cine l-a pierdut. De-altfel, nici nu știam că ei au habar de așa ceva. În orice caz, n-au considerat că merită osteneala să le folosească femeile germane.

Au luat patefonul, împreună cu placa publicitară a firmei de textile („... pentru doamne și copii, ceva la noi tot veți găsi...“). În schimb, ne-au rămas în total 43 de plăci cu muzică clasică, de la Bach la Pfitzner, incluzând jumătate din *Lohengrin*. Chiar și capacul rupt de Anatol a rămas în urmă; recunoscători, îl punem acum pe foc.

E deja seară, miercuri, 9 mai. Stau pe pervaz și scriu. E vară, frunzele arțarului sunt de un verde închis, strada e curată și pustie. Mă folosesc de ultima rază de lumină a zilei, pentru că de acum înainte trebuie să facem economie de lumânări. Nu va veni nimeni să ne aducă altele noi.

Gata și cu rachiul, zahărul, untul și carnea. De-am putea ajunge odată la cartofi! Încă nu se încumetă nimeni să desființeze baricada din subsol. Căci nu se știe dacă nu cumva se întorc sau dacă nu le urmează alte trupe. Văduva predică încontinuu, dar nu despre crinii de pe câmp, al căror exemplu biblic era singurul potrivit pentru situația noastră. Ea întrevește un viitor sumbru, crede că vom muri cu toții de foame, iar când am rugat-o să-mi dea încă o farfurie cu supă de mazăre a schimbat o privire cu domnul Pauli.

Antiaeriana huruie în timp ce scriu. Se spune că sunt exerciții pentru o paradă a învingătorilor, la care urmează să participe și americanii. E foarte posibil. Să serbeze, pe noi nu ne interesează. Noi am capitulat. În ciuda acestui fapt, simt o nouă dorință de viață.

Mai departe, rândurile acestea le scriu noaptea, la lumina lumânării, cu o compresă pe frunte. În jurul orei opt seara a bătut cineva cu pumnii în ușa noastră, strigând:

— Foc! Foc!

Am ieșit afară, în stradă, unde ne-a întâmpinat o lumină orbitoare. Din subsolul în ruine al unei clădiri aflate două case mai încolo ieșeau flăcări mari, se ridicau deja pe calcanul casei vecine, care era intactă. Fumul înțepător își făcea loc afară printr-o gaură din dărâmături și se împrăștia pe întreaga stradă. Puzderie de umbre, civili. Strigăte și țipete.

Ce era de făcut? N-avem apă. Focul izbucnise în subsol, de unde aerul fierbinte venea în valuri, adus de vânt, întocmai ca în nopțile cu bombardamente. Tocmai de aceea nimeni nu părea speriat.

— Înăbușiți-l, au zis unii. Să acoperim focul cu moloz.

Imediat s-au format două rânduri de oameni. Bucăți de piatră erau date din mână-n mână, iar ultima persoană le arunca în foc. Cineva a strigat să ne grăbim, îndată va fi ora nouă – iar începând cu ora zece seara nici un civil nu mai are voie să iasă pe stradă.

Câteva persoane au adus de undeva un butoi, din care scoteam cu gălețile un lichid puturos. În timp ce-mi dădea găleata, o femeie m-a lovit din greșeală la cap cu cantul metalic. Am văzut stele verzi, am mers împleticindu-mă până la o piatră mare de pe gazonul de vizavi, aflat pe rondoul cu morminte, și m-am așezat acolo. O femeie s-a așezat lângă

mine și mi-a relatat monoton că „cei de-aicea de jos“ sunt un ofițer și soția sa care s-au otrăvit cu cianură. Știam asta, dar am lăsat-o să vorbească.

— Fără coșciug, fără nimic, a spus ea. Sunt înveliți doar în rulouri de camuflaj și legați cu o sfoară. N-aveau nici măcar cearșafuri pe pat. Au fost relocați aici când clădirea lor a fost bombardată.

Otrava nu le-a lipsit totuși.

Aveam ameteți, simțeam cum îmi crește cucuiul din frunte. Focul a fost domolit în curând și înăbușit. M-am apropiat de un grup care blestema și înjura de zor și am aflat cauza incendiului: un vânzător de delicatese, al cărui magazin fusese pe vremuri în această clădire, lăsase în subsolul parțial intact un rest din rezerva sa de vinuri. Rușii l-au descoperit, adică l-au mirosit, ca să zic așa, și au golit rafturile, aducând cu ei lumânări aprinse. Din întâmplare, paiele dintre sticle s-au aprins, ceea ce a dus la incendiu. Un bărbat povestește:

— Indivizii erau beți criță și stăteau tolăniți de-a lungul bordurii. Am văzut cu ochii mei cum unul, care se mai ținea încă pe picioare, a trecut pe la toți ceilalți, luându-le tovarășilor săi ceasurile de pe braț.

Hohote de râs.

Acum stau în pat, scriu, îmi răcoresc rana. Pentru mâine am planificat o călătorie lungă prin Berlin, tocmai până în cartierul Schöneberg.

Joi, 10 mai 1945

Dimineața a trecut cu îndeletniciri casnice, spart lemne, adus apă. Văduva și-a spălat picioarele în apă cu sodă și a încercat mai multe coafuri, încercând să-și ascundă cât mai bine firele cărunte. La ora trei după-masă am fost în sfârșit gata de plecare. Primul nostru drum prin orașul cucerit.

Biete cuvinte, nu sunteți de-ajuns.

Am trecut peste cimitirul de la Hasenheide, cu rânduri lungi și uniforme de morminte în nisipul galben, care datează de la ultimul mare bombardament aerian din martie. Soarele de vară ardea. Parcul era pustiu. Propriile noastre trupe au tăiat copacii ca să aibă vizibilitate în câmpul de tragere. Pretutindeni erau șanțuri de comunicare între tranșee, în care zăceau împrăștiate cârpe, sticle, conserve, sârme, muniție. Pe o bancă

stăteau doi ruși cu o fată. Rareori vezi doar unul singur pe drum. Când sunt doi se simt probabil mai în siguranță. Mergem mai departe, printre străzi odinioară pline ochi cu muncitori. Ai impresia acum că toți cei zece mii de oameni care trăiau aici au emigrat sau au murit – atât de mute sunt străzile, atât de pustii și izolate de lume par casele. Nu se-aude nici un sunet, nici de om, nici de animal, mașină, radio sau tramvai. Domnește doar o tăcere apăsătoare, în care răsună doar propriii pași. Dacă există cineva care ne urmărește cu privirea din vreo casă, o face foarte discret. Nu vedem nici o față în dreptul ferestrelor.

Mai departe începe cartierul Schöneberg. Ne dăm seama imediat dacă putem să ne continuăm drumul, dacă vreunul dintre podurile care duc spre vest, peste linia trenului preorășenesc, a mai rămas intact. Pentru prima oară vedem în dreptul unor case steaguri roșii, mai degrabă stegulețe – pesemne tăiate din fostele drapele cu svastică; câteodată se mai vede dunga de la cercul negru, de unde a fost îndepărtată stofa albă cu svastica neagră. Niște mâini grijulii de femeie – în țara asta nici nu se putea altfel – au cusut un tiv acestor stegulețe.

Pe marginea drumului întâlnim pretutindeni rămășițe lăsate în urmă de trupe, mașini goale, tancuri arse, afete de tun îndoite. Din loc în loc vedem câte un semn, un afiș în rusă, care anunță sărbătoarea de 1 mai, Stalin, victoria. Și-aici de-abia dacă vedem oameni. Repede și neauzită de nimeni se strecoară câteodată vreo creatură ca vai de ea pe lângă noi, un bărbat cu mâneci de cămașă, o femeie nepieptănată. Nici unul nu ne dă atenție.

— Da, podul mai există, ne răspunde o femeie murdară și desculță, grăbindu-se să-și vadă mai departe de drum.

Desculță? La Berlin? N-am mai văzut niciodată așa ceva. Pe pod găsim o baricadă din dărâmături. În timp ce ne strecurăm printr-o deschizătură îngustă, inima îmi bate cu putere.

Soare puternic. Podul e gol. Ne-am oprit, ne-am uitat în jos spre terasamentul trenului. O încâlceală de șine galben-pai, între ele, cratere adânci de un metru. Bucăți de șină îndoite se înalță în aer. Perne și fâșii de stofă ies la vedere din vagoanele de dormit și vagoanele-restaurant bombardate. Căldura este înăbușitoare. Peste șine plutește un miros de ars.

În jur totul este gol și părăsit, nici un semn de viață. Acesta este leșul orașului Berlin.

Intrăm apoi în Schöneberg. Ici-colo zărim câte o femeie sau o fată cu privirea goală, stând în dreptul ușii unei case, cu trăsături șterse și fețe tumefiate. Pot citi pe chipurile lor că războiul s-a sfârșit aici nu cu mult timp în urmă. Ele încă nu și-au revenit din șoc și sunt la fel de amorțite cum eram noi acum câteva zile.

Coborâm pe Potsdamer Strasse, trecem pe lângă niște birouri negre, incendiate, niște blocuri goale, munți de dărâmături.

La un colț de stradă o imagine emoționantă: două bătrâne schiloade stăteau în fața unui munte de dărâmături, cu mult mai înalt decât ele, și răscoleau cu o lopățică pentru cărbuni prin moloz, punând totul într-un cărucior mic. Dacă vor continua în ritmul ăsta, vor avea nevoie de săptămâni bune ca să termine. Au mâini noduroase, poate vor reuși.

Kleistpark a devenit un teren viran. Sub arcade zac aruncate cârpe, saltele și perne de scaune, rupte din automobile. Pretutindeni, grămezi de fecale peste care bâzâie muște. Drept în centru se află buncărul terminat pe jumătate, ca un arici înconjurat de țepi din fier. Probabil urma să ne adăpostim aici din calea bombelor în cel de-al șaptelea an de război. Doi civili trag de un maldăr de grinzi, unul din ei le taie cu fierăstrăul în bucăți mai ușor de mănuit. Totul aparține tuturor. Fierăstrăul umple liniștea cu un scârțâit jalnic. Văduva și cu mine vorbim involuntar în șoaptă, gâtul ni s-a uscat, orașul mort ne-a lăsat fără aer. În parc plutește un nor de praf, pomii par acoperiți cu o pudră albă, sunt plini de găuri de la gloanțe, grav răniți. O umbră germană trece în grabă, cărând lenjerie de pat. La ieșirea din parc mormântul unui rus, înconjurat cu sârmă. Iarăși niște bare de lemn de un roșu intens, iar între ele o placă de granit pe care e scris cu var că aici se odihnesc eroi căzuți pentru patrie. *Geroi*, acesta este cuvântul pentru eroi. Sună atât de prusac.

Douăzeci de minute mai târziu ne aflăm în fața casei în care locuiau cândva niște prieteni ai văduvei.

— E un coleg de breaslă al soțului meu, îmi spune ea – profesor de filologie clasică, însurat.

Clădirea pare moartă. Mai multe scânduri sunt bătute în dreptul ușii din față. Pe când căutăm o intrare în spate, dăm de-o femeie cu rochia ridicată, care-și face nevoile fără rușine într-un colț al curții. Încă o noutate, ceva ce n-am mai văzut până acum în Berlin. În cele din urmă găsim intrarea, urcăm două etaje, batem la ușă, strigăm ca parolă numele văduvei... Înăuntru se aud zgomote, pași și șoapte, până când se lămuresc cine se află în fața ușii. Apoi ușa se deschide cu putere, ne îmbrățișăm, eu îmi apăs fața de cea a unui străin, nu i-am cunoscut niciodată pe-acești oameni. Este soția profesorului, în spate vine soțul ei, întinzând brațele spre noi și rugându-ne să intrăm. Văduva vorbește agitat, spune cuvintele de-a valma, cealaltă femeie vorbește în același timp și nici una nu se oprește ca să asculte. Durează o vreme până când luăm loc în singura încăpere din locuința greu încercată unde chiar se poate sta. Scoatem din geantă feliile de pâine cu unt aduse și le oferim prietenilor văduvei. Amândoi sunt uimiți. Ei n-au mai văzut pâine și nici rușii n-au lăsat vreo fărâmbă în urmă. La întrebarea standard „De câte ori au...?“, stăpâna casei îmi răspunde cu un accent din Prusia Orientală:

— Pe mine? Doar o dată, în prima zi. După aceea ne-am baricadat în adăpost. Am avut acolo un cazan de rufe plin cu apă.

Cuceritorii au venit aici mai târziu și au plecat mai repede, totul n-a durat decât o clipită. Din ce trăiesc cei doi?

— Păi mai avem un săculeț de crupe și câțiva cartofi. Și da, mai e și calul!

Cal? Râdem, iar femeia ne dă explicații gesticulând larg: când mai erau trupe germane pe stradă, cineva a venit în fugă în adăpost cu vestea bună că afară ar fi fost ucis un cal. Într-o clipă, toți au ieșit pe stradă. Animalul încă mai mișca și clipea, când primele cuțite de pâine și bricege i-au fost înfipte în trup – evident că se trăgea în jur. Fiecare tăia și scormonea în locul unde se afla. Când soția profesorului s-a întins ca să ajungă la bucata unde se vedeau straturile galbene de grăsime, a fost lovită peste degete cu mânerul unui cuțit:

— Tu! Stai la locul tău!

Femeia a reușit să tranșeze o bucată de trei kilograme.

— Cu restul mi-am serbat ziua de naștere, spune ea. A avut un gust excelent, am marinat-o în ultimele resturi de oțet.

Noi o felicităm cu entuziasm. Au deschis o sticlă de vin de Bordeaux. Bem, ridicând paharele în cinstea soției, iar văduva le povestește despre cum a fost ea comparată cu o ucraineană – ne-am pierdut cu toții simțul măsurii.

Apoi ne-am luat rămas-bun de nenumărate ori. Profesorul a scotocit prin cameră, căutând ceva ca să ne dăruiască în schimbul feliilor de pâine cu unt, dar n-a găsit nimic.

Ne-am continuat drumul spre cartierul Bayerisches Viertel, unde voiam să o căutăm pe prietena mea Gisela. Rânduri nesfârșite de automobile germane blocau strada, aproape toate fuseseră golite. Un frizer și-a deschis iarăși afacerea; un afiș anunță că taie părul bărbaților și-l spală pe cel al femeilor dacă i se aduce apă caldă. Chiar am zărit în lumina crepusculară din spate un client în jurul căruia un bărbat țopăia cu o foarfecă în mână. Un prim semn de viață într-un oraș mort.

Am urcat treptele către locuința Giselei. Am bătut și-am strigat, tremuram de emoție. Ne îmbrățișăm, deși înainte cel mult ne dădeam mâna.

Gisela nu era singură. A luat în grijă două fete tinere pe care i le-a trimis un cunoscut. Sunt două studente refugiate din Breslau. Stăteau mute într-o cameră aproape goală, fără geamuri, dar curată.

După primul schimb de vorbe și dialoguri emoționante s-a lăsat iarăși liniștea. Am simțit cum suferința plutește în aer. Ambele fete aveau cearcăne sub ochi. Ceea ce spuneau părea atât de lipsit de speranță, era atâta amărăciune în vorbele lor. După cum îmi șoptește Gisela când ieșim împreună pe balcon, ambele și-au pierdut fecioria din cauza rușilor și au trebuit să suporte violuri multiple. Hertha, fata blondă are de-atunci încontinuu dureri și nu știe ce să facă. Plânge mult, spune Gisela. Hertha nu știe nimic despre rudele ei din Silezia, sunt împrăștiate peste tot, în cazul în care mai trăiesc. Fata se agață isteric de Gisela. Iar Brigitte, fata delicată de nouăsprezece ani, se apără de suferința sufletească printr-un cinism virulent. Clocotește de ură, consideră că viața e mizerabilă și că toți oamenii – mai ales toți bărbații – sunt porci. Vrea să plece departe,

foarte departe, undeva unde nu există uniforme, simpla lor vedere o face să se piardă cu firea.

Gisela a scăpat datorită unui truc, pe care din păcate îl află prea târziu. Înainte să devină redactor, Gisela avusese ambiții actoricești și a învățat la cursuri câte ceva despre machiajul profesionist. Astfel, în adăpost s-a machiat în așa fel încât să arate ca o veritabilă femeie bătrână, iar părul și l-a ascuns sub un batic. Când au venit rușii cu lanternele, le-au scos pe cele două studente, dar pe ea, cu ridurile ei desenate cu cărbune, au împins-o înapoi în culcuș: „Tu, babușca, dormi.“

Fără să vreau am râs, însă mi-am înfrânat imediat veselia – cele două fetișcane aveau o privire mult prea încruntată și amărâtă.

Aceste fete au fost private pentru totdeauna de freamătul primei iubiri. Cine a început cu sfârșitul, și încă într-un mod atât de cumplit, nu mai poate simți fiorul primelor atingeri. Băiatul la care mă gândesc se numește Paul, avea șaptesprezece ani, la fel ca mine, când m-a împins în umbra unei porți străine de pe Ulmenstrasse. Veneam de la un concert școlar – Schubert, cred –, muzica ne răsuna încă în urechi, o muzică sobră despre care nu știam ce să vorbim. Eram amândoi lipsiți de experiență, dinții unuia i-au atins pe ai celuilalt, dar eu tot așteptam încrezătoare magia primului sărut – până când mi-am dat seama că mi s-a desfăcut părul. Agrafa cu care îl prindeam de obicei dispăruse.

Ce sperietură! Mi-am scuturat rochia și gulerul. Paul a pipăit pavajul străzii pe întuneric. Am încercat să-l ajut să caute, mâinile noastre s-au întâlnit și s-au atins, însă erau deja reci. N-am mai găsit agrafa. Probabil o pierdusem pe drum. Asta m-a necăjit mult, fiindcă mama va remarca imediat, mă va întreba ce s-a întâmplat și mă va privi pătrunzător. Oare fața mea nu va trăda ceea ce-am făcut cu Paul în dreptul acelei porți? Ne-am despărțit în grabă, jenați, și nu ne-am mai apropiat niciodată unul de celălalt. Totuși, acele minute sfioase petrecute la umbra acelei porți au rămas pentru mine o amintire aparte care nu și-a pierdut nici acum sclipirea.

Am petrecut o oră la Gisela și cu greu ne-am luat rămas-bun. În zilele astea parcă nu-ți vine să te desparți de prieteni, deoarece nu știi niciodată când sau dacă îi vei mai revedea. Se pot întâmpla atâtea. Totuși am invitat-

o pe Gisela să ne facă mâine o vizită. Și văduva și-a invitat prietenii. Să vedem dacă le putem face rost de-o bucată de pâine.

Înapoi pe același drum pustiu, lung și prăfuit. S-a dovedit că această călătorie a fost cam prea mult pentru văduvă, o dureau picioarele, din când în când trebuia să ne oprim și să ne odihnim pe bordură. Eu de-abia mă mișcam, parcă purtam pe umeri o greutate imensă și aveam sentimentul că Berlinul nu va mai renaște niciodată, că vom rămâne pe vecie niște șobolani ce-și duc viața printre dărâmături. Pentru prima dată mi-a trecut prin cap să părăsesc acest oraș, să-mi caut în altă parte un rost și un acoperiș deasupra capului, undeva unde mai există aer de respirat și o priveliște de văzut.

În parc ne-am odihnit pe o bancă. Lângă noi stătea o femeie tânără, care se plimba cu doi băieței. Pe-acolo a trecut un rus, care i-a făcut imediat semn inevitabilului său camarad, chemându-l, apoi i-a spus în rusește:

— Vino încoace, sunt niște copii aici. Țștia-s singurii cu care putem vorbi.

Mama lor privea spre noi temătoare, neștiind ce să facă. Însă cei doi bărbați chiar voiau să discute cu puștani, care le-au dat voie soldaților să-i așeze pe genunchi și să-i salte în ritmul unui cântec rusesc.

Apoi unul din soldați s-a întors către mine și mi-a spus cu cea mai prietenoasă voce din lume:

— Nu contează cine doarme cu voi. Orice mădular e la fel. (Expresia am învățat-o de la Anatol, în tipica sa grosolănie țărănească.)

M-am forțat să mă prefac că nu înțeleg, căci pe asta miza individul. Prin urmare am zâmbit înapoi, ceea ce i-a făcut pe cei doi bărbați să izbucnească într-un râs zgomotos. Treacă de la mine!

Am ajuns acasă abia târându-ne picioarele. Dl Pauli se postase în fotoliul său de lângă fereastră și se uita pe geam după noi. Nu-i venea să creadă că în periplusul nostru de trei ore am întâlnit din întâmplare doar câțiva ruși ici și colo. El își închipuise că-n centrul orașului colcăie trupele. Ulterior ne-am mirat și noi și ne-am întrebat oare unde au rămas toți cuceritorii. Am inspirat adânc aerul curat și ne-am cutremurat, gândindu-ne înapoi la pustietatea plină de praf din Schöneberg.

Nu reușesc să adorm. Gânduri sumbre. O zi tristă.

Vineri, 11 mai 1945

Activitate casnică. Am pus rufele la înmuiat, am cojit ultimii cartofi din proviziile din bucătărie. Domnișoara Behn ne-a adus noile cartele pentru alimente. Sunt tipărite pe hârtie de ziar în germană și rusă. Există un model pentru adulți și unul pentru copii sub 14 ani.

Am cartela mea chiar lângă mine și-mi notez rația zilnică: 200 de grame de pâine, 400 de grame de cartofi, 10 grame de zahăr, 10 grame de sare, 2 grame de cafea din malț, 25 de grame de carne. Lipsește grăsimea. Dar, dacă chiar ni se dau toate produsele, tot e ceva. Sunt uimită, cât de repede se face iarăși ordine în tot acest haos.

Când am văzut jos la negustorul de legume o coadă, m-am așezat la ea și am primit sfeclă roșie și cartofi uscați pe bonurile de pe cartelă. La coadă se discută același lucru ca la pompă: fiecare îi întoarce spatele lui Adolf și nimeni nu l-a susținut de fapt vreodată. Fiecare a fost persecutat și nimeni n-a denunțat pe nimeni.

Dar eu? Am fost oare pentru? Sau împotriva? În orice caz am fost în mijlocul evenimentelor și am respirat acel aer care era peste tot și care ne-a marcat, chiar dacă n-a fost neapărat ceea ce ne doream. Am văzut asta la Paris, sau mai degrabă asta mi-a arătat un tânăr student pe care l-am întâlnit în Grădina Luxemburg în cel de-al treilea an al erei lui Hitler. În timpul unei ploii de vară ne-am adăpostit amândoi sub un copac. Am pălăvrăgit în franceză și ne-am dat imediat seama după accent că amândoi eram străini. Dar oare de unde? Prin glume și tachinări am început să ghicim de unde vine celălalt. Culoarea pielii mele l-a făcut să mă considere suedeză, în timp ce eu eram convinsă că el este monegasc, deoarece tocmai învățasem acest cuvânt care-i denumește pe locuitorii din Monaco, și mi s-a părut haios.

Ploaia s-a sfârșit la fel de repede cum a început. Am pornit din loc, iar eu mi-am potrivit pasul după al lui. S-a oprit și a spus:

— *Aha, une fille du Führer!* – o fiică a lui Hitler, deci o germană, recunoscută în clipa în care se străduia să meargă la pas într-o disciplină perfectă alături de tovarășul ei de drum.

Gata cu gluma și tachinarea. Căci tânărul s-a prezentat acum: nu era monegasc, ci olandez și evreu. Ce mai puteam spune? Ne-am despărțit la următoarea intersecție. Această întâmplare mi-a lăsat atunci un gust amar, m-am gândit mult timp la ea.

Mi-am adus aminte că de ceva vreme nu mai auzisem nimic de domnul și doamna Golz, foștii mei vecini de palier dintr-o clădire anterioară, care a ars, și foști adepți credincioși ai partidului nazist. M-am dus câteva clădiri mai departe și am întrebat de ei. În urma ciocăniturilor mele insistente, vecinii au întredeschis ușa cu lanțul pus, spunându-mi că domnul și doamna Golz ar fi șters-o pe furiș – ceea ce era bine, au adăugat ei, deoarece de curând l-ar fi căutat niște ruși pe bărbat, care fusese, evident, denunțat.

După-amiază târziu cineva a bătut la ușa noastră și m-a strigat pe nume. Am fost uimită să văd una dintre figurile aproape uitate ale trecutului nostru petrecut în adăpost: Siegismund, cel încrezător în victorie, care auzise de undeva că am relații cu niște „ruși sus-puși“. Dorea să știe de la mine dacă este adevărat că toți foștii membri de partid trebuiau să se prezinte voluntar la muncă, altfel vor fi puși la zid și împușcați. Circulă atâtea zvonuri, încât nici nu poți ține pasul cu ele. I-am spus că nu știu nimic despre asta și că nici nu cred că ar urma să fie pus în practică așa ceva – cel mai bine ar fi să mai stea și s-aștepte. De-abia l-am recunoscut pe Siegismund. Pantalonii îi atârnau de pe trupul costeliv, lăsa o impresie mizeră și sinistră. Văduva i-a ținut o predică în legătură cu pericolele de a fi simpatizant și că acum poate vedea și singur unde duce așa ceva... Siegismund – numele său real încă nu l-am aflat – a înghițit totul cu supunere, apoi ne-a rugat să-i dăm o bucată de pâine. Și i-am dat. Însă după plecarea lui a izbucnit o ceartă în familie. Dl Pauli era furios și zbiera, zicând că e revoltător din partea văduvei să-i mai și dea acestui individ ceva de mâncare – căci el singur ar fi vinovat de toată această nenorocire, că ar trebui să-i meargă mult mai rău decât acum, că ar trebui să fie aruncat în închisoare și să-i fie confiscată cartela alimentară. (De regulă, Pauli e mereu împotriva a orice, deoarece are un caracter dificil – veșnic în dezacord, un „spirit ce totul neagă“¹⁷. Din câte văd, nu există nimic pe lume cu care să fie în întregime de acord.) Da, acum nu mai vrea

să audă de Siegismund. N-are voie să se-arate aici în clădire, căci fiecare îi aduce reproșuri severe și nimeni nu vrea să aibă de-a face cu el. Mai ales cei care se află în aceeași situație. Acest om trebuie să fie probabil chinuit și dezorientat. Chiar și eu l-am repezit, ceea ce mă supără în clipa de față. Oare cum reușesc să mă molipsesc mereu de starea de spirit a norodului? De la „Osana“ la „Crucificați-L“ – eterna poveste.

[17](#). Referință la replica lui Mefistofel către Faust: „Sunt spiritul ce totul neagă“, în Goethe, *Faust*, trad. Lucian Blaga, Humanitas, București, 2015, p. 68 (n. red.).

În urmă cu jumătate de oră, în timp ce soarele apunea, s-au auzit dintr-odată împușcături. Un țipăt ascuțit de femeie a răcnit de undeva, departe:
— Ajutooor!

Nici măcar nu ne-am uitat pe fereastră. La ce bun? Însă întâmplarea ne folosește la ceva: ne amintește să fim vigilenți.

Sâmbătă, 12 mai 1945

Dimineața, toți locatarii din clădire – căci așa ne numim iarăși în mod oficial – s-au întâlnit în grădina din spate, pe care la un moment dat mi-o imaginasem drept viitor cimitir. Ne-am apucat cu toții să săpăm o groapă imensă – însă doar pentru gunoiul care ne aparținea și care nu mai încăpea în pubele. Oamenii erau dornici de muncă, spuneau povești haioase, toți se simțeau ușurați și se bucurau că fac ceva folositor. Este atât de straniu că nimeni nu mai trebuie să meargă „la serviciu“, că toată lumea e într-un soi de concediu, până și cuplurile stau împreună de dimineața până seara.

După aceea am șters pe jos prin sufragerie, am frecat de pe dușumea scuipatul rușilor și urmele de cremă de ghete de la cizmele lor și ultima urmă de bălegar de cal. Munca mi-a făcut poftă de mâncare. Încă mai avem mazăre și făină. Văduva folosește pe post de grăsime untura extrasă din restul rânced de unt adus de dl Pauli de la Volkssturm.

Locuința strălucea de curățenie când au sosit oaspeții noștri din Schöneberg. Au venit împreună, cu toate că prietena mea Gisela nu i-a cunoscut până acum pe prietenii văduvei. Toți trei erau spălați, pieptănați și îmbrăcați curat. Au mers pe același drum pe care-l făcuserăm noi și

văzuseră aceleași lucruri – foarte puțini oameni, doar câte-un rus rătăcit, în rest pustiire și tăcere. I-am servit cu înlocuitor de cafea, iar fiecare a primit câte trei felii de pâine unse cu untură – un ospăț copios!

Am chemat-o pe Gisela în sufragerie ca să mai stăm de vorbă. Voiam să știu cum își închipuie că va fi viața ei de aici înainte. Ea întrevede un viitor întunecat. Lumea ei occidentală, îmbibată de artă și cultură, singura care înseamnă ceva pentru ea, începe să dispară. Este mult prea obosită sufletește pentru a lua totul de la capăt. Nu crede că un individ discriminat va avea la dispoziție spațiul necesar pentru a respira sau pentru a face orice fel de muncă intelectuală. Nu, n-are chef de Veronal sau de alte asemenea otrăvuri. Vrea să reziste, chiar și fără curaj sau bucurie. Ea vorbea de faptul că este în căutarea „elementului divin“, că vrea să-l găsească în adâncul sufletului ei și să primească de acolo mântuirea. Este subnutrită, are cearcăne adânci sub ochi și va trebui să rabde în continuare de foame împreună cu cele două fete pe care le-a luat în grijă – și cărora, după cum presimt eu, le mai dă câte ceva din propria ei rație. Puținele ei provizii, constând în leguminoase și fulgi de ovăz, i-au fost furate din subsol de germani încă înainte de năvălirea rușilor. *Homo homini lupus*.¹⁸ La despărțire i-am dat două țigări, le-am luat în secret din cutia maiorului, pe care dl Pauli a fumat-o deja pe jumătate. La urma urmei, eu sunt cea care a făcut posibil acest cadou, nu el; prin urmare, merit să am partea mea. Gisela poate să le schimbe pentru ceva de mâncare.

¹⁸. *Homo homini lupus est* – Omul este lup pentru om (lat., n. red.).

Seara am mai fost o dată să aduc niște apă. Pompa noastră este o adevărată operă de artă. Cișmeaua este ruptă, mânerul, smuls de mai multe ori, a fost prins cu greu, fiind legat la loc cu câțiva metri de sfoară și sârmă. Trei persoane trebuie să țină structura, în timp ce alți doi pompează. Efortul colectiv a fost acceptat de toți, nimeni nu comentează. În gălețile mele pline pluteau după aceea așchii și talaș improșcate de pompă. A trebuit să strecurăm apa. Iarăși nu pot să nu mă mir de faptul că „ăștia“ au depus eforturi să construiască baricade, care nu sunt bune de nimic, dar nu s-au gândit nici o clipă să pregătească niște pompe de apă funcționale pentru perioada asediului. Totuși au asediat mai multe orașe,

ar fi trebuit să știe lucrul ăsta. Dar probabil că orice om aflat într-o funcție de conducere care ar fi vorbit despre construcția de pompe ar fi fost considerat defetist și ticălos.

O seară liniștită. Pentru prima oară în trei săptămâni am deschis iar o carte – Joseph Conrad, *Hotarul din umbră*. Am înaintat greu cu lectura, am încă prea multe imagini proprii în cap.

Duminică, 13 mai 1945

O zi strălucitoare de vară. De dimineață se aud zgomote care trădează optimismul oamenilor: se bat covoare, se freacă podele, se bate cu ciocanul. În același timp plutește în aer teama că va trebui să eliberăm casa și locuința pentru armată. La pompă circulă zvonul că urmează să fie încartiruiți soldați în cvartalul nostru. În afară de clipa prezentă nu ne mai aparține nimic în această țară. Iar prezentul îl trăim din plin, bucurându-ne toți trei de un mic dejun copios. Domnul Pauli încă mai poartă halatul de casă, deși este aproape sănătos.

În tot Berlinul bat clopotele vestind victoria Aliatilor. Undeva are loc în aceste momente celebra paradă, de care nu suntem deloc interesați. Se spune că astăzi este zi de sărbătoare la ruși, că trupele au primit vodcă pentru a celebra victoria. La pompă se discuta că, pe cât posibil, femeile nu trebuie să iasă din casă. Nu știm dacă să credem așa ceva. Văduva clatină îngrijorată din cap. Domnul Pauli își masează iarăși mijlocul, spune că trebuie să se întindă... Eu aștept și o să văd.

Între timp am discutat despre alcool. Domnul Pauli auzise de un ordin dat soldaților germani care se retrăgeau, conform căruia nu trebuiau să distrugă niciodată proviziile de băuturi spirtoase, ci să le lase în urmă pentru inamic, deoarece se știe că băutura slăbește puterea de luptă și îi oprește înaintarea. Dar astea-s doar vorbe goale, născocite de bărbați pentru bărbați. Ar trebui să stea doar două minute să se gândească la faptul că rachiul intensifică de fapt instinctul sexual. Sunt convinsă că fără atât de mult alcool, cât au găsit tovarășii pretutindeni la noi, doar jumătate dintre violuri s-ar mai fi întâmplat. Acești bărbați nu sunt niște Casanova din naștere. Trebuie mai întâi să se convingă pe ei înșiși să comită astfel

de fapte, iar pentru asta trebuie să scape de inhibiții. Iar ei știu prea bine asta, sau măcar bănuiesc, altminteri n-ar fi atât de disperați după alcool. Data viitoare când va mai avea loc un război în prezența femeilor și copiilor (pentru a căror protecție se presupune că pleacă bărbații la luptă, departe de casă), fiecare strop de băutură ar trebui aruncat în canal, depozitele de vin aruncate în aer, iar berăriile, distruse. Bine, fie, soldații noștri pot avea parte înainte de plecare de o mică petrecere. Dar să dispară tot alcoolul cât timp inamicul poate pune mâna pe femei.

Să continuăm, e seară. Duminica de care se temea toată lumea a trecut. Nu s-a întâmplat nimic. A fost cea mai liniștită duminică de după 3 septembrie 1939. Stau culcată pe canapea, afară soarele strălucește și păsărelele ciripesc. Ciugulesc o bucată de cozonac, pe care văduva ni l-a copt cu o grămadă foarte costisitoare de lemne, și mă gândesc la viața mea. Iată bilanțul.

Pe de-o parte, lucrurile stau bine în ceea ce mă privește. Sunt sănătoasă și în putere. Din punct de vedere psihic sunt bine, nu m-a afectat nimic. Am sentimentul că sunt înzestrată cu tot ce trebuie pentru viață, parcă aș avea o membrană între degete pentru a îndepărta murdăria, am un caracter deosebit de maleabil și rezistent. Sunt făcută pentru lumea în care trăim, nu sunt o sensibilă. Bunica mea căra bălegar. Pe de-altă parte, există destul de multe minusuri. Nu mai știu exact pentru ce trăiesc. Nimeni nu are nevoie de mine, stau doar și aștept, nu văd în clipa de față vreun scop și nici vreo îndatorire. M-am gândit la o discuție pe care odinioară am avut-o cu o elvețiancă isteată, în care m-am opus tuturor planurilor de îmbunătățire a lumii, insistând că „suma lacrimilor rămâne mereu constantă“. Nu contează sub ce steag sau formă de guvernământ trăiesc popoarele lumii, nu contează nici ce zei venerează și care este venitul oamenilor de rând: lacrimile, durerile și fricile cu care fiecare persoană în parte trebuie să plătească prețul propriei existențe vor avea întotdeauna o sumă constantă. Și așa se menține un echilibru: popoarele bine hrănite se bălăcesc în nevroze și excese, în timp ce popoarele chinuite peste măsură, precum suntem noi în clipa de față, se pot bizui doar pe apatie. Altminteri ar fi trebuit să plâng de dimineața până seara, dar n-o fac nici eu, nici ceilalți, iar asta se întâmplă doar datorită unei legi naturale. Desigur, cel

ce crede în invariabilitatea sumei de lacrimi de pe pământ nu este prea bine croit pentru a îndrepta lumea sau pentru a face fapte mărețe.

Să recapitulez: am fost în douăsprezece țări din Europa, am trăit, printre altele, la Moscova, Paris și Londra și am experimentat pe propria-mi piele, ca om obișnuit printre oameni obișnuiți, bolșevismul, parlamentarismul și fascismul. Există diferențe? Da, chiar unele substanțiale. Dar ele țin, după părerea mea, doar de formă și culoare, de regulile jocului, nu sunt vizibile în norocul mai mare sau mai mic al oamenilor simpli, care-l preocupa atât de mult pe Candide. Omul obișnuit, încuiat, supus, care din naștere nu este interesat decât de propria existență, nu mi s-a părut că a fi mai nefericit la Moscova decât cel din Paris sau Berlin. Cu toții s-au adaptat la condițiile de viață pe care le-au găsit la fața locului.

Cât despre mine, unitatea mea de măsură este subiectivă: gustul. Nu doresc să trăiesc la Moscova. Ceea ce m-a chinuit acolo cel mai mult a fost supunerea față de o învățătură ideologică permanentă; apoi imposibilitatea oamenilor de a călători liberi prin lume, iar în cele din urmă lipsa oricărei dorințe erotice. Felul de viață de acolo chiar nu-mi priește. În schimb, la Paris sau Londra am fost cu plăcere. Însă am simțit, în modul cel mai dureros, faptul că nu făceam parte dintre localnici, că eram mai degrabă tolerată, că eram considerată o străină. Întoarcerea în Germania a fost decizia mea, cu toate că prietenii mă sfătuiau să emigrez. A fost bine că m-am întors acasă. În străinătate poate n-aș fi putut prinde nicăieri rădăcini. Simt că aparțin poporului meu, vreau să împart cu el aceeași soartă, chiar și acum.

Dar cum? Spre steagul roșu, care în tinerețe mi se părea un far luminos, nu mai duce nici un drum. Suma lacrimilor a rămas pentru mine chiar și la Moscova constantă. Mi-am pierdut credința pe care o aveam în copilărie, iar Dumnezeu și lumea de apoi s-au prefăcut în simboluri și noțiuni abstracte. Să cred în progres? Da, în bombe și mai mari. Norocul majorității? Da, pentru Petka și ciracii săi. O idilă într-un colț liniștit? Sigur că da, pentru oamenii care piaptână franjurii propriilor covoare. Averi, satisfacții? Îmi vine să râd, la ce nomad urban fără casă sunt. Dragoste? Zace pe jos, călcată în picioare. Și chiar dacă s-ar ridica din nou

de acolo, aş fi mereu neliniştită din pricina ei, n-aş putea găsi în ea un refugiu, n-aş mai cuteza vreodată să sper că va fi ceva trainic.

Poate arta, trudind mai departe în slujba formei? Da, pentru cei care au o chemare, din rândul cărora eu nu fac parte. Sunt doar un mic muncitor necalificat, trebuie să mă mulţumesc cu asta. Pot să funcţionez doar în cercul meu strâmt şi să fiu un bun prieten. Ce a mai rămas este doar aşteptarea sfârşitului. Şi totuşi mă provoacă aventura întunecată şi uimitoare a vieţii. Rămân pe această lume din pură curiozitate – şi fiindcă mă bucur să respir şi să-mi întind membrele sănătoase.

Luni, 14 mai 1945

Zgomotul unui motor m-a trezit aseară din somn. Afară se auzeau strigăte şi claxoane. Împleticindu-mă, am ajuns la fereastră. Jos se afla într-adevăr un camion rusesc încărcat cu făină. Brutarul are deja cărbuni, prin urmare poate acum să coacă şi să livreze pâine conform cartelelor şi bonurilor de ordine. L-am auzit strigând de bucurie şi am văzut cum îl îmbrăţişează pe şoferul rus, care, la rândul său, radia de mulţumire. Ruşii se bucură să facă pe Moş Crăciun.

Dis-de-diminează m-a trezit zgomotul pălăvrăgelilor de la coada la pâine, se întindea prin jumătate de cvartal, iar acum, după-amiază, încă mai sunt oameni care aşteaptă să le vină rândul. Multe femei şi-au adus scăunele. Pot auzi, la propriu, vuietul bârfei.

Ne-am luat apă pentru prima oară de la un hidrant adevărat, care nu se află prea departe de noi. Este o minune a mecanicii, o pompă automată cu trei robinete, din care ţâşneşte un jet puternic. Găleata s-a umplut imediat. Trebuie să aştepţi doar câteva minute până îţi vine rândul. Asta ne schimbă programul zilnic, ne uşurează viaţa.

Pe drumul spre hidrant am trecut pe lângă multe morminte. Aproape fiecare grădină din faţa unei clădiri are un astfel de loc tăcut. Acolo e fie câte o cască germană de oţel, fie câte unul dintre stâlpii de lemn roşii cu stele sovietice albe. Probabil că au adus camioane întregi cu astfel de însemne funerare.

Lângă borduri sunt montate indicatoare cu plăcuțe de lemn, care au înscrisuri în germană și rusă. Una îl citează pe Stalin, spunând că toți Hitlerii dispar, însă Germania va dăinui. Rușii numesc astfel de formulări *Losungi*, de la cuvântul german *Losung* – lozincă.

Lângă poarta de intrare în clădirea noastră au fost lipite niște hârtii tipărite, intitulate „Știri pentru germani“. Sunetul ultimului cuvânt mi se pare atât de străin, aproape ca o insultă. Acolo putem citi textul capitulării noastre necondiționate, semnată de generalii von Keitel, Stumpff, Friedeburg, împreună cu rapoartele privitoare la predarea armelor pe toate fronturile. Göring¹⁹ a fost capturat. O femeie spune că a auzit la radioul cu galene că ar fi plâns ca un copil când a fost arestat și că fusese deja condamnat la moarte de Hitler. Un colos cu picioare de lut.

¹⁹. Hermann Göring (1893–1946), comandant militar, al doilea în ierarhia Germaniei naziste, după Adolf Hitler (n. red.).

Alt anunț foarte controversat, în jurul căruia s-a strâns o mulțime de oameni, spune că rușii pun la dispoziție raționalizări noi cu niște cantități mai mari de alimente, care vor fi împărțite către cinci grupe: persoane care desfășoară muncă fizică grea, muncitori, angajați, copii și alții. Pâine, cartofi, alimente concentrate, înlocuitor de cafea, cafea boabe, zahăr, sare, chiar și grăsime. În mare nu-i rău, în caz că-i adevărat. În parte, rațiile sunt mai mari decât sub Adolf. Anunțul provoacă o reacție puternică. Am auzit oameni spunând:

— Încă o dovadă că propaganda noastră doar ne-a prostit.

Da, este adevărat, ni s-a repetat de-atâtea ori că fie vom muri de foame, fie vom fi uciși de dușmanii noștri, încât ne uimea fiecare bucată de pâine pe care o primeam și fiecare asigurare că de-acum înainte ni se va purta de grijă. Din punctul ăsta de vedere, Goebbels a făcut o treabă bună pentru învingători. Fiecare coajă de pâine primită din mâna lor ni se pare un cadou.

După-amiază am stat la coadă la carne. Nu există nimic mai instructiv decât o oră petrecută acolo. Am aflat că trenurile circulă iarăși în direcția Stettin, Küstrin și Frankfurt pe Oder. În schimb, transportul în comun de la noi din oraș e încă nefuncțional.

O femeie povestește cu mare satisfacție de ce rușii se feresc de clădirea în care locuiește ea: la primul etaj au găsit o familie otrăvită – fiecare membru zăcând fără suflare în patul lui, la etajul al doilea, altă familie spânzurată de traversa ferestrei din bucătărie. S-au speriat, au fugit și nu s-au mai întors. Pentru orice eventualitate și ca măsură de a-i descuraja pe ruși, locatarii au mai lăsat o vreme cadavrele așa cum le-au găsit... Carnea pe care am primit-o a fost fragedă și bună. Doar carne de vită, fără oase, asta ne dă putere.

„După-masă la patru și jumătate are loc la subsol întâlnirea cu toți locatarii din clădire“ – așa s-a răspândit vestea din ușă în ușă. În sfârșit se dorește înlăturarea baricadei din subsol. E bine, așa o să avem drum liber către restul de cartofi ai văduvei. Am format o coadă lungă pe lângă peretele coridorului. O lumânărică, lipită pe un scaun, împrăștia o lumină slabă, în timp ce cărămizi, scânduri, scaune și bucăți de saltea treceau din mână-n mână.

În subsol domnea un haos de nedescris. Miros de excremente. Fiecare și-a strâns lucrurile. Bunurile abandonate urmau să fie depuse sub luminator. (Văduva și-a însușit o lenjerie din mătase, făcând-o să dispară elegant în sacul ei. Mai târziu și-a adus aminte de cele Zece Porunci și a predat proprietarei lenjeria, care de-alminteri era însemnată cu monograma acesteia, spunând că ar fi luat-o „din greșeală“.) Noțiunea de proprietate nu mai are aproape nici o însemnătate. Fiecare fură de la toată lumea, căci fiecăruia i s-a furat, la rândul lui, ceva și orice lucru îi poate fi oricui de folos. Astfel, ca bunuri considerate „fără proprietar“ s-au strâns doar lucruri fără valoare: furouri decolorate, pălării, un pantof. În timp ce văduva încă mai căuta cu îndârjire acul de cravată ornat cu perlă, a cărui ascunzătoare a uitat-o, eu am cărat cartofii în locuință și i-am așezat lângă patul domnului Pauli. Când văduva a ajuns în urma mea în casă, a început imediat să procească aidoma Casandrei o foamete teribilă care va veni imediat după ce vom fi terminat de mâncat cartofii ei. Domnul Pauli i-a ținut partea în tot ce spunea. Am sentimentul că în casa asta sunt considerată ca un fel de povară, o gură în plus de hrănit, că mi se numără fiecare înghițitură și sunt invidiată pentru fiecare cartof pe care-l mănânc. Pauli, în schimb, tot ia din zahărul adus de maior pentru mine. În orice

caz, vreau să încerc să mă pun iar pe picioare, cel puțin în ceea ce privește hrana. Dar cum?

Nu mă pot supăra pe cei doi. De fapt, nici nu m-am gândit la asta; dar ar fi posibil ca într-o situație asemănătoare să nu-mi facă nici mie plăcere să împart cu alții mâncarea mea. Și nu se întrevede nici un alt maior la orizont.

Marti, 15 mai 1945

Aceeași trebăluială plicticoasă prin casă. Sus, în mansarda în care am intrat pentru prima oară după invazia rusească, își fac de lucru doi tinichigii. Sunt plătiți cu pâine și țigări. Îmi dau seama că nici un rus n-a ajuns până aici, deoarece dușumeaua era acoperită cu un strat fin de var în care s-ar fi văzut orice urmă și care era neatins când le-am permis tinichigiilor să intre. Probabil aș fi putut supraviețui aici dacă aș fi avut destulă apă și de-ale gurii – jucând rolul Frumoasei din pădurea adormită, nedescoperită de nimeni. Dar cu siguranță aș fi înnebunit stând de una singură.

Toți oamenii trebuie să se înregistreze iarăși la primărie. Astăzi a fost rândul numelor care încep cu inițiala mea. Strada a fost neobișnuit de aglomerată în timpul procesului de înregistrare. Un bărbat încerca să îndepărteze cu dalta și ciocanul un portret în relief al lui Hitler din sala de așteptare. Am văzut cum i-a despicat nasul. Oare ce-i piatra, ce sunt monumentele? Un val iconoclast răbufnește în aceste zile prin Germania. Oare după acest nou amurg al zeilor mai există posibilitatea unei reveniri pentru mai-marii naziști? Când voi avea iar mintea limpede va trebui neapărat să mă gândesc serios la cazul lui Napoleon, deoarece și el a fost surghiunit în timpul vieții, pentru ca apoi să fie reabilitat și glorificat.

Acolo, la etajul trei, noi, femeile, am fost nevoite să ne așezăm la coadă. Un hol întunecat, o grămadă de femei pe care le puteai auzi, dar nu le vedeai. În fața mea se vorbea despre plantarea de sparanghel, la care fuseseră trimise deja o grămadă de femei. Asta n-ar fi rău. În spatele meu discutau alte două femei – după vorbă, erau niște doamne. Zice prima:

— Știți, eu căzusem într-o amorțeală completă. Sunt foarte strâmtă acolo, soțul meu a ținut mereu cont de asta.

Pare-se că această femeie a încercat să se sinucidă cu otravă, după ce a fost violată de mai multe ori.

— Dar eu n-am știut, continuă ea, mai târziu mi s-a explicat că stomacul trebuie să aibă îndeajuns de mult acid ca substanța să poată reacționa. N-am putut s-o țin în mine.

— Și acum? întrebă încet cealaltă.

— Păi viața merge mai departe. Ce-a fost mai bun din viață oricum a trecut. Sunt fericită măcar că soțul meu a murit și n-a mai trecut prin toate astea.

Din nou trebuie să mă gândesc ce înseamnă să fii singur în mijlocul fricii și al sărăciei. Mi se pare mai ușor de îndurat, deoarece nu trebuie să împarți suferința cu altcineva. Oare ce simte mama unei fete agresate? Sau poate cineva care iubește cu sinceritate pe altcineva și nu poate sau nu îndrăznește să-i dea o mână de ajutor? Bărbații căsătoriți de multă vreme rezistă probabil cel mai bine. Ei nu se uită în urmă. Totuși, într-o bună zi vor primi chiar și ei răsplata din partea soției. Însă părinților trebuie să le fie greu. Pot să înțeleg de ce familii întregi rămân până și în moarte împreună.

Înăuntru totul a mers foarte repede cu înregistrarea. Fiecare a trebuit să spună ce limbi străine vorbește. Când am mărturisit puținele mele cunoștințe de rusă, mi s-a înmănat un bilet care mă obliga să mă prezint a doua zi dimineața la comandamentul rusesc pentru servicii de traducere.

Seara mi-am pregătit liste de cuvinte rusești și mi-am dat seama cât de limitate sunt cunoștințele mele de fapt. La sfârșitul zilei am coborât s-o vizitez pe femeia din Hamburg. Stinchen, studenta de optsprezece ani, a părăsit definitiv spațiul de după plafonul fals. Rănile pe care le avea pe frunte din cauza molozului s-au vindecat. S-a comportat ca o fiică bine-crescută dintr-o familie bună, a adus cana cu ceai adevărat din bucătărie și a ascultat conversația noastră. Se pare că tânăra care seamănă cu un băiat a reușit să scape cu bine. Am menționat în treacăt că o văzusem cu o seară în urmă în timp ce se certa cu o fată bronzată, cu un pulover alb, destul de frumușică, însă vulgară și tare slobodă la gură. În timp ce ne beam ceaiul

am aflat că era vorba despre gelozie: fata bronzată se încurcase, de bunăvoie, cu un ofițer rus, cu care a băut și care i-a adus de mâncare. Asta firește că o enervase pe prietena ei cea tânără, care iubește necondiționat și care în decursul ultimilor ani îi făcuse iubitei o grămadă de cadouri și diverse servicii. Am discutat despre asta la un ceai, în liniște și doar fiindcă a venit vorba, fără să judecăm, fără să dăm un verdict. Acum nu mai vorbim în șoaptă, nu mai evităm anumite cuvinte sau subiecte. Ne exprimăm cum ne vine la gură, cu o indiferență de parcă am privi totul de la ani-lumină depărtare.

Miercuri, 16 mai 1945

M-am trezit la șapte, ora Moscovei. Pe străzile pustii domnea o liniște mormântală. Magazinele sunt încă goale și noile cartele n-au fost împărțite deocamdată. La poarta cu gratii a comandamentului stătea o fată în uniformă și nu mi-a dat voie să intru, însă eu am insistat, arătându-i biletul.

În cele din urmă am ajuns în biroul comandantului, în prezent stăpân peste cel puțin o sută de mii de suflete. Un individ slab, ferchezuit, blond, vorbește deosebit de încet. Știe doar rusește, însă are o traducătoare, care turuie fără accent în germană și rusă. E o fată cu ochelari într-o rochie cu pătrățele, nu o femeie-soldat. Traduce iute ca vântul tot ce spune o femeie cu nasul cârn, proprietara unei cafenele. Dorește să-și deschidă iarăși cafeneaua? Minunat, n-are decât. De ce-are nevoie pentru asta? Făină, zahăr, grăsime, cârnați. Hm, hm. De ce altceva? Cafea de malț? Bine, atunci s-o servească pe-asta și, dacă e posibil, să ofere și puțină muzică, poate să instaleze un patefon, că scopul este ca viața să revină cât mai curând la normal. Comandantul îi promite că de mâine va primi iarăși curent, împreună cu toată strada ei. Dintr-o încăpere alăturată vine un bărbat, chemat de traducătoare, probabil un inginer electrician, care îi arată acum comandantului, folosindu-se de niște schițe tehnice, care este situația distribuirii de curent către consumatorii din cartier. Îmi lungesc gâtul să văd și eu, dar cvartalul nostru nu figurează acolo.

Urmează nenumărați alți petiționari: un bărbat într-un halat albastru întrebă dacă are voie să ia acasă un cal șchiop și plin de sânge, care stă culcat în parc, fiindcă dorește să-l îngrijească și să-l însănătoșească. Așa să facă – dacă se pricepe la cai. Mă mir în secret că acest cal n-a fost deja tranșat ca să încapă într-o oală. Sau a trecut oare vremea când animalele erau masacrate cu sălbăticie chiar în locul în care se prăbușeau? Uimitor cum dintr-odată fiecare dorește să obțină o aprobare pentru ceea ce face, doar ca să-și asigure spatele. Cuvântul „comandant“ este în zilele astea un cuvânt-cheie.

Directorul unei întreprinderi vine, împreună cu două stenotipiste, ca să-și declare mica afacere constând într-un atelier pentru burlane de sobe, care nu produce nimic momentan din cauza lipsei materiei prime.

— *Budit*, spune comandantul.

Budit, formula magică rusească, tradusă de interpretă ca un soi de consolare prin: „Hai, că se rezolvă.“ Da, *budit* pot traduce și eu, la fel și pe cea de-a doua formulă magică, *zavtra*, care înseamnă „mâine“.

Urmează doi bărbați, directorii unei fabrici de ciocolată. Și-au adus propriul traducător, pe cineva cam de teapa mea, care probabil a fost muncitor sau soldat pentru mult timp în Rusia. Deocamdată nu poate fi vorba despre ciocolată; în schimb, bărbații vor să aducă făină de seară dintr-un depozit aflat la periferie, ca să producă paste făinoase. Foarte bine! Comandantul le promite un camion pentru *zavtra*.

O atmosferă nebirocratică, fără ștampile, puține hârtii. Comandantul scrie pe niște bilețele. Am fost extrem de atentă să văd cum își exercită atribuțiile noile autorități și mi s-a părut interesant și îmbucurător.

În cele din urmă mi-a venit și mie rândul. Am început să vorbesc, mărturisind ceea ce comandantul oricum putea să audă: anume că rusa mea nu e atât de bună, încât să fac față unui angajament așa de complex cum este cel de interpret. M-a întrebat destul de prietenos unde am învățat rusește și ce calificare am. A adăugat apoi că nu peste mult timp va fi cu siguranță iarăși nevoie de oameni care să știe să deseneze și să fotografieze – iar eu să aștept. Mie-mi convine.

Între timp au intrat doi ruși, amândoi cu cizme lustruite, multe decorații și uniforme proaspăt călcate. Să fii spălat și dichisit înseamnă la ei

kultura, adică să te afli pe o treaptă mai evoluată a omenirii. Îmi aduc încă aminte de afișele care atârnavă pe vremuri prin toate birourile și tramvaiele din Moscova, cu sloganul: „Spală-te zilnic pe față și pe mâini, iar părul, cel puțin o dată pe lună.“ Erau însoțite de imagini mici, drăguțe cu oameni care se stropesc cu apă și se clătesc în lighean. Chiar și lustruirea cizmelor ține de această *kultura*, de aceea nu sunt deloc uimită când îi văd cât sunt de spilcuiți atunci când au posibilitatea.

Cei doi bărbați discută în șoaptă cu comandantul. Acesta se întoarce în cele din urmă la mine și mă întreabă dacă aș putea să-l însoțesc pe locotenentul-major Cutărică (Ci-ci-ci..., de data asta i-a rostit numele clar, însă l-am uitat imediat), care trebuie să facă niște drumuri și are nevoie de traducere – a fost însărcinat să inspecteze băncile din cartier. Și asta îmi convine. Sunt bucuroasă să fac orice, atât timp cât nu car apă și nu umblu după lemne de foc.

Colind străzile din Berlin alături de ofițerul oacheș și chipeș. El mi se adresează rar, pronunțând clar fiecare cuvânt, așa cum se face de obicei cu străinii care abia pricep limba în care le vorbești, explicându-mi că mai întâi trebuie să-l căutăm pe primarul german, pe care-l vom ruga să ne dea o listă cu filialele diferitelor bănci.

Burgemestr se spune în rusește la primar, de la germanul *Bürgermeister*. La primărie e aglomerație, oamenii aleargă de colo-colo pe coridoarele întunecate. Bărbați care fug dintr-o cameră într-alta, ușile se deschid și se trântesc fără încetare. Undeva se aude țcănitul unei mașini de scris. Pe câțiva stâlpi luminați sunt lipite note informative identice, scrise de mână: o familie caută o femeie care și-a pierdut mințile în 27 aprilie și a fugit de acasă. „Persoana în cauză are patruzeci și trei de ani, dinții stricați, păr vopsit negru și poartă papuci de casă.“

În biroul primarului se agită numeroși bărbați în jurul mesei sale de scris, vorbind și gesticulând intens, în timp ce un traducător trăncănește fără încetare. Locotenentul-major obține în câteva minute lista dorită cu filialele bancare. O fată bate adresele la mașină. Pervazul geamului este împodobit cu un buchet de flori de liliac.

Pornim la drum. Locotenentul-major este rezervat și foarte politic. Mă întreabă dacă nu merge cumva prea repede, dacă am experiență cu

băncile, dacă nu-mi este prea greu să-l însoțesc...

La Dresdner Bank găsim totul în ordine: mese curate pe care creioanele sunt așezate la locurile lor. Registrul cu însemnări zilnice este deschis, toate seifurile intacte. Intrarea în această bancă se face prin lateral, probabil de aceea a scăpat neatinsă.

Alta e situația de la Commerzbank – o adevărată cocină, părăsită și goală. Toate seifurile sunt deschise, cuferele cu valori asemenea, cutiile cu valori tăiate și călcate în picioare. Excremente pretutindeni, locul miroase înfiorător. Ne luăm tălpășița rapid.

La Deutsche Bank este oarecum curățenie. Doi bărbați mătură și trebăluiesc. Seifurile au fost golite, dar în liniște, deschise cu cheile de la bancă. Unul din bărbați îmi spune că „ăia“ ar fi făcut rost de adresa directorului băncii, că au plecat grăbiți cu camionul lor ca să-l aducă, însă l-ar fi găsit otrăvit, alături de soție și de fiică. Fără să piardă timpul au mers mai departe la directorul adjunct și i-ar fi cerut să le deschidă seiful. Această bancă are deja program cu publicul. Un afiș precizează că ghișeul este deschis între orele 13 și 15 pentru depuneri. Bun, aș vrea să-l văd pe omul care își lasă banii aici. Străvechea metodă cu ciorapul sau salteaua mi se pare cu mult mai sigură.

Nu prea îmi pot explica de ce rușii au răscolit băncile cu atâta încrâncenare. Nu cred că aceste spargerii de seifuri au fost comandate de cineva, iar asta e evident dacă judecăm după cutiile de valori zdrobite cu brutalitate în banca pe care tocmai o vizităm, dar și după mormanele de excremente lăsate acolo de jefuitori, care duhnesc înfiorător. Probabil li se spusese de-acasă că băncile de pe-aici sunt bastioanele capitaliștilor cei răi, astfel încât probabil își închipuiau că prin jafurile lor fură de la hoții înșiși, după cum prevede dogma lor și îi încurajează de parcă ar fi o faptă demnă de laudă. Ceva nu se leagă. Par să fi fost mai degrabă niște jafuri violente, în timpul cărora fiecare a furat tot ce a putut duce. Mi-ar plăcea să-i pun câteva întrebări despre asta locotenentului-major, dar nu îndrăznesc.

La Städtische Sparkasse are loc o operațiune amplă de curățenie. Două femei vârstnice freacă podeaua. Aici nu există seifuri. Casele de bani,

după cum se poate vedea, sunt complet goale. Locotenentul-major promite să trimită pază începând de mâine. Dar ce să fie păzit aici?

O bună bucată de timp am căutat zadarnic filiala Kredit- und Bodenbank. În cele din urmă am găsit-o într-o curte interioară, având gratiile lăsate, neatinsă în somnul ei, precum Frumoasa din pădurea adormită. Am întrebat prin clădire și i-am putut aduce locotenentului-major adresa directorului adjunct. Nici un rus n-a văzut banca. Din indicatorul de sticlă de pe stradă, care semnala prezența băncii, nu mai există acum decât niște cioburi prinse în șuruburi.

Mai rămâne doar încă o filială Deutsche Bank, care se află la marginea cartierului. Pornim la drum. Soarele arde. Sunt frântă, de-abia merg. Grijuliu, locotenentul-major își adaptează pașii la ai mei. Mă întrebă despre lucruri personale, despre educație, despre cunoștințele mele de limbi străine. Și dintr-odată spune în franceză, foarte încet și fără să mă privească:

— *Dites-moi, est-ce qu'on vous a fait du mal?*²⁰

²⁰. Spuneți-mi, v-a făcut cineva rău? (fr., n. red.).

Uimită, îi răspund bâlbâindu-mă:

— *Mais non, pas du tout...* Apoi mă corectez: *Oui, monsieur, enfin, vous comprenez.*²¹

²¹. Nu, deloc... Da, domnule, în fine, înțelegeți (fr., n. red.).

Brusc, ceva s-a schimbat. De ce vorbește franceza atât de bine? O știu fără ca el să fie nevoit să-mi spună: este un *biewsche*, un membru din fosta pătură socială aflată la putere în vechea Rusie. Acum îmi povestește despre originea sa: este moscovit, tatăl său a fost medic, bunicul un chirurg cunoscut și profesor universitar. Tatăl a studiat în străinătate, la Paris și Berlin. Au fost bogați și au avut o guvernantă din Franța. Locotenentul-major s-a născut în 1907 și a mai prins puțin din acest stil de viață „de odinioară“.

După primele noastre dialoguri în franceză s-a lăsat iar liniștea între noi. Locotenentul-major a devenit vizibil nesigur față de mine. Dintr-odată spune pur și simplu:

— *Oui, je comprends. Mais je vous prie, mademoiselle, n’y pensez plus. Il faut oublier. Tout.*²²

²². Da, înțeleg. Dar, vă rog, domnișoară, nu vă mai gândiți la asta. Trebuie să uitați. Tot. (Fr., n. red.)

El își caută cuvintele potrivite, vorbește pe un ton serios. Îi răspund:
— *C’est la guerre. N’en parlons plus...*²³

²³. Așa-i în război. Să nu mai vorbim despre asta... (Fr., n. red.)

Și n-am mai vorbit despre asta.

Am intrat tăcuți în încăperea deschisă, complet distrusă și jefuită a filialei bancare. Ne împiedicăm de sertare și cartoteci, ne croim drumul prin munți de hârtie, ocolim cu grijă mormane de excremente. Pretutindenii sunt muște, muște, muște... Niciodată n-am văzut la Berlin asemenea roiuri imense de muște. Și nici n-am auzit. Habar n-aveam că pot face așa un zgomot.

Am coborât pe o scară de fier în interiorul camerei de valori. Jos se aflau o grămadă de saltele, cu veșnicile sticle și căptușeli de cizme împrăștiate printre ele, alături de cufere și mape tăiate. În aer, duhoare greu de suportat, tăcere mormântală. Ne-am târât înapoi spre lumină. Locotenentul-major își lua notițe.

Afară soarele te pârjolește. Locotenentul-major dorește să se odihnească, să bea un pahar cu apă. Mergem o bucată pe jos, strada-i pustie, sumbră și tăcută și suntem doar noi doi. Ne așezăm pe gardul din piatră al unei grădini, sub crengile unor liliaci înfloriți.

— *Ah, c’est bien*²⁴, spune rusul.

²⁴. Ah, e plăcut (fr., n. red.).

Dar îi place mai mult să vorbească rusește cu mine. Franceza sa, pe cât este de curată și accentul de bun, se cam termină după primele fraze și întrebări. Rusa mea o consideră destul de curajoasă, însă zâmbește la accentul meu, pe care – „*Excusez, s’il vous plaît*“²⁵ – îl consideră evreiesc. Este de înțeles, deoarece limba maternă a evreilor ruși este idișul, un dialect german.

[25.](#) Scuzați-mă, vă rog (fr., n. red.).

Privesc fața oacheșă a locotenentului-major și mă gândesc dacă nu cumva este evreu. Oare să-l întreb așa ceva? Imediat îmi dau seama că ar fi o lipsă de tact. După aceea îmi aduc aminte că rușii, în ciuda tuturor invectivelor și acuzațiilor pe care mi le-au adresat, nu m-au acuzat niciodată de persecuții împotriva evreilor. Îmi amintesc și cât de energic s-a apărat acel caucazian, încă de la prima propoziție rostită, încercând să mă asigure că nu este evreu. Când am fost în Rusia, fiecare trebuia să completeze un chestionar în care cuvântul „evreu“ trebuia trecut în coloana etnică, la fel ca „tătar“ sau „calmuc“ sau „armean“. Și-mi aduc aminte de o funcționară care a făcut scandal, refuzând să fie consemnată drept „evreică“ – mama ei era rusoaică. Totuși există în birourile în care străinii trebuie să dea cu subsemnatul foarte mulți cetățeni evrei cu nume tipic german, care acustic seamănă cu numele unei flori, precum Goldstein, Perlmann, Rosenzweig. Cei mai mulți dintre ei sunt, în general, buni cunoscători de limbi străine, însă devotați dogmei sovietice – fără Iehova, arcă sau Sabat.

Stăm la umbră. În spatele nostru se află iarăși unul dintre stâlpii roșii. Alt soldat care-și doarme somnul veșnic, sergentul Marcov. Când ușa locuinței din subsol se deschide puțin și o babă trage cu ochiul, o rog să-i dea un pahar de apă rusului. Mi-l oferă amabilă: apa-i atât de rece, încât paharul s-a aburit. Locotenentul-major se ridică și mulțumește cu o plecăciune.

Nu pot să nu mă gândesc la maior și manierele lui exemplare. Rușii întruchipează mereu aceste două extreme: fie „Vino-ncoa, femeie!“ și excremente în cameră, fie tandrețe și plecăciuni. În orice caz, locotenentul-major e cât se poate de politicos și cu siguranță n-ar putea avea alt comportament față de o doamnă. În ochii săi sunt cu adevărat o doamnă. De-altfel am sentimentul că noi, femeile germane, dacă suntem în mare parte curate și avem maniere și o educație, suntem în ochii rușilor niște ființe foarte respectabile, reprezentante ale unei *kultura* mai înalte. Până și tăietorul de lemne Petka trebuie să fi simțit așa ceva. Poate contează și contextul în care ne găsim: rămășițele unor mobile foarte cizelate, pianele și tablourile și covoarele, toată atmosfera burgheză pe

care o consideră atât de grozavă. Îmi aduc aminte cum Anatol s-a mirat odată de belșugul țăranilor noștri, pe care i-a întâlnit în satele aflate de-a lungul drumului, pe când frontul avansa către vest:

— Aveau toate sertarele pline de lucruri!

Da, toate aceste lucruri! Pentru ei este ceva nou. Ei au doar puține lucruri, care pot fi depozitate într-o singură cameră. Și, în loc de șifonier, unele familii au doar câteva cârlige pe perete. Însă atunci când au câteva lucruri, le și strică foarte repede. Cârpeala fără sfârșit, practică de casnicele germane, nu e deloc pe placul rusoaicelor. Am văzut cu ochii mei cum soția unui inginer rus a strâns cu mătura praful din cameră, iar la sfârșit l-a măturat sub dulap, unde cu siguranță se adunase deja cu mult mai mult. Iar pe ușa sufrageriei era agățat un prosop, în care toți cei trei copii ai familiei își suflau nasul – cel mai mic, jos; cei mai mari, sus. Exact ca la țară.

Am stat destul de mult timp acolo, pe gardul din piatră, trăncănind și odihnindu-ne. Locotenentul-major vrea acum să știe unde locuiesc și cum trăiesc. Vrea să mă cunoască mai bine, însă înlătură imediat ideile preconcepute:

— *Pas ça, vous comprenez?*²⁶ îmi spune și mă privește cu ochi tulburi.

²⁶. Nu în felul acela, înțelegeți? (fr., n. red.).

O, da, înțeleg.

Ne dăm întâlnire pentru diseară. Mă va striga din stradă, iar eu îl voi aștepta la fereastră la ora stabilită. Se numește Nikolai, mama sa îi spune Colia. Nu-l întreb de soție, cu siguranță e căsătorit și are copii. Ce mă privește pe mine? Ne luăm rămas-bun, el îmi spune „*Au revoir*“.

Am mers acasă și i-am povestit totul văduvei. Este încântată.

— Ascultă, pe ăsta ține-l. În sfârșit un om educat, dintr-o familie bună, cu care se poate vorbi.

(Atât Pauli, cât și văduva știu puțină franceză.) În plus, văduva își închipuie deja cum încep să sosească proviziile, este convinsă, că Nikolai are acces la alimente și îmi va da și mie – adică și nouă. Eu nu sunt prea convinsă de asta. Pe de-o parte nu pot contesta faptul că este simpatic. El este cel mai occidental dintre toți cuceritorii ruși pe care i-am cunoscut

până acum. Pe de-altă parte nu mai am chef de alt bărbat, sunt în continuare bucuroasă că pot dormi singură pe cearșafuri curate. În plus, vreau să plec de la etajul întâi și de lângă văduvă, dar mai ales de lângă Pauli, care-mi poartă pică pentru fiecare cartof pe care-l înfulec. Vreau să mă mut iarăși în mansardă, s-o curăț, s-o fac locuibilă. De ce aș mai dormi cu cineva doar ca să-i fac rost de mâncare leneșului de Pauli? (Ăsta e tot un cuvânt nou de-al nostru: dormit-pentru-hrană. Cu timpul ne-am creat propriul nostru jargon straniu, vorbim de „zahărul-maiorului“ și „pantofi-de-viol“, „vin-din-jaf“ și „cărbuni-ciordiți“.)

Mai târziu, la lăsarea serii. În jurul orei 20 stăteam la fereastră, după cum ne-am înțeles, însă nici urmă de Nikolai. Domnul Pauli mă ironiza, spunând că noua mea cucerire mi-ar fi necredincioasă. Văduva, încă încrezătoare, se uita mereu la ceas. Apoi, chiar când se întuneca, s-a auzit afară un „*C'est moi!*“. Emoționată, i-am deschis poarta de jos, l-am condus în locuință. El a venit însă doar pentru un sfert de oră și doar ca să spună că nu poate să stea mai mult. Pe văduvă și pe dl Pauli i-a salutat ceremonios în franceză și și-a luat imediat rămas-bun de la ei cu un „*Au revoir*“. În hol mi-a spus în rusește, în timp ce-mi strângea mâna:

— Până duminică seara la opt. Apoi, iar în franceză: *Vous permettez?*

De când putem sau nu să permitem ceva? Dar poate chiar suflă acum un vânt al schimbării. Nikolai nu crede că ne vom confrunța cu inflația sau că vom adopta o monedă nouă – l-am întrebat azi-dimineață. El este de părere că banii noștri de până acum vor rămâne momentan în circulație, însă sistemul bancar va fi mult simplificat.

— Probabil socializat? l-am întrebat.

— Nu, asta nu, mi-a răspuns. Sunt cu totul altfel de condiții.

Apoi a schimbat subiectul.

Joi, 17 mai 1945

M-am trezit de dimineață, am adus apă de la noul hidrant. Într-o vitrină atârnă un ziar, se numește *Tägliche Rundschau – Informația zilnică* – și e tipărit la ordinul Armatei Roșii pentru „populația din Berlin“. Acum nu mai suntem un popor, suntem doar o populație, încă mai existăm, dar nu

mai reprezentăm nimic. Și în alte limbi se face această diferență: *peuple* și *population, people – population*. Când am citit despre serbările victoriei la Moscova, Belgrad și Varșovia mi-a rămas un gust amar. Contele Schwerin-Krosigk²⁷ se pare că s-a adresat poporului german și l-ar fi îndemnat să spună lucrurilor pe nume. Noi, femeile, facem asta deja de mult timp. Ce se va întâmpla dacă deținătorii unei decorații militare și generalii și gauleiterii vor trebui să facă același lucru? Aș fi curioasă să aflu cât de mare este rata sinuciderilor în Germania zilele astea.

²⁷. Lutz Schwerin-Krosigk (1887–1977), cancelar al Germaniei în mai 1945, fost ministru de finanțe în perioada 1932–1945 (n. red.).

Domnul Pauli a devenit în ultimul timp foarte optimist. Vorbește despre o creștere economică rapidă, de intrarea Germaniei în comerțul mondial, despre o democrație adevărată și de un tratament la Bad Oeynhausen, unde dorește să plece în curând. Când i-am turnat apă în vin și am citat din înțelepciunea lui Nikolai, a devenit de-a dreptul furios și mi-a interzis să discut despre lucruri la care nu mă pricep. Am senzația că mânia lui nu țintea doar spre această întâmplare prostească, ci trăda faptul că s-a săturat de mine. Înainte o avea pe văduvă la dispoziția lui, îl îngrijea cu devotament zi și noapte. Eu deranjez.

Pauli s-a mai calmat după prânzul din supă de mazăre, iar eu m-am îndopat, în speranța că o să mă mai îngraș puțin. Văduva chiar a insistat să mai iau o porție. Simt cum valoarea mea în casă începe iarăși să crească. Iar asta i se datorează lui Nikolai. Să mă supăr din cauza asta și să-i judec pe ceilalți din casă după un anumit standard moral? N-o s-o fac. *Homo homini lupus* – această afirmație este valabilă oriunde și oricând. În timpurile pe care le trăim este valabil până și între rude de același sânge. În orice caz îmi pot imagina mame care se nevoiesc și fac foamea doar ca să-și sature copiii – poate pentru că-i consideră trup din trupul lor. Dar oare câte mame au fost condamnate în ultimii ani fiindcă au vândut bunurile de lapte ale propriilor copii sau le-au schimbat pe țigări? Foamea ne preschimbă în lupi. Aștept clipa în care, pentru prima oară, îi voi smulge unuia mai slab decât mine bucata sa de pâine din mână. Câteodată cred că acest moment nu va veni niciodată. Îmi închipui cum puterile mă

lasă din ce în ce mai mult, cum dispar cu totul și nu voi mai avea tăria să jefuiesc pe cineva. Ce gânduri stranii pot avea cu burta plină și cu un nou furnizor rus în spate!

O noutate în casa scării: în clădirea noastră a fost descoperit un fost cadru al partidului numit parcă *Reichsamtsleiter*, un fel de șef de cancelarie sau ceva de genul ăsta, nu cunosc prea bine funcțiile aparatului nazist. L-am văzut deseori în adăpost; încă îmi amintesc de blonda repartizată la noi și pe care n-o cunoștea nimeni, dar care era mereu de mână cu cel despre care se credea că ar fi chiriașul ei – nici pe el nu-l cunoștea nimeni –, erau ca două turturele. Prin urmare, turturelul era mare ștab nazist. Arăta ca un om obișnuit, purta Țoale ponosite, vorbea puțin și doar prostii. Asta înseamnă o acoperire reușită.

Aș fi curioasă să știu de unde s-a aflat. Iubita nu l-a denunțat. După cum povestește librăreasa, ea stă și bocește în locuința de la etajul al treilea, unde, în afară de doi rusnaci în prima noapte, n-a mai avut parte de alte vizite. Nu mai are curaj nici măcar să iasă, se teme că va fi săltată și ea. Pe bărbat l-au luat cu o mașină militară.

Aveam sentimente contradictorii în timp ce discutam despre asta. Nu pot să neg că simțeam puțină bucurie răutăcioasă. Naziștii s-au crezut prea importanți, au chinuit prea mult poporul – mai ales în ultimii ani –, iar acum trebuie să răspundă pentru înfrângerea suferită pe toate planurile. Totuși, nu doresc să fiu eu aceea care-i denunță pe-acești foști zbiri. Poate că situația ar fi fost alta dacă m-ar fi bătut sau ar fi ucis apropiați de-ai mei. Acum însă nu este timpul pentru marea răzbunare, ci pentru mica răutate: ăla s-a uitat de sus la mine, soția lui a lătrat către soția mea „*Heil Hitler*“ cu vocea ei ascuțită, iar în afară de asta el a câștigat mai bine decât mine, a fumat țigări mai groase decât mine – prin urmare îl voi intimida și îi voi închide gura și lui, și consoartei sale...

De-altfel, am aflat în casa scării că duminica următoare vor fi Rusaliile.

Vineri, 18 mai 1945

M-am trezit dimineața, am adus apă, am fost după lemne. Încetul cu încetul mi-am format ochiul, cu greu îmi mai scapă vreun butuc. Descopăr

de fiecare dată locuri noi aflate prin beciuri, ruine și barăci părăsite, unde nu s-a mai căutat până atunci. Domnișoara Behn ne-a adus la prânz noile cartele. Văduva, Pauli și cu mine aparținem deocamdată categoriei celei mai mici, anume a cincea – adică „restul populației“. Conform cartelei, acestea sunt rațiile ce mi se cuvin pe zi: 300 de grame de pâine, 400 de grame de cartofi, 20 de grame de carne, 7 grame de grăsime, 30 de grame de alimente nutritive – griș, arpacaș, fulgi de ovăz etc. –, 15 grame de zahăr. La astea se adaugă lunar 100 de grame de înlocuitor de cafea, 400 de grame de sare, 20 de grame de ceai adevărat și 25 de grame de cafea boabe. Spre comparație, câteva cifre de pe cartela clasa I, a celor ce desfășoară o muncă grea, în care intră și „artiști renumiți“ și tehnicieni, directori de întreprinderi, preoți, directori de școală, medici epidemiologi și asistente medicale specializate în epidemiologie: 600 de grame de pâine pe zi, 100 de grame de carne, 30 de grame de grăsime și 60 de grame de alimente nutritive; iar pe lună, 100 de grame de cafea boabe. Între cele două se află cartela clasa II pentru muncitori și clasa III pentru angajați, cu câte 500, respectiv 400 de grame de pâine pe zi. Doar cartofii sunt împărțiți democratic, în mod egal fiecărui stomac în parte. Intelectualii de mâna a doua primesc tot cartela clasa II; poate reușesc să mă strecur și eu aici.

În popor se face simțită o anumită acalmie. Fiecare stă și-și analizează cartela. Suntem guvernați din nou, cei de sus au grijă de noi. Mă mir că urmează să primim atât de multe și mă îndoiesc de posibilitatea unei livrări punctuale. Văduva se bucură de cafeaua boabe și promite să închine prima ceașcă în sănătatea lui Stalin.

După-masă fac o plimbare la primărie cu femeia din Hamburg și fiica ei, Stinchen, însuși motivul pentru care le însoțesc. Se pare că Stinchen a comandat sau a fost membră în Liga Fetelor Germane, iar acum se teme de represalii, pe care eu ar trebui să le contracarez la nevoie cu niște vorbărie în rusește. Ne mai însoțește și văduva.

Pe drumul spre primărie am văzut iarăși o mulțime de oameni care se agitau și se grăbeau. Printre ei erau destul de mulți bărbați, însă numărul femeilor e în mod semnificativ mai mare. Am văzut chiar și o femeie cu o pălărie pe cap – prima după foarte mult timp.

În fața unor filiale de bănci, pe care deunăzi le-am verificat mai de aproape cu locotenentul-major, se aflau posturi de pază: doi ruși cu arma la vedere. Nu e nici pe departe o metodă eficientă de-a atrage potențiali clienți.

Primăria este iarăși un furnicar. Stăteam în holul întunecat și așteptam. În jurul nostru se discuta în întuneric. Tema: sarcina nedorită.

Da, este o temă de interes pentru fiecare femeie pe care au reușit s-o înhațe.

— Se zvonește că fiecare a doua femeie a rămas însărcinată, spune o voce.

La care o alta, stridentă, răspunde:

— Și ce dacă? Oricine poate să scape de chestia asta.

— Se pare că Stalin a dat dispoziție ca fiecare femeie care are un copil cu un rus să primească o cartelă clasa I, afirmă a treia voce.

Toată lumea izbucnește în râs.

— Și pentru o cartelă clasa I ați dori să...?

— Nu, mai degrabă m-aș omorî.

Văduva m-a înghiontit, voia să-mi vadă expresia feței și nu izbutea din cauza întunericului. Eu încercam să-mi feresc chipul. Nu vreau să mă gândesc la așa ceva. Săptămâna viitoare pe vremea asta voi ști mai multe.

— Ați fost deja la spital? continuă discuția între femei.

— Nu, de ce?

— Au înființat acolo o secție specială, unde sunt consultate femeile violate. Toate trebuie să mergem, măcar să ne căutăm de boli venerice.

Văduva mă înghiontește din nou. Nu știu, mă simt sănătoasă, vreau să aștept și apoi mai vedem.

Desigur că totul a decurs bine cu Stinchen, nimeni n-a întrebat-o despre trecutul ei glorios. Pare o glumă că până și minorii ar trebui să fie pedepsiți pentru fapte la care au participat cu consimțământul părinților, profesorilor și conducătorilor. Dacă strămoșii noștri, după cum am aflat din cărți, au ars pe rug fete foarte tinere, așa-zise vrăjitoare, atunci au făcut-o doar pentru că le considerau posedate de diavoli bătrâni, care trăiau în ele și le foloseau ca să dea glas învățămintelor demonice. Este

greu de stabilit unde începe responsabilitatea, așa cum este ea înțeleasă în societățile occidentale.

Pe drumul de întoarcere ne-a însoțit o femeie din clădirea vecină. Ne-a povestit despre vecina ei de palier, care s-a îmbătat și s-a culcat de mai multe ori cu același rus. Soțul ei, un funcționar din Wehrmacht, trimis acasă din cauza unor probleme cardiace, a împușcat-o cu un pistol în spate în timp ce ea făcea de mâncare la aragaz, după care s-a sinucis, trăgându-și un glonț în gură. În urmă a rămas singurul copil al celor doi, o fetiță de șapte ani.

— Am ținut-o de atunci alături de fiul meu, ne-a explicat femeia. Aș dori s-o păstrez. Bărbatul meu va fi de acord cu decizia mea, că doar și-a dorit dintotdeauna și o fiică.

Părinții au fost înveliți în pături și îngropați în grabă în curtea interioară a clădirii, împreună cu pistolul.

— Bine că n-au fost ruși în clădire, spune femeia.

Cu siguranță s-ar fi iscat un scandal, fiindcă e interzis să deții arme.

O vreme am stat în fața mormintelor din rondul cu iarbă. Femeia din Hamburg afirmă că totul s-a întâmplat așa cum trebuia să se întâmple – dacă Hitler ar fi fost ucis încă din 20 iulie 1944²⁸, cu siguranță ar fi rămas în amintirea poporului cu aura aproape neștirbită. Mulți ar fi continuat să creadă în el. Oare chiar este mort? Sau a fugit cu avionul? Sau cu submarinul? Sunt zvonuri de toate felurile, dar nimeni nu le dă atenție.

²⁸. Tentativă eșuată de lovitură de stat și de asasinare a lui Adolf Hitler, în fruntea căreia s-a aflat Claus von Staffenberg, ofițer membru al armatei de rezervă (n. red.).

Femeia cu eczemă a venit seara la noi și ne-a dat o veste tristă: astăzi a fost la Lützowplatz pentru a-și căuta fostul șef, un avocat, căruia îi redacta deja de mulți ani înscrisurile oficiale. Fiindcă era însurat cu o evreică și a refuzat să divorțeze, bărbatul a avut multe de îndurat în cel de-al Treilea Reich, mai ales în ultimii ani, când de-abia mai putea găsi de lucru. Cei doi se bucurau deja de luni de zile de eliberarea Berlinului, au stat nopți întregi lângă radio, ascultând posturile străine. Când primii ruși au pătruns în adăpost și-au vrut femei, s-a iscat o busculadă și un schimb de focuri. Un ricoșeu din perete l-a lovit pe avocat în șold. Soția sa s-a aruncat în

fața rușilor, implorându-i în germană s-o ajute. Atunci a fost târâtă afară în hol și trei indivizi au tăbărât pe ea, în timp ce ea plângea neconținut și țipa: „Sunt evreică, sunt evreică.“ Între timp, bărbatul ei a murit în urma pierderii de sânge. A fost îngropat în grădina din fața casei. Soția sa a dispărut de atunci, nimeni nu știe încotro a apucat-o. Mă trec fiorii în timp ce scriu aceste cuvinte. Așa ceva nu poate fi născocit și nici înflorit, este cruzimea extremă a vieții, o întâmplare ce-mi stârnește o furie oarbă. Femeia cu eczemă plângea, lacrimile ei se opreau în crusta de pe piele.

— De s-ar sfârși odată cu crâmpeiul ăsta de viață, a suspinat ea.

Sâmbătă, 19 mai 1945

Ne ducem traiul fără ziar și fără să știm ora exactă, ne ghidăm precum florile după soare. După ce-am adus apă și lemne, am plecat la cumpărături. Primele alimente primite pe noile cartele au fost crupe, carne de porc și zahăr. Crupele sunt pline de pleavă, zahărul e plin de cocoloașe, fiindcă s-a udat, iar carnea s-a întărit din cauza sării. Dar e hrană și ne bucurăm de ea.

— Sunt curioasă dacă mâine vine Nikolai al tău, spuse văduva în timp ce așezam pungile și pachetele pe masă.

După-amiază, tocmai ne apucasem de curățenie în casă, când văduva a exclamat:

— Ia te uită!

Într-adevăr, din robinetul nostru secăt de-atâta timp picurau iarăși niște stropi adevărați și mari de apă. Am deschis robinetul până la refuz și a țâșnit un jet puternic, mai întâi închis la culoare, dar în curând s-a limpezit. Gata cu lipsa apei, cu chinul de a căra neconținut găleți pline! Cel puțin pentru noi, cei de la etajul întâi, fiindcă mai târziu am auzit că binecuvântarea apei curente se termină la etajul al treilea. Însă toți cei care locuiesc mai sus își iau acum apa de jos, din curte, sau de la vecinii de la etajele inferioare. Mai trebuie amintit că mult lăudata noastră comunitate – națională și a vecinilor și a celor din adăpostul antiaerian – începe încet-încet să se destrame. În buna tradiție a marilor orașe, fiecare se încuie iarăși în casă și-și alege cu atenție anturajul.

Am întors casa cu susul în jos și am făcut curățenie generală. Nu puteam să-mi iau ochii de la apă, mereu îmi făceam de lucru la robinet. Spre seară a fost din nou oprită, dar noi umpluserăm deja cada până la refuz.

Un sentiment straniu să te poți folosi acum la discreție de „minunile tehnicii“, adică să ai iarăși la îndemână descoperirile timpurilor noi. Mă bucur deja de-acum de clipa când vom avea curent electric.

În timp ce noi spălam pe jos cu multă apă, a trecut pe la noi blonda repartizată la adăpostul nostru al cărei iubit, marele ștab nazist, a fost ridicat alaltăieri de ruși. Am fost nevoită să ascult o poveste lacrimogenă despre dragoste și trădare:

— Mi-a spus că n-a mai trăit niciodată ceva ca dragostea noastră. Mi-a spus că asta trebuie să fie dragoste adevărată.

Poate că așa își exprimă oamenii adevărata dragoste. Aceste fraze mi se păreau însă grotești, de parcă fuseseră luate dintr-un film prost sau dintr-un roman de duzină. Ea mi se tânguia, în timp ce frecam podeaua:

— Oare unde-o fi acum? Oare ce-or fi făcând ăștia cu el?

Habar n-am. Totuși n-a zăbovit prea mult la subiectul ăsta, ci a trecut repede la persoana ei:

— Oare o să vină și după mine? Oare n-ar fi mai bine dacă aş pleca de aici? Dar încotro?

— E absurd! N-au afișat nici un anunț că membrii de partid sunt obligați să se denunțe. Apoi am întrebat-o: Cine l-a denunțat?

Ea a ridicat din umeri:

— Presupun că nevastă-sa. Ea a fost evacuată, urmând să ajungă în Schwiebus împreună cu copiii, dar între timp s-a întors cu siguranță la Berlin, în casa pe care amândoi o dețin în cartierul Treptow. Acolo i-a auzit probabil pe unii dintre vecini bârfind că l-au văzut destul de des cu mine, că am mai fost să luăm tot felul de lucruri.

— I-ați cunoscut soția?

— Puțin. Am fost cândva secretara lui.

Un exemplu tipic de ceea ce berlinezii numesc în glumă „tabără de refugiați“, adică patul ocrotitor pentru bărbații care primeau ordin de sus – pe care cei mai mulți îl executau bucuroși – să-și trimită în alt oraș soția și

copiii. Circulau însă tot felul de zvonuri chiar și despre aceste soții trimise departe, poreclite „Mu-Kis“ – prescurtarea de la *Mutter-und-Kind-Verschickte*²⁹ –, și-n cazul lor era vorba despre tot felul de întâmplări cu amanți intrați pe geam și alte asemenea picanterii. E imposibil să transpui pe cineva într-o viață complet nouă și fără de prihană, dată fiind toată slăbiciunea morală a omului. Mediul familiar, format din rubedenii, vecini, mobilier lustruit și de activități care-ți ocupă tot timpul, joacă rolul unui puternic corset moral. Mi se pare perfect plauzibil că soția înfuriată și-a denunțat soțul, deoarece credea că amanta va fi pedepsită odată cu el.

²⁹. Mamă și copii expediați (germ., n. red.).

— Vai, cât era de minunat, m-a asigurat ea, când am condus-o în sfârșit la ușă. Apoi și-a șters o lacrimă.

(Iulie 1945. Notițe pe marginea foii: Ea e prima femeie din clădire care are o relație cu un american: e bucătar, are burtă și ceafa groasă, cară mereu pachete pe care i le dă ei.)

Duminica de Rusalii, 20 mai 1945

O zi minunată. De la prima oră, strada noastră răsună de pașii nenumăraților oameni care merg într-un ritm alert la prietenii și rudele aflate în alte cartiere ale orașului. Până la ora unsprezece ne luăm micul dejun format din cozonac și cafea din boabe măcinate, amestecate cu înlocuitor. Văduva ne oferă un regal de anecdote despre familia ei – la povestit n-o întrece nimeni. Tot neamul ei e foarte haios, numărul mare de membri făcând imposibilă o privire de ansamblu: socrul ei a fost însurat de trei ori, cu pauze lungi între căsătorii, dar a trăit mai mult decât două dintre soțiile sale. Din toate căsătoriile au rezultat copii și copii ai copiilor lor, mătuși mai tinere decât nepoatele lor, unchi care merg la școală în aceeași clasă cu nepoții lor. Mai mult de-atât, mărturisește văduva, ultima soție, care i-a supraviețuit, s-a măritat pentru a doua oară, de data asta cu un evreu. Acest „socru“ vitreg evreu a murit cu mult timp înainte de începutul celui de-al Treilea Reich, însă a rămas ca o pată în istoria

familiei. În schimb, văduva povestește astăzi despre el cu o oarecare plăcere și chiar se mândrește cu el.

După masa de prânz m-am retras în mansardă, am scormonit prin munți întregi de tencuială și moloz, am coborât scările cărând găleți pline cu gunoi, am frecat podelele. În jardinierele putrezite am plantat bobیțele maronii și semințele negre în șanțurile puțin adânci, în care urmează să crească mica mea grădină din bucătărie. Cum vor arăta plantele știu doar din imaginile de pe plicurile cu semințe, pe care mi le-a dăruit femeia din Hamburg, căci ei îi rămăseseră în plus. După aceea m-am tolănit la soare pe podeaua terasei. O oră întreagă de satisfacție. Dar totodată și de neliniște. Simt în mine ceva ce nu-mi dă pace și continuă să mă macine. Nu mai pot trăi ca o plantă, trebuie să fac ceva, trebuie să am o ocupație. Mă simt de parcă la împărțirea cărților de joc aș fi primit cartea cea mai mare. Oare voi ști cum s-o joc? Sau cu cine? Cel mai rău lucru în momentul de față este faptul că suntem izolați.

Când m-am întors la etajul întâi, am găsit-o pe văduvă jubilând. Din întâmplare dăduse peste acul de cravată ornat cu perlă care-i aparținuse soțului ei decedat și pe care îl ascunsese într-un ciorap cârpit și răscârpit.

— Oare cum se poate uita așa ceva? s-a mirat ea mai apoi.

Duminica de Rusalii a fost liniștită. La ora opt seara l-am așteptat pe locotenentul-major, pe Nikolai, care m-a întrebat miercuri dacă este posibil să mă viziteze astăzi. N-a mai apărut, probabil că nici n-o să mai vină. Domnul Pauli nu s-a abținut să nu facă o remarcă nepotrivită.

Luni, 21 mai 1945

Cea de-a doua zi de după Rusalii n-are nimic sărbătoresc. Există încă prea mulți șomeri. Berlinul e în vacanță. Pe când căutam lemne, dau peste un anunț care-i îndeamnă pe toți „creatorii de cultură“ să se prezinte astăzi la ora unsprezece la primărie: artiști, jurnaliști, publiciști. Trebuie să aibă la ei cartea de muncă și mostre din realizările lor.

M-am dus acolo. Coadă la etajul doi. Da, iată-i, sunt inconfundabili. Chipuri afectate, haine neconvenționale, dansatoare de la teatrul de revistă alături de pictorițe mai în vârstă, care s-au cărat cu tablouri mirosind a

ulei. Într-un colț, o femeie cu înfățișare de bărbat, într-altul un tânăr efeminat cu gene lungi, probabil dansatori. Mă aflu pe la mijlocul cozii și ascult bârfele din stânga și din dreapta, de exemplu cea despre celebrul lor coleg Cutăriță, care, pesemne, s-a spânzurat, până când o voce feminină stridentă rectifică:

— Ba nu, din contră! De-abia acum a ieșit la iveală că era pe jumătate evreu.

Și poate chiar este adevărat. Peste tot există „non-arieni“ care până de curând s-au ascuns speriați undeva în adâncul arborelui lor genealogic, iar acum ies la iveală cu numele proaspăt lustruite.

Înregistrarea a fost doar o formalitate. O femeie în vârstă, cu trăsături evreiești, trecea datele personale într-un registru gros, apoi îi dădea fiecăruia câte un bon de înregistrare și gata. Oare trebuie să ne așteptăm la ceva de aici, la o îndrumare sau un ajutor? Mă îndoiesc.

Văduva a deschis la masa de prânz unul dintre borcanele cu carne de pui pe care le păzea cu strășnicie încă din 1942. Da, carne de pui, dar cu gust de naftalină. Borcanul stătuse ani întregi în beci între covoare pline de naftalină. Asta ne-a făcut să râdem cu poftă. Până și lacomul domn Pauli a renunțat. Văduva a înghițit cu greu câteva bucăți și mi-a lăsat restul mie. Am inventat metoda de-a mă ține de nas în timp ce mănânc. De-altfel am sughițat ulterior timp de câteva ore, iar gustul naftalinei mi-a persistat mult timp în gură.

În jurul orei trei și jumătate am pornit-o pe jos spre cartierul Charlottenburg în căutarea lui Ilse – doamna Ilse R., care lucrase ca fotografă de modă și redactoare la o revistă pentru femei, până când s-a măritat cu un inginer, specialist în industria de armament. Nici măcar generalul Heldenklau – „Carne de tun“, cum era poreclit comandantul comisiei de recrutare pentru front – n-a putut pune mâna pe el, lăsându-l să-și continue activitatea.

După ce mi-am luat rămas-bun de câteva ori de la văduvă, am pornit la drum. Străzi lungi, pustii, moarte. În tunelul în care înainte erau aprinse lămpile și-n timpul zilei, acum era beznă și mirosea a excremente. Inima mi-a bătut cu putere când am trecut în grabă pe-acolo.

Mai departe, spre Schöneberg. Preț de-un sfert de oră am întâlnit doar doi oameni, două femei, una din ele desculță și cu varice groase ca o funie. Totul mi s-a părut atât de grotesc și de fantomatic – poate din cauza ochelarilor de soare pe care-i purtam din cauza prafului. O rusoaică în uniformă și cu bucle negre țopăia pe o platformă de lemn în intersecție și flutura un steguleț roșu și unul galben când trecea câte un vehicul rusesc, zâmbindu-le celor din mașină. Sâni ei mari săltau odată cu ea. Mai mulți germani care cărau găleți cu apă se strecurau timizi pe lângă ea.

Străzile pustii erau nesfârșite. Apoi, din senin, a apărut un grup de oameni, în jur de douăzeci sau chiar treizeci, ieșind dintr-un cinematograf, unde rulează filmul rusesc intitulat *Ceapaev*, după cum informează fluturași scriși de mână. Se aude o voce bărbătească spunând aproape șoptit: „Ce tâmpenie!“ Pereții sunt plini de afișe colorate și mângălite de mână, ce anunță spectacole de varietăți în diverse localuri. Artiștii apar chiar în prim-plan.

Roțile bicicletelor zăngăne pe caldarâm, fiindcă circulă fără cauciuc, direct pe jantă – o metodă nouă și utilă de a scăpa de „confiscarea“ rusească. De-altfel, zilele astea au mai „găsit“ și anumiți nemți câte-o bicicletă, deoarece rușii le abandonează la prima pană și încearcă să facă rost de altele, mai noi și mai bune.

Mai departe, pe străzi rezidențiale pline de verdeață. Pretutindeni e liniște, totul e încremenit. Parcă toți s-au speriat și s-au ascuns. Rareori trece, cu pași mici, câte-o fetișcană îmbrăcată frumos. Se pare că, ici-colo, oamenii merg iarăși la dans, după cum a auzit văduva la brutar.

Când am intrat pe strada prietenei mele, aveam gâtul uscat de încordare. Când nu te-ai mai văzut cu cineva de două luni de zile – și ce luni au fost astea! –, n-ai cum să știi dacă locuința acelei persoane mai e în picioare și dacă omul respectiv mai trăiește.

Casa mai există, este întregă, dar încuiată, nici urmă de viață. Strigând și fluierând, mă învârt preț de-un sfert de oră în jurul ei, până când reușesc să mă strecur înăuntru împreună cu o locatară. Numele cunoscut mai era vizibil pe ușa apartamentului de la etaj. Bat și strig, îmi spun numele. Aud înăuntru un strigăt de bucurie. Apoi mă îmbrățișez iarăși cu o femeie cu care de obicei cel mult dădeam mâna. Soțul ei exclamă:

— Doamne! Uite cum vine în pași de dans, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic!

Ilse și cu mine schimbăm în grabă primele fraze:

— De câte ori ai fost violată, Ilse?

— De patru ori, tu?

— Habar n-am, a trebuit să prestez de la gradul cel mai mic până la maior.

Stăm cu toții în bucătărie, bem ceai adevărat, scos din ascunzătoare pentru a sărbători evenimentul, mâncăm pâine cu marmeladă, povestim... Da, cu toții am trecut prin clipe grele. Pe Ilse au violat-o o dată în adăpost și de celelalte ori la etajul întâi, într-o locuință goală, în care-au împins-o, lovind-o cu patul puștii în spate. Ne spune că unul dintre ei a vrut să se culce lângă ea în pat cu pușcă cu tot. Atunci i-a fost frică și prin semne i-a arătat că trebuie să pună pușca deoparte – ceea ce individul a și făcut.

În timp ce discutam despre asta, soțul lui Ilse s-a retras, spunând că-i face o vizită vecinului ca să afle de la radioul lui cu galene niște știri de ultimă oră pentru mine. Ilse a rânjit:

— Păi da, lucruri de-astea nu suportă să audă.

Soțul ei se învinovățește că a rămas pasiv în subsol în timp ce rusnăcii își făceau poftele cu soția lui. La primul viol din adăpost chiar a auzit totul. Trebuie să fi fost un sentiment tare straniu pentru el.

Ne folosim de lipsa domnului R. pentru o mică bârfă între fete. Ilse este o femeie răsfățată, a călătorit prin lume, e foarte mondenă. Ce crede oare despre cavalerii ruși?

— Sunt jalnici, spune ea și strâmbă din nas. N-au nici un fel de imaginație. Sunt simpli și grosolani, toți la fel, din câte am auzit aici în clădire. Dar poate tu ai avut niște experiențe mai bune cu ofițerii tăi.

— Nu, nu din acest punct de vedere.

— Or avea ei acasă ultimul răcnet în materie de economie planificată socialistă, însă din punct de vedere erotic au rămas la Adam și Eva. I-am spus asta și soțului meu ca să-l consolez.

Apoi îmi face cu ochiul.

— Cu atât de puțină hrană, soțul meu evident că nu-i în stare de nimic. Are deja complexe din cauza asta și-și imaginează că aceste gorile ale

Armatei Roșii chiar au vreo șansă la noi, femeile.

Am râs mult și-am căzut de acord că-n situații normale, în 99 de cazuri din 100, vrednicii noștri inamici n-ar avea nici o șansă să pună mâna pe vreo femeie de la noi. Poate doar ultimului să i se acorde șansa unei singure încercări.

Și tot așa am pălăvrăgit o vreme, simțind că ne răzbunăm în felul nostru luându-i în râs pe cei ce ne-au umilit.

Inginerul ne-a adus într-adevăr câteva noutăți de la vecini. Berlinul urma să devină capitala internațională a tuturor învingătorilor, iar Leipzig, capitala rușilor. Se zvonește că Himmler³⁰ ar fi fost capturat. Despre Adolf nu există informații certe. În timp ce Ilse pare foarte relaxată, reușind să zâmbească disprețuitor și cu o superioritate feminină, soțul ei este uluit și zăpăcit. Cariera sa a luat sfârșit. Ce n-a fost distrus de bombardamente din fabrica de armament unde lucra tocmai este evacuat de ruși, care scot de acolo mașinăriile germane. În timp ce veneam înapoi m-am întâlnit cu mai multe camioane care transportau cutii uriașe de lemn. Acum știu ce conțin. Domnul R. se teme că-și va pierde statutul social, că va trebui s-o ia iarăși de la început ca muncitor. Dorește să comunice cu alții și să afle noutăți, își face griji pentru viitor și-și caută cu disperare un loc de muncă pentru a-și câștiga din nou pâinea. Încearcă să se angajeze la centrala de încălzire a unui spital. Încă nu s-a obișnuit cu această situație. E limpede deci că noi, femeile, facem față mai bine unor astfel de situații, noi nu ne descurajăm chiar atât de ușor. Ilse și soțul ei învață amândoi rusește. În ciuda aversiunii care le-o provoacă, el ia în considerare posibilitatea de a se muta în Rusia, fiindcă „ne scot toate mijloacele de producție din țară”. Crede că noi, germanii, nu vom mai avea prea curând permisiunea de a produce ceva notabil, iar la radioul cu galene al vecinului a mai auzit că întreaga Germanie va fi transformată într-un uriaș câmp de cartofi. Vom vedea.

³⁰. Heinrich Himmler (1900–1945), comandantul suprem al trupelor SS, șeful poliției secrete Gestapo (n. red.).

Ne-am luat rămas-bun de mai multe ori. Niciodată nu se știe când și dacă ne vom mai revedea. Pe drumul de întoarcere am mai trecut scurt pe

la nepoata măritată forțat – adică viitoarea mamă, care locuiește cu prietena ei Frieda și e pe cale să nască. Stătea culcată pe spate, era drăguță și radia de fericire. Însă burta proeminentă se sprijinea pe un trup mult prea firav și îți sărea imediat în ochi. Era aproape vizibil cum viitorul copil seacă pânțelele mamei de toată vigoarea și puterea. Evident, nu exista nici o veste despre viitorul tată. Părea că uitaseră complet de el, având în vedere nevoile zilnice de hrană și de lemne de foc. Deoarece în locuință există doar o singură plită electrică – momentan inutilă –, cele două fete și-au construit pe balcon un fel de plită din cărămizi, în care ard crengi de brad găsite cu mare trudă. Durează o veșnicie până când puținul terci e gata. În plus, Frieda trebuie să stea permanent în fața focului ca să-l ațâțe și să pună alte crengi. Mirosea a rășină ca la Crăciun.

Apoi a urmat lungul marș înapoi spre casă. Un afiș în germană și rusă anunța că în curând se va deschide o „piață liberă“. Cine o va deschide? Pentru cine? O „revistă de perete“ numește noua conducere a orașului – numai demnitari necunoscuți, probabil germani repatriați de la Moscova. Mici detașamente pestrițe de italieni veneau din direcția opusă, cântând, încărcăți cu boccele și cufere, pregătiți pesemne să plece acasă. Iarși biciclete ale căror jante zăngăne pe caldarâm. Schöneberg era mai degrabă părăsit, iar tunelul groazei, al fostului tren preorășenesc, era întunecat și pustiu. Am fost bucuroasă după ce-am trecut de el, când am văzut casele cvartalului nostru. M-am întors acasă de parcă fusesem plecată într-o călătorie lungă și le-am povestit tuturor noutățile aflate.

Picioare obosite, zi toridă. Seara aduce acum liniște și ploaie.

Marti, 22 mai 1945

Dis-de-dimineată, la ora 6, văduva umbla deja prin casă. Cu o seară înainte primise din partea președintelui de asociație un bilet. (Președinte de asociație – tot o invenție nouă! În clădirea noastră, rolul acesta îl joacă soțul femeii din Hamburg.) Biletul, o fițuică șapirografiată, o înștiința pe văduvă că trebuie să fie prezentă la ora 8 în fața primăriei pentru a primi de lucru. Nimic mai mult.

— N-ar fi rău, dacă ne-ar duce să culegem sparanghel, spuse ea și se apucă deja să descrie cele mai delicioase mâncăruri cu sparanghel.

Prin urmare, astăzi am făcut eu pe gospodina, am gătit o supă din făină de mazăre pentru Pauli și pentru mine. În jurul orei 14 s-au auzit strigăte de pe stradă, venind din fața casei – era un fel de crainic al orașului, ca acum o mie de ani. Se instalase sub arțar și turuia de pe o foaie de hârtie că toate persoanele apte de muncă și momentan șomere, bărbați și femei între cincisprezece și cincizeci și cinci de ani, trebuie să se prezinte numaidecât în fața primăriei, pentru a li se repartiza o activitate în câmpul muncii.

S-a pornit o mare dezbatere în casa scării: să mergem sau nu? Soția librarului era pentru, deoarece îi era teamă că altfel am putea fi ridicați cu forța. Am fost de acord cu ea. Împreună am pornit la drum. Am întrebat-o dacă are vreo idee ce s-a întâmplat cu librăria lor.

— A ars la sfârșitul lui aprilie, mi-a răspuns scurt.

E însă optimistă în ceea ce privește viitorul și-mi povestește că la subsol ar avea o ladă uriașă plină de cărți, pe care a reușit să le salveze de cel de-al Treilea Reich – marea majoritate literatură „interzisă“. Adică tot ce-a fost interzis la noi începând cu 1933: mai întâi cărțile evreilor și imigranților, apoi cele ale adversarilor din război.

— Asta e ceea ce-și doresc acum oamenii, spuse ea. Vom ridica în librăria noastră un zid într-un colț și acolo vom aranja o bibliotecă de împrumut, evident doar în schimbul unei sume mari de bani, altfel toate cărțile noastre sunt imediat pierdute.

M-am anunțat prima pe lista cititorilor, am foarte multe de recuperat.

În fața treptelor primăriei se îmbulzeau deja multe femei. În schimb, erau foarte puțini bărbați. Țipând și gesticulând, un tânăr ne trecea numele pe o listă. Strada din fața primăriei părea un șantier în plină forfotă. Șanțul din mijlocul străzii, care fusese săpat cu anumite scopuri misterioase în timpul războiului de către nenumărați germani și multe rusoaice cu pufoaice – muncă forțată –, este acum acoperit de ai noștri, fără ajutor rusesc de data asta – o treabă a cărei logică îmi scapă. Șanțul este umplut cu nisip, resturi de cărămidă și moloz ars. Femeile împing niște roabe până la marginea gropii, apoi le deșartă acolo. Toate străzile alăturate sunt

pline cu șiruri de oameni, care dau găleți din mână în mână până la roabe. Măine-dimineață la ora 8 urmează să vin și eu să fac acest lucru. N-am nimic împotriva.

Zadarnic o căutam cu privirea pe văduvă printre aceste femei muncitoare. O dată a trecut pe-acolo un camion cu megafoane, prin care se urlau știri într-o germană cu accent rusesc. Nimic nou pentru mine.

Seara am mâncat pâine cu carne din conservă. Văduva încă n-a apărut. Era ora 21 când în sfârșit am zărit pe stradă pălăria ei roșie. Era sleită, terminată, moartă, scotea doar sunete scurte și neclare de furie și nu voia să ne spună nimic. De-abia după ce s-a spălat pe îndelete a rostit câteva fraze: n-a fost vorba despre tăiat de sparanghel. Un camion rusesc a dus femeile într-o fabrică de utilaje, unde văduva, împreună cu aproape două sute de femei, supravegheate de un grup de ruși severi, a împachetat, despachetat, mutat și reîmpachetat diverse lucruri în lăzi. Au fost constant înghiontite și împinse, iar la prânz li s-a dat doar o bucată de pâine uscată.

— Asta numesc ei organizare, se indigna văduva de față cu noi. Harababura și învălmășeala asta!

Apoi continuă să ne povestească:

— Noi le-am spus imediat că bucățile de fier sunt prea grele și fundul lăzii se va rupe. Atunci au țipat la noi: „Țineți-vă gura!“ și „*Rabota, rabota!*“ – munciți, munciți! Iar când a fost ridicată prima ladă, care, evident, s-a rupt, au început să urle și mai tare și bineînțeles că noi am fost cei vinovați! După care adaugă clătînându-și dezaprobat capul: E de neînțeles cum acești oameni au putut câștiga războiul. Păi ăștia au mai puțină minte decât are un școlar german.

Și așa mai departe, apoi ne enumeră tot felul de măsuri greșite și stăruințe ale rușilor și nu se poate liniști. N-a existat nici un camion care să le ducă pe femei înapoi după lucru, așa că a fost nevoită să meargă pe jos o oră și jumătate până acasă. Rezultatul este o bășică la degetul mare de la picior – de care se plânge, la fel ca și de soarta noastră, a tuturor, precum și de înfrângerea germană. Nimic n-o poate mângâia, nici măcar ciocanul, cleștele, cârpa de praf sau cana de tablă – obiecte pe care văduva le-a scos din fabrică ascunzându-le sub rochie.

Miercuri, 23 mai 1945

Echipată cu o găleată și un fâraș, am pornit spre primărie prin ploaia cenușie de dimineață. Tot drumul a plouat torențial. Am simțit realmente cum rochia mea tricotată se îmbibă de apă.

Continua să plouă, când mai încet, când mai tare. Iar noi continuam să umplem găleată după găleată cu moloz, ca oamenii să le dea din mână-n mână. Eram cam o sută de femei de toate felurile. Unele erau leneșe și fără chef și se mișcau doar când unul din cei doi supraveghetori germani le privea. (Mereu ajung bărbații să fie supraveghetori.) Alte femei munceau cu un zel de gospodină, ba erau de-a dreptul încrâncenate.

— Cineva tot trebuie să facă munca asta, a spus una răsplat.

Împreună cu alte trei femei, am împins roabele pline până în dreptul șanțului. Am învățat să folosesc o placă turnantă. Până când ploaia, care devenise între timp infernală, ne-a forțat să luăm o pauză.

Ne-am adăpostit sub un balcon, îngrămădite unele în altele ca niște animale. Hainele ude ni s-au lipit de trup, iar femeile tremurau. Am profitat de acel moment ca să ne mâncăm pâinea udă și goală. O femeie cu un puternic accent berlinez a murmurat:

— Pe timpul lui Adolf n-am mâncat niciodată așa ceva.

Din toate părțile i s-a răspuns:

— Din cauza lui Adolf al dumneavoastră mâncăm acum așa ceva.

— Da' n-am spus asta cu rea intenție, a murmurat femeia, stânjenită.

Mai mult de o oră am stat așa în ploaie. Când a început să plouă mărunț, supraveghetorul nostru, un tânăr cu accent vienez și nume ceh, ne-a chemat înapoi la roabe, care în germană se numesc *Lore*, la fel ca un nume de fată. Roaba cu care lucram eu era denumită „Lora veselă“, iar pe alta fusese scris cu cretă „Lora plângăcioasă“. Dar cineva a șters „plângăcioasă“ și a scris deasupra „zâmbitoare“.

În jurul orei 15 am fost în sfârșit bifați pe listă de către vienezul nostru și ni s-a dat voie să mergem acasă. Pe drumul spre casă mi-am agitat bucuroasă găleata prin aer gândindu-mă că ce nu mă ucide mă întărește.

Acasă am găsit-o pe văduvă foarte neliniștită. După cum mi-a mărturisit, simte de câteva zile „mâncărimi și arsuri“ și s-a uitat în

dicționar la definiția termenilor „sifilis“ și „blenoragie“. În ciuda faptului că, fiind soție de farmacist, are cunoștințe temeinice cu privire la diverse boli, în domeniul acesta n-are pic de experiență.

— Am niște noduli, declamă ea.

În dicționar scrie că acești noduli sunt simptomatici în cazul unui început de sifilis și apar la trei sau patru săptămâni după infectare. Văduva socotește și crede că violatorul ei din casa scării, acel băiat imberb, a violat-o exact cu patru săptămâni în urmă.

— Cine? Vania? Copilul ăla? Nu-mi vine să cred. Ăla să fi...?

— De ce nu? Tocmai un prostuț ca ăla. Și-n plus nici nu știu dacă a fost chiar Vania. Cum să-ți dai seama de asta? Și a mai fost și polonezul ăla...!

Văduva începe să plângă cu sughițuri. Ce-aș putea să fac? Să mă uit acolo n-ar avea nici un rost, că nu știu nimic despre așa ceva. Propunerea mea de a-l întreba pe domnul Pauli a fost refuzată cu înverșunare. Nu rămâne decât să așteptăm ziua de mâine și să mergem cât mai de dimineață la clinica specială, deschisă în spital pentru femeile violate. Moment în care îmi aduc aminte cât m-au durut urechile odinioară, la școală, când am învățat despre urechea umană cu ajutorul unor machete anatomice supradimensionate. Probabil că văduva a conștientizat simptomele de-abia după ce a citit descrierea din dicționar. Să așteptăm până mâine. Poate va trebui să merg și eu curând până acolo pentru un consult. Ciclul mi-a întârziat cu o zi.

Joi, 24 mai 1945

A sunat ceasul – e vremea să mă duc la muncă. De data asta m-am îmbrăcat cu pantalonii de trening albaștri și mi-am legat un șorț la brâu. Iarăși cer înnorat. Burnița când am ajuns acolo. Am dat la lopată cu elan. Astăzi lucrau și doi bărbați alături de noi, dar numai când supraveghetorii se uitau la ei. Dintr-odată, în jurul orei zece, s-a auzit o voce de rus:

— Femeie, vino! Femeie, vino!

O chemare devenită mult prea populară. Într-o clipită nu mai era picior de femeie acolo. Toate s-au ascuns în spatele ușilor, după roabe, după munții de moloz, se ghemuiau, făcându-se cât mai mici cu putință. Însă

după o vreme, cele mai multe dintre ele – printre care și eu – și-au făcut iarăși apariția.

— Doar n-o să...? Chiar aici, pe stradă? La urma urmei e doar unul singur.

Iar acesta a trecut la fapte. Un locotenent, evident venit cu ordine precise, a adunat restul de femei într-un grup mai mare. Alene ba îl urmam, ba mergeam înaintea lui, iar el alerga pe lângă noi cu pistolul în mână ca un câine în jurul turmei de oi. Am mers prin grădini și am ajuns în cele din urmă în curtea unei fabrici de utilaje.

Halele imense cu sutele de bancuri de lucru erau părăsite. Ecoul strigăturii germane „Heirup!“ răsună lovindu-se de pereți. Niște bărbați germani, care primeau ordine de la supraveghetorii lor ruși, tocmai încărcau în vagoane cu macaralele niște piese mai mari decât un om, componente ale unei prese de forjare. Pretutindeni vedeai oameni care deșurubau, răsuceau, lubrifiau sau îndepărtau câte ceva. Afară, pe liniile fabricii, stăteau aliniate mai multe vagoane, majoritatea umplute până la refuz cu piese.

Ce căutam noi, femeile, aici? Am hoinărit prin hală, neștiind încotro să mergem. Nu puteam să plecăm, asta am remarcat imediat: toate porțile erau păzite de soldați.

În cele din urmă ni s-a ordonat să strângem din hala mare de montaj tot ce semăna cu alama sau alt „metal deschis la culoare“ și să cărăm totul, în lăzi, la unul dintre vagoane.

Împreună cu altă femeie, o cunoștință întâmplătoare, care nu mă privea și se încăpățâna să nu răspundă încercărilor mele de a lega o conversație, am cărat o ladă, luând de ici și de colo tot ce lucea – filete de aramă, lingouri de alamă –, de parcă eram două coțofene. Am răvășit dulapurile metalice ale muncitorilor, găsind acolo fluiere, batiste de hârtie mototolite, hârtie pentru tartine împăturită cu grijă – aveam senzația că muncitorii isprăviseră chiar ieri lucrul. Prada noastră de coțofene am aruncat-o pur și simplu pe fundul vagonului. Înăuntru se mișcau neconținut două femei care sortau piesele metalice ca niște gospodine, adică frumos după mărime.

La prânz ni s-a ordonat să mergem în altă hală, un fel de depozit unde erau stivuite pe rafturi înalte tot felul de lingouri de metal de mai multe feluri, filete și șuruburi și piulițe cât pumnul de mari. A durat o veșnicie până când s-a trecut totul din mână în mână. Conform ordinului, ultima femeie din rând stivua totul în niște lăzi.

M-am gândit la experiența de ieri a văduvei și așteptam tensionată clipa în care fundul lăzilor avea să se rupă în timpul transportului. Nu s-a întâmplat așa. Când au încercat să ridice prima ladă s-a constatat că e prea grea. Nici măcar hăitașul nostru, un subofițer cu privirea crucișă și un torace cât un dulap, n-a putut mișca lada din loc. Nu existau roabe sau ceva asemănător. Prin urmare, după câteva înjurături grosolane, bărbatul ne-a ordonat să scoatem totul din lăzi și să mutăm conținutul din mână-n mână până afară, la vagon. În felul ăsta, minimum de lucru a fost dus la bun sfârșit prin maximum de efort.

Soseau detașamente noi, mai ales femei tinere și unele foarte bătrâne. Se zvonea că am putea primi ceva de mâncare. Într-adevăr, după ora 15 ni s-a ordonat să mergem la cantina fabricii. Ni s-a dat o supă consistentă și fierbinte cu pâine. Erau puține farfurii și linguri din tablă. Din cauza asta, femeile trebuiau mereu să aștepte ca să termine altele să poată mânca. Foarte rar ieșea câte una până la robinet la spălat. Cele mai multe ștergeau lingura rapid de rochie sau șorț și luau farfuria persoanei de dinainte așa cum era.

Înapoi, *rabota!* În hală era un curent teribil. De data asta am dat armături de zinc din mână-n mână, iar totul a durat ore în șir. În sfârșit, trebuie să fi fost în jur de ora 20 când a apărut hăitașul nostru cu privirea crucișă și ne-a spus:

— Femeie, acasă! ușuindu-ne cu brațele, de parcă avea în față găini, nu oameni.

Strigăte de ușurare. La cantină ni s-a mai dat o bucățică de pâine de 100 de grame. Apoi a fost adus un butoi din care se scurgea o substanță vâscoasă și albă – era un fel de sirop. Ne-am așezat la coadă.

— Are un gust grozav, ne-au asigurat primele femei care au gustat, lingându-se pe buze.

Eu nu știam unde să pun siropul, până când o femeie mi-a dat o bucată de hârtie foarte verde, pe care o găsisese în hală. Culoarea verde iese, însă, după spusele femeilor, pare să nu fie otrăvitoare.

Mândră de prada mea am ajuns la văduvă acasă în jurul orei 22. Însă ea abia a încuviințat din cap când răzuiam lichidul gros de pe hârtia verde. Am luat o lingură și am lins-o și mi-a rămas un gust de hârtie în gură. Nu-i nimic – e dulce. De-abia după un timp mi-am amintit de treaba aia cu dicționarul și „nodulii“ văduvei.

— Ah, n-am nimic, mi-a răspuns. Medicul spune că totul e-n ordine.

Dar n-am abandonat subiectul, căci voiam să știu ce se petrece la clinică.

— În afară de mine mai erau două femei acolo, mi-a spus văduva. Medicul a fost foarte vesel. A meșterit puțin acolo jos și-apoi mi-a spus: „Drum bun și cale bătută!“ Văduva s-a cutremurat. Gata, de asta am scăpat.

Între timp s-a inventat și o expresie oficială pentru violul în masă: autoritățile o numesc „contact sexual prin constrângere“. Un termen pe care puteau să-l includă în noua ediție a dicționarului pentru soldați.

Vineri, 25 mai 1945

Iar m-am trezit cu noaptea-n cap și-am plecat la fabrică la ivirea zorilor. Femeile veneau din toate părțile. Astăzi, cele mai multe dintre ele își aduseseră propriile farfurii. Și eu aveam prinsă de curea o veselă pentru soldați. Ne-am aliniat conform ordinului mai întâi în câte trei rânduri, apoi în patru, am fost numărate și răsnumărate, sortate și înregistrate. Vienezul nostru, care ne-a supravegheat când munceam la roabe – din câte se pare e muzician –, ne-a urmat și aici și i-a trebuit aproape o oră până când ne-a trecut pe toate pe liste. Au fost și femei nou-venite.

— Doar trebuie să muncim, am auzit-o pe una din ele. Aici măcar primim ceva de mâncare.

Într-adevăr, ziua noastră de lucru a început cu o supă consistentă de orz. Apoi am trecut peste calea ferată spre hale. La linia de cale ferată trudeau prizonieri germani, persoane cu părul alb și haine ponosite, probabil foști

membri ai Volkssturmului. Gemând de efort, încărcau coroane dințate grele în vagoane. Ne priveau atât de insistent și se apropiau pe furiș. La început n-am înțeles de ce. Alte femei au priceput imediat și le strecurau bărbaților pe-ascuns bucăți de pâine. Asta este interzis. Dar santinela rusă privea neclintit în altă direcție. Bărbații erau nebărbieriți și numai piele și os, cu toții aveau o privire abătută. Mie nici măcar nu mi se păreau germani. Semănau mai degrabă cu rușii luați prizonieri în timpul războiului, pe care i-am văzut odată curățând molozul. Iarăși o răsturnare de situație, a cărei logică mă depășește.

Înapoi în hală. Câte două sau trei, căram drugi de fier greu de manevrat, apoi dădeam din mână-n mână tot felul de plăci și bare până la vagon. A apărut un rus în hală, care a măsurat cu privirea coloana de femei, a chemat două femei din rând printr-un semn, apoi pe a treia. Cea de-a treia am fost eu. L-am urmat cu pas grăbit. Unde ne duce? Una dintre noi își dădu cu părerea:

— Poate la curățat cartofi?

Pentru asta au mai dus vreo zece femei dincolo, la calea ferată, unde se află rulotele rusești împodobite cu perdeluțe de bună calitate.

Nu, el ne-a dus în direcția opusă, la o baracă, printr-un coridor întunecat, unde mirosul de excremente devenea din ce în ce mai puternic. Una dintre femei a șters-o înapoi, fugind realmente de-a curmezișul încotro vedea cu ochii. După care rusul ne-a lăsat pe noi două să mergem înaintea lui. Ne-a dus într-o încăpere cu dușumeaua de piatră. Am văzut un cazan de fiert rufe, albi, o scândură de spălat, găleți. Ni le-a arătat prin gesturi că urma să spălăm rufe.

Bine, fie, dar nu aici, în cocina asta! Împreună cu cealaltă femeie, o tipă scundă cu privirea vioaie, am cărat cea mai mare albie de rufe afară la aer, în fața ușii de la baracă, unde era un fel de verandă acoperită. Acolo ne simțeam mai în siguranță și nici nu putea chiar atât de tare. Rusul a fost de acord. Ne-a adus două bucăți de săpun de casă și mai multe șorțuri, cămăși și prosoape, care fuseseră cândva albe, și ne-a poruncit prin gesturi să le spălăm. Vorbea puțin răstit, dar nicidecum neprietenos, nu ne-a pipăit în nici un fel, nici măcar cu privirea.

Colega mea spălătoreasă a lăsat să se înțeleagă că este din Danzig și a schimbat cu rusul câteva cuvinte în polonă. Și mai bine! Atunci nu trebuie să vorbesc eu și pot ascunde faptul că știu rusește. Nu vreau să vorbesc cu ei ca spălătoreasă.

Soldații tot veneau în grupuri, se tolăneau în jurul albiei de rufe și bârfeau despre noi. Spre exemplu, doi dintre ei s-au certat în legătură cu vârsta noastră. După multe dezbateri mi-au dat 24 de ani. Nu-i rău!

Orele treceau. Noi săpuneam, frecam, căram apă – pe cea caldă din cazanul pentru trupe, pe cea rece de la hidranții de pe stradă. Am făcut răni la degete de cât am frecat hainele murdare. Prosoapele se întăriseră de la atâta grăsime. Erau prosoape cu monogramă, care aparținuseră unor familii germane, iar acum deveniseră pradă de război. Am periat totul cu o perie de păr și m-am chinuit tare mult cu ea. Rușii nu ne slăbeau o clipă și ne tot ciupeau de unde apucau. Dădeam din pintoni ca un cal și îi stropeam cu peria de păr, însă nu le spuneam nici un cuvânt. Din când în când venea supraveghetorul nostru și îi gonea pe iubăreți. Apoi ne-a adus un teanc de lenjerie intimă, fără nasturi, doar cu șnururi.

Între timp, femeia din Danzig îmi povestea cu o voce monotonă cum nenumărați rusnaci îi violaseră mama bătrână. Mama ei, deja bunică, i-a întrebat în polona ei cu accent de Danzig dacă nu le este rușine să violeze o femeie atât de bătrână.

La care a primit în germană răspunsul clasic: „Tu – bătrână, tu – sănătoasă.“

Deja credeam că voi leșina peste albia de rufe când a apărut supraveghetorul nostru și ne-a anunțat că e ora mesei. Ne-a adus amândurora un vas cu o supă plină de grăsime, cu bucăți de carne, castraveți și frunze de dafin, apoi o farfurie de tinichea cu terci de fasole și jumări. Se pare că omul e bucătar, și chiar unul bun. Mâncarea avea un gust minunat. Simțeam cum prind iar putere.

Am continuat să spălăm fără întrerupere. Ora două după-amiază, ora trei, patru, cinci, șase. Spălăm fără pauză, ne aflăm permanent sub supraveghere. Săpuneam, storceam, căram apă. Ne dureau picioarele, iar încheieturile mâinilor aproape sângerau. Rușii din jurul nostru credeau că,

punându-ne să spălăm, ne pricinuiam o mare neplăcere. Își frecau satisfăcuți mâinile:

— Ha, ha, ha, trebuie să spălați pentru noi, așa vă trebuie.

Femeia din Danzig rânjea în timp ce eu făceam pe surdomuta, zâmbeam larg și spălăm, spălăm. Indivizii s-au mirat. Am auzit cum unul îi spunea altuia:

— Astea muncesc bine. Și sunt mereu binedispuse.

Am lungit spălatul ultimelor prosoape până la ora 18, am curățat albiile de rufe și am mers până la cantină, unde fiecare a primit o porție mare de terci. După aceea, când am vrut să plecăm acasă cu celelalte femei, la poartă am fost gonite înapoi: *Rabota!* Femeile au început să țipe, s-au îngrămădit spre poartă claie peste grămadă, gata să se răscoale. Însă învingătorii n-au zi de muncă de opt ore. Un soldat ne-a împins înapoi cu pușca ridicată, strigând amenințător:

— Femeie! *Rabota!*

Un cuvânt rusesc pe care fiecare l-a învățat deja.

Am fost nevoite să ne întoarcem în hală, să continuăm cu încărcatul pieselor din fier. Tăcute și epuizate, dădeam din mână-n mână diverse plăci și țevi. Doare îngrozitor de tare să apuci fierul rece cu mâinile jupuite de atâta spălat.

În sfârșit, în jurul orei 20, supraveghetorul nostru a strigat că vagonul era plin. Da, era plin până la refuz, a gemut de-a dreptul când locomotiva l-a tras din hală. Poate se rupe până la Moscova. Un muncitor în vârstă a sărit de pe trenul aflat în mers și susținea că mai bine îl lăsau să meargă mai departe cu tot transportul, doar „ce să mai facem noi aici?“. Și a arătat spre hala pustie și golită. Iar femeile au întrebat:

— Unde o să mai lucreze acum bărbații noștri?

O oră mai târziu eram acasă, de data asta moartă de somn, cu mâinile atât de înțepenite, încât nu prea reușesc să scriu. În același timp încă mai simt puțină greață de la mâncarea grasă și îndestulătoare. Mâine trebuie să continuăm cu spălatul. Supraveghetorul nostru deja ne-a anunțat că ne așteaptă mult de lucru.

Sâmbătă, 26 mai 1945

Iar suntem numărate ca niște animale în curtea fabricii, și iar durează o veșnicie, deși vienezul nostru ar trebui să se descurce mai bine. Ziua a început iarăși cu supă fierbinte de orz, iar femeile se bucurau când găseau în ea bucăți întregi de carne. Eu mă bucuram că n-am nici un domn Pauli în fața mea, care să-mi numere fiecare înghițitură.

Degeaba m-am uitat după colega mea spălătoreasă, fiindcă femeia scundă și înțepată din Danzig n-a apărut. De aceea am convins alte două femei, una foarte tânără și alta la vreo patruzeci de ani, ambele prietenoase, să vină cu mine la albia de rufe. În găleți se aflau deja la muiat bluze pătate cu ulei, pentru că aceasta este o unitate motorizată.

O zi la fel ca ieri. Noile spălătorese sunt rapide și drăguțe. Iar suntem înconjurată de ruși. Ne apărăm cu coatele și cu râsete prostești. Un individ cu ochii migdalați și-a pus în cap să ne enerveze. A aruncat cele câteva bluze care stăteau deja la uscat, înapoi în albia de rufe, arătându-ne că mai sunt o grămadă de pete vizibile pe haine. Da, bineînțeles că mai sunt pete. Puținul săpun pe care-l avem și frecatul cu peria nu sunt suficiente. Alți bărbați s-au arătat mai prietenoși, lăsând lângă bluzele lor bucăți de pâine pentru noi.

Spre prânz, supraveghetorul nostru ne-a înjghebat dintr-o ladă și două sertare răsturnate un fel de sală de mese în fața clădirii, ne-a îndemnat să luăm loc și ne-a servit, cu același chip prietenos, dar imobil, o oală mare cu cea mai grasă supă de carne. Am mâncat încet, stând la soare. Și colegelor mele spălătorese le-a plăcut mâncarea foarte mult. Însă la întrebarea mea obișnuită – de câte ori se întâmplase să...? – ambele au răspuns evaziv. Cea mai în vârstă, o femeie vioaie, cu dinți stricați și cu un umor imbatabil, spune că nu-i prea pasă de ce-a fost – important ar fi acum ca bărbatul său, când se va întoarce de pe frontul de vest, să nu afle nimic despre asta. În orice caz e de acord cu zicala că „un rusnac deasupra“ nu-i chiar atât de rău precum „un american deasupra capului“. Și ne asigură că e îndreptățită să spună asta deoarece clădirea ei a fost lovită din plin, iar ea și alți locatari adăpostiți în subsol au fost îngropați în moloz. Au existat răniți și o persoană decedată. De-abia două ore mai târziu au sosit oameni în ajutor și i-au dezgropat pe cei prinși sub

dărâmături. Povestitoarea s-a emoționat foarte tare când a trebuit să vorbească despre persoana decedată, o femeie în vârstă.

— Ședea cu spatele la perete, chiar în fața unei oglinzi.

Oglinda fusese montată atât de jos deoarece subsolul fusese gândit la început ca spațiu pentru copii, să găzduiască o grădiniță care se afla într-o cocioabă de lângă clădire. Când toți copiii au fost evacuați din Berlin, grădinița a fost închisă, iar subsolul dat în folosință pentru locatari.

— Oglinda s-a spart într-o mie de cioburi, care i-au intrat bătrânei în spate și-n cap. Iar din cauza întunericului și a harababurii n-a observat nimeni, așa că a sângerat în tăcere până și-a dat duhul.

Povestitoarea gesticula revoltată cu lingura ei de supă prin aer:

— Închipești-vă, era doar o oglindă!

Într-adevăr, o moarte uluitoare. Probabil că toți copilașii pentru care fusese amenajat subsolul urmau să-și pieptene în fața acelei oglinzi micile lor bucle după fiecare noapte cu bombardamente. Fusese montată acolo când atacurile aeriene abia începuseră, pe atunci adăposturile antiaeriene mai ofereau încă un fel de confort și siguranță.

Am spălat toată după-masa, am frecat cu mâinile noastre zbârcite și umflate bluze, pantaloni și bonete. În jurul orei 19 am putut să ne strecurăm pe-ascuns printr-o porțiță laterală, care dădea în stradă, și s-o ștergem. Ce sentiment minunat de libertate – sentimentul lucrului încheiat, amestecat cu chiulul!

Văduva, domnul Pauli și cu mine am băut acasă ultima picătură de vin de Burgundia, cel pe care l-am furat cândva din cazarmă. Mâine este duminică, dar nu pentru mine. Vienezul ne-a ținut un discurs prin care ne-a comunicat că vom fi scoase cu forța din case dacă mâine nu vom apărea la lucru în fabrică.

Duminică, 27 mai 1945

O zi tristă și obositoare. Cea mai lungă duminică din viața mea. Muncă neîntreruptă de la 8 dimineața la 8 seara, în curtea fabricii puternic luminată de soare. Azi nu spălăm rufe. Rușii noștri au o sărbătoare. Stăteam în rând, în bătaia nemiloasă a soarelui, și ne dădeam din mână-n

mână lingouri din zinc și spărtură cu marginile tăioase. Lanțul uman, cam de-o sută de metri lungime, era rarefiat. Până la următoarea femeie trebuia să faci mereu doi, trei pași cu metalul greu în brațe. Curând a început să mă doară capul de la soare, la care s-au mai adăugat durerile de spate și mâinile rănite de la spălat.

În jur s-a iscat o flecăreală prostească, apoi niște certuri care s-au transformat în cele din urmă într-un fel de cântec, al cărui refren femeile îl repetau neîncetat: „Ca focul arde soarele și ne seacă – Iar primarul stă la râu și se ca...” Și tot așa, într-un ritm monoton. În felul ăsta, femeilor le-a mai trecut mânia că li s-a furat ziua de duminică.

Din când în când, o femeie înaltă și ciolănoasă scotea din adâncurile lenjeriei intime un ceas de mână ascuns într-o batistă și ne spunea cât e ora. Timpul trecea. La un moment dat am mâncat, în grabă, o porție de terci.

Am continuat să muncim în arșița fără umbră. Zinc, și iarăși zinc, și nu se mai termina. În jurul orei 16 se umpluse primul vagon, care scânteia argintiu. Toate l-am împins apoi cu strigăte de „Heirup!” în sus pe linia ferată, după care am adus în locul lui următorul vagon de marfă. Era un vagon francez din Bordeaux și pe el era înscrisă bine-cunoscuta siglă SNCF. Putea oribil, pentru că niște inși îl folosiseră drept latrină. Femeile râdeau. Una dintre ele a strigat:

— Și rahatul merge tot la Moscova.

Mai departe, zinc și iarăși zinc. În cele din urmă au început să se plictisească până și supraveghetorii noștri. Îi cunoaștem deja foarte bine pe cei doi soldați, pe care îi numim „Teddy” și „Chiorâș”. Astăzi n-au fost prea severi, ba chiar au strigat de două ori frumosul cuvânt german „Pause!”. Chiorâș s-a încumetat chiar la un dans cu una dintre fetele noastre, în timp ce restul am ținut ritmul bătând din palme. În jurul orei 17 au dispărut din senin. Sfârșit de program pentru ei, din păcate nu și pentru noi. Dintr-odată, în toată curtea s-a lăsat o liniște neobișnuită. Nici un strigăt care să ne mâne, nici o flecăreală, nici un geamăt, pur și simplu nimic. Doar târșăitul picioarelor noastre și câteodată un „Fii atentă!” șoptit când una dintre noi ațipea. Și, bineînțeles, mereu întreba cineva cât e ceasul.

Din subsol, unde femeile stau în picioare toată ziua, ni s-a comunicat că acolo s-ar afla cantități imense de lingouri de zinc. În jurul orei 19 s-a zvonit că s-a terminat programul – însă s-a dovedit a fi o eroare. Mai departe, zinc, zinc... În sfârșit, în jurul orei 20 a apărut un rus și ne-a făcut semn să mergem la cantină. Am înghițit supa plină de grăsime și ne-am târât acasă. Eram atât de obosită, încât îmi venea să cad din picioare, mâinile mele erau cenușii. După ce m-am spălat, în apă pluteau o grămadă de foițe gri și groase de metal. M-am întins pe pat, lăsând-o pe văduvă să mă răsfețe cu ceai și cozonac.

De ieri avem iarăși curent electric. Gata cu lumânările, gata cu ciocănitul la ușă, gata cu liniștea. La radio se transmit emisiunile postului local, care difuzează mai ales știri și noutăți cu iz de sânge, cadavre și cruzimi. Se pare că în lagăre mari din Est au fost arși milioane de oameni, mai ales evrei. Din cenușa lor s-ar fi produs îngrășământ sintetic. Și culmea nebuniei: totul pare să fi fost notat cu grijă în registre groase, o contabilitate a morții. Chiar suntem un popor ordonat. Seara târziu s-a transmis Beethoven și atunci m-au podidit lacrimile. Am închis radioul. Cine poate suporta așa ceva în momentele astea?

Luni, 28 mai 1945

M-am întors la spălătorie. Rusnacia noastră au fost astăzi foarte binedispuși. Ne-au ciupit și ne-au pipăit și ne tot repetau poezioara în germană: „Slănină și ouă, dormit acasă“, iar ca să se facă mai bine înțeleși își puneau capul pe antebraț, la fel ca îngerașii lui Rafael.

Slănină și ouă, de astea am avea nevoie. Însă oferta lor delicioasă, din câte am văzut, nu și-a găsit nicăieri clienți. Iar violurile aici, în curtea fabricii, sub ochii tuturor, cam ies din discuție. Pretutindeni se lucrează, nicăieri nu s-ar găsi un colțișor ferit. De aceea vor să fie luați acasă de fetele interesate și doritoare de slănină. Cu siguranță există destul de multe femei dintr-acestea printre noi aici în fabrică, însă frica este o piedică eficace.

Iarăși am spălat bluze, cămăși și batiste. Una dintre ele a fost de fapt un milieu pentru noptieră – un dreptunghi mic, cu margine roșie și cu

înscrisul „Somn ușor“, din cruciulițe de ață. Pentru prima oară spălăm batiste în care niște străini își suflaseră nasul. Dacă mi-a fost scârbă de mucii dușmanului? Da, mai mult chiar decât de lenjeria intimă – a trebuit să fac eforturi ca să nu mi se-apelece.

Celelalte două spălătorese păreau să nu simtă nimic de felul ăsta, continuând să spele cu înverșunare. Acum le cunosc destul de bine pe amândouă. Micuța Gerti are nouăsprezece ani, este blajină și gânditoare și ne-a povestit cu jumătate de gură tot felul de întâmplări amoroase nefericite. Despre un iubit care a părăsit-o, despre altul care a căzut în război... Am dus discuția spre întâmplările ultimelor zile din aprilie. În cele din urmă a mărturisit cu privirea lăsată că trei ruși au luat-o din adăpost și – mai întâi unul după altul, apoi fără vreo ordine anume – au violat-o pe canapeaua dintr-o locuință străină aflată la parter. Apoi celor trei le-a ars și de glume proaste. Au răvășit dulapul din bucătărie și au găsit – lucru obișnuit pentru timpurile noastre – doar marmeladă și înlocuitor de cafea. Râzând, au scos marmelada cu lingura din borcan și au pus-o în părul micuței Gerti, apoi au presărat cu dărnicie înlocuitorul de cafea deasupra.

Am fixat-o cu privirea în timp ce povestea încet și copleșită de rușine, uitându-se fix la scândura de spălat rufe. Am încercat să-mi închipui această imagine îngrozitoare. Nu, nici un scriitor n-ar putea vreodată să inventeze așa ceva.

Supraveghetorii noștri stăteau toată ziua cu gura pe noi strigând: „*Davai, pustai, rabota, scarei!*“ – mișcă, hai, muncește, mai repede! Dintr-odată se grăbesc cu toții foarte tare. Poate dispar în curând de-aici.

O problemă pentru noi, spălătoresele, este folosirea toaletei. Mergem într-un loc oribil, de-abia poți păși înăuntru. În prima zi am încercat să spălăm locul cu apa de la rufe. Însă țevile sunt înfundate. Partea proastă este că ne mai și pândesc rușii. Prin urmare, două dintre noi stau acum de pază, iar a treia folosește toaleta: câte una stă la fiecare capăt de coridor. Săpunul și peria de rufe le luăm mereu cu noi, pentru că altfel dispar.

La prânz am stat o oră în soare pe sertarele noastre răsturnate, am mâncat o supă consistentă și am ațipit puțin. Apoi am continuat să spălăm

fără încetare. În jurul orei 19 am plecat leorcă de sudoare acasă. Iar am șters-o prin porțița laterală, fără să fim văzute.

Acasă am făcut o baie plăcută, am îmbrăcat o rochie drăguță, am petrecut o seară liniștită. Trebuie să mă gândesc. Nevoia noastră spirituală este foarte mare. Așteptăm o vorbă de încurajare, care să ne aline și să ne readucă la viață. Inimile noastre sunt golite, suntem avizi după hrană spirituală, după ceea ce Biserica Catolică numește „mană pentru suflet“. În cazul în care duminica următoare voi fi liberă și se va oficia iarăși o slujbă, vreau să merg din nou la biserică – vreau să văd dacă oamenii găsesc acolo această mană. Cei dintre noi care nu aparțin de nici o Biserică se chinuie în întineric și în singurătate. Viitorul s-a lăsat ca plumbul pe umerii noștri. Eu mă împotrivesc, încerc să mențin vie flacăra mea lăuntrică. Dar de ce? Pentru ce? Ce-mi rezervă viitorul? Mă simt atât de singură și deznădăjduită.

Marti, 29 mai 1945

Iarăși zi de spălat, lungă și fierbinte. De data asta, o puzderie de pantaloni și bluze. O bluză a dispărut de pe frânghie, pare-se una deosebit de bună, proprietatea unui ofițer. Nimeni, nici măcar cel păgubit, nu s-a gândit că una dintre noi și-ar fi putut însuși obiectul de îmbrăcăminte. Desigur că bărbații au țipat unii la alții; însă îți puteai da seama din atitudinea lor că pentru ei era ceva firesc. Oamenii ăștia au hoția în sânge. Când am călătorit prin Rusia mi s-a furat cam tot ce putea fi luat: poșeta, mapa cu acte, paltonul, mănușile, ceasul deșteptător, ciorapi puși la uscat în baie. O dată mi s-a furat o forfecuță dintr-un birou, în care se aflau doar trei angajați – chiar în clipa în care m-am aplecat să deschid un sertar în care voiam să caut o fotografie. Hoțul putea să fie doar unul dintre cei trei angajați din birou – cu toții erau prietenoși și manierați. Eu n-am avut curajul să le spun ceva despre furt, am scotocit tăcută prin hârtiile de pe birou și chiar mă înroșisem eu în locul hoțului – în timp ce toți trei continuau să-și facă liniștiți treaba. Nu știu nici până în ziua de astăzi care dintre ei a fost. Tot ce știu este că rușii de rând nu-și permiteau să cumpere astfel de forfecuțe. Probabil că fură din cauza sărăciei, dar asta facem și

noi acum. Rușii însă au propriul lor stil de a fura, o fac cu atâta naivitate și naturalețe de parcă ar fi un lucru absolut firesc. Asta e situația – ce poți să faci?

Rusnacii ne-au curtat toată ziua cu oferta lor deja devenită clasică: „Slănină și ouă, dormit acasă.“ Unul nu se lăsa dus de lângă mine, mi-a arătat pe ascuns o bancnotă de douăzeci de mărci, a mai adăugat una de douăzeci, dacă mă... cu el acolo, în baracă. Același lucru i-l oferise mai înainte tinerei Gerti.

Astăzi a spălat și o rusoaică împreună cu noi, soția sau prietena unui căpitan, o blondă cu sâni mari. A spălat cămăși bărbățești din mătase artificială și a lălăit în același timp un șlagăr german, pe care l-a auzit probabil pe o placă de patefon. Gerti și cealaltă spălătoareasă, ambele având o voce bună, au acompaniat-o. Rusoaica ne-a zâmbit. Era o atmosferă plăcută.

Afară e vreme bună pentru uscat haine – soare și vânt. Cei mai mulți ruși trag câte-un pui de somn pe undeva prin curte. N-a apărut nimeni să ne ciupească sau să ne pipăie. Noi am continuat să spălăm. La un moment dat am vorbit despre poezie. Am constatat că tânăra Gerti știa jumătate de manual școlar pe de rost. Am recitat și eu, iar o vreme s-au putut auzi peste albia de rufe poezii de Mörike, Eichendorff, Lenau și Goethe. Cu ochii plecați, Gerti a încheiat:

— Ascultă-n tăcere. Dormi-vei și tu în curând.³¹ Apoi a completat, suspinând: De s-ar sfârși odată.

³¹. Goethe, „Cântecul nocturn al drumețului“, trad. Al. Philippide, în *Opere: Poezia*, vol. 1, Editura Univers, București, 1984, p. 96 (n. red.).

Cealaltă spălătoareasă s-a cutremurat. Are aproape de două ori vârsta tinerei Gerti, dar nici nu se gândește la moarte. Are o vorbă: „Totu-i trecător.“

În jurul orei 20 m-am întors obosită acasă. Atunci am observat că de fapt nu mai era „acasă“ pentru mine. Familia noastră formată întâmplător s-a destrămat. Domnul Pauli i-a făcut văduvei scandal – lucru pe care-l intuisem de ceva timp – din cauza coșului aproape gol de cartofi, cerându-i să nu-mi mai permită să mănânc și să locuiesc cu ei. Păi da, situația nu-i

prea bună pentru mine de când s-a evaporat Nikolai și nu se mai arată de nicăieri vreun candidat pentru un „dormit împreună“. Văduva m-a surprins în hol, mormăind și șovăind, nefiind sigură dacă să-mi dea vestea cea proastă. Totuși, mă place. Zilele rele ne-au adus împreună. Însă îl cunoaște pe dl Pauli de mai mult timp decât pe mine, se simte legată de el, speră ca el să-i ofere un fel de siguranță în viitor. Nu vrea să-l supere cu nimic.

— Slavă Domnului că știu care mi-e locul, i-am spus. De mult timp n-am mai putut savura nici o înghițitură de mâncare în casa asta. Am fost bucuroasă că săptămâna trecută am fost hrănită de ruși.

Desigur că nu știu încă din ce voi trăi săptămâna viitoare, când se va termina munca la ruși, iar eu voi sta singură sus în mansardă în fața dulapurilor goale, dependentă de puțina hrană ce ne-a fost repartizată, dar pe care încă n-am primit-o. Îmi strâng lucrurile, cele câteva linguri și haine, pe care le duc sus, însă mai dorm pentru o ultimă noapte în locuința văduvei, unde scriu acum aceste rânduri. Bănuiesc că soarta unui orfan este să călătorească. Cea mai mare amărăciune pentru o femeie singură este că de fiecare dată când ajunge să se integreze într-o familie, într-un fel sau altul, după o vreme deranjează, este în plus, nu-i este cuiva pe plac, cu toate că place altcuiva, iar la sfârșit este exclusă, doar ca să nu se tulbure liniștea casei. În cele din urmă, pagina asta tot e pătată de lacrimi.

Miercuri, 30 mai 1945

Ultima zi de spălat rufe. De mâine suntem toate libere. Rușii își strâng lucrurile, plutește în aer iminența plecării. Înăuntru, în cocioabă, cineva a făcut focul sub cazanul de fiert rufe, un ofițer voia să facă baie. Soldații se spălau în aer liber, în căldări așezate pe scaune, apoi își curățau toracele zdravăn frecându-se cu niște prosoape ude.

Astăzi am făcut o cucerire. Tinerii noștri amorezați mi-au dat de înțeles prin gesticulări și frânturi de germană că „ăla“ s-ar fi îndrăgostit de mine și ar fi gata să facă orice pentru mine, dacă mă... A reieșit că „ăla“ era un soldat înalt și lat în umeri; avea față de țăran, cu ochi albaștri și sinceri, dar cu tâmpile deja încărunțite. Și-a mutat rușinat privirea de la mine când m-am uitat spre el, apoi s-a apropiat cu pași mici, mi-a luat găleata grea cu

apă din mână și a dus-o pentru mine la albia de rufe. O abordare complet nouă! Dintre ceilalți, nici unul n-a avut până acum această idee. Apoi, spre uluirea mea, mi-a spus în germană, fără accent rusesc:

— Mâine plecăm departe, departe de-aici.

Imediat mi-am dat seama despre ce-i vorba: era etnic german. El îmi confirmă că da, provine dintr-o regiune de pe Volga, germana sa – puțin arhaică – îi este limbă maternă. Toată ziua a stat pe lângă mine și m-a privit cu ochii prietenoși ai unui tată. Nu era precum cei care mă pipăiau, ci era mai degrabă sfios, un țăran. Avea mereu acea privire de câine credincios, cu care încerca să exprime o grămadă de lucruri. Cât timp s-a aflat în apropierea mea, bărbații din jurul albiei de rufe s-au abținut de la ciupit și îmbrâncit.

Astăzi toate trei am muncit din nou ca niște sclave. Tânăra Gerti a fost deosebit de veselă, cânta și fredona continuu. Este bucuroasă fiindcă a aflat că nu va naște un mic rusnac în urma incidentului de pe canapea – lucru care mă face să mă gândesc că mi-a întârziat ciclul deja cu o săptămână. Totuși nu mă îngrijorez, cred în continuare că prin acel Nu lăuntric am reușit să mă apăr de așa ceva.

Vesela Gerti avea crampe puternice. Am încercat s-o menajăm puțin, spălând câteva dintre rufele ei. Ziua a fost cenușie și apăsătoare, orele treceau cu greu. Spre seară au apărut rușii, unul după celălalt, și și-au luat hainele care se uscaseră între timp. Unul dintre ei avea la el o batistă de femeie, elegantă și cu marginea brodată, pe care a dus-o la inimă și a spus, cu ochii dați peste cap, un singur cuvânt: numele orașului „Landsberg“. Ca să vezi, alt Romeo. Poate că Petka va face la fel prin pădurile siberiene, își va duce mâna sa uriașă de tăietor de lemne la inimă și, cu ochii dați peste cap, îmi va șopti numele – asta, desigur, dacă nu mă înjură la fiecare lovitură de topor.

În învâlmășeala de la plecare, bucătarul nu ne-a mai adus astăzi mâncare. A trebuit să ne prezentăm la cantină și să sorbim alături de celelalte supă de orz. Acolo circula zvonul că plata de opt mărci pe zi, care ne-a fost promisă săptămâna trecută, ar fi băgat-o rușii în propriile buzunare. A urmat alt zvon, mult mai răvășitor: la radio s-ar fi spus că urmează să se abată o hoardă de mongoli peste Berlin – atât de înfiorători,

că nici măcar Stalin n-ar fi putut să-i țină în frâu și că ar fi fost obligat să le acorde trei zile pentru jafuri și violuri, iar toate femeile au fost sfătuite să se ascundă în casele lor... O adevărată nebunie, desigur. Însă femeile cred această știre și pălăvrăgesc și se plâng care mai de care, până când intervine traducătoarea noastră. E o femeie dură, care ne tutuiește pe toți și e pe aceeași frecvență cu supraveghetorii noștri, cu toate că fusese adusă tot ca muncitoare, la fel ca noi toate. Însă datorită celor câteva frânturi de rusă pe care le vorbește (ea provine din partea polonă a Sileziei Superioare) a reușit să ajungă traducătoare. Eu am oricum cunoștințe mult mai bune de rusă decât ea. Sunt însă fericită că nu m-am dat de gol. Mi-ar fi displicut să traduc ordine și strigătele supraveghetorilor noștri. Cu toții ne temem de această traducătoare. Are niște canini ascuțiți și o privire pătrunzătoare și răutăcioasă. Exact așa îmi imaginez femeile-guardian din lagărele de concentrare.

Seara, la cantină, ni s-a adus la cunoștință că suntem eliberate de îndatoriri. Pentru plată urma să ne interesăm săptămâna următoare la primărie la camera x, la casierie. Poate vom fi plătiți acolo, poate că nu. Trebuie să așteptăm. Am dat mâna cu micuța Gerti și cu cealaltă spălătoreasă – cu grijă, fiindcă toate trei avem mâinile pline de răni – și le-am urat tot binele. Gerti vrea să se întoarcă în Silezia, unde trăiesc părinții ei. Sau trăiau. Nimeni nu știe nimic sigur.

Joi, 31 mai 1945

Astăzi începe existența mea solitară din mansardă. Trebuie să fi fost vreun instinct sau o presimțire care m-a făcut să înfulec cu atâta lăcomie atunci când locuiam în casa văduvei. Știam doar că nu e ceva veșnic. De aceea am mâncat cât am putut de mult. Iar asta nu mi-o poate lua nimeni. Dar cu-atât mai grea este trecerea de la viața de huzur la aproape nimic. Nu am nici un fel de provizii și nu am primit mai nimic din rația cuvenită. Am doar pâinea pe care o primim zilnic. Eu primesc 300 de grame pe zi, adică șase chifle cenușii de secară, pe care cu ușurință le termin la micul dejun. Astăzi însă nu mai sunt chifle, așa că în locul lor trebuie să iau o pâine de un kilogram. Am făcut o cruce deasupra, așa cum făcea mama foarte

credincioasă a mamei mele. Să nu-mi lipsească niciodată pâinea aici sus. Cele trei porții zilnice le-am marcat cu câte un semn făcut în crustă. N-am grăsime cu care să ung pâinea. Cartofii uscați și restul de făină de mazăre, pe care le-am primit de la văduvă, ajung pentru două mese de prânz. Pentru seară nu am nimic consistent, doar urzici. Sunt atât de fade. Chiar acum, în timp ce scriu aceste cuvinte, am sentimentul că în loc de cap am un balon ce urmează să-și ia zborul în curând. Iar dacă mă aplec, încep să amețesc. Schimbarea e prea drastică. Totuși mă bucur că am avut niște săptămâni îmbelșugate. Mi-au dat putere. Odată și-odată tot o să înceapă cu repartiția alimentelor. Nu mă mai pot baza pe un furnizor rus – gata cu chestiile astea.

Astăzi am rânit toată ziua prin mansardă. O zi de tăcere și singurătate, prima după o lungă perioadă. Cu această ocazie am descoperit că a dispărut radioul proprietarului. Pe locul unde era se văd acum în var urme de mâini – sunt amprente clare, adevărate probe pentru Sherlock Holmes. Am conchis că domniile tinichigii s-au cam servit de-aici, dar acum e rândul meu să pun capăt acestei situații. Adresa lor o primesc de la menajera fostului proprietar al clădirii, care a fugit în Vest. Ea îi ține locul și este acum autoritatea care încasează momentan chiria pentru luna iunie. Chiria lunii mai a fost anulată – deoarece, în arhive, luna mai 1945 nu există.

Vineri, 1 iunie 1945

În jardiniere crește o plantă cu frunze crețe și una cu frunzele rotunde. Verdele lor îmi dă o stare de bine în fiecare dimineață. La micul dejun am mâncat trei felii de pâine unse cu o pastă pe care mi-am preparat-o singură din drojdie și apă. Trebuie să strâng cureaua.

În ciuda acestui fapt am pornit la drum, de data asta spre cartierul Steglitz, să vizitez o tânără secretară din fosta mea firmă.

La Berlin începe curățenia. Copiii sunt iarăși curați. Pretutindeni vezi caravane de familii cu cărucioare – refugiați din împrejurimile Berlinului care se-ndreaptă spre casă. Ici-colo, pe pereți și pe stâlpii de iluminat, sunt lipite anunțuri care îi cheamă pe locuitorii din Silezia și Prusia Orientală să se alăture transporturilor în grup în călătoria spre est. Se pare că spre

vest este mai dificil de ajuns, Elba încă nu poate fi trecută. Acolo s-au întâlnit rusnacia cu americanii, acolo încă mai sărbătoresc ceea ce la radio se numește „înfrățirea“.

Pe drum am trecut pe lângă șiruri lungi de femei îmbrăcate în albastru și gri, care se întindeau peste munții de dărâmături. Gălețile treceau din mână-n mână. Ne-am întors în vremea piramidelor, doar că nu construim, ci demolăm.

Clădirea prietenei mai era în picioare, părea însă foarte afectată de evenimente. În casă se vedeau urme de incendiu și crăpături în ziduri. Tapetul sfâșiat atârna de pe perete, însă în cămăruța ei Hilde avea o vază cu flori. Am început să vorbesc, dar fiindcă Hilde păstra în continuare tăcerea, am încercat să inventez tot felul de întâmplări hazlii, ca s-o fac să râdă. În cele din urmă a început să vorbească. Atunci am încremenit într-o tăcere stânjenitoare.

Hilde purta o rochie bleumarin fiindcă n-avea una neagră. La 26 aprilie și-a pierdut unicul frate. În timp ce mama și sora au rămas în adăpost, el s-a dus pe stradă, să vadă ce se întâmplă. O schijă l-a lovit în tâmplă. Cadavrul său a fost jecmănit – de germani. Apoi i-au dus trupul gol într-un cinematograf aflat în apropiere. Hilde și-a găsit fratele acolo de-abia după două zile de căutări. Împreună cu mama ei, i-au pus trupul pe un căruț și l-au dus la Volkspark, i-au săpat o groapă puțin adâncă și l-au înmormântat. Tânărul de șaptesprezece ani a fost îngropat învelit în mantaua sa de ploaie. Și acum se află tot acolo. Tocmai a plecat mama la el, să-i pună niște tufe de liliac pe mormânt.

Mama și fiica au scăpat de abuzurile rușilor. Au fost protejate deoarece locuința lor se află la etajul al patrulea. În plus, balustrada de la etajul al treilea este distrusă și nimeni n-a crezut că mai locuiește cineva mai sus. Hilde povestește că la ei în adăpost era o fată de doisprezece ani, mult prea înaltă pentru vârsta ei, iar rușii au luat-o împreună cu celelalte femei și au „epuizat-o“. Spre norocul ei, se afla un medic în apropiere, care i-a sărit după aceea în ajutor. O altă femeie din casă a primit din partea unui rus, aflat în trecere, o batistă murdară înnodată, în care a găsit tot felul de bijuterii – o comoară de aur, despre a cărei valoare fabuloasă circulă în clădire zvonurile cele mai fanteziste.

Hilde povestește toate acestea fără pic de emoție. Trăsăturile feței ei s-au schimbat și arată diferit. A fost marcată pe viață.

Pe drumul de întoarcere am făcut un ocol, ca să trec pe la prietena mea Gisela. Cele două foste studente din Breslau sunt încă la ea. Toate trei sunt murdare, căci de dimineață au muncit câteva ore în coloana de femei care strângeau dărâmăturile. Blonda Hertha avea fața roșie ca focul și stătea culcată pe canapea. Doctorița care locuiește alături a diagnosticat-o cu inflamație a ovarelor. În plus, Hertha este aproape sigur însărcinată. Dimineața vomită puțină pâine uscată de la micul dejun. Mongolul care i-a luat fecioria a siluit-o, a avut-o de patru ori la rând.

La masa de prânz, cele trei aveau o supă chioară de făină. Ca să nu se simtă jignite, a trebuit să mănânc cu ele; în plus, și mie mi-era foarte foame. Gisela a adăugat niște urzici tăiate, care cresc în jardinierele de pe balcon.

Apoi am mers acasă, sus în mansarda mea. O imagine de pe drum: un sicriu negru, mirosind foarte puternic a gudron, legat cu sfoară de un cărucior împins de un bărbat și o femeie, iar un copil ședea pe el. Altă imagine: o mașină de gunoi încărcată cu șase sicrie, unul dintre ele servea drept banchetă pentru șofer și gunoieri. Ei își luau micul dejun în mers, treceau o bere de la unul la altul și beau pe rând din ea.

Sâmbătă, 2 iunie 1945

L-am vizitat pe unul dintre tinichigii și i-am explicat chiar din ușă că am venit să recuperez aparatul de radio dispărut din mansarda mea. La început, omul s-a prefăcut că habar n-are despre ce vorbesc: el nu știe nimic, sigur mă înșel.

Atunci m-am folosit de-un șiretlic: i-am arătat biletul vechi de la primărie pe care scrie că sunt repartizată comandantului local ca traducătoare și i-am spus că un soldat rus îmi stă oricând la dispoziție pentru eventuale percheziții. La care omului i-a revenit brusc memoria: da, e posibil ca tovarășul lui de lucru, care locuiește tot aici în clădire, să fi luat radioul doar ca să-l pună bine, ca nu cumva să fie furat. M-a lăsat să aștept, a urcat la următorul etaj și s-a întors după trei minute cu aparatul –

încă împachetat și prins cu sfoară. Până și hârtia de împachetat o luaseră tot din mansardă.

Autoritatea ca mijloc de constrângere. Cu ajutorul unui bilețel m-am prefăcut că am autoritate. Șiretlicul a funcționat imediat. Sunt convinsă că altfel n-aș fi primit radioul înapoi. În ciuda acestui fapt, am rămas cu un sentiment neplăcut. Dar probabil că prin astfel de șiretlicuri punem în mișcare aproape toate lucrurile în viață – căsnicii, firme, state, armate.

La prânz am stat tolănită la soare pe balconul mansardei. De acolo m-am uitat prin fereastra de vizavi. O femeie lucra la mașina de cusut și tighelea fâșii roșii și albastre. Apoi a decupat dintr-o cârpă albă niște cercuri cărora le-a tăiat marginile, transformându-le în stele. *Stars and Stripes* – stele și dungii. Asta urmează să devină: un steag american. Mai devreme am întâlnit femeia cu eczemă în casa scării, care m-a întrebat câte stele are steagul american. Nu știam cu exactitate dacă sunt 48 sau 49, i-am sugerat să se uite în dicționarul văduvei. Pentru cusătoresele germane este un steag greu de realizat, nu numai din cauza culorilor, ci mai ales din pricina modelului. În schimb, ce simplu se face steagul rusesc: ai nevoie doar de vechile steaguri cu svastică, pe care le poți găsi în fiecare gospodărie nebombardată, din care se taie motivul alb-negru cu svastica, iar apoi se coase pe partea roșie un ciocănaș, o seceră și o stea galbenă. Cel mai simplu steag de realizat e tricolorul, căci francezii sunt și ei, la rândul lor, învingători: pur și simplu albastru și alb și roșu, trei fâșii cusute pe verticală – și gata. Pentru roșu, cele mai multe cusătorese iau nanchin sau resturi ale steagurilor naziste. Iar resturi de cearșaf alb se găsesc ușor. Problema o reprezintă albastrul. Am văzut cum s-au tăiat haine de copii și fețe de masă pentru a fi folosite în acest scop. Văduva a sacrificat o bluză galbenă pentru ciocanul, seceră și steaua sovietică. Steagul britanic, *Union Jack*, este croit după dicționarul ei, doar că nu fâlfâie. Stă pe catarg țeapăn ca o scândură, din cauza metrilor de chingă de pe dosul materialului albastru – provenit dintr-un șorț –, cusuți ca să susțină toate dungile și crucile.

Așa ceva este posibil doar la noi în țară. Cineva a dat ordinul – nu știu cine – că trebuie arborate toate cele patru steaguri ale învingătorilor. Și uite-așa gospodina germană reușește să le facă din nimic. Dacă aș fi un

colecționar dintr-o țară învingătoare, aş merge să adun câteva dintre aceste cârpe uimitoare, aceste rarități atât de diferite în culoare, formă și material. Pretutindenii pe strada noastră au apărut în cursul după-amiezii tot felul de stegulețe înduioșător de strâmbe și de decolorate, arborate pe clădiri ca niște fanioane pe o casă cu păpuși.

În jurul orei 17 a apărut la mine din senin Ilse R., pe care am vizitat-o în urmă cu două săptămâni în Charlottenburg. A făcut acest drum lung, și chiar pe tocuri înalte, fiindcă n-are alți pantofi, ce să-i faci – femeie rafinată din alte vremuri. A venit cu un plan. Soțul ei cunoaște un ungar sosit cu puțin înainte de începutul războiului în Germania. Acesta are, din câte spune ea, un teanc de dolari americani și vrea să-i investească în ceva. Cel mai profitabil i se pare o editură, care să publice ziare, reviste și cărți. După cum spune chiar el, nu mai există nici una din editurile vechi, pentru că toate au pactizat cu naziștii. Prin urmare, piața îi aparține acum primului venit, care are trecutul nepătat și face rost de hârtie. Vor să mă coopteze și pe mine, căci am experiență de lucru într-o editură și cunoștințe cu privire la punerea în pagină. Eu nu-l cunosc pe ungar, n-am auzit niciodată de el, consider că toate sunt doar vorbe-n vânt. Dar poate mă înșel. În orice caz am fost de acord. Din momentul în care ar începe să funcționeze firma, aş primi adevărul de angajată – și astfel mi s-ar da cartela II, cu 500 de grame de pâine pe zi, în loc de 300 de grame. E de neimaginat!

În timp ce Ilse era la mine, m-a vizitat și văduva. Toate trei am pălăvrăgit ca la o serată a doamnelor. Lipseau doar cafeaua și cozonacul, n-aveam nimic cu ce să le servesc. Totuși ne-am simțit foarte bine toate trei și chiar ne-am măsurat umorul negru cu tot felul de glume despre violuri.

A fost o seară liniștită pentru mine, pe care aparatul de radio, recuperat de la tinichigii, a făcut-o chiar și mai frumoasă. Însă foarte curând l-am închis. După jazz, dezvăluiri, Heinrich Heine și umanitate, au urmat sloganuri siropoase de proslăvire a Armatei Roșii. Țștia mai bine să nu spună nimic sau s-o zică clar și răspicat: „Punct și de la capăt.“

Duminică, 3 iunie 1945

O duminică liniștită, soare puternic. Stegulețele inexpressive, făcute-n casă, aduc o pată de culoare pe stradă. Mi-am făcut de lucru prin casă, mi-am fiert supa de orz pe un reșou care se stingea foarte des. Mai am două porții, apoi s-a terminat cu orzul. Grăsime oricum nu mai am, încă n-am primit rația de alimente. La magazin mi s-a spus că uleiul rusesc de floarea-soarelui urmează să sosească. Deja vedeam dinaintea ochilor vastele câmpii roditoare și aurii de floarea-soarelui din Ucraina. De-ar fi adevărat...

După masa de prânz a urmat cel de-al doilea drum spre Charlottenburg prin orașul prăfuit și pustiit. Picioarele mele se mișcă de-a dreptul mecanic. Sunt ca o mașină automată de mers pe jos.

La Ilse și soțul ei l-am întâlnit pe ungar, care chiar este dornic și hotărât să pornească o afacere. E un individ tuciuriu, cu fruntea dreptunghiulară, poartă o cămașă proaspăt călcată și arată atât de bine hrănit, încât n-am nici o îndoială cu privire la dolarii săi. Într-o germană destul de stâlcită, ne-a prezentat planul lui, care era să înființeze, întâi de toate, un cotidian. Vrea să-l intituleze *Die neue Tat – Fapta cea nouă*. Momentan, la noi este totul nou. Discutăm despre cuprinsul și orientarea ziarului. La discuție participă și un artist grafic, care schițase deja placheta de nume, foarte îndrăzneată.

În afară de asta, ungarul vrea să editeze mai multe reviste, una pentru femei, una pentru tineret – pagini de reeducare democratică. (Cuvântul l-a auzit la radio.) L-am întrebat cât de departe a ajuns în negocierile cu rușii. Mi-a răspuns că pentru asta ar mai fi timp – pe moment este important să cumpere toată hârtia rămasă în Berlin, ca să elimine concurența încă de la început.

Cert e că ungarul se crede un fel de Ullstein sau Hearst al viitorului. El vede zgârie-nori acolo unde noi vedem dărâmături, visează un concern gigantic. Un buzunar plin de dolari poate fi o inspirație foarte puternică.

În ciuda dubiilor și rezervelor mele, m-am așezat imediat alături de desenator și am schițat împreună prima pagină a ziarului. Ungarul vrea un format mare și multe poze. În ceea ce privește mașina de tipărit – de aspectul ăsta se ocupă soțul lui Ilse, care este inginer. El știe o imprimărie care încă zace pe jumătate îngropată sub dărâmături. Crede că mașinile de

tipărit pot fi puse iarăși în funcțiune de specialiști. Îi răspund că nu pot fi recuperate decât după ce trupele rusești pleacă din țară. Însă domnul R. zice zâmbind că astfel de mașini ar fi mult prea vechi pentru cuceritori, că or avea ei propriii lor specialiști și că aleg doar ce este mai bun și mai nou.

Am ajuns cu bine acasă, îmi simt încă picioarele amorțite de la mersul în pas alert. Sunt însă veselă și presimt că mi se ivește o șansă.

Acum depinde doar de mine. Mâine ar trebui să începă munca de planificare pentru reviste. Momentan folosim locuința inginerului pe post de birou. Îmi voi primi masa de prânz tot acolo. Ilse a reușit să șterpească un săculeț de mazăre. Foarte bine.

Pentru seară m-am gândit la o mică delicatesă. Din restul de zahăr rămas în pungă am luat o linguriță cu vârf, pe care am pus-o într-un păhărel. Înmoi vârfurile arătătorului în pahar, încet și fără grabă, savurând acest gest de fiecare dată, și mă bucur de cristalele dulci pe limbă mai mult decât de o întreagă cutie cu bomboane de ciocolată.

Luni, 4 iunie 1945

Drum matinal spre Charlottenburg, zăpușeală. Revistele noastre au prins deja contur. Am adunat texte din autori interziși, pe care i-am avut la îndemână, provenind din biblioteca personală a domnului R. sau de altundeva din clădire. Maxim Gorki, Jack London, Jules Romains, Thomas Wolfe, chiar și autori mai vechi, precum Maupassant, Dickens, Tolstoi. Singura problemă care se pune este cum vom putea intra în posesia drepturilor de autor, deoarece autorii mai sunt încă protejați de această lege și nici una dintre vechile edituri nu mai există. Pe unguer nu-l interesează astfel de detalii mărunte. El vrea să le publice.

— Dacă vine cineva după aceea și vrea bani, atunci o să-l plătim.

Lovește cu palma peste buzunar. A făcut deja rost de o bicicletă, pe care o pune în mod generos la dispoziția „editurii“, care, deocamdată, există doar fictiv.

La prânz am primit într-adevăr supă de mazăre, din păcate gătită prost: din spusele lui Ilse, mazărea nu se înmoaie în timp ce fierbe. Prin urmare a tocat totul. Rezultatul este aspru ca nisipul, însă poate fi înghițit. În

schimb, a fiert în supă o bucățică de slănină, eu am primit șoriciul, pentru că trebuie să parcurg un drum atât de lung. Ar trebui să mă cântăresc iarăși, simt că-mi cade carnea de pe oase. Toate fustele îmi sunt deja prea largi.

În jurul orei 18 am pornit spre casă. Străzile erau însuflețite de multe caravane mici și obosite. De unde vin? Încotro se îndreaptă? Nu știu. Cele mai multe grupuri mergeau spre est. Vehiculele semănau, erau cam la fel: cărucioare ca vai de ele, umplute până la refuz cu saci, cutii, cufere. De obicei erau trase de cineva legat de cărucior cu frânghii, o femeie sau un copil mai mare. În spate mergeau copii mai mici sau câte un bătrânel care împingea. Sus, pe vechiturile de pe aproape fiecare dintre cărucioare, mai tronau și câțiva oameni: copii foarte mici sau rude mai în vârstă. Bătrânii arătau groaznic, atât bărbații, cât și femeile: palizi, emaciați, pe jumătate morți, scheletici. Se spune că la popoarele nomade, precum laponii sau indienii, bătrânii neputincioși obișnuiau cândva să se spânzure singuri de creanga unui copac sau se îngropau în zăpadă ca să moară. Civilizația occidentală creștină îi târăște după ea, atât timp cât mai respiră. Mulți vor trebui să fie îngropați la marginea drumului.

„Cinstiți-i pe bătrâni“, da – dar pe un cărucior plin cu refugiați nu e nici loc, nici timp pentru așa ceva. M-am gândit la felul în care societatea noastră îi tratează pe cei vârstnici, la valoarea și demnitatea celor ce trăiesc mult. Odinioară bătrânii erau cei care domneau peste averi. Însă în această masă de oameni lipsiți de orice posesiune – din care facem parte cu toții aproape – vârsta nu mai contează deloc. Ca bătrân, nu ești venerat, ci mai degrabă demn de milă. Se pare însă că tocmai această situație amenințătoare îi îndeamnă pe bătrâni să acționeze și îi întărește să-și dorească să trăiască. Dezertorul de la noi din clădire i-a povestit văduvei că trebuie să ascundă fiecare firimitură de bătrâna lui soacră. Ea fură tot ce găsește și mănâncă pe furiș; fără ezitare le halește fiicei și ginerelui toată rația de alimente. Dacă-i spui ceva, atunci se vaită că vrei s-o lași să moară de foame, cu alte cuvinte s-o ucizi, doar ca să pui mâna pe locuință. În felul acesta, matroanele respectabile se transformă în fiare care se agață lacome cu ghearele de frântura de viață rămasă.

Marti, 5 iunie 1945

Am dormit prost, dureri de dinți. Cu toate astea, m-am trezit dimineața și am pornit spre Charlottenburg. Stegulețele se văd și astăzi pretutindeni. Se pare că Aliații ar fi aterizat cu miile pe aeroport – englezi, americani, francezi. În onoarea lor flutură aceste stegulețe caraghioase și de dimensiuni inegale, rod al hărniciei femeilor germane din acest sfârșit de săptămână. Între timp, camioanele rusești pleacă în continuare burdușite cu mașinăriile noastre.

Îmi târăsc picioarele, am același mers automat, ca o mașină. La urma urmei parcurg în jur de 20 de kilometri pe zi, având hrana cea mai sărăcăcioasă. Munca îmi face plăcere. Ungurul născocește zilnic ceva nou. A auzit undeva că mai întâi se va repartiza hârtie doar pentru manuale școlare. Prin urmare, a adăugat manualele școlare în programul editurii. Mizează că va fi o nevoie stringentă de abecedare germane actualizate și de manuale de gramatică rusă; îmi dă sarcina să-mi bat capul cu treaba asta. Între timp, Ilse ne dă o ceașcă de cafea adevărată. La ora 18 am pornit spre casă, simțind drumul prin tălpile pantofilor (au talpa subțire ca o foaie de hârtie). Pe drum am întâlnit primul autobuz al transportului public german, o mașină care circulă la fiecare jumătate de oră; din păcate este arhiplină, nici vorbă să poți urca. Am mai văzut și câțiva jandarmi germani nou angajați; arătau ca niște băiețași subțirei, care se străduiau din răspuțeri să nu iasă în evidență.

Am ajuns acasă transpirată până la piele și cu dureri de picioare. Pe scară m-am întâlnit cu văduva, care avea o surpriză pentru mine: Nikolai o vizitase și întrebase de mine! Nikolai? A trebuit să mă gândesc mai mult timp până când mi-am amintit de el, acel locotenent-major și inspector bancar de demult; Nikolai, cel care promisese să vină și nu a mai venit.

— La ora opt vrea să treacă iarăși, spuse văduva. Trebuie să apară. Nu te bucuri?

— *Je ne sais pas*³², i-am răspuns, gândindu-mă la cunoștințele de franceză ale lui Nikolai.

³². Nu știu (fr., n. red.).

Sinceră să fiu, nu știam dacă să mă bucur. După ce Nikolai dispăruse deja de două ori, mi se părea cu totul neverosimil că-l voi vedea în carne și oase. Trecuse și prea mult timp. Nu voiam să mi se mai amintească de asta. Și eram atât de obosită.

M-am spălat în fugă și, după cum obișnuiesc să fac după marșul forțat zilnic, m-am culcat o oră, când dintr-odată s-a auzit soneria. Era într-adevăr Nikolai. Pe holul întunecat am schimbat câteva vorbe în franceză. Când l-am poftit în cameră și m-a văzut la lumină, s-a speriat vădit:

— Ce s-a întâmplat? Cum arătați!

Îi păream slabă și ca vai de mine și dorea să știe cum a fost posibil așa ceva într-o perioadă atât de scurtă. Păi, multă muncă și drumuri nesfârșite în timp ce faci foamea și ai la dispoziție doar puțină pâine uscată – e normal să ajungi numai piele și os. Straniu că eu n-am băgat de seamă că m-am schimbat atât de mult. Nu ai nici o posibilitate să te cântărești, iar în oglindă te uiți doar în grabă. Să fie chiar atât de rău oare?

Ne-am așezat față-n față la măsuța de fumat. La cât eram de obosită, de-abia m-am abținut să nu casc, nu-mi mai veneau cuvintele în minte, eram atât de adormită, încât habar n-aveam despre ce vorbea Nikolai. Între timp mi-am revenit, voiam cu tot dinadinsul să fiu drăguță cu el; la rândul lui, a fost foarte amabil, dar distant. Probabil și-a imaginat o cu totul altă primire. Sau stafia palidă în care mă transformasem nu-i mai plăcea acum. În cele din urmă am priceput că Nikolai venise și de data aceasta pentru a-și lua rămas-bun, că era repartizat deja în afara orașului și că astăzi niște treburi îl aduseseră o zi la Berlin, pentru ultima oară, după cum spunea el. Prin urmare, nu trebuia să mimez o față prietenoasă, nu trebuia să mă prefac că mă interesează. În același timp am resimțit mereu un regret ascuns că lucrurile s-au petrecut astfel cu Nikolai. Părea un om bun. La despărțire, în holul casei, mi-a pus ceva în mână, șoptindu-mi:

— *En camarades, n'est-ce pas?*³³

³³. Ca între prieteni, nu? (Fr., n. red.)

Erau bancnote, peste 200 de mărci. În afară de câteva expresii, spuse în timp ce căscam, el n-a primit nimic de la mine. Mi-ar plăcea să-mi cumpăr ceva de mâncare de banii ăștia, chiar de-ar fi numai cina pentru

astăzi. Însă în astfel de timpuri fiecare ține cu dinții de ceea ce are. Și așa dispăre piața neagră.

Miercuri, 6 iunie 1945

S-a lăsat seara, iar mașina automată de mers s-a întors acasă. Afară plouă. Înăuntru, ce bucurie, curge iarăși apă la robinetele din locuința mea. Am umplut cada și mi-am turnat apă pe cap. Gata cu anevoiosul cărat de găleți cu apă pe scări.

Altă zi de muncă grea. L-am însoțit pe ungur ca să rezolvăm problema chiriei pentru spațiile de lucru. Mai întâi am fost la primărie, unde unгурul a făcut rost de formulare, ștampile și semnături care să-i autorizeze planurile și să-i dovedească integritatea. Am văzut acolo personaje fabuloase: tineri dansatori, o evreică ce stătuse ascunsă până acum, care vorbea despre operația ei la nas, un bărbat mai în vârstă cu o barbă strălucitor de roșie, de asirian, pictor de tablouri „degenerate“. Își fac apariția din toate cotloanele: personaje care ani de zile n-au mai fost văzute.

Discuție aprinsă cu Ilse și soțul ei după o ceașcă de cafea adevărată: oare domnul R. să accepte o ofertă și să plece la Moscova? I se pune la dispoziție o funcție de conducere, un salariu bun... Însă Ilse se împotrivește din răspuțeri, mai ales că soțul ei ar trebui să plece cât mai repede și singur. Nici pe el nu-l prea încântă asta. Vrea să respire în continuare aer occidental și a prins curaj odată cu toate planurile noastre pentru editură, așa că speră ca într-o bună zi să participe din nou la jocul bine-cunoscut de bani și putere și mașini mari al bărbaților.

Astăzi negociază Aliții între ei. Radioul ne bombardează cu discursuri, ne inundă cu vorbele frumoase cu care foștii noștri dușmani se omagiază reciproc. Eu înțeleg doar că noi, germanii, suntem terminați, suntem o colonie, suntem la cheremul lor. Nu pot schimba nimic din toate acestea, trebuie să înghit în sec. Vreau doar să încerc să-mi duc mai departe bărcuța mea prin aceste ape. Asta înseamnă muncă multă și puțină pâine – dar bătrânul soare e în continuare pe cer. Și poate propria inimă va vorbi

iarăși cu mine. Am avut parte de atâtea în viața asta – îmi ajunge cu prisosință!

Joi, 7 iunie 1945

Mașina automată de mers a avut astăzi o zi liberă. Dimineața stăteam deja la coadă la zarzavagiu să cumpăr niște dovleac murat. Din păcate, ulterior s-a dovedit a fi foarte sărat – nici n-am reușit să-l înghit. Spre norocul meu, am primit două legături de legume uscate și o pungă de cartofi uscați. În plus, am cules din grădinile de lângă ruine o pungă de urzici – le-am rupt elegant, cu o pereche de mănuși impermeabile, pe care le-am salvat din subsol împreună cu alte haine de-ale mele. Am înghițit cu aviditate ierburile acelea, am băut și apa în care au fiert, m-am simțit cu-adevărat înviorată.

Am făcut un calcul și mi-am dat seama că ciclul mi-a întârziat mai bine de două săptămâni, așa că m-am dus la șapte clădiri distanță, unde văzusem odată inscripția de la cabinetul medical al unei doctorițe. Nu mai fusesem niciodată acolo și nici nu știam dacă-și reluase activitatea. Am dat peste o femeie blondă, cam de-aceeași vârstă cu mine, care își făcea meseria într-o încăpere bombardată. În loc de sticlă fixase în geamuri mai multe radiografii vechi cu câte un torace. N-o interesau discuțiile, ci a trecut direct la subiect.

— Nu, spuse ea după control, nu se poate constata nimic, totul este în ordine.

— Dar mi-a întârziat ciclul. E pentru prima oară când mi se întâmplă.

— Dacă ați ști câte femei au această problemă. Chiar și eu. E din cauza lipsei de hrană. Corpul își economisește sângele. Încercați să mai puneți niște carne pe dumneavoastră. Atunci se va normaliza situația.

Mi-a cerut zece mărci, iar eu i le-am dat. Dar aveam conștiința încărcată, oare ce putea face cu banii ăștia? La sfârșit m-am încumetat și am întrebat-o dacă într-adevăr vin femei însărcinate cu ruși și-i cer ajutorul.

— Mai bine să nu vorbim despre asta, răspunse ea tăios și-mi arătă ușa.

Seară liniștită, doar pentru mine. Rafale de vânt suflă prin ferestrele fără geam, aducând praf în cameră. Oare unde m-aș muta din casă dacă, într-o bună zi, s-ar întoarce proprietarul locuinței? Oricum e limpede că dacă nu eram eu mansarda ar fi fost golită de mult de tinichigii și de alți concetățeni de-ai mei.

Vineri, 8 iunie 1945

Mașina automată de mers a fost iar pe drum. Astăzi o întâmplare uimitoare: între timp s-a reluat circulația trenurilor preorășenești, făcându-se probe pe un tronson al liniei. Am văzut vagoanele roșii și galbene în dreptul peronului, am urcat scările, mi-am cumpărat un bilet cu două parale vechi de-ale noastre și am urcat. Oamenii stăteau pe bănci cu un aer ceremonios. Două persoane s-au strâns puțin și mi-au făcut loc. A fost o călătorie rapidă prin soare și deșerturi de moloz. Toate minutele obositoare și nesfârșite de mers zburau pe lângă mine. Am regretat nespuse că urma să cobor în curând. Călătoria a fost atât de plăcută, un adevărat cadou.

Astăzi am fost foarte harnică. Împreună cu Ilse am alcătuit planul primului număr al revistei pentru femei. Doar asupra titlurilor încă nu ne-am pus de acord, așa că am lucrat împreună la ele. Cu siguranță fiecare titlu ar trebui să conțină cuvântul „nou“.

O zi stranie, ca un vis, am văzut oamenii și lucrurile ca printr-un văl. M-am întors acasă cu picioarele pline de răni dureroase, sunt moartă de foame. La Ilse primim acum doar o singură farfurie cu câte două polonice cu supă de mazăre, căci face economie cu proviziile. Pe stradă mi s-a părut că toți trecătorii mă priveau cu ochi goi și înfomețați. Măine vreau să merg iar să caut urzici. Pe drum am cercetat deja fiecare petic de verdeață.

Pretutindeni se simte teama. Oamenii se tem pentru pâine, pentru viață, muncă, salariu, pentru ziua de mâine. O înfrângere foarte, foarte amară.

Sâmbătă, 9 iunie 1945

Zi de odihnă pentru mine. Ne-am înțeles că, atât timp cât nu mai am nimic de mâncare, să fac drumul epuizant de 20 de kilometri doar o dată la două zile.

În magazinul alimentar unde sunt înregistrată am primit pe bonuri niște crupe și zahăr; mi-am asigurat astfel încă două sau trei mese. Cu mâinile mele, înmănușate elegant, am rupt un adevărat munte de urzici, alături de lobodă și păpădie.

După-masă am fost la coafor pentru prima oară de nu mai știu când. La spălat mi-a ieșit un kilogram de jeg din păr, apoi am cerut să-mi facă părul permanent. Frizerul a apărut de undeva, a preluat frizeria destul de răvășită a unui coleg dispărut, care a fost recrutat în ultima clipă în trupele Volkssturm și a cărui familie ar fi fost evacuată în Turingia. O singură oglindă mai este întreagă, iar o cască de uscat e pe jumătate funcțională. Frizerul vorbea ca înainte de război: „Da, stimată doamnă, desigur, cu plăcere, stimată doamnă...” Toate aceste expresii curtenitoare îmi sună acum cumplit de străin. „Stimată doamnă” este într-o anumită măsură o formulă doar de uz intern, o monedă folosită doar între noi, germanii. Pentru restul lumii nu suntem altceva decât femei de moloz și gunoi.

Duminică, 10 iunie 1945

Se spune la radio că administrația militară a rușilor va fi instalată în cele din urmă și la Berlin și că Rusia se va întinde de-acum înainte până la Bavaria, Hanovra și Holstein; că englezii primesc Rinul și zona Ruhr, iar americanii Bavaria. O lume cu susu-n jos și o țară despăcată în bucăți. De o lună este pace.

O dimineață de reflecție, cu muzică și soare, în care am citit din Rilke, Goethe, Hauptmann. E o consolare faptul că ei sunt în continuare germani și aparțin acestui popor.

Am plecat la prânz, pe la unu și jumătate. Marș sufocant printr-un Berlin rămas în continuare pustiu și mut până în Charlottenburg, unde am stat iarăși cu toții și ne-am sfătuit. Ni s-a alăturat un coleg nou, de meserie tipograf. După părerea lui n-are nici un rost să muți achiziția de hârtie pe primul loc. Cine are hârtie, ăla se agață de ea, ba chiar o ține ascunsă,

fiindcă se teme să nu-i fie confiscată. Și chiar dacă cineva ar dori să vândă, nouă ne lipsește un vehicul, ne lipsesc spațiile de depozitare până începem să tipărim. Parcul auto al firmei noastre deține momentan doar două biciclete – ceea ce este chiar mai mult decât au majoritatea firmelor în prezent. Tipograful e de părere că, în primul rând, trebuie să facem rost de o licență din partea autorităților care să prevadă o alocare oficială de hârtie pentru tipar. Inginerul a fost deja pe la toate instituțiile posibile germane și rusești și ne-a povestit, destul de abătut, despre toate promisiunile care i s-au făcut. Singurul optimist este ungarul. Cu siguranță e un șmecher. Când am amintit în timpul discuțiilor că în subsolul fostului meu loc de muncă mai este o ladă cu fotografii înrămate, portrete cu deținători ai Crucii de Fier, care urmau să fie decernate ca premii la un concurs, dar n-au mai putut fi trimise, el a întrebat dintr-odată ca străfulgerat:

— Tablouri? Cu sticlă?

— Da, înrămate, cu sticlă.

— Sticla aia o luăm, ne-a ordonat el.

A găsit deja potențiale spații de lucru, ale căror ferestre, desigur, n-au geamuri, la fel ca majoritatea încăperilor din Berlin. Păi, din punctul meu de vedere, poate încerca să le fure. Eu cu plăcere aș sta de șase. Dar nu știu cum am putea face asta. Probabil că lada a dispărut de mult.

Pe drumul spre casă am vizitat-o pe Gisela. Hertha cea blondă era iarăși culcată pe canapea, bolnavă, de data asta însă nu mai avea fața roșie ca focul, ci albă ca zăpada. După cum îmi povestește Gisela, a pierdut sarcina. N-am vrut să aflăm detalii. Doar i-am dat fiecareia câte o bomboană din cele pe care ungarul mi le-a dat la plecare „drept mulțumire pentru pontul cu sticla“. Bomboane umplute cu moca, foarte gustoase. M-am bucurat să văd cum fețele crispate și aspre ale fetelor s-au înseninat în clipa în care au simțit gustul miezului dulce.

Am discutat cu Gisela despre editură și despre planurile pe care ni le facem. Imediat ce se va concretiza vreunul dintre aceste planuri, Gisela ar putea să ni se alăture. Însă ea mă privește sceptică. Nu-și poate imagina că vom avea voie să publicăm tot ce vrem, cel puțin nu în Germania actuală. Nu crede că va fi acceptat ceva ce nu urmează liniei Moscovei, care este

contrară dorințelor noastre. Încă se rușinează să rostească în fața mea cuvântul „Dumnezeu“; însă tot ce spune duce într-acolo. Sunt convinsă că se roagă și asta îi dă putere. Nu are mai multă mâncare decât am eu. Are cearcăne negre în jurul ochilor. Însă ochii ei radiază, în timp ce ai mei sunt doar luminoși. Acum nu ne putem ajuta reciproc. Dar simplul fapt că sunt înconjurată de alți oameni flămânzi îmi dă putere să merg mai departe.

Luni, 11 iunie 1945

Altă zi doar pentru mine. Am fost la poliție, încercând să primesc dreptul de folosință asupra grădinii părăsite, aflată în spatele casei arse a profesorului K., o cunoștință de-a mea din timpuri trecute. Ca dovadă, le-am arătat o scrisoare din partea bătrânului, pe care acesta mi-a trimis-o în martie din locul în care se refugiase și în care mă ruga să am grijă de grădină. Am fost trimisă de la Ana la Caiafa. Toți considerau că n-au autoritatea necesară. Pretutindeni, aer stătut și certuri mărunte în micile birouri întunecate, cu carton în loc de ferestre. Nu s-a schimbat nimic.

Pe drumul de întoarcere mi-am cules porția de urzici. Eram epuizată, se cunoaște că din dieta mea lipsesc grăsimile. Un fel de ceață îmi plutește mereu în fața ochilor, iar eu am sentimentul că plutesc, de parca aş deveni din ce în ce mai ușoară. Chiar și să scriu aceste rânduri este un efort pentru mine, dar totodată o consolare în singurătatea mea, un fel de discuție, o șansă de a mă elibera de tot ce am pe suflet. Văduva mi-a povestit despre niște vise sălbatice cu ruși, care o bântuie și acum. Eu n-am avut nimic de genul ăsta, probabil din cauză că am așternut totul pe hârtie.

Situația cartofilor nu-i deloc bună. Ni s-au dat deja rațiile până la sfârșitul lunii iulie și am fost siliți să le luăm. Am o vagă bănuială de ce: bulbii, tocmai scoși din pământ, fermentează deja și jumătate din ei au ajuns un terci urât mirositor. Abia mai suport duhoarea din bucătărie; însă mă tem că pe balcon putrezesc chiar mai repede. Cu ce ne vom hrăni până în iulie? În plus, mă îngrijorează situația cu aragazul. Când gazul are suficientă presiune cât să-l pot folosi, țeava pocnește ca niște focuri de armă. Iar reșoul, cu toate reparațiile făcute, nu mai funcționează.

Pâinea trebuie s-o păzesc de mine însămi. Deja am consumat 100 de grame din rația de mâine, nu pot permite ca asta să devină un obicei.

Marti, 12 iunie 1945

Mașina automată de mers a fost din nou în Charlottenburg. S-a terminat cu călătoriile rapide cu trenul preorășenesc. Imediat după primele probe s-a defectat ceva: trenurile iar nu circulă. Am muncit cu spor. Planurile și propunerile noastre urmează să fie acum depuse la toate instituțiile posibile.

Pe drum am avut parte de o experiență nouă. De pe un spațiu verde au fost scoase cadavrele pentru a fi îngropate într-un cimitir. Un cadavru fusese deja dezgropat și zăcea pe un maldăr de moloz. O boccea lunguiață, lutoasă, învelită într-o pânză groasă de in. Bărbatul care-i dezgropa, un civil mai în vârstă, își ștergea sudoarea de pe frunte cu mâneca de la cămașă și-și făcea vânt cu șapca. Pentru prima oară am simțit cum miroase un cadavru. În toate descrierile pe care le-am găsit era folosită expresia „mireasmă dulceagă“, însă mie mi se pare complet inexactă și inadecvată. Aceste miasme nu sunt o mireasmă, mai degrabă ceva ferm, ceva dens, un fel de aer solidificat, un abur care se adună înaintea feței și a nărilor, devenind prea mucegăit și prea vâscos pentru a putea fi inspirat. Îți mută nasul ca un pumn în față.

De-altfel, Berlinul pute acum foarte tare. Tifosul își face de cap, iar de dizenterie rareori scapă cineva. Pe domnul Pauli l-a lovit rău de tot. Iar seara am auzit că femeia cu eczemă ar fi fost luată de acasă și dusă într-una dintre barăcile cu bolnavi de tifos. Pretutindeni, câmpuri de gunoaie pline de muște. Muște peste muște, grase și de-un albastru închis spre negru. Ce trai trebuie să aibă! Fiecare firimitură de excrement este o biluță neagră zumzăitoare.

Văduva a auzit un zvon care circulă prin Berlin:

— Aștia ne pedepsesc punându-ne să facem foamea fiindcă niște Vârcolaci³⁴ ar fi împușcat zilele astea ceva ruși.

³⁴. Membrii ai Operațiunii Vârcolacul (*Unternehmen Werwolf*), plan nazist pus în aplicare începând cu 1944, ce viza organizarea unei mișcări de rezistență în teritoriile ocupate de Aliați (n.

red.).

Eu una nu cred asta. În zona noastră nu se mai văd deloc ruși, astfel că Vârcolacii n-au ce să vâneze pe la noi. Habar n-am unde au dispărut rusnacii. Văduva spune că una din petrecărețele rămase în casa noastră, Anja, cea cu băiețelul drăguț, încă mai primește în vizită ruși încărcăți de cadouri. Cine știe dacă se va termina cu bine. Deja mi-o imaginez pe Anja culcată pe canapea și cu gâtlejul ei alb spintecat.

(Notițe adăugate la sfârșitul lui iunie pe marginea foii: nu Anja și nu gâtlejul, însă o anume Inge, două clădiri mai departe, a fost găsită dimineața cu capul crăpat după o noapte de beție cu patru necunoscuți, neidentificați până acum. A fost lovită în cap cu o sticlă – evident, goală – de bere. Asta cu siguranță nu s-a întâmplat din răutate sau din dorința de a ucide, ci fără nici un motiv, poate când se certau care dintre ei urma la rând. Sau această Inge o fi răs de invitații ei. Rușii beți sunt periculoși, văd roșu în fața ochilor, iar dacă sunt provocați, se înfurie pe oricine le iese în cale.)

Miercuri, 13 iunie 1945

O zi doar pentru mine. Am fost împreună cu văduva să căutăm urzici și lobodă. Am străbătut grădina distrusă și năpădită de buruieni a profesorului. Chiar dacă aș obține permisiunea de a îngriji grădina, ar fi prea târziu. Niște străini au tăiat crengi întregi din cireș și au cules cireșele încă necoapte. Aici nu se vor coace nici un fel de fructe, înfometajii le culeg cu mult înainte de vreme.

Frig, ploaie, furtună. Pentru prima oară a circulat pe strada noastră din nou tramvaiul. Am mers și eu cu el, am urcat doar de dragul de a călători, însă pe drum m-am gândit dacă n-ar fi bine să ajung la primărie, să mă interesez dacă pentru munca noastră în slujba rușilor, săptămâna de muncă de la fabrică, urmează să fim plătite. Mi-am găsit într-adevăr numele pe o listă, a fost consemnată fiecare zi de muncă, atât a mea, cât și a celorlalte femei. Trecuseră până și suma ce urma să fie reținută ca impozit. Mi se vor plăti 56 de mărci – dar de-abia atunci când vor exista iarăși bani în trezoreria orașului. Angajatul de acolo mi-a spus să mai întreb o dată

săptămâna viitoare. La urma urmei totul va fi iarăși înregistrat și adunat și încasat, atunci o să mă aleg și eu cu ceva.

În timp ce așteptam în ploaia torențială să vină tramvaiul ca să mă întorc acasă, am discutat cu un cuplu de refugiați. Erau un bărbat și o femeie, aflați pe drum de optsprezece zile. Veneau din Cehia și povesteau niște lucruri îngrozitoare. Bărbatul îmi relatează cum cehii de la graniță le iau germanilor cămășile de pe ei și-i bat cu biciul pentru câini. Soția intervine cu un aer obosit:

— N-avem voie să ne văităm. Singuri am ajuns în situația asta.

Toate străzile spre est par să fie pline de refugiați.

Pe drumul spre casă am văzut oameni ieșind de la cinema. Imediat am coborât, am intrat în sala aproape goală ca să văd următoarea proiecție. Era un film rusesc cu titlul *La ora șase seara, după război*. E un sentiment straniu ca, după toate evenimentele ca de roman trăite pe propria-mi piele, să stau iarăși într-un cinematograful și să văd un film.

În public mai erau soldați, pe lângă mulți germani, mai ales copii. Rar câte-o femeie, femeile încă nu au curajul să iasă în spații întunecate alături de atât de multe persoane în uniformă. De-altfel, nici unul dintre bărbați nu s-a sinchisit de noi, civilii, toți priveau spre ecran și râdeau cu poftă. Filmul m-a fascinat. Abundă de personaje interesante: femei robuste, bărbați sănătoși. Un film cu sunet, în limba rusă, în care au jucat oameni simpli, astfel încât am înțeles destul de mult din acțiune. Finalul era fericit, peste ruinele Moscovei se înălțau focurile de artificii ale victoriei. Liderii naziști n-au îndrăznit să anticipeze victoria, cu toate că ei se vedeau deja învingători.

Simt din nou cum mă apasă dezastrul german, dezastrul nostru. Am ieșit de la cinema cumplit de mâhnită și încerc să-mi revin aducându-mi aminte de tot ceea ce mă ajută să-mi amortesc emoțiile. De pildă, fragmentul acela din Shakespeare pe care l-am notat în jurnalul meu pe când eram la Paris și-l descoperisem pe Oswald Spengler și eram atât de demoralizată de cartea sa *Declinul Occidentului*: „*A tale told by an idiot, full of sound and fury, and signifying nothing.*“³⁵ Două războaie mondiale pierdute dor al naibii de tare.

35. „E-un basm de furii și de nerozie / Băzmit de-un prost și fără de nici o noimă“, în William Shakespeare, *Macbeth*, actul V, scena 5, p. 586, trad. de Ion Vinea (n. red.).

Joi, 14 iunie 1945

Mașina automată de mers a fost iarăși în Charlottenburg. Ce bine-ar fi ca firma noastră să funcționeze deja, iar eu să primesc cartela de rație clasa II, cu 500 de grame de pâine pe zi, ca să pot pune puțin deoparte pentru seara. Momentan trebuie să sacrific pentru micul dejun toate cele șase chifle de secară pe care le primesc în fiecare dimineață. De fapt, două mi le iau pe drum, le mănânc în timpul celor două pauze pe care le fac, altfel n-aș rezista. Cu toate că-i „prăjesc“ în înlocuitor de cafea, cartofii stricați sunt greu de înghițit. Ar trebui să-i mai sortez puțin, mica grămadă se topește văzând cu ochii.

Pe holul din fața locuinței inginerului zăceau azi zeci de aparate de telefon. Se strâng acum din toate casele, după cum se zvonește, pentru ruși. Berlinul fără telefoane! Se pare că trebuie să redevenim oameni ai cavernelor.

Seara a adus o surpriză plăcută: în sfârșit am primit la magazinul din colț rația de grăsimi pentru ultimele două decade, adică 20 de zile, adică 20 ori 7 egal 140 de grame de ulei de floarea-soarelui. Am dus cu pioșenie sticluța plină acasă, după ce o purtasem goală toată săptămâna cu mine. Bucătăria mea este acum parfumată ca o *stolovaia* din Moscova, un fel de cantină pentru oameni de rând.

Vineri, 15 iunie 1945

Mi-am luat în zori rația zilnică de șase chifle. Sunt jilave și închise la culoare, dar înainte nu le aveam nici pe astea. Să-mi cumpăr o pâine întregă n-am curaj, fiindcă aș mânca și porția zilei următoare.

Azi a avut loc furtul din subsolul fostului meu patron. Ungurul, inginerul și cu mine am pătruns prin spate, prin spălătorie, în casă. Reușisem deja să deschidem lada, care stătuse neatinsă în subsol, când soția fostului nostru procurist s-a arătat sus în dreptul ușii. Am balmăjit

ceva despre niște acte și hârtii, care fuseseră depozitate acolo. Cei doi bărbați s-au ascuns în spatele lăzii. Apoi am rupt ramele, am scos tablourile – fotografiile semnate ale unor tineri decorați cu Crucea de Fier – și am stivuit plăcile de sticlă una peste cealaltă. Avem cu noi hârtie de împachetat și sfoară. Am reușit să ieșim nevăzuți pe ușa din spate. Mie nu-mi pasă dacă acești oameni ies în pagubă. La urma urmei, în timpul bombardamentului mi-am pierdut aparatul de fotografiat și întregul echipament din cauza șefului meu, care mi-a spus să le las la birou. Ce sunt câteva geamuri în comparație cu ce-am avut? Am șters-o cu prada noastră cât se poate de repede. Fiecare a cărat un pachet de sticlă până la mine, unde cei doi bărbați își lăsaseră prețioasele biciclete, proprietatea firmei. Am primit patru geamuri drept comision, aș putea acum să acopăr o fereastră întreagă de la mansardă, dar îmi lipsește chitul.

Seara am citit cărți din biblioteca alcătuită la nimereală de proprietarul locuinței. Am găsit *Polikuška* lui Tolstoi și am citit-o pentru a nu știu câta oară. M-am adâncit apoi într-un volum cu tragedii de Eschil și am descoperit *Perșii*. Vaietele învinșilor se potrivesc foarte bine cu înfrângerea noastră – și totuși nu se potrivesc. Nenorocirea noastră germană are un gust amar – a scârbă, boală și nebunie, și nu poate fi comparată cu nici un alt eveniment istoric. Tocmai am auzit la radio un nou reportaj despre lagărele de concentrare. Cel mai cumplit lucru din acest punct de vedere este dorința de ordine și de economisire: milioane de oameni folosiți ca îngrășămintă, umplutură pentru pilote, săpun lichid, covorașe de fetru – Eschil n-a cunoscut nimic de genul ăsta.

De sâmbătă, 16 iunie, până vineri, 22 iunie 1945

N-am mai scris nimic. Și nici nu voi mai scrie, nu mai e vremea pentru așa ceva. Sâmbătă pe la cinci după-masă a sunat cineva la ușă. „Probabil e văduva“, m-am gândit. Însă era Gerd, îmbrăcat civil, ars de soare, cu părul mai deschis la culoare decât îl știam. O vreme nici unul din noi n-a rostit nici un cuvânt, doar ne holbam unul la altul în holul întunecat, eram ca două năluci.

— De unde vii? Ai fost lăsat la vatră?

— Nu, am șters-o. Dar acum dă-mi voie să intru. Trăgea după el un cărucior cu niște roți mici, pe care se aflau un cufăr și un sac.

Eram copleșită de bucurie. Nu, Gerd nu venea de pe frontul de vest. Unitatea sa antiaeriană fusese trimisă în ultima clipă în est. După ce inamicul i-a lovit în plin, trei dintre ei au fugit și s-au instalat într-o vilă părăsită, unde au găsit haine, pantofi, un balot de tutun și destulă mâncare. Situația s-a înrăutățit când autoritățile locale, formate din ruși și polonezi, au început să percheziționeze casele. Cei trei s-au alăturat unui grup de berlinezi evacuați și au pornit-o înapoi. Gerd cunoștea adresa mea actuală de pe vederea cu margini roșii primită prin poșta de front, în care îi scriam că locuința îmi fusese bombardată. Se aștepta, desigur, ca noua locuință să fi avut parte de aceeași soartă, iar eu să mă aflu cine știe pe unde. Este foarte uimit să mă găsească întregă și sănătoasă. Mă asculta încuviințând din cap când îi povesteam despre lipsurile pe care le îndur și-mi spuse că de-acum înainte va face el rost de toate cele necesare. În sac avea cartofi neputreziți și o bucată de slănină. Eu m-am apucat imediat de prăjit, invitând-o și pe văduvă la noi. Ea îl cunoaște pe Gerd din ce i-am povestit despre el, i-a urat bun venit și l-a îmbrățișat, cu toate că nu-l mai văzuse niciodată, iar pe lângă fluviul de cuvinte ce se revărsa din gura ei, i-a arătat și trucul cu degetul mare și cel arătător: „Ucraineanca – așa, tu – așa.“

Am observat că Gerd era surprins. Cu fiecare propoziție devenea tot mai distant, pretinzând că este obosit. Parcă ne evitam unul pe celălalt și foloseam cu grijă cuvintele de afecțiune. E rău că Gerd nu are ce să fumeze. Își imaginase că la noi piața neagră e în continuare înfloritoare.

După masa neobișnuit de grasă am fost foarte agitată și vioaie. Dar noaptea m-am regăsit, rece ca gheața, în brațele lui Gerd și am fost fericită când mi-a dat drumul. Pentru el sunt pierdută o dată și pentru totdeauna.

Zile neregulate, nopți neliniștite. Tot felul de oameni, cu care Gerd se însoțise cât a fost plecat, au venit să ne viziteze. Din cauza asta între noi s-au iscat mereu certuri. Gerd dorea ca oamenii să fie ospătați. În măsura în care era posibil, eu voiam să economisesc cartofii și slăcina pentru noi doi. Dacă stăteam și nu spuneam nimic, țipa la mine. Dacă eram

binedispusă și povesteam întâmplările prin care am trecut în ultimele săptămâni, cu siguranță ne certam.

— Voi toate de-aici din clădire ați devenit niște târfe nerușinate! Mi-a strigat el. Chiar nu vă dați seama? S-a strâmbat dezgustat. E groaznic să am de-a face cu voi! Ați întrecut orice măsură!

Ce-aș fi putut răspunde? M-am retras într-un colț și-am bombănit. N-am putut să plâng, totul mi s-a părut atât de inutil, atât de tâmpit.

Gerd, mai ții minte? A fost o marți, la sfârșitul anului 1939, dimineața pe la zece, când m-ai sunat la birou și m-ai rugat să-mi iau liber restul zilei, neapărat, ca să facem o excursie. Uimită, te-am întrebat de ce. Tu ai murmurat ceva despre obligația de a pleca și m-ai rugat iarăși insistent:

— Vino, te rog, vino.

Și așa am cutreierat în plină zi pădurile de pin din apropierea orașului. Era foarte cald. Mirosul rășinii plutea în aer. Ne-am plimbat în jurul unui lac din pădure și am dat de roiuri întregi de fluturi. Tu știai cum se numește fiecare dintre ei: fluturi albaștri comuni și fluturile lămâiță, fluturile de lumină, ochiul-păunului, coada-rândunicii și încă mulți alții. În mijlocul drumului stătea la soare un fluture mare cu aripile desfăcute, tremurând ușor, pe care l-ai numit fluture negru – era maro și mătăsos și avea dungă albăstre. Iar mai târziu, când ne-am odihnit pe trunchiul unui copac și tu te jucai liniștit cu degetele mele, te-am întrebat:

— Ai primit deja ordinul de recrutare?

— Nu, nu l-am primit.

Tu însă îl primiseși în dimineața aceea, iar amândoi am simțit că asta înseamnă război. Am înnoptat într-o cabană retrasă din pădure. Ai plecat trei zile mai târziu, apoi a început războiul. Amândoi am supraviețuit. Oare spre norocul nostru?

Între timp i-am dat lui Gerd jurnalele mele. (Am umplut trei caiete.) I-a luat timp ca să le citească, apoi mi le-a dat înapoi, spunând că nu-mi poate descifra scrisul neciteț și toate biletele cu semnele stenografice și cu prescurtări, pe care le-am inserat acolo.

— Ce înseamnă asta, de exemplu? m-a întrebat și mi-a arătat „Schdg“.

Eu am râs.

— Păi, *Schändung* – viol, bineînțeles. El m-a privit de parcă aș fi fost nebună, dar n-a mai spus nimic.

De ieri a plecat din nou. Cu un camarad de la antiaeriană, vrea să ajungă în Pomerania, la părinții aceluia. A zis că are de gând să aducă de acolo de mâncare. Nu știu dacă se va mai întoarce. Este grav, dar eu mă simt ușurată, nu mai puteam suporta veșnica lui poftă de alcool și de tutun.

Altceva? Planurile noastre editoriale bat pasul pe loc. Așteptăm un răspuns oficial. Ungurul dă primele semne de oboseală, vorbea deunăzi de un cabaret politic, care trebuie neapărat înființat acum. Noi suntem în continuare harnici, lucrăm la planurile noastre și facem tot ce putem ca să nu ne dăm bătăuți în pofida stagnării pe toate planurile. Sunt convinsă că ici-colo există grupuri mici de oameni care se organizează și reușesc să facă tot felul de lucruri, însă în orașul ăsta trăim atât de izolați, încât nu știm mai nimic unii de alții.

În politică începe iar să se miște ceva. Emigranți întorși din Moscova ies în față, ei ocupă pozițiile-cheie. Din ziare nu se poate înțelege prea mult – asta în caz că poți face rost de un ziar. Eu citesc în mod frecvent ziarul *Rundschau*, care e prins în piuneze la avizierul de lângă cinema. Programul noii noastre administrații orășenești este foarte straniu. Pare să se distanțeze de sistemul economic sovietic, declară că e democratic și încearcă să-i aducă laolaltă pe toți „antifașciștii“.

De o săptămână se zvonește că toate cartierele sudice vor fi ocupate de americani, iar cele vestice de englezi. Văduva, influențată de domnul Pauli, e de părere că va urma o creștere economică. Nu știu dacă-i adevărat, mi-e teamă că n-o să conteze prea tare cine ne-a ocupat – acum, că învingătorii noștri s-au îmbrățișat cu-atâta căldură pe malul Elbei³⁶. Să vedem. Pe mine nu mă mai poate impresiona nimic așa de ușor.

³⁶. Pe 25 aprilie 1945 trupele americane și cele sovietice s-au întâlnit pe malurile râului Elba, în Germania, marcând un moment important în lupta împotriva Germaniei naziste și în vederea încheierii războiului (n. red.).

Câteodată chiar mă mir că nu sufăr mai mult din cauza certurilor cu Gerd, care era la un moment dat totul pentru mine. S-ar putea ca foamea să estompeze sentimentele. Am atâtea de făcut. Trebuie să văd de unde fac rost de un cremene pentru aragaz, căci chibriturile s-au terminat. Trebuie

să șterg băltoacele cu apă de ploaie din locuință: prin acoperiș pătrunde iarăși apă, fiindcă a fost reparat doar cu scânduri vechi. Trebuie să mă duc să caut verdeață la marginea drumului, trebuie să stau la coadă pentru crupe. N-am timp să mă ocup de sufletul meu.

Ieri am avut o experiență stranie: în fața casei noastre s-a oprit o căruță trasă de o gloabă, un animal doar piele și oase. Lutz Lehmann, în vârstă de patru ani, care mergea de mână cu mama sa, s-a oprit în fața căruței și a întrebat cu o voce visătoare:

— Mami, putem să mâncăm calul?

Dumnezeu știe ce-o să mai ajungem să mâncăm. Eu încă n-am ajuns la limita la care viața să-mi fie pusă în pericol, dar nu știu cât mai e până acolo. Tot ce știu este că vreau să supraviețuiesc – fără să țin cont de simțuri sau rațiune, întocmai ca un animal.

Oare Gerd se mai gândește la mine?

Poate, totuși, ne vom regăsi unul pe celălalt.

POSTFAȚĂ

Autoarea, o femeie germană puțin trecută de treizeci de ani, a început la 20 aprilie 1945 să scrie un jurnal care astăzi constituie o mărturie teribilă. La începutul *Confesiunilor* lui Jean-Jacques Rousseau, care au fost considerate în epoca în care au fost scrise drept cea mai îndrăzneată autocritică, se găsește următoarea afirmație: „Alcătuiesc o lucrare cum n-a mai fost alta la fel și a cărei înfăptuire nu va avea imitator.”³⁷ Nu există altă frază mai potrivită pentru a caracteriza lucrarea pe care tocmai ați citit-o.

³⁷. Jean-Jacques Rousseau, *Confesiuni*, Editura pentru Literatură, București, 1969, p. 5 (n. red.).

Când am ținut manuscrisul pentru prima oară în mână, m-am grăbit să-l compar cu alte jurnale, mărturisiri, mari revelații. După câteva pagini însă, nu mă mai gândeam doar la exhibiționismele voluptoase ale lui Rousseau, ci mi-am adus aminte de *Foamea*, cartea norvegianului Knut Hamsun; unele frânturi tulburătoare îmi aminteau de *Călătorie la capătul nopții* a francezului Louis-Ferdinand Céline; am dat peste anumite pasaje ce înfățișează o realitate brută, așa cum și-o închipuia Henry Miller; în cele din urmă am găsit și o legătură cu confesiunile scriitorului norvegian aproape uitat Hans Jäger, intitulată *Amor bolnăvicios*, una dintre cele mai convingătoare și lipsite de pudoare cărți.

Dar faptul că ne trimite cu gândul la stilul unor autori importanți nu trebuie să servească aici stabilirii unei ierarhii literare. Din contră, acest aspect are menirea de a evidenția unicitatea unei opere, care a luat naștere în timpul unor zile și nopți cumplite – nu sub formă de literatură (precum numitele *Confesiuni*), ci ca un efort de autovindecare. Anumite lucruri pot fi uitate doar atunci când sunt spuse.

Prin urmare, fiind vorba despre un document, și nu un produs literar, în timpul creației căruia autoarea aruncă o privire și spre public, consider că este necesar să amintesc câte ceva despre autenticitatea acestuia. O cunosc pe autoare de mulți ani. Provine dintr-o familie burgheză, iar această origine i-ar fi oferit unei tinere ca ea, în urmă cu cincizeci de ani, doar posibilitatea unei căsătorii – și nimic mai mult. Dar ea a primit o educație desăvârșită, iar anumite aptitudini de care a dat dovadă i-au permis o independență timpurie. Desenând, fotografiind și studiind, a călătorit prin mare parte a Europei, de la nord la sud și de la vest la est. Experiențele și întâmplările personale au împiedicat-o să aibă legături cu organizațiile celui de-al Treilea Reich. Independentă în luarea propriilor decizii, o îndatorire de serviciu a ținut-o în ultimul an de război la Berlin – până când a fost prea târziu să mai părăsească orașul. Când apocalipsa roșie s-a prăvălit peste orașul în care, în ciuda evacuărilor, se mai aflau încă patru milioane de locuitori, autoarea începe să consemneze. De vineri, 20 aprilie 1945, până vineri, 22 iunie 1945, ea notează în niște caiete școlare vechi și pe bucățele de hârtie tot ce i s-a întâmplat ei și celorlalți locatari ai clădirii în care se refugiase.

În timp ce scriu aceste rânduri, am scrisul în fața ochilor. Vioiciunea care reiese din scurtele însemnări cu creionul, emoția pe care acestea o transmit, amestecul dintre stenografie, scris cursiv și scriitură codată (era extrem de periculos să ții un astfel de jurnal), prescurtările care te îngrozesc (mereu acest *Schdg* = *Schändung* – viol), toate se pot pierde odată cu tipărirea, căci cuvântul tipărit are un caracter neutru. Consider însă că limbajul folosit de autoare lasă să se înțeleagă mai mult decât exprimă în mod firesc niște cuvinte tipărite.

Clădirea descrisă aici mi-e cunoscută. Am stat în vecinătatea ei. Așa că pot spune că unii dintre locuitorii săi îmi sunt mai mult sau mai puțin familiari.

În căutarea unor prieteni pierduți, m-am întors în 1946 la Berlin. Am vizitat acest imobil. Încă de pe treptele de la intrare am fost copleșit de o avalanșă de întâmplări trăite. Nu numai bărbații, dar și femeile și fetele mi le-au povestit într-un adevărat iureș al mărturisirilor. Erau atât de multe, încât aproape că-mi venea să reacționez la fel ca ibovnicul care se întoarce

acasă, amintit doar spre sfârșitul jurnalului. Dacă n-aș fi trecut eu însumi prin destule incidente, petrecute în cu totul alte locuri, poate că n-aș fi cunoscut pe deplin puterea eliberatoare a mărturisirii.

Jumătate de an mai târziu am reîntâlnit-o pe autoarea în altă parte. Așa am aflat de existența jurnalului. A mai durat încă o jumătate de an până când mi-a îngăduit să-l citesc. Am găsit acolo atâtea descrieri minuțioase pe care le cunoșteam deja din relatările celorlalți. Am regăsit oamenii pe care-i știam. A durat mai mult de cinci ani până când am reușit s-o conving că acest jurnal trebuie să fie publicat, deoarece este unic.

Din tot acest concurs de împrejurări rezultă că în cartea de față nu este descris decât adevărul, și numai adevărul. Formula „Orice asemănare cu persoane sau fapte reale este pur întâmplătoare. Orice asemănare cu persoane reale, vii sau moarte este pur întâmplătoare“ nu-și are locul la începutul acestei cărți. Totuși, din motive ce țin de discreție și din rațiuni politice, au fost modificate mai multe nume și numeroase detalii.

Faptul că autoarea dorește să rămână anonimă nu cred că mai trebuie motivat în vreun fel.

Lectura stârnește sentimente contradictorii. Asta se datorează personalității autoarei. Indiferența cu care descrie este înspăimântătoare – până când cititorul își dă seama că obiectivismul ei este de fapt artificial (precum născocirea literară a „ochiului-cameră“ al lui Dos Passos), dar răceala aceasta studiată și vădită este necesară, fiindcă sentimentele îi erau înghețate – înghețate de spaimă. „Presupun că disperarea îmi încordase nervii“³⁸, declara foarte prozaic marinarul care s-a salvat din Maelström – în povestirea lui Edgar Allan Poe. Astfel, poziția autoarei nu trebuie să fie numită fatalistă, cu toate că în caracterul ei pot fi remarcate anumite trăsături fataliste. În calitate de cunoscător al mediului social din care provine, doresc să resping de la început o posibilă întrebare: oare autoarea s-ar fi putut comporta altfel în vreuna dintre situațiile descrise? Este obligația mea să afirm aici ceea ce autoarea nici măcar nu insinuează: prin faptul că vorbea rusește, ea era singura care putea negocia cu rușii din acea clădire plină de oameni. În războaiele dintre popoarele din Est și din Vest, steagul alb n-a oferit niciodată o protecție adevărată, și, cu siguranță,

există mai mult de un singur negociator voluntar care și-a pierdut viața între cele două fronturi.

38. E.A. Poe, „O coborâre în Maelström“, în *Masca morții roșii. Schițe, nuvele, povestiri, 1831–1842*, Polirom, Iași, 2012, p. 538 (n. red.).

În fața unui destin colectiv, oare cine este îndreptățit să stabilească norma morală care să fie aplicată doar aceluia individ aparte? În nici un caz un bărbat! Fiindcă au existat mult prea mulți bărbați care, sub amenințarea mitralierei, au fost nevoiți să le spună soției sau fiicei: „Du-te cu ei!“ Iar cine nu s-a aflat niciodată în fața unei mitraliere, acela să tacă. Dar nici o femeie! Atât timp cât ea n-a fost nevoită să înfrunte măcar o dată un destin colectiv. E ușor să judeci când te afli în siguranță, într-un loc ferit de pericole.

Surprinzător este faptul că această carte este lipsită de ură. Însă când sentimentele ți s-au preschimbat în gheață, e cu neputință să mai urăști. Prin Sigmund Freud (avertizez aici asupra tentației de simplificare în exces a profunzimilor sufletești cu termeni la modă, folosiți de psihoterapie) am aflat că instinctele își pot modifica obiectivul „și se pot înlocui unul pe celălalt, astfel încât energia unui instinct să fie transferat asupra celuilalt“. Fiecare cititor își va da seama că locuitorii acestei clădiri berlineze erau guvernați de un singur instinct: foamea. Însă acesta este instinctul de supraviețuire cu orice preț.

Mi se mai pare important ceea ce autoarea mi-a spus odată, prin 1947: „Nici una dintre victime nu poate să poarte suferința trăită aidoma unei coroane de spini. Cel puțin eu am avut senzația că ceea ce mi se întâmpla părea să fie doar o reglare de conturi.“ Să cauți dreptatea în mijlocul neomeniei – iată elementul remarcabil al acestui document, un *document humain*, și, astfel, sub nici o formă un *document politique*.

Astfel, scriind, autoarea a reușit să scape din vâltoare. Tainicul ei triumf este că a răzbit la suprafață, din adâncurile Maelströmului, nu prin ajutorul vreunei legi a fizicii, ci doar pentru că nu s-a lăsat înfrântă, în ciuda primejdiei care pândea la tot pasul.

C.W. Ceram, august 1954
(Kurt W. Marek)